

INTERNATIONAL
EUROASIA

**Congress on
Scientific Researches
and Recent Trends-V**

Baku

Azerbaijan

16-19 DEC, 2019

*Hazar University
Baku, Azerbaijan*

**ABSTRACT
BOOK**

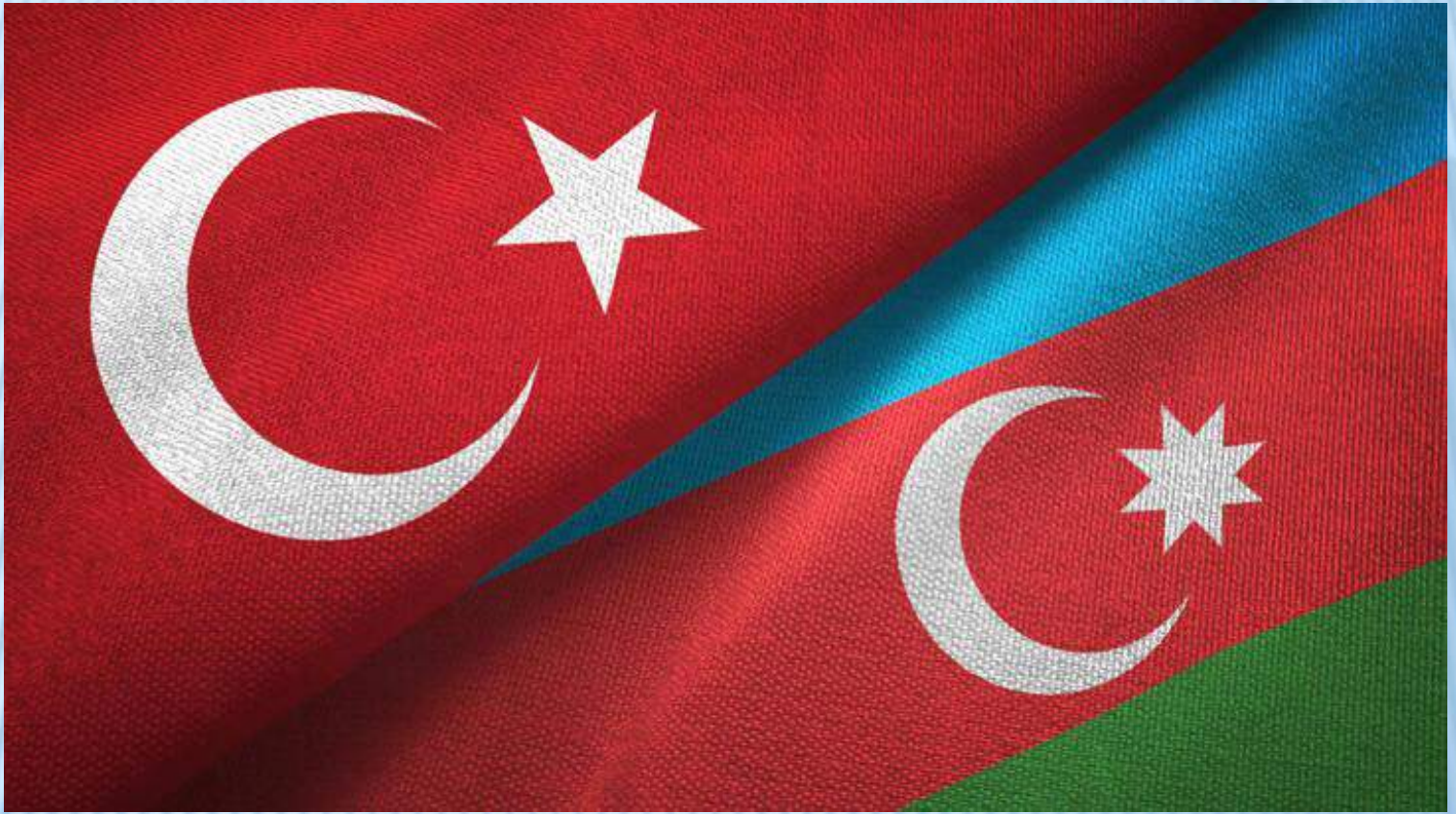
Editors

Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA

Elvan CAFEROV

ISBN-978-625-7029-48-3

www.euroasiasummit.org

KHAZAR UNIVERSITY

ABSTRACT BOOK

Editors

Prof.Dr. Hacer HUSEYNOVA

Elvan CAFEROV

All rights of this book belongs to ISPEC Publishing.

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

ISBN- 978-625-7029-48-3

Issued: 21.12.2019

INTERNATIONAL

EUROASIA

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-V

December 16-19, 2019

Baku, Azerbaijan

www.euroasiasummit.org

ABOUT CONGRESS

INTERNATIONAL EUROASIA

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-V

Keynote & Invited participation

DATE - PLACE

December 16-19, 2019

Baku, Azerbaijan

ORGANIZATION

Institute of Economic Development and Social Researches

Khazar University

EUROASIAJOURNAL

LANGUAGES

Turkish, Azerbaijani, English, Russian

INTERNATIONAL PARTICIPANTS

**Turkey, Azerbaijan, Pakistan, Russia, Tajikistan,
Kazakhstan**

*All submissions were subject to double-blind review by
at least two reviewers.*

ORGANIZATION COMMITTEE

Hamlet ISAXANLI

***HONORARY PRESIDENT CHAIRMAN OF THE BOARD OF
TRUSTEES OF KHAZAR UNIVERSITY***

Mustafa Latif EMEK

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Elvan CAFEROV

***MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE
AZERBAIJAN STATE PEDAGOGY UNIVERSITY***

Dr. Gülahmet İMANOV

***MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE
BAKU STATE UNIVERSITY***

Dr. Bauyrzhan BOTAKARAYEV

***MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE
HODJA AHMAT YASSAWI UNIVERSITY***

Dr. Cavit POLAT

MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Mariam S. OLSSON

***MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE
Assist. Prof. Muntazir MEHDI***

MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE

National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan

Atabek MOVLYANOV

MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE

SCIENCE COMMITTEE

Prof. Dr. Mustafa TALAS – Niğde Ömerhalisdemir University

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Urumiye University

Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA – Kazakh State University

Prof. Dr. Osman ERKMEN - Gaziantep University

Prof. Dr. Gulsar Isahan- Bakü Avrasya Üniversitesi (Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Afaq SADYGOVA- Azerbaijan State Pedagogical University

Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA, Azerbaijan State Pedagogical University

Prof. Dr. Jacqueline AYOUB-Lebanese University sector -3- Rector

Assoc. Prof. Dr. Kasım KARAMAN - Erciyes University

Assoc. Prof. Dr. Sehrane KASIMİ – Azerbaijan National Academy of Sciences

Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ- Akdeniz University

Dr. Hatice Nur GERMİR- Manisa Celal Bayar University

Dr. ZHI Huang- Minzu University of China

Dr. Aykar Tekin BOZKURT- Gaziantep University

Dr. Canan BİRİMOĞLU OKUYAN - Hatay Mustafa Kemal University

Dr.Serkan GÜN - Institute of Economic Development and Social Researches

Dr. Elena TINIKOVA - Russian Academy of Sciences

Dr. MA Yuzhong – Renmin University

Dr. Elvan CAFAROV- Nahçıvan Üniversitesi

Dr. Bashır SALİH- Al-Jabal Al-Gharbi University – Libya

INTERNATIONAL SPEAKERS

Muntazar MEHDI etc.- PAKISTAN

Firoz FAOZI- AFGHANISTAN

Sehrana KASIMI etc. - AZERBAIJAN

Cavit POLAT- TURKEY

Shakhlo HAMRAEVA--TAJIKISTAN

CONGRESS GALLERY

AVRASIYA ZİRVƏSİ

5-ci Elmi Araşdırmalar və Aktual Problemlər konfransı
16-19 Dekabr 2019/ XƏZƏR ÜNİVERSİTETİ/ BAKI, AZƏRBAYCAN

5. Uluslararası
Hakemli & Katılımlı

AVRASYA ZİRVESİ

16-19 Aralık 2019
HAZAR ÜNİVERSİTESİ, BAKÜ, AZERBAIJAN

EUROASIA

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-V

PROGRAM

Venue: KHAZAR UNIVERSITY
41 Mahsati Ganjavi Rd, Baku 1096, Azerbaijan

17.12.2019- REGISTRATION

17.12.2019- SESSIONS

10.00-12.00- Opening Ceremony (Speeches, Exhibition)

- Hamlet İsaahanlı

Chairman of the Board of Trustees of Khazar University

- Assoc. Prof. İrade Halilova

Rector of Khazar University

- Mustafa Latif Emek

Chairman of IKSAD

-Asst. Prof. Muntazar Mehdi

National University of Modern Languages, Islamabad

-Prof. Dr. Mahire Hüseynova

Faculty Dean of Azerbaijan State Pedagogical University

ÖNEMLİ AÇIKLAMALAR

- Program bilimsel DİSİPLİN'ler gözetilerek hazırlanmıştır. Lütfen programı dikkatlice kontrol ediniz. Programda çalışmanıza ilişkin eksiklik/hata olduğunu düşünüyorsanız en geç **8 Aralık 2019** tarihine kadar **kongre sekreteryası ile** iletişime geçiniz. Programın yoğunluğu sebebiyle **değişiklik taleplerinin karşılanamayacağını** özellikle belirtmek isteriz
- Her bir sunum için ayrılan süre 15 dk'dır. **Lütfen sürenizi aşmamaya özen gösteriniz**
- Oturumun başlatılması, sunum sıralamasının belirlenmesi, soru cevap alınması, ara verilmesi oturumun kapatılması ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Kongre Tüzel Kişiliği'ni temsilen **Oturum Başkanları TAM YETKİLİDİR**
- Katılım belgeleri, oturum sonunda **Oturum Başkanları tarafından** teslim edilecektir
- Kongre özet ve tam metin kitapları, kongre takviminde belirtilen süre içerisinde yayınlanacaktır
- Kongreyle ilgili her konuda düzenleme ve yürütme kurulu üyelerimiz ile koordinatörlerimizin sizlere hizmet etmekten kıvanç duyacağını ayrıca belirtmek isterim.

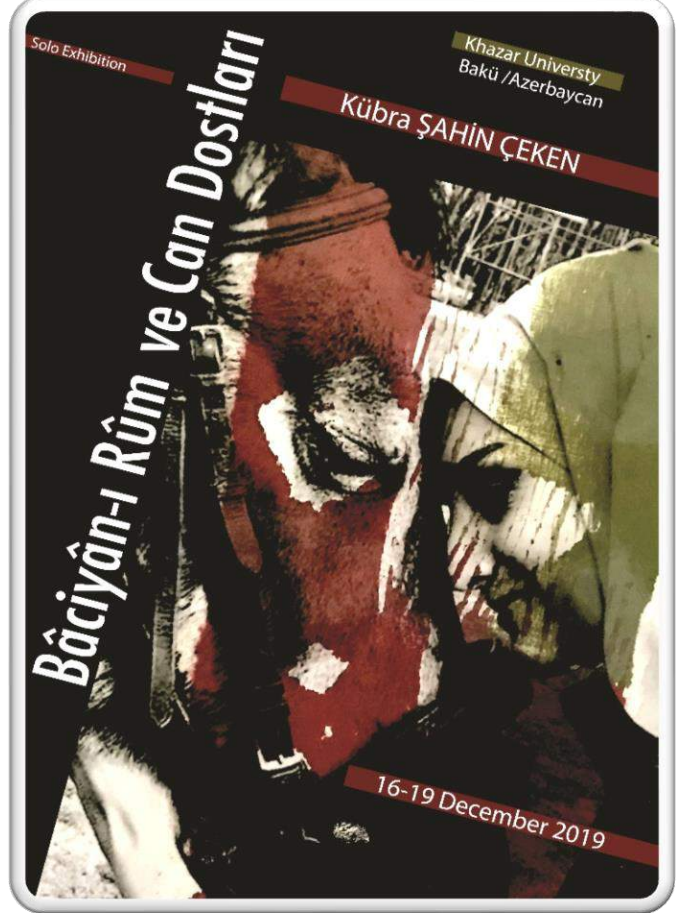
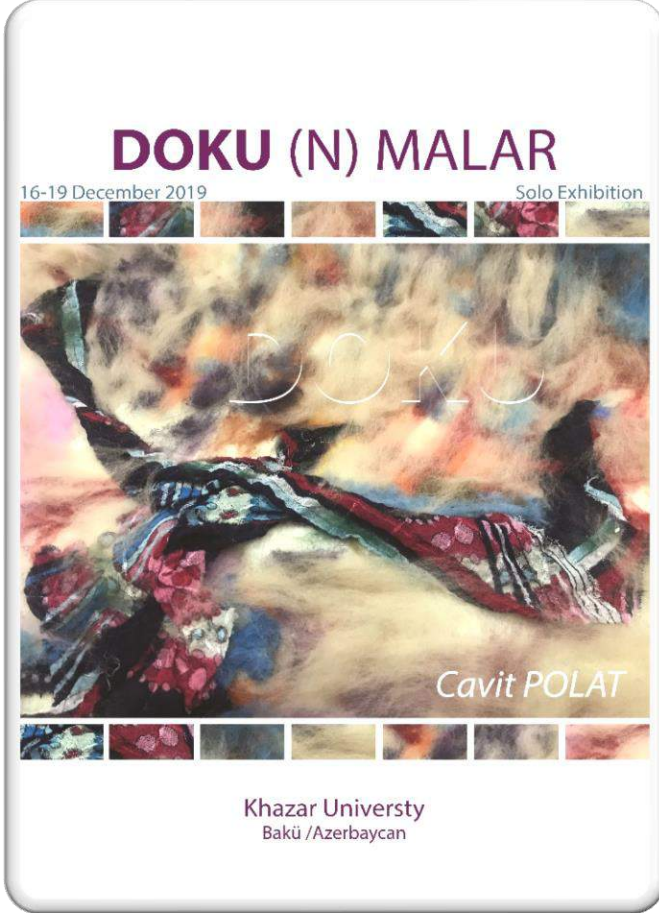
VACİB QEYDLƏR

- Qeyd masası 08: 00-da açılır və 16: 00-dək fəaliyyət göstərəcəkdir.
- Zəhmət olmasa açılış mərasimində olun
- Zəhmət olmasa iclasınızdan ən az bir saat əvvəl qeydiyyatdan keçin
- Seans başlamazdan ən azı 30 dəqiqə əvvəl iclas otağında olun
- Sessiya rəhbəri təqdimatlarla bağlı bütün məsələlərdə tam səlahiyyətlidir; qəhvə fasilələri və sessiya.
- Sertifikatlar iclasın sonunda sessiya sədri tərəfindən veriləcəkdir.
- Qurultay proqramında məkan və vaxt dəyişikliyi kimi müraciətlər nəzərə alınmayacaq.
- Proqramda hər hansı bir çatışmazlıq olduğunu düşünürsənsə, xahiş edirəm 8 dekabr 2019-cu il tarixinədək biza elektron poçt göndərin
- Sertifikatda müəlliflərin adları və kağız başlıqları, proqramda olduğu kimi çap olunacaq.

IMPORTANT NOTES

- Registration desk opens at 08:00 and shall function till 16:00 pm.
- Please registrate at least an hour prior to your session
- Be in the session room at least 30 minutes before the session starts
- Head of session are fully empowered in all matters related to the presentations, coffee-breaks and session.
- Certificates will be given by the session chair at the end of the session.
- In the congress program, requests such as location and time changes will not be taken into consideration.
- If you think there are any shortcomings in the program, please email us at the latest by 8th December 2019
- The names of the authors and titles of paper in the certificate will be printed as in the program.

Solo Exhibitions

10.00-12.00

Açılış Mərasimi / Opening Ceremony

12:00 - 13:00

Öğle yemeği / Lunch

Head of the session: Dos. Sehranə Kasimi	Date: 17.12.2019 Tuesday	Time: 13 ⁰⁰ :15 ⁰⁰	Saloon: 1
Orucova Ramilə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ KÖMƏKÇİ NİTQ HİSSƏLƏRİNİN STRUKTUR VƏ SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ		
Prof. Dr. Halil AKDENİZ Işık Üniversitesi	SANATTA VE BİLİMDE YARATICILIK: BİLİMDE VE SANATTA YARATICILIK VE İNOVASYON GELİŞTİRMƏYE YÖNELİK BİR EĞİTİM MODELİ ÖNERİSİ		
Dos. Sehranə Kasimi AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitu Leyla Ağayeva AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitu	ORTA ƏSR MİNİATÜRLƏRİNDƏ MUSİQİ ALƏTLƏRİ		
Dr. Ögr. Üyesi Kübra ŞAHİN ÇEKEN İğdır Üniversitesi	YAZILI METNİN SANAT NESNESİNƏ DÖNÜŞMƏSİ		
Dr. Ögr. Üyesi Kübra ŞAHİN ÇEKEN İğdır Üniversitesi	KURT SCHWITTERS KOLAJLARINDAKİ KADIN FORMUNUN İRDELENMƏSİ		
Lect. Elçin TELLİ İğdır University Prof. Emel ŞÖLENAY Anadolu University	İĞDIR - TUZLUCA İLÇESİ TOPRAĞININ KARAKTERİZASYONU VE SERAMİK ÜRETİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI		
Mələk Kərimova Xəzər Universiteti	SƏNƏT ANLAYIŞI İLƏ MARCEL DUCHAMP VƏ DADAİZM		
Ögr. Gör. Amina TABARU İğdır Üniversitesi	ERGENLİK DÖNEMİNDE SES		
Subeybat Tahir Bakı Mühəndislik Universiteti	ƏSKİ TÜRK LƏRİN BAŞ GEYİMLƏRİ – BÖRK VƏ BÜRÜNCÜK		
Dos. Könül Əsədli Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası	ŞİRVAN BÖLGƏSİNDƏ ETNOMUSİQİ ŞÜNASLIQ HAQQINDA		

Head of the session: Doç. Dr. Veli SÜME	Date: 17.12.2019 Tuesday	Time: 13 ⁰⁰ :15 ⁰⁰	Saloon: 2
Murat YUCEL Gazi University	EFFECT OF PUMP POWER AND FIBER LENGTH ON AMPLIFIER GAIN IN YTTERBIUM DOPED FIBER OPTIC AMPLIFIERS		
G. Tuba TÜRKSAVAŞ Anadolu Üniversitesi	KÜRESEL ENERJİ MÜCADELELERİ BAĞLAMINDA ALMAN ENERJİ POLİTİKALARI		
Dr. Ögr. Üyesi Abdullah YİNANÇ Namık Kemal Üniversitesi	ATIKSULARDAN GAZ ELDESİ ÇALIŞMALAR VE ENERJİ ÜRETİMİ		
Dr. Ögr. Üyesi Abdullah YİNANÇ Namık Kemal Üniversitesi	ARITIM VE ENERJİ ELDE EDİLMƏSİ AMACIYLA DİYATOMELƏRİN KULLANIMI		
Dr. Ögr. Üyesi Abdullah YİNANÇ Namık Kemal Üniversitesi	BÜYÜK ENTEGRE ATIK SU MODELİ VE HAVZA EYLEM PLANI VE UYGULAMASINA BAKIŞ		
Veli SÜME Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ahmed Yasin ÖZENER Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Nihat Utku GÜNER Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI ARASINDA GELENEKSEL SU DEĞİRMENLERİNİN ROLÜ		
Bünyamin ALBAYRAK Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Veli SÜME Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Turan YÜKSEK Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Erol ŞADOĞLU Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Bülent VEREP Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	TAŞKIN TAHMİNİNDE HAVZA KARAKTERİSTİKLERİ VE ARAZİ BOZULMALARI; RİZE İLİ DEREPAZARI ÖRNEĞİ		
Arzu Sadigova AMEA Fizika İnstitutu Aynure Hadiyeva AMEA Fizika İnstitutu Pervane Esilbeyli AMEA Fizika İnstitutu Elara Mamedova AMEA Fizika İnstitutu	YÜKSEK YOĞUNLUKLU POLİETİLENİN YIPRANMA SÜRESİNƏ NANOKİLİN ETKİSİ		

Head of the session:
Doç. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ

Date: 17.12.2019
Tuesday

Time: 13⁰⁰:15⁰⁰

Saloon: 3

Doç. Dr. Vefa KURBAN

Ege Üniversitesi
Nur ÇÜMEN
Ege Üniversitesi

RUSSIA'S BANDWAGONING OR BALANCING STRATEGY WITHIN
THE SCOP OF THE CYPRUS ISSUE: TURKEY

Doç. Dr. Vefa KURBAN

Ege Üniversitesi
Esma EFE
Ege Üniversitesi
Büşra AVCI
Ege Üniversitesi

TÜRK ve RUS DIŞ POLİTİKALARINDA AVRASYACILIK:
KARŞILAŞTIRMALI YAKLAŞIM

Elvan CAFAROV

Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

DOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN SİYASİ VE ETNİK ÖZELLİKLERİ

Feride Allahverdiyeva

Bakü Devlet Üniversitesi

AVRUPA ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI YAKLAŞIMI

Şeyda ÇEVİKEL

Hazar Üniversitesi

TÜRK BİRLİĞİ'NE YÖNELİK ENTEGRASYON ÇABALARI, OLASI
ENGELLER VE FIRSATLAR

Bahar OZSOY

Baku State University

POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS OF AZERBAIJAN WITH
CENTRAL ASIAN TURKISH STATES

Doç. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ

Çukurova Üniversitesi

BEŞ DEVLET BİR MİLLET AZERBEYCAN, KAZAKİSTAN,
KIRGIZİSTAN, ÖZBEKİSTAN VE TÜRKİYE İŞ YAPMA KOLAYLIĞI

Nübar Cəbraylova

Azərbaycan Respublikası Prezident yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası

ƏTRAF MÜHİTİN ÇİRKƏNMƏSİNDƏ İEÖ VƏ İEOÖ-LƏRİN ROLU

Tansir Abbas Hashmi

Al-Kauthar Islamic Univeristy Islamabad

THE ISLAMIC PRINCIPLES OF INTERNATIONAL RELATIONS IN
CONTEMPORARY WORLD

Head of the session:
Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA

Date: 17.12.2019
Tuesday

Time: 13⁰⁰:15⁰⁰

Saloon: 4

Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA

Anadolu Üniversitesi

BİR ÖMRÜN HİKAYESİ: GENERAL-DOĞUBİLİMCİ MEMMED
SADIG AĞABEYZADE

Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

MISIR MİLLÎ KÜTÜPHANESİNDEKİ NECÂTÎ BEG DİVAN
NÜSHALARI HAKKINDA

Dr. Filiz KALYON

Polatlı Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İHL

Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

HÜSN Ü AŞK'TA AŞK'IN HÜSNE KAVUŞMAK İÇİN GEÇTİĞİ
SIKINTILI AŞAMALAR

Dr. Filiz KALYON

Polatlı Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İHL

Dos. Səlimə Qasımova

Bakı Slavyan Universiteti

C.MƏMMƏDQULUZADƏ VƏ O.HENRİNİN REALİZMİNİN
XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Aysel Talıbova

Bakı Mühəndislik Universiteti

ƏDƏBİYYATDA DİKTATOR OBRAZI (QABRİEL QARSİA MARKEZİN
"PATRİARXIN PAYIZI" ƏSƏRİ ƏSASINDA

Dr. Terane NAĞIYEVA

Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

BAHTİYAR VAHABZADE'NİN ŞİİRLERİNDE TÜRK VE TÜRKÇÜLÜK

Nailə Əskər

AMEA Folklor İnstitutu

"KOROĞLU" EPOSU ŞƏRQ VƏ QƏRB VERSİYALARINDA

Hacıyeva GÜLNARA

Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti

Gİ DE MOPASSANIN NOVELLA VƏ ROMANLARINDA "KİÇİK
İNSAN" MƏSƏLƏSİ

Şəfa MURADOVA

Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti

XV ƏSR TƏSƏVVUF POEZİYASINDA MÜRİD-MÜRŞİD
MÜNASİBƏTLƏRİ

Head of the session: Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN	Date: 17.12.2019 Tuesday	Time: 13 ⁰⁰ :15 ⁰⁰	Saloon: 5
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL Afyon Kocatepe Üniversitesi	OSMANLI ARŞİVİNDE YENİ TASNİF EDİLEN BELGELER IŞIĞINDA 1914 OSMANLI-ALMAN İTTİFAK ANTLAŞMASI		
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL Afyon Kocatepe Üniversitesi	SAİT HALİM PAŞA'YA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ (1918 MECLİS SORUŞTURMASI TUTANAKLARINA GÖRE)		
Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN Yıldız Teknik Üniversitesi	TÜRK DEVLET ANLAYIŞI VE İRAN DEVLET ANLAYIŞININ ETKİLEŞİMİ		
Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN Yıldız Teknik Üniversitesi	OSMANLI DEVLETİNDE KÖLELİĞİN VE KÖLE TİCARETİNİN HUKUKİ ALT YAPISI		
Gunay Heydarlı Baku State University	THE MISSIONARY MOVEMENT IN THE SAFAVID EMPIRE: INTERRELIGIOUS AND INTERCULTURAL EXCHANGES		
Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ Yıldız Teknik Üniversitesi	TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDE GENEL KÜLTÜR DERSLERİ		
Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ Yıldız Teknik Üniversitesi	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE COĞRAFI KAVRAMLARA İLİŞKİN ÖĞRENME GÜÇLÜKLERİ		
Prof. Dr. İbrahim EROL Afyon Kocatepe Üniversitesi	AFYONKARAHİSARDA YETİŞEN BAZI TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN EKSTRAKLARININ BİYOLOJİK ETKİNLİKLERİNİN BELİRLENMESİ		
Prof. Dr. İbrahim EROL Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğrt. Gör. Ramazan ÖZÇAKIR Akdeniz Üniversitesi	SÜLFONAMİT YAN GRUPLU YENİ MALEMİT POLİMERLERİNİN SENTEZİ		
Öğr. Gör. Dr. Tuğçe ÜNER Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğr. Gör. Dr. Aybike Tuba ÖZDEN Ondokuz Mayıs Üniversitesi	BİR REKREASYONEL PAZARLAMA FAALİYETİ OLARAK KÖROĞLU ZİRVESİ YÜRÜYÜŞÜNÜN DOĞA VE KÜLTÜR TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ		

Head of the session: Prof. Dr. Mahirə HÜSEYNOVA	Date: 17.12.2019 Tuesday	Time: 15 ³⁰ :17 ³⁰	Saloon: 1
Res. Assist. Ülkü ÇOBAN SURAL Gazi University Prof. Dr. Neşe TERTEMİZ Gazi University	PROOF SCHEME CHARTS AND INSTRUCTIONAL EXPLANATIONS USED BY PROSPECTIVE CLASS TEACHERS FOR CIRCUMFERENCE CALCULATIONS		
Dilber ACAR Class Teacher, Ministry of Education Prof. Dr. Neşe TERTEMİZ Gazi University Dr. Adem TAŞDEMİR Ahi Evran University	THE INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MATHEMATICS AND SCIENCE PROBLEM SOLVING SKILLS AND ACHIEVEMENTS OF STUDENTS WHO WERE BEING EDUCATED WITH STEM		
Assist. Prof. H. Ayşe CANER Boğaziçi University Işık YILMAZ Dogus Automative	FACTORS THAT CONTRIBUTE TO ADULT LEARNERS' PERSISTENCE IN BASIC LITERACY PROGRAMS IN TURKEY		
Arş. Gör. Ayşe ÇİFTÇİ Muş Alparslan Üniversitesi Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU Yıldız Teknik Üniversitesi	ENERJİ DÖNÜŞÜMLERİ KONUSUNDA AÇIK UÇLU SORULARDAN OLUŞAN BİR ÖLÇME ARACI GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI		
Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU Yıldız Teknik Üniversitesi Arş. Gör. Ayşe ÇİFTÇİ Muş Alparslan Üniversitesi	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ STEM TEMELLİ DERSLERİN BAŞARILI BİR ŞEKİLDE UYGULANMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ		
Səbinə MƏMMƏDOVA AMK	AZƏRBAYCANDA "KAMANÇA MƏKTƏBİ" DƏRSLİKLƏRİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİ		
Dr. Maya QASIMOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	İSMİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ İBTİDAİ SİNİF ŞAĞIRDLƏRİNİN NİTQİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ YOLLARI		
Prof. Dr. Mahirə HÜSEYNOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	ÜMUMTÜRK DİLLƏRİNİN DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNİN QARŞILIQLI İNTEQRASIYA MƏSƏLƏLƏRİNİN TƏDQIQI ƏHƏMİYYƏTİ		

Head of the session:
Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN

Date: 17.12.2019
Tuesday

Time: 15³⁰:17³⁰

Saloon: 2

Dr. Funda AKDURAN
Sakarya Üniversitesi
Dr. Öznur ADADIOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Dr. Ahmet SEVEN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

KNOWLEDGE OF NURSES WORKING IN INTERNAL UNITS
REGARDING CANCER SCREENING TESTS AND THEIR STATUS OF
HAVING SCREENING TESTS

Dr. Funda AKDURAN
Sakarya Üniversitesi

KOLOREKTAL KANSER GENÇLERDE NEDEN ARTIYOR?

Öğr. Gör. Dr. Öznur ADADIOĞLU
Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SEVEN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Funda AKDURAN
Sakarya Üniversitesi

EVALUATING SELF-EFFICACY AND CARE BURDEN OF FAMILY
MEMBERS GIVING CARE TO CANCER PATIENTS

Öğr. Gör. Dr. Öznur ADADIOĞLU
Sakarya Üniversitesi

THEORY/MODEL USE IN DOCTORAL THESES WRITTEN IN THE
FIELD OF INTERNAL DISEASES NURSING IN TURKEY: A
SYSTEMATIC COMPILATION

Dr. Öğr. Üyesi Havva SERT
Sakarya Üniversitesi

Arş. Gör. Serap ÇETİNKAYA
Sakarya Üniversitesi

Sebahat Gökçe DOĞAN

Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi

HEMŞİRELİK ARAŞTIRMALARINDAN YARARLANMADA
KARŞILAŞILAN ENGELLER

Dr. Öğr. Üyesi Havva SERT
Sakarya Üniversitesi

Arş. Gör. Serap ÇETİNKAYA
Sakarya Üniversitesi

DİYABETİK AYAK İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN
İNCELENMESİ

Sebahat Gökçe DOĞAN

Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Dr. Öğr. Üyesi Havva SERT
Sakarya Üniversitesi

HIV'Lİ HASTALARIN DEPRESYON VE SOSYAL DESTEK
DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Arş. Gör. Şeyda YILDIRIM
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OTİZMDEN ETKİLENMİŞ
ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN GÜNLÜK RUTİNLERİ
HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Araş. Gör. Sevim KARAHAN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

OKUL ÖNCESİNE DEVAM EDEN 48-72 AYLIK ÖZEL
GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİ
BELİRLENMESİ

Arş. Gör. Kübra ÖZGAN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

0-3 YAŞ ARASI İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN
ANNELERİNİN GÜNLÜK RUTİNLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

BEBEKLER BEKLEYEMEZ: 1-3 YAŞ ARASINDAKİ GELİŞİMSEL
GERİLİĞİ SAHİP OLAN ANNELERE ÖĞRETİLEN ETKİNLİK
TEMELLİ ÖĞRETİMİN ÇOCUKLARIN SOSYAL ETKİLEŞİMİ
GENİŞLETME BECERİSİNE ETKİSİ

Head of the session:
Prof. Dr. A. Kadir CUCEN

Date: 17.12.2019
Tuesday

Time: 15³⁰:17³⁰

Saloon: 3

Prof. Dr. A. Kadir CUCEN
Uludag University

TEKNOLOJİ KARŞISINDA İNSANIN VAROLUŞ ÇIKMAZI

Dr. Öğr. Üyesi Elif NUYAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE'NİN KISA TARİHİ VE UYGULAMA
ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. İradə ZƏRQANAYEVA
Azərbaycan MEA-nın Fəlsəfə İnstitu

İSLAM: SÜLH VƏ MÜNAQİŞƏLƏRİN HƏLLİ ÜÇÜN ELM

Dr. Öğr. Üyesi Filiz SAYAR
Süleyman Demirel Üniversitesi

OTOBİYOGRAFİK MUHAKEME ÖZELLİKLERİ: FARKLI YAŞAM
DÖNEMLERİNDE YAŞ VE CİNSİYET FARKLILIKLARI

Emiliya AHMADOVA
Azerbaijan State University of Economics

ISLAMIC CONSUMER MODEL OF BUYER BEHAVIOUR. ANALYSIS
OF FACTORS THAT AFFECT TONMUSLIMS CONSUMERS BUYER
BEHAVIOUR

Aferim SEYİDOVA
Kaspi Eğitim Şirketi

ORTA DÖNEM AZERBAYCAN EDEBİYATINDA SUFİZM VE
HÜRUFİZM

Aynurə Əliyeva
AMEA

AİLƏ DƏYƏRLƏRİNİN QORUNMASINDA İSLAM DİNİN ROLU

Assist. Prof. Neşe BÖRÜ
Hacı Bektaş Veli University

EVALUATION OF LEADERSHIP SKILLS OF SCHOOL PRINCIPALS
AND PRACTICES TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SOCIAL
JUSTICE IN PRIMARY SCHOOLS

Dr. Öğr. Üyesi A. Bahadır DARI
Yalova Üniversitesi

DİJİTAL ÇAĞDA ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE YENİ BİR
DİPLOMASİ ALANI OLARAK DİJİTAL DİPLOMASİ

Dr. Öğr. Üyesi A. Bahadır DARI
Yalova Üniversitesi

İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN GETİRDİĞİ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN
TURİZME YANSIMASI; "DİJİTAL TURİZM"

Head of the session:
Prof. M. Şaban TANYILDIZI

Date: 17.12.2019
Tuesday

Time: 15³⁰:17³⁰

Saloon: 4

Təhminə SƏLİMLİ
ATU

Zeynab VƏLİYEVƏ
ATU

Mehriban ƏLƏKBƏROVA
ATU

Dos. Yusif İSMAYİLOV
ATU

EKSPERİMENTALHIPERTİREOZ MODELİ ŞƏRAİTİNDƏ QURUŞUN
NİTRATIN ORQANİZMİN BƏZİ İMMUN MARKERLƏRİNƏ TƏSİRİ

Zeynab VƏLİYEVƏ
ATU

Təhminə SƏLİMLİ
ATU

Mehriban ƏLƏKBƏROVA
ATU

Dos. Yusif İSMAYİLOV
ATU

ORQANİZMİN TİREOİD STATUSUNUN ÇATIŞMAZLIĞI
ŞƏRAİTİNDƏ QURUŞUN NİTRATIN İMMUN REAKTİVLİYƏ TƏSİRİ

Prof. M. Şaban TANYILDIZI
Fırat University

Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN
Fırat University

Merve KAYA
Fırat University

Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN
Fırat University

OPTIMIZATION OF FERMENTATION MEDIUM FOR GLUCONIC
ACID PRODUCTION BY USING RECOMBINANT *ESCHERICHIA*
COLI W

Prof. M. Şaban TANYILDIZI
Fırat University

Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN
Fırat University

Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN
Fırat University

REMOVAL OF INHIBITORY SUBSTANCES FROM SUGAR BEET
MOLASSES BY CHEMICAL TREATMENT PRIOR TO BACTERIAL
FERMENTATION

Prof. M. Şaban TANYILDIZI
Fırat University

Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN
Fırat University

Assist. Prof. Veyis SELEN
Fırat University

Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN
Fırat University

GLUCONIC ACID PRODUCTION WITH RECOMBINANT STRAIN BY
SOLID-STATE FERMENTATION

Prof. M. Şaban TANYILDIZI
Fırat University

Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN
Fırat University

Assist. Prof. Veyis SELEN
Fırat University

Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN
Fırat University

GLUCONIC ACID PRODUCTION WITH SLURRY FERMENTATION
BY USING RECOMBINANT *ESCHERICHIA COLI* W

Gülnarə HƏSƏNOVA

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Mikrobiologiya İnstitutu

AZƏRBAYCANIN LENTİK VƏ LOTİK EKOSİSTEMLƏRİNDƏ RAST
GƏLİNƏN MİKROSKOPİK GÖBƏLƏKLƏR.

Gulare Azizaga Huseynzade

Genetic Resources Institute of Azerbaijan
National Academy of Sciences

Huseynova Cevahir

Genetic Resources Institute of Azerbaijan
National Academy of Sciences

Imran Huseynova

Genetic Resources Institute of Azerbaijan
National Academy of Sciences

EVALUATION LOCAL AND INTRODUCED TOMATO HYBRIDS FOR
EARLY GREENHOUSE PRODUCTION IN ABSHERON CONDITION

Head of the session:
Prof. M. Şaban TANYILDIZI

Date: 17.12.2019
Tuesday

Time: 15³⁰:17³⁰

Saloon: 5

Onur ŞİMŞEK
Bakü Devlet Üniversitesi
Berna ATEŞ
Bakü Devlet Üniversitesi

SWIMMING LESSONS AND ABA (APPLIED BEHAVIOUR ANALYSIS)
FOR CHILDREN WITH ASD

Aynur Hüseynova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

MƏRKƏZİ SİNİR SİSTEMİNİN TİPİNDƏN ASILI OLARAQ
EMOSİONAL GƏRGİNLİYİN ENDOKRİN-METABOLİK VƏ
KOQNİTİV PROSESLƏR ARASINDAKI QARŞILIQLI ƏLAQƏYƏ
TƏSİRİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Кенуль Гасанова
Бакинский Государственный Университет

ЗАЩИТА ОРГАНИЗМА, ИЗМЕНЕНИЯМИ ГОРМОНОВ, ОТ
ВЛИЯНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ, ОСВЕЩЕННОСТИ И
ПРЕНАТАЛЬНОЙ ГИПОКСИИ

Zeynep SAHİN
Lokman Hekim University
Gulfem ERGUN
Gazi University
Ayşe Seda ATAOL
Ankara Medipol University

EVALUATION OF SOME PHYSICAL PROPERTIES OF CAD/CAM
POLYMERS AND HEAT-CURED PMMA

Prof. M. Şaban TANYILDIZI
Firat University
Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN
Firat University
Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN
Firat University

REMOVAL OF INHIBITORY SUBSTANCES FROM SUGAR BEET
MOLASSES BY SORPTION PRIOR TO BACTERIAL FERMENTATION

Prof. M. Şaban TANYILDIZI
Firat University
Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN
Firat University
Merve KAYA
Firat University
Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN
Firat University

EFFECT OF FERMENTATION MEDIUM COMPONENTS ON
PRODUCTION OF GLUCONIC ACID BY USING RECOMBINANT
ESCHERICHIA COLI W

Hijran ISMAYİLOVA
Azerbaijan Technology University

PRELIMINARY PROCESSING OF SUNFLOWER SEEDS IN
AZERBAIJAN BASED ON THE IMPLEMENTATION OF NEW
TECHNOLOGIES

Ragif HUSEYNOV
Szent Istvan University, Hungary

UNFOLDING OF FOOD SECURITY STUDIES IN SINGAPORE,
GEORGIA AND AUSTRIA: A CRITICAL REVIEW OF EMPIRICAL
EVIDENCE

Prof. Dr. Memnune ŞENGÜL
Atatürk Üniversitesi
Öğr. Gör. Arzu ODUNKIRAN
İğdır Üniversitesi
Enes AY
Atatürk Üniversitesi

SİYAH VE SARI KİRAZIN BAZI FİZİKOKİMYASAL ÖZELLİKLERİ VE
ANTIOKSİDAN KAPASİTESİ

Öğr. Gör. Arzu ODUNKIRAN
İğdır Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mine KÖKTÜRK
İğdır Üniversitesi
Prof. Dr. Memnune ŞENGÜL
Atatürk Üniversitesi

MONOSODYUM GLUTAMATIN SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİNE
GENEL BİR BAKIŞ

Head of the session: Prof. Dr. Erkan YÜKSEL	Date: 18.12.2019 Wednesday	Time: 10 ⁰⁰ :12 ⁰⁰	Saloon: 1
Prof. Dr. Erkan YÜKSEL Anadolu Üniversitesi	TÜRKİYE'DE İLETİŞİM ARAŞTIRMALARINDA İÇERİK ANALİZİ UYGULAMALARI, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ		
Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN Anadolu Üniversitesi	SANAL GERÇEKLİK VE HABER SUNUMUNDA YENİ BOYUT		
Əliyeva Pərvin ADPU	YENİYETMƏLƏRDƏ MİLLİ XARAKTERİN FORMALAŞMASINDA TELEVİZİYA FAKTORU		
Muntazar Mehdi National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan	DISCRIMINATORY DISCURSIVE PRACTICES IN PAKISTANI NATIONAL NEWSPAPERS VIS-À-VIS DEPRIVED SENTIMENTS OF BALOCHI PEOPLE: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS		
Dr. Ejaz Mirza National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan			
Muhammad Tayyab Ali Angum National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan			
Doç. Dr. Aybike SERTTAŞ İstinye Üniversitesi	REKLAMLARDA GÜZELLİK FETİŞİ: KUSURLU İNSANLARA KUSURSUZ ÜRÜNLER		
Oğuz AKTÜRK Fırat Üniversitesi	TÜRK DİZİLERİN AZERBAJYAN KÜLTÜRÜNƏ ETKİSİ VE TÜRKÇƏ'NİN YAYGINLAŞMASINA KATKISI		
Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN Fırat Üniversitesi			
Albina HESİMOVA Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti	AZƏRBAYCANDA RABİTƏ XİDMƏTLƏRİNİN TƏHLİLİ		
Çinarə Səfərova Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti	TÜRKİYƏ-GÜRCÜSTAN SƏRHƏD QAPISI		
Dr. Firoz FAOZİ Kabil Devlet Üniversitesi	AFGANİSTAN'DA SU SORUNU		
Dos. Cavid Bağırzadə Gəncə Dövlət Universiteti	GƏNCƏDƏ ERMƏNİ XƏYANƏTLƏRİ		

Head of the session: Dos. Fəxrəddin YUSİFOV	Date: 18.12.2019 Wednesday	Time: 10 ⁰⁰ :12 ⁰⁰	Saloon: 2
Dos. Fəxrəddin YUSİFOV Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	ƏDƏBİYYAT MÜƏLLİMİ HAZIRLIĞINDA ŞƏXSİYYƏTYÖNÜMLÜLÜK VƏ SƏRİŞTƏŞTƏYÖNÜMLÜLÜYƏ KEÇİD İMKANLARI		
Doç. Dr. Fizuli MUSTAFAYEV AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu	KİNO DİLİNİN PUBLİSİSTİK, BƏDİİ VƏ ELMİ ÜSLUBLA ƏLAQƏSİ HAQQINDA		
Доц. Тоирова Гули Бухарский Государственный Университет	ФАТИКА И ЕДИНИЦЫ ФАТИЧНОГО ОБЩЕНИЯ		
Зарипова Азиза Бухарский Государственный Университет			
Dr. Vəliyeva Səbinə Xansuvar Qızı Bakı Dövlət Universiteti	BƏDİİ DİLDƏ MİLLİ MƏNŞƏLİ GEYİM ADLARI (ETNOQRAFİK TƏHLİL)		
Valida KARIMOVA Azerbaijan University	STRUCTURAL AMBIGUITY IN N. CHOMSKY'S SYNTACTIC DOCTRINE		
Assoc. Prof. Irada SAMADOVA Azerbaijan University of Languages			
Хамраева Шахло Бухарский Государственный Университет	ОСОБЕННОСТИ МОРФОАНАЛИЗА ЯЗЫКОВЫХ КОПИУСОВ		
Qumru ŞƏHRİYAR AMEA Folklor İnstitutu	BİR SIRA TÜRK XALQLARININ ORTAQ MİRASI OLAN "EDİGEY" DASTANDA ŞEİRLƏRİN STRUKTURU		
Dr. Könül ABASLI UNEC İşletme Okulu	AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI VE AKADEMİK MOTİVASYON ARASINDAKI İLİŞKİLERİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNƏ GÖRE İNCELENMESİ		
Leyla SULTANLI UNEC TUDİFAK			
Kifayət GULİYEVA UNEC İşletme Okulu			
Dr. Könül ABASLI UNEC İşletme Okulu	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN HOŞGÖRÜ EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ: BAKÜ TÜRK OKULLARI ÖRNEĞİ		
Sugra CEFEROVA TDAV Bakü Atatürk Lisesi			

Head of the session: Prof. Dr. Minaxanım Nuriyeva	Date: 18.12.2019 Wednesday	Time: 10 ⁰⁰ :12 ⁰⁰	Saloon: 3
Prof. Dr. Minaxanım Nuriyeva Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	RUS DİLİNDƏ TÜRK SÖZLƏRİ: QUŞ, HEYVAN ADLARI		
Dr. Güləhməd İMANOV Bakı Dövlət Universiteti	TÜRK DİLLƏRİNDƏ MODAL SÖZLƏRİN MAHIYYƏTİ VƏ TƏDQIQI MƏSƏLƏLƏRİ		
Gülşən MEHDİZADƏ ADPU	TƏDRİSİN FƏNN PROQRAMLARI (KURİKULUMLARI) ƏSASINDA TƏŞKİLİNİN ƏHƏMİYYƏTİ		
Dos. Zabitə M. Teymurlu Bakı Mühəndislik Universiteti	ŞƏRQİ ANADOLU DİALEKTLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ UYĞUN DİL XÜSUSİYYƏTLƏRİ		
Prof. İbrahim BAYRAMOV Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	UYĞUR DİLİ ŞİVƏLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLİ		
Dr. Almaz BƏDƏLOVA Azərbaycan Dillər Universiteti			
Gülşən MEHDİZADƏ ADPU	TƏDRİSİN FƏNN PROQRAMLARI (KURİKULUMLARI) ƏSASINDA TƏŞKİLİNİN ƏHƏMİYYƏTİ		
Bağirova Aynurə Siyabxan Qızı Sumqayıt Dövlət Universiteti	İSA HÜSEYNOVUN ƏSƏRLƏRİNDƏ BƏZİ TÜRK MƏNŞƏLİ TİTULLARIN LİNGVİSTİK TƏHLİLİ		
Binnur ÇELİK Milli Eğitim Bakanlığı	MADDE VE ISI ÜNİTESİNİN ÖGRETİMİNDE YAŞAM TEMELLİ ÖGRETİMİN FEN ÖGRETMEN ADAYLARININ AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ		
Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN Erciyes Üniversitesi			
Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN Erciyes Üniversitesi	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TÜBİTAK ARAŞTIRMA PROJE YARIŞMASINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ		
Nagehan DEMİR Milli Eğitim Bakanlığı			

Head of the session: Prof. Həcər HÜSEYNOVA	Date: 18.12.2019 Wednesday	Time: 10 ⁰⁰ :12 ⁰⁰	Saloon: 4
Prof. Həcər HÜSEYNOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	ORXON-YENİSEY YAZILARININ LÜĞƏT TƏRKİBİ HAQQINDA ORHON JENİSE'NİN SÖZLÜK YAPISI HAQQINDA		
Dr. Ögr. Üyesi Rıdvan TUNÇEL Anadolu Üniversitesi	İKİNCİ DİL EDİNİMİ VE DİL ÖGRENİMİNDE YAPISAL, İŞLEVSƏL VE ETKİSEL YETİLERİN ÖNEMİ		
Səkinə Əliyeva Azərbaycan Tibb Universiteti	NİTQ MƏDƏNİYYƏTİNDƏ QEYRİ-VERBAL ÜNSİYYƏTİN FORMALARI		
Ağayeva Zülfiyə Bakı Dövlət Universiteti	ET-TUH FETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGÂTİ'T-TÜRKİYYE VE AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE ORTAK KULLANILAN BİTKİ ADLARI ÜZERİNE		
Nərmin Abdülhüseynli Bakı Dövlət Universiteti	FERDİNAND DE SÖSSÜR VƏ FUNKSIONAL QRAMMATİKA		
Verdiyeva Mehbanu Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MÜASİR MÜƏLLİMİN METAKOMPETENSİYALARI		
Verdiyeva Mehbanu Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MÜƏLLİM PEŞƏKARLIĞI VƏ SƏRİŞTƏLİLİYİN PROBLEMİNİN TƏDQIQINƏ DAİR		
Dos. Nərgiz AĞAYEVA Azərbaycan Memarlıq – İnşaat Universiteti	METLAX PLİTƏSİ – ƏNƏNƏVİ BƏZƏK MATERIALI KİMİ XIX-XX ƏSR AZƏRBAYCA MEMARLIĞININ FORMALAŞMASINDA ROLU		
Prof. Dr. Rayihə ƏMƏNZADƏ AMEA	ORTA ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCANIN MÜALİCƏ-SAĞLAMLIQ TİKİLİLƏRİ		

Head of the session:
Prof. Dr. İbrahim EROL

Date: 18.12.2019
Wednesday

Time: 12³⁰:14³⁰

Saloon: 1

Laman NAMAZOVA
Genetic Resources Institute of ANAS

POTENTIAL OF *Ae. umbellulata* ZHUK. FOR IMPROVEMENT OF
BREAD WHEAT (*Triticum aestivum*)

Dos. Afət Ayyət qızı Qasımova
Azərbaycan Texnologiya Universiteti

QƏNNADI MƏMULATLAR İSTEHSALINDA ZOĞALDAN
İSTİFADƏNİN TƏDQIQI

Gulshan ALİYEVA
Baku State University

CORRECTIONAL EDUCATION FOR INMATES, COMPARATIVE
CRITIQUE

Könül TAPDIQOVA
AMEA Zoologiya İnstitutu

YAZ FƏSLİNDƏ VARVARA SU ANBARININ İBTİDAİ
XƏRÇƏNGKİMİLƏR (ENTOMOSTRACA) FAUNASI

Dos. Yusif İSMAYİLOV
ATU

Qumru CƏFƏROVA
ATU

Dos. Aftab İSMAYİLOVA
ATU

Təhminə SƏLİMLİ
ATU

MONOAMİNERGİK FUNKSIONAL FƏALLIGIN DƏYİŞMƏSİNİN
ENDOKRİN QARŞILIQLI ƏLAQƏYƏ TƏSİRİ

Qumru CƏFƏROVA
ATU

Dos. Yusif İSMAYİLOV
ATU

Dos. Aftab İSMAYİLOVA
ATU

Təhminə SƏLİMLİ
ATU

TOKSİK STRES ŞƏRAİTİNDƏ BİOGEN AMİNLƏRİN DƏYİŞMƏSİNİN
ENDOKRİN FƏALLİĞA TƏSİRİ

Firuzə HÜMBƏTOVA
ADPU

ŞAĞİRD LƏRİN İDRAK FƏALLİĞİNİ ARTIRILMASINDA SOLO
TAKSANOMİYASININ ROLU

Aygün Məmmədzadə
Lənkəran Dövlət Universiteti

ÜÇÜNCÜ TƏRTİB DİSKRET MULTİPLİKATİVO-ADDİTİVO-
POVERATİV TÖRƏMƏLİ TƏNLİK ÜÇÜN SƏRHƏD MƏSƏLƏSİNİN
HƏLLİNİN ARAŞDIRILMASI

Х.С.Ибрагимова
Институт Физики Институт физики НАН
Азербайджана

ИЗМЕНЕНИЕ ДИЭЛЕКТРИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ
НАНОКОМПОЗИТА ПП+ ZrO₂ ДО И ПОСЛЕ
ЭЛЕКТРОТЕРМООБРАБОТКИ

Х.С.Ибрагимова
Институт Физики Институт физики НАН
Азербайджана

ИЗМЕНЕНИЕ ПОСЛЕ ЭЛЕКТРОТЕРМООБРАБОТКИ СВОЙСТВ
ПОЛИМЕРНОГО НАНОКОМПОЗИТА ПП+3%ZrO₃

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ercüment ÖNEL
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Taylan AKSU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Kanber KARA
Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Devrim SARIPINAR AKSU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

DEFNE UÇUCU YAĞININ (LAURUSNOBİLİS) RUMİNANLARDA İN
VİTRO METAN ÜRETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Head of the session:
Dos. Fərhad G.Mikayılov

Date: 18.12.2019
Wednesday

Time: 12³⁰:14³⁰

Saloon: 2

Prof. Elshad Mammadov Yaqub
Azerbaijan State University of Economics
Ahmadova Emiliya Oktay
Azerbaijan State University of Economics

GLOBAL ISLAMIC ECONOMY. NEW BREAKTHROUGH IN
GLOBALIZED WORLD ECONOMY

Dos. Fərhad G.Mikayılov
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Samira R.Agayeva
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

İNSAN RESURSLARININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ İNKİŞAF
ETMİŞ ÖLKƏLƏRİN TƏCRÜBƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN

Mustafa Caner TİMUR
Ardahan Üniversitesi

TÜRKİYE'DE ULAŞTIRMA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE
EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

Abrehet Mehari
Azerbaijan State University of Economics

CHALLENGES OF ECONOMIC INTEGRATION OF SMES.IN
MANUFACTURING SECTOR IN ETHIOPIA, TIGRAY REGIONAL
STATE MEKELLE CITY

Hakı BAGAN
Istanbul Rumeli University
Serap DAS
Istanbul Rumeli University

POTENTIAL OF THE AIR TRANSPORTATION SECTOR IN TURKEY:
ON A COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN EUROPE AND TURKEY

Samuel Atsibha Gebreyesus
Azerbaijan State University Of Economics

ASSESSMENT OF THE CHALLENGE OF POST CLEARANCE AUDIT
IN ETHIOPIA: ACASE OF ERCA MEKELLE BRANCH OFFICE

Doç. Dr. Harun YILDIZ
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi

İDO BANDIRMA-YENİKAPI HATTI İLE İLGİLİ MÜŞTERİ
ŞİKAYETLERİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Harun YILDIZ
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi

İSTİSMARCI YÖNETİM ALGISININ KİŞİ-ÖRGÜT UYUMU
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Head of the session:
Prof. Dr. Funda Râna ADAÇAY

Date: 18.12.2019
Wednesday

Time: 12³⁰:14³⁰

Saloon: 3

Öğr. Gör. Murat KURT
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Öğr. Gör. Süleyman Hilmi SEVİNDİK
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK – AİLE – EĞİTİM ÜÇGENİNDE ÇOCUK
İŞÇİLİĞİ

Prof. Dr. Funda Râna ADAÇAY
Anadolu Üniversitesi

TÜRKİYE VE AB ÜYE DEVLETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİNDE CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI
SORUNLARI

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ACA
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi

SURİYELİLERİN TÜRKİYE'DE YAŞADIKLARI SOSYO-EKONOMİK
PROBLEMLERİN İNCELENMESİ: BİR META DEĞERLENDİRME
ARAŞTIRMASI

Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet BOZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

İŞ YERİNDE PRESENTEİZMİN NEDENLERİ VE ÖNLENMESİ İÇİN
ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Prof. Dr. İsmet BOZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

STRATEGIES TO IMPROVE RURAL WOMEN
ENTERPRENEURSHIP IN TURKEY

Zülbiye KAÇAY
Sakarya University of Applied Sciences
Fikret SOYER
Balıkesir University
Cihan AYHAN
Sakarya University of Applied Sciences

SERBEST ZAMAN ENGELLERİ VE KOLAYLAŞTIRICILARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ

Arş. Gör. Zişan Duygu ALİOĞULLARI
Erzurum Technical University
Doç. Dr. Canan Nur KARABEY
Ataturk University

THE RELATIONSHIP OF LEADER'S POLITICAL SKILL, LEADER-
MEMBER EXCHANGE AND ETHICAL LEADERSHIP

Head of the session: Doç. Dr. Rıdvan KOZAK	Date: 18.12.2019 Wednesday	Time: 12 ³⁰ :14 ³⁰	Saloon: 4
Doç. Dr. Rıdvan KOZAK Anadolu Üniversitesi	İNTERNET DOMAIN NAME SPEKÜLASYONU: TURİZM KAVRAMLARININ ARAŞTIRMASI		
Zərifə Əliyeva Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu	İNNOVASIYA MÜASİR TƏHSİLİN İNKİŞAF AMİLİ KİMİ		
Vəfa Cəfərova İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu	AZƏRBAYCAN SƏNAYESİNƏ İNNOVASIYA YÖNÜMLÜ KLASTERLƏRİN TƏYİN OLUNMA İMKANLARI		
Aysel Hüseynova AMEA- "Memarlıq və İncəsənət Universiteti"	İNTERYER VƏ İNSAN PSIXOLOGİYASI		
Assoc. Prof. Canan CENGİZ Bartın University	LAND ART WITHIN THE CONTEXT OF LANDSCAPE AND ART		
Res. Asst. Pelin KEÇECİOĞLU DAĞLI Bartın University			
Res. Asst. Pelin KEÇECİOĞLU DAĞLI Bartın University	SPATIAL DEVELOPMENT STRATEGIES WITHIN THE SCOPE OF URBAN DEVELOPMENT		
Assoc. Prof. Canan CENGİZ Bartın University			

Head of the session: Elvan CAFAROV	Date: 18.12.2019 Wednesday	Time: 09 ³⁰ :11 ³⁰	Saloon: 5
Arş. Gör. Dr. Gamze Gizem AVCIOĞLU Selçuk Üniversitesi	"KÜÇÜK KARA BALIK" VE "KÜÇÜK BALIK" HİKÂYELERİNDE AŞAMA ARKETİPİNİN KARŞILAŞTIRILMASI		
Arş. Gör. Dr. Ülfet DAĞ Selçuk Üniversitesi			
Sinan POLAT Özel Elazığ Bahçeşehir Koleji	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN FEN AKTİVİTELERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE SINIF İÇİ UYGULAMALARI		
Prof. Dr. Raşit ZENGİN Fırat Üniversitesi			
Baş müəllim Mələhət SEMEDOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MÜXTELİF SİSTEMLİ DILLERDE ADYEKTİV KÖK SÖZ YUVALARININ TEKAMÜL PROSESİ		

ABSTRACTS

Orucova Ramilə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	<i>FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ KÖMƏKÇİ NİTQ HİSSƏLƏRİNİN STRUKTUR VƏ SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ</i>	Page 1
Prof. Dr. Halil AKDENİZ Işık Üniversitesi	<i>SANATTA VE BİLİMDE YARATICILIK: BİLİMDE VE SANATTA YARATICILIK VE İNOVASYON GELİŞTİRMEYE YÖNELİK BİR EĞİTİM MODELİ ÖNERİSİ</i>	Page 3
Dos. Sehranə Kasimi AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitüsü Leyla Ağayeva AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitüsü	<i>ORTA ƏSR MİNİATÜRLƏRİNDƏ MUSIQİ ALƏTLƏRİ</i>	Page 5
Dr. Ögr. Üyesi Kübra ŞAHİN ÇEKEN İğdır Üniversitesi	<i>YAZILI METNİN SANAT NESNESİNE DÖNÜŞMESİ</i>	Page 6
Dr. Ögr. Üyesi Kübra ŞAHİN ÇEKEN İğdır Üniversitesi	<i>KURT SCHWİTTERS KOLAJLARINDAKİ KADIN FORMUNUN İRDELENMESİ</i>	Page 8
Lect. Elçin TELLİ İğdır University Prof. Emel ŞÖLENAY Anadolu University	<i>İĞDIR - TUZLUCA İLÇESİ TOPRAĞININ KARAKTERİZASYONU VE SERAMİK ÜRETİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI</i>	Page 10
Mələk Kərimova Xəzər Universiteti	<i>SƏNƏT ANLAYIŞI İLƏ MARCEL DUCHAMP VƏ DADAİZM</i>	Page 12
Ögr. Gör. Amina TABARU İğdır Üniversitesi	<i>ERGENLİK DÖNEMİNDE SES</i>	Page 14
Subeybat Tahir Bakı Mühəndislik Universiteti	<i>ƏSKİ TÜRK LƏRİN BAŞ GEYİMLƏRİ – BÖRK VƏ BÜRÜNCÜK</i>	Page 16
Dos. Könül Əsədli Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası	<i>ŞİRVAN BÖLGƏSİNDƏ ETNOMUSIQİ ŞÜNASLIQ HAQQINDA</i>	Page 17
Murat YUCEL Gazi University	<i>EFFECT OF PUMP POWER AND FIBER LENGTH ON AMPLIFIER GAIN IN YTTERBIUM DOPED FIBER OPTIC AMPLIFIERS</i>	Page 19
G. Tuba TÜRKSAVAŞ Anadolu Üniversitesi	<i>KÜRESEL ENERJİ MÜCADELELERİ BAĞLAMINDA ALMAN ENERJİ POLİTİKALARI</i>	Page 21
Dr. Ögr. Üyesi Abdullah YİNANÇ Namık Kemal Üniversitesi	<i>ATIKSULARDAN GAZ ELDESİ ÇALIŞMALAR VE ENERJİ ÜRETİMİ</i>	Page 22
Dr. Ögr. Üyesi Abdullah YİNANÇ Namık Kemal Üniversitesi	<i>ARITIM VE ENERJİ ELDE EDİLMESİ AMACIYLA DİİYATOMELERİN KULLANIMI</i>	Page 24
Dr. Ögr. Üyesi Abdullah YİNANÇ Namık Kemal Üniversitesi	<i>BÜYÜK ENTEGRE ATIK SU MODELİ VE HAVZA EYLEM PLANI VE UYGULAMASINA BAKIŞ</i>	Page 26
Veli SÜME Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ahmed Yasin ÖZENER Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Nihat Utku GÜNER Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	<i>YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI ARASINDA GELENEKSEL SU DEĞİRMENLERİNİN ROLÜ</i>	Page 28
Bünyamin ALBAYRAK Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Veli SÜME Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Turan YÜKSEK Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Erol ŞADOĞLU Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Bülent VEREP Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	<i>TAŞKIN TAHMİNİNDE HAVZA KARAKTERİSTİKLERİ VE ARAZİ BOZULMALARI; RİZE İLİ DEREPAZARI ÖRNEĞİ</i>	Page 29
Arzu Sadigova AMEA Fizika İnstitutu Aynure Hadiyeva AMEA Fizika İnstitutu Pervane Esilbeyli	<i>YÜKSEK YOĞUNLUKLU POLİETİLENİN YIPRANMA SÜRESİNİ NANOKİLİN ETKİSİ</i>	Page 30

<i>AMEA Fizika İnstitutu</i> Elara Mamedova <i>AMEA Fizika İnstitutu</i>		
Doç. Dr. Vefa KURBAN <i>Ege Üniversitesi</i> Nur ÇÜMEN <i>Ege Üniversitesi</i>	<i>RUSSIA'S BANDWAGONING OR BALANCING STRATEGY WITHIN THE SCOP OF THE CYPRUS ISSUE: TURKEY</i>	<i>Page 31</i>
Doç. Dr. Vefa KURBAN <i>Ege Üniversitesi</i> Esmə EFE <i>Ege Üniversitesi</i> Büşra AVCI <i>Ege Üniversitesi</i>	<i>TÜRK ve RUS DIŞ POLİTİKALARINDA AVRASYACILIK: KARŞILAŞTIRMALI YAKLAŞIM</i>	<i>Page 33</i>
Elvan CAFAROV <i>Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi</i>	<i>DOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN SİYASİ VE ETNİK ÖZELLİKLERİ</i>	<i>Page 35</i>
Feride Allahverdiyeva <i>Bakü Devlet Üniversitesi</i>	<i>AVRUPA ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI YAKLAŞIMI</i>	<i>Page 36</i>
Şeyda ÇEVİKEL <i>Hazar Üniversitesi</i>	<i>TÜRK BİRLİĞİ'NE YÖNELİK ENTEGRASYON ÇABALARI, OLASI ENGELLER VE FIRSATLAR</i>	<i>Page 39</i>
Bahar OZSOY <i>Baku State University</i>	<i>POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS OF AZERBAIJAN WITH CENTRAL ASIAN TURKISH STATES</i>	<i>Page 41</i>
Doç. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ <i>Çukurova Üniversitesi</i>	<i>BEŞ DEVLET BİR MİLLET AZERBEYCAN, KAZAKİSTAN, KIRGIZİSTAN, ÖZBEKİSTAN VE TÜRKİYE İŞ YAPMA KOLAYLIĞI</i>	<i>Page 43</i>
Nübar Cəbrayilova <i>Azərbaycan Respublikası Prezident yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası</i>	<i>ƏTRAF MÜHİTİN ÇIRKLƏNMƏSİNDƏ İEÖ VƏ İEOÖ-LƏRİN ROLU</i>	<i>Page 44</i>
Tansir Abbas Hashmi <i>Al-Kauthar Islamic Univeristy</i> <i>Islamabad</i>	<i>THE ISLAMIC PRINCIPLES OF INTERNATIONAL RELATIONS IN CONTEMPORARY WORLD</i>	<i>Page 46</i>
Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA <i>Anadolu Üniversitesi</i>	<i>BİR ÖMRÜN HİKAYESİ: GENERAL-DOĞUBİLİMCİ MEMMED SADIG AĞABEYZADE</i>	<i>Page 47</i>
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON <i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i> Dr. Filiz KALYON <i>Polath Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İHL</i>	<i>MISIR MİLLÎ KÜTÜPHANESİNDEKİ NECÂTÎ BEG DİVAN NÜSHALARI HAKKINDA</i>	<i>Page 49</i>
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON <i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i> Dr. Filiz KALYON <i>Polath Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İHL</i>	<i>HÜSN Ü AŞK'TA AŞK'IN HÜSNE KAVUŞMAK İÇİN GEÇTİĞİ SIKINTILI AŞAMALAR</i>	<i>Page 50</i>
Dos. Səlimə Qasumova <i>Bakı Slavyan Universiteti</i>	<i>C.MƏMMƏDQULUZADƏ VƏ O.HENRİNİN REALİZMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ</i>	<i>Page 51</i>
Aysel Talibova <i>Bakı Mühəndislik Universiteti</i>	<i>ƏDƏBİYYATDA DİKTATOR OBRAZI (QABRİEL QARSİA MARKEZİN "PATRIARXIN PAYIZI" ƏSƏRİ ƏSASINDA</i>	<i>Page 54</i>
Dr. Terane NAGİYEVA <i>Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi</i>	<i>BAHTİYAR VAHABZADE'NİN ŞİİRLERİNDE TÜRK VE TÜRKÇÜLÜK</i>	<i>Page 55</i>
Nailə Əskər <i>AMEA Folklor İnstitutu</i>	<i>"KOROĞLU" EPOSU ŞƏRQ VƏ QƏRB VERSİYALARINDA</i>	<i>Page 57</i>
Hacıyeva GÜLNARA <i>Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti</i>	<i>Gİ DE MOPASSANIN NOVELLA VƏ ROMANLARINDA "KİÇİK İNSAN" MƏSƏLƏSİ</i>	<i>Page 58</i>
Şəfa MURADOVA <i>Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti</i>	<i>XV ƏSR TƏSƏVVUF POEZİYASINDA MÜRİD-MÜRŞİD MÜNASİBƏTLƏRİ</i>	<i>Page 59</i>
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL <i>Afyon Kocatepe Üniversitesi</i>	<i>OSMANLI ARŞİVİNDE YENİ TASNİF EDİLEN BELGELER İŞİĞİNDA 1914 OSMANLI-ALMAN İTTİFAK ANTLAŞMASI</i>	<i>Page 60</i>

Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL Afyon Kocatepe Üniversitesi	SAİT HALİM PAŞA'YA GÖRE OSMANLI DEVLETİNİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ (1918 MECLİS SORUŞTURMASI TUTANAKLARINA GÖRE)	Page 61
Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN Yıldız Teknik Üniversitesi	TÜRK DEVLET ANLAYIŞI VE İRAN DEVLET ANLAYIŞININ ETKİLEŞİMİ	Page 63
Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN Yıldız Teknik Üniversitesi	OSMANLI DEVLETİNDE KÖLELİĞİN VE KÖLE TİCARETİNİN HUKUKİ ALT YAPISI	Page 65
Gunay Heydarli Baku State University	THE MISSIONARY MOVEMENT IN THE SAFAVID EMPIRE: INTERRELIGIOUS AND INTERCULTURAL EXCHANGES	Page 67
Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ Yıldız Teknik Üniversitesi	TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDE GENEL KÜLTÜR DERSLERİ	Page 68
Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ Yıldız Teknik Üniversitesi	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE COĞRAFI KAVRAMLARA İLİŞKİN ÖĞRENME GÜÇLÜKLERİ	Page 69
Prof. Dr. İbrahim EROL Afyon Kocatepe Üniversitesi	AFYONKARAHİSARDA YETİŞEN BAZI TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN EKSTRAKLARININ BİYOLOJİK ETKİNLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	Page 70
Prof. Dr. İbrahim EROL Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğrt. Gör. Ramazan ÖZÇAKIR Akdeniz Üniversitesi	SÜLFONAMİT YAN GRUPLU YENİ MALEMİT POLİMERLERİNİN SENTEZİ	Page 71
Öğr. Gör. Dr. Tuğçe ÜNER Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğr. Gör. Dr. Aybike Tuba ÖZDEN Ondokuz Mayıs Üniversitesi	BİR REKREASYONEL PAZARLAMA FAALİYETİ OLARAK KÖROĞLU ZİRVESİ YÜRÜYÜŞÜNÜN DOĞA VE KÜLTÜR TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Page 72
Res. Assist. Ülkü ÇOBAN SURAL Gazi University Prof. Dr. Neşe TERTEMİZ Gazi University	PROOF SCHEME CHARTS AND INSTRUCTIONAL EXPLANATIONS USED BY PROSPECTIVE CLASS TEACHERS FOR CIRCUMFERENCE CALCULATIONS	Page 74
Dilber ACAR Class Teacher, Ministry of Education Prof. Dr. Neşe TERTEMİZ Gazi University Dr. Adem TAŞDEMİR Ahi Evran University	THE INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MATHEMATICS AND SCIENCE PROBLEM SOLVING SKILLS AND ACHIEVEMENTS OF STUDENTS WHO WERE BEING EDUCATED WITH STEM	Page 75
Assist. Prof. H. Ayşe CANER Boğaziçi University Işık YILMAZ Dogus Automotive	FACTORS THAT CONTRIBUTE TO ADULT LEARNERS' PERSISTENCE IN BASIC LITERACY PROGRAMS IN TURKEY	Page 76
Arş. Gör. Ayşe ÇİFTÇİ Muş Alparslan Üniversitesi Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU Yıldız Teknik Üniversitesi	ENERJİ DÖNÜŞÜMLERİ KONUSUNDA AÇIK UÇLU SORULARDAN OLUŞAN BİR ÖLÇME ARACI GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Page 78
Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU Yıldız Teknik Üniversitesi Arş. Gör. Ayşe ÇİFTÇİ Muş Alparslan Üniversitesi	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ STEM TEMELLİ DERSLERİN BAŞARILI BİR ŞEKİLDE UYGULANMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ	Page 79
Səbinə MƏMMƏDOVA AMK	AZƏRBAYCANDA "KAMANÇA MƏKTƏBİ" DƏRSLİKLƏRİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİ	Page 80
Dr. Maya QASIMOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	İSMİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ İBTİDAİ SİNİF ŞAĞİRDLƏRİNİN NİTQİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ YOLLARI	Page 81
Prof. Dr. Mahirə HÜSEYNOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	ÜMUMTÜRK DİLLƏRİNİN DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNİN QARŞILIQLI İNTEQRASIYA MƏSƏLƏLƏRİNİN TƏDQIQI ƏHƏMİYYƏTİ	Page 83
Dr. Funda AKDURAN Sakarya Üniversitesi Dr. Öznur ADADIOĞLU Sakarya Üniversitesi Dr. Ahmet SEVEN Kahramanmaraş Sütçü İmam	KNOWLEDGE OF NURSES WORKING IN INTERNAL UNITS REGARDING CANCER SCREENING TESTS AND THEIR STATUS OF HAVING SCREENING TESTS	Page 85

<i>Üniversitesi</i>		
Dr. Funda AKDURAN Sakarya Üniversitesi	KOLOREKTAL KANSER GENÇLERDE NEDEN ARTIYOR?	Page 87
Öğr. Gör. Dr. Öznur ADADIOĞLU Sakarya Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SEVEN Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Öğr. Gör. Dr. Funda AKDURAN Sakarya Üniversitesi	EVALUATING SELF-EFFICACY AND CARE BURDEN OF FAMILY MEMBERS GIVING CARE TO CANCER PATIENTS	Page 88
Öğr. Gör. Dr. Öznur ADADIOĞLU Sakarya Üniversitesi	THEORY/MODEL USE IN DOCTORAL THESES WRITTEN IN THE FIELD OF INTERNAL DISEASES NURSING IN TURKEY: A SYSTEMATIC COMPILATION	Page 89
Dr. Öğr. Üyesi Havva SERT Sakarya Üniversitesi Arş. Gör. Serap ÇETİNKAYA Sakarya Üniversitesi Sebahat Gökçe DOĞAN Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi	HEMŞİRELİK ARAŞTIRMALARINDAN YARARLANMADA KARŞILAŞILAN ENGELLER	Page 90
Dr. Öğr. Üyesi Havva SERT Sakarya Üniversitesi Arş. Gör. Serap ÇETİNKAYA Sakarya Üniversitesi	DİYABETİK AYAK İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Page 92
Sebahat Gökçe DOĞAN Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dr. Öğr. Üyesi Havva SERT Sakarya Üniversitesi	HIV'Lİ HASTALARIN DEPRESYON VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	Page 94
Arş. Gör. Şeyda YILDIRIM Hasan Kalyoncu Üniversitesi Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN Hasan Kalyoncu Üniversitesi	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OTİZMDEN ETKİLENMİŞ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN GÜNLÜK RUTİNLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Page 96
Araş. Gör. Sevim KARAHAN Hasan Kalyoncu Üniversitesi Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN Hasan Kalyoncu Üniversitesi	OKUL ÖNCESİNE DEVAM EDEN 48-72 AYLIK ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİ BELİRLENMESİ	Page 99
Arş. Gör. Kübra ÖZGAN Hasan Kalyoncu Üniversitesi Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN Hasan Kalyoncu Üniversitesi	0-3 YAŞ ARASI İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN ANNELERİNİN GÜNLÜK RUTİNLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Page 102
Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN Hasan Kalyoncu Üniversitesi	BEBEKLER BEKLEYEMEZ: 1-3 YAŞ ARASINDAKİ GELİŞİMSEL GERİLİĞİ SAHİP OLAN ANNELERE ÖĞRETİLEN ETKİNLİK TEMELLİ ÖĞRETİMİN ÇOCUKLARIN SOSYAL ETKİLEŞİMİ GENİŞLETME BECERİSİNE ETKİSİ	Page 105
Prof. Dr. A. Kadir CUCEN Uludağ University	TEKNOLOJİ KARŞISINDA İNSANIN VAROLUŞ ÇIKMAZI	Page 106
Dr. Öğr. Üyesi Elif NUYAN Bursa Uludağ Üniversitesi	ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE'NİN KISA TARİHİ VE UYGULAMA ÇALIŞMALARI	Page 107
Doç. Dr. İradə ZƏRQANAYEVA Azərbaycan MEA-nın Fəlsəfə İnstitu	İSLAM: SÜLH VƏ MÜNAQİŞƏLƏRİN HƏLLİ ÜÇÜN ELM	Page 109
Dr. Öğr. Üyesi Filiz SAYAR Süleyman Demirel Üniversitesi	OTOBİYOGRAFİK MUHAKEME ÖZELLİKLERİ: FARKLI YAŞAM DÖNEMLERİNDE YAŞ VE CİNSİYET FARKLILIKLARI	Page 111
Emiliya AHMADOVA Azerbaijan State University of Economics	ISLAMIC CONSUMER MODEL OF BUYER BEHAVIOUR. ANALYSIS OF FACTORS THAT AFFECT TONMUSLIMS BUYER BEHAVIOUR	Page 113
Aferim SEYİDOVA Kaspi Eğitim Şirketi	ORTA DÖNEM AZERBAJCAN EDEBİYATINDA SUFİZM VE HURUFİZM	Page 114
Aynurə Əliyeva AMEA	AİLƏ DƏYƏRLƏRİNİN QORUNMASINDA İSLAM DİNİN ROLU	Page 116
Assist. Prof. Neşe BÖRÜ	EVALUATION OF LEADERSHIP SKILLS OF SCHOOL	Page 117

<i>Hacı Bektəşi Veli University</i>	<i>PRINCIPALS AND PRACTICES TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SOCIAL JUSTICE IN PRIMARY SCHOOLS</i>	
Dr. Öğr. Üyesi A. Bahadır DARI <i>Yalova Üniversitesi</i>	<i>DİJİTAL ÇAĞDA ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE YENİ BİR DİPLOMASİ ALANI OLARAK DİJİTAL DİPLOMASİ</i>	<i>Page 119</i>
Dr. Öğr. Üyesi A. Bahadır DARI <i>Yalova Üniversitesi</i>	<i>İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN GETİRDİĞİ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN TURİZME YANSIMASI; "DİJİTAL TURİZM"</i>	<i>Page 120</i>
Təhminə SƏLİMLİ <i>ATU</i> Zeynab VƏLİYEVƏ <i>ATU</i> Mehriban ƏLƏKBƏROVA <i>ATU</i> Dos. Yusif İSMAYİLOV <i>ATU</i>	<i>EKSPERİMENTALHIPERTİREOZ MODELİ ŞƏRAİTİNDƏ QURUŞUN NİTRATIN ORQANİZMİN BƏZİ İMMUN MARKERLƏRİNƏ TƏSİRİ</i>	<i>Page 121</i>
Zeynab VƏLİYEVƏ <i>ATU</i> Təhminə SƏLİMLİ <i>ATU</i> Mehriban ƏLƏKBƏROVA <i>ATU</i> Dos. Yusif İSMAYİLOV <i>ATU</i>	<i>ORQANİZMİN TİREOID STATUSUNUN ÇATIŞMAZLIĞI ŞƏRAİTİNDƏ QURUŞUN NİTRATIN İMMUN REAKTİVLİYƏ TƏSİRİ</i>	<i>Page 123</i>
Prof. M. Şaban TANYILDIZI <i>Fırat University</i> Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN <i>Fırat University</i> Merve KAYA <i>Fırat University</i> Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN <i>Fırat University</i>	<i>OPTIMIZATION OF FERMENTATION MEDIUM FOR GLUCONIC ACID PRODUCTION BY USING RECOMBINANT ESCHERICHIA COLI W</i>	<i>Page 124</i>
Prof. M. Şaban TANYILDIZI <i>Fırat University</i> Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN <i>Fırat University</i> Merve KAYA <i>Fırat University</i> Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN <i>Fırat University</i>	<i>EFFECT OF FERMENTATION MEDIUM COMPONENTS ON PRODUCTION OF GLUCONIC ACID BY USING RECOMBINANT ESCHERICHIA COLI W</i>	<i>Page 125</i>
Prof. M. Şaban TANYILDIZI <i>Fırat University</i> Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN <i>Fırat University</i> Assist. Prof. Veyis SELEN <i>Fırat University</i> Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN <i>Fırat University</i>	<i>GLUCONIC ACID PRODUCTION WITH RECOMBINANT STRAIN BY SOLID-STATE FERMENTATION</i>	<i>Page 126</i>
Prof. M. Şaban TANYILDIZI <i>Fırat University</i> Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN <i>Fırat University</i> Assist. Prof. Veyis SELEN <i>Fırat University</i> Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN <i>Fırat University</i>	<i>GLUCONIC ACID PRODUCTION WITH SLURRY FERMENTATION BY USING RECOMBINANT ESCHERICHIA COLI W</i>	<i>Page 127</i>
Gülnarə HƏSƏNOVA Azərbaycan Milli Elimlər Akademiyası Mikrobiologiya İnstitutu	<i>AZƏRBAYCANIN LENTİK VƏ LOTİK EKOSİSTEMLƏRİNDƏ RAST GƏLİNƏN MİKROSKOPİK GÖBƏLƏKLƏR.</i>	<i>Page 128</i>
Gulare Azizaga Huseynzade <i>Genetic Resources Institute of</i>	<i>EVALUATION LOCAL AND INTRODUCED TOMATO HYBRIDS FOR EARLY GREENHOUSE PRODUCTION</i>	<i>Page 129</i>

<p>Azerbaijan National Academy of Sciences Huseynova Cevahir Genetic Resources Institute of Azerbaijan National Academy of Sciences Imran Huseynova Genetic Resources Institute of Azerbaijan National Academy of Sciences</p>	<p>IN ABSHERON CONDITION</p>	
<p>Ömur ŞİMŞEK Bakü Devlet Üniversitesi Berna ATEŞ Bakü Devlet Üniversitesi</p>	<p>SWIMMING LESSONS AND ABA (APPLIED BEHAVIOIR ANALYSIS) FOR CHILDREN WITH ASD</p>	<p>Page 131</p>
<p>Aynur Hüseynova Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti</p>	<p>MƏRKƏZİ SİNİR SİSTEMİNİN TİPİNDƏN ASILI OLARAQ EMOSİONAL GƏRGİNLİYİN ENDOKRİN-METABOLİK VƏ KOQNİTİV PROSESLƏR ARASINDAKI QARŞILIQLI ƏLAQƏYƏ TƏSİRİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ</p>	<p>Page 133</p>
<p>Кенуль Гасанова Бакинский Государственный Университет</p>	<p>ЗАЩИТА ОРГАНИЗМА, ИЗМЕНЕНИЯМИ ГОРМОНОВ, ОТ ВЛИЯНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ, ОСВЕЩЕННОСТИ И ПРЕНАТАЛЬНОЙ ГИПОКСИИ</p>	<p>Page 135</p>
<p>Konul Gasim Hasanova Baku State University</p>	<p>ANTISTRESS POSSIBILITIES OF THE EPITHIUM HORMONE MELATONINE IN THE REGULATION OF CHANGING THE WORK OF INSULINE AND ADRENALINE DEPENDING ON THE EXPERIMENTAL MODEL.</p>	<p>Page 136</p>
<p>Zeynep SAHİN Lokman Hekim University Gulfem ERGUN Gazi University Ayşe Seda ATAOL Ankara Medipol University</p>	<p>EVALUATION OF SOME PHYSICAL PROPERTIES OF CAD/CAM POLYMERS AND HEAT-CURED PMMA</p>	<p>Page 137</p>
<p>Prof. M. Şaban TANYILDIZI Fırat University Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN Fırat University Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN Fırat University</p>	<p>REMOVAL OF INHIBITORY SUBSTANCES FROM SUGAR BEET MOLASSES BY SORPTION PRIOR TO BACTERIAL FERMENTATION</p>	<p>Page 143</p>
<p>Prof. M. Şaban TANYILDIZI Fırat University Prof. H. Soner ALTUNDOĞAN Fırat University Assist. Prof. Venhar ÇELİK ÖZGEN Fırat University</p>	<p>REMOVAL OF INHIBITORY SUBSTANCES FROM SUGAR BEET MOLASSES BY CHEMICAL TREATMENT PRIOR TO BACTERIAL FERMENTATION</p>	<p>Page 144</p>
<p>Hijran İSMAYİLOVA Azerbaijan Technology University</p>	<p>PRELIMINARY PROCESSING OF SUNFLOWER SEEDS IN AZERBAIJAN BASED ON THE IMPLEMENTATION OF NEW TECHNOLOGIES</p>	<p>Page 146</p>
<p>Ragif HUSEYNOV Szent Istvan University, Hungary</p>	<p>UNFOLDING OF FOOD SECURITY STUDIES IN SINGAPORE, GEORGIA AND AUSTRIA: A CRITICAL REVIEW OF EMPIRICAL EVIDENCE</p>	<p>Page 147</p>
<p>Prof. Dr. Memnune ŞENGÜL Atatürk Üniversitesi Öğr. Gör. Arzu ODUNKIRAN İğdır Üniversitesi Enes AY Atatürk Üniversitesi</p>	<p>SİYAH VE SARI KİRAZIN BAZI FİZİKOKİMYASAL ÖZELLİKLERİ VE ANTİOKSİDAN KAPASİTESİ</p>	<p>Page 148</p>
<p>Öğr. Gör. Arzu ODUNKIRAN İğdır Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Mine KÖKTÜRK İğdır Üniversitesi Prof. Dr. Memnune ŞENGÜL Atatürk Üniversitesi</p>	<p>MONOSODYUM GLUTAMATIN SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ</p>	<p>Page 150</p>
<p>Prof. Dr. Erkan YÜKSEL</p>	<p>TÜRKİYE'DE İLETİŞİM ARAŞTIRMALARINDA İÇERİK</p>	<p>Page 152</p>

Anadolu Üniversitesi	ANALİZİ UYGULAMALARI, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN Anadolu Üniversitesi	SANAL GERÇEKLİK VE HABER SUNUMUNDA YENİ BOYUT	Page 154
Əliyeva Parvin ADPU	YENİYETMƏLƏRDƏ MİLLİ XARAKTERİN FORMALAŞMASINDA TELEVİZİYA FAKTORU	Page 155
Muntazar Mehdi National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan Dr. Ejaz Mirza National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan Muhammad Tayyab Ali Angum National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan	DISCRIMINATORY DISCURSIVE PRACTICES IN PAKISTANI NATIONAL NEWSPAPERS VIS-À-VIS DEPRIVED SENTIMENTS OF BALOCHI PEOPLE: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS	Page 157
Doç. Dr. Aybike SERTTAŞ İstinye Üniversitesi	REKLAMLARDA GÜZELLİK FETİŞİ: KUSURLU İNSANLARA KUSURSUZ ÜRÜNLER	Page 158
Oğuz AKTÜRK Fırat Üniversitesi Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN Fırat Üniversitesi	TÜRK DİZİLERİN AZERBAYCAN KÜLTÜRÜNE ETKİSİ VE TÜRKÇE'NİN YAYGINLAŞMASINA KATKISI	Page 160
Albina HESİMOVA Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti	AZƏRBAYCANDA RABİTƏ XİDMƏTLƏRİNİN TƏHLİLİ	Page 162
Çinarə Səfərova Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti	TÜRKİYƏ-GÜRCÜSTAN SƏRHƏD QAPISI	Page 163
Dr. Firoz FAOZİ Kabil Devlet Üniversitesi	AFGANİSTAN'DA SU SORUNU	Page 164
Dos. Cavid Bağırzadə Gəncə Dövlət Universiteti	GƏNCƏDƏ ERMƏNİ XƏYANƏTLƏRİ	Page 165
Dos. Fəxrəddin YUSİFOV Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	ƏDƏBİYYAT MÜƏLLİMİ HAZIRLIĞINDA ŞƏXSİYYƏTYÖNÜMLÜLÜK VƏ SƏRİŞTƏŞTƏYÖNÜMLÜLÜYƏ KEÇİD İMKANLARI	Page 167
Doç. Dr. Fizuli MUSTAFAYEV AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu	KİNO DİLİNİN PUBLİSİSTİK, BƏDİİ VƏ ELMİ ÜSLUBLA ƏLAQƏSİ HAQQINDA	Page 168
Доц. Топорова Гули Бухарский Государственный Университет Зарипова Азиза Бухарский Государственный Университет	ФАТИКА И ЕДИНИЦЫ ФАТИЧНОГО ОБЩЕНИЯ	Page 170
Dr. Vəliyeva Səbinə Xansuvar Qızı Bakı Dövlət Universiteti	BƏDİİ DİLDƏ MİLLİ MƏNŞƏLİ GEYİM ADLARI (ETNOQRAFİK TƏHLİL)	Page 171
Vahda KARIMOVA Azerbaijan University Assoc. Prof. Irada SAMADOVA Azerbaijan University of Languages	STRUCTURAL AMBIGUITY IN N. CHOMSKY'S SYNTACTIC DOCTRINE	Page 172
Хамраева Шахло Бухарский Государственный Университет	ОСОБЕННОСТИ МОРФОАНАЛИЗА ЯЗЫКОВЫХ КОПУСОВ	Page 174
Qumru ŞƏHRİYAR AMEA Folklor İnstitutu	BİR SIRA TÜRK XALQLARININ ORTAQ MİRASI OLAN "EDİGEY" DASTANDA ŞEİRLƏRİN STRUKTURU	Page 175
Dr. Könül ABASLI UNEC İşletme Okulu Leyla SULTANLI UNEC TUDİFAK Kifayət GULİYEVA UNEC İşletme Okulu	AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI VE AKADEMİK MOTİVASYON ARASINDAKI İLİŞKİLERİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ	Page 176
Dr. Könül ABASLI UNEC İşletme Okulu	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN HOŞGÖRÜ EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ: BAKÜ TÜRK	Page 178

Sugra CEFEROVA TDAV Bakü Atatürk Lisesi	OKULLARI ÖRNEĞİ	
Prof. Dr. Mınaxanım Nuriyeva Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	RUS DİLİNDƏ TÜRK SÖZLƏRİ: QUŞ, HEYVAN ADLARI	Page 180
Dr. Gülbəhməd İMANOV Bakı Dövlət Universiteti	TÜRK DİLLƏRİNDƏ MODAL SÖZLƏRİN MAHİYYƏTİ VƏ TƏDQIQI MƏSƏLƏLƏRİ	Page 181
Gülşən MEHDİZADƏ ADPU	TƏDRİSİN FƏNN PROQRAMLARI (KURİKULUMLARI) ƏSASINDA TƏŞKİLİNİN ƏHƏMİYYƏTİ	Page 182
Dos. Zabitə M. Teymurlu Bakı Mühəndislik Universiteti	ŞƏRQİ ANADOLU DİALEKTLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ UYGUN DİL XÜSUSİYYƏTLƏRİ	Page 183
Prof. İbrahim BAYRAMOV Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Dr. Almaz BƏDƏLOVA Azərbaycan Dillər Universiteti	UYĞUR DİLİ ŞİVƏLƏRİ və AZƏRBAYCAN DİLİ	Page 184
Gülşən MEHDİZADƏ ADPU	TƏDRİSİN FƏNN PROQRAMLARI (KURİKULUMLARI) ƏSASINDA TƏŞKİLİNİN ƏHƏMİYYƏTİ	Page 185
Bağurova Aynurə Siyabxan Qızı Sumqayıt Dövlət Universiteti	İSA HÜSEYNOVUN ƏSƏRLƏRİNDƏ BƏZİ TÜRKMƏNŞƏLİ TİTULLARIN LİNQVİSTİK TƏHLİLİ	Page 186
Binnur ÇELİK Milli Eğitim Bakanlığı Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN Erciyes Üniversitesi	MADDE VE ISI ÜNİTESİNİN ÖĞRETİMİNDE YAŞAM TEMELLİ ÖĞRETİMİN FEN ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ	Page 187
Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN Erciyes Üniversitesi Nagehan DEMİR Milli Eğitim Bakanlığı	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TUBİTAK ARAŞTIRMA PROJE YARIŞMASINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ	Page 189
Prof. Həcər HÜSEYNOVA Azərbaycan Devlet Pedaqoji Universiteti	ORXON-YENİSEY YAZILARININ LÜĞƏT TƏRKİBİ HAQQINDA ORXON JENİSE'NİN SÖZLÜK YAPISI HAQQINDA	Page 190
Dr. Ögr. Üyesi Rıdvan TUNÇEL Anadolu Üniversitesi	İKİNCİ DİL EDİNİMİ VE DİL ÖGRENİMİNDE YAPISAL, İŞLEVSEL VE ETKİSEL YETİLERİN ÖNEMİ	Page 193
Səkinə Əliyeva Azərbaycan Tibb Universiteti	NİTQ MƏDƏNİYYƏTİNDƏ QEYRİ-VERBAL ÜNSİYYƏTİN FORMALARI	Page 196
Ağayeva Zülfüyə Bakü Devlet Universiteti	ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGATİT-T-TÜRKİYYE VE AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE ORTAK KULLANILAN BİTKİ ADLARI ÜZERİNE	Page 197
Nərmin Abdülhüseynli Bakı Dövlət Universiteti	FERDİNAND DE SÖSSÜR VƏ FUNKSIONAL QRAMMATİKA	Page 199
Verdiyeva Mehbanu Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MÜƏLLİM PEŞƏKARLIĞI VƏ SƏRİŞTƏLİLİYİN PROBLEMİNİN TƏDQIQINƏ DAİR	Page 200
Dos. Nərgiz AĞAYEVA Azərbaycan Memarlıq – İnşaat Universiteti	METLAX PLİTƏSİ – ƏNƏNƏVİ BƏZƏK MƏTERİALİ KİMİ XIX-XX ƏSR AZƏRBAYCA MEMARLIĞININ FORMALAŞMASINDA ROLU	Page 201
Prof. Dr. Rayihə ƏMƏNZADƏ AMEA	ORTA ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCANIN MÜALİCƏ-SAĞLAMLIQ TİKİLİLƏRİ	Page 202
Laman NAMAZOVA Genetic Resources Institute of ANAS	POTENTIAL OF Ae. umbellulata ZHUK. FOR IMPROVEMENT OF BREAD WHEAT (Triticum aestivum)	Page 203
Dos. Afət Ayyət qızı Qasımova Azərbaycan Texnologiya Universiteti	QƏNNADI MƏMULATLAR İSTEHSALINDA ZOĞALDAN İSTİFADƏNİN TƏDQIQI	Page 204
Gulshan ALİYEVA Baku State University	CORRECTIONAL EDUCATION FOR INMATES, COMPARATIVE CRITIQUE	Page 205
Könül TAPDIQOVA AMEA Zoologiya İnstitutu	YAZ FƏSLİNDƏ VARVARA SU ANBARININ İBTİDAİ XƏRÇƏNGKİMİLƏR (ENTOMOSTRACA) FAUNASI	Page 207
Dos. Yusif İSMAYILOV ATU Qumru CƏFƏROVA	MONOAMİNERGİK FUNKSIONAL FƏALLIGIN DƏYİŞMƏSİNİN ENDOKRİN QARŞILIQLI ƏLAQƏYƏ TƏSİRİ	Page 208

ATU Dos. Aftab İSMAYİLOVA ATU Təhminə SƏLİMLİ ATU		
Qumru CƏFƏROVA ATU Dos. Yusif İSMAYİLOV ATU Dos. Aftab İSMAYİLOVA ATU Təhminə SƏLİMLİ ATU	TOKSİK STRES ŞƏRAİTİNDƏ BİOGEN AMİNLƏRİN DƏYİŞMƏSİNİN ENDOKRİN FƏALLIĞA TƏSİRİ	Page 209
Firuzə HÜMBƏTOVA ADPU	ŞAĞİRD LƏRİN İDRAK FƏALLIĞINI ARTIRILMASINDA SOLO TAKSANOMİYASININ ROLU	Page 210
Aygün Məmmədzaadə <i>Lənkəran Dövlət Universiteti</i>	ÜÇÜNCÜ TƏRTİB DİSKRET MULTİPLİKATİVO-ADDİTİVO-POVERATİV TÖRƏMƏLİ TƏNLİK ÜÇÜN SƏRHƏD MƏSƏLƏSİNİN HƏLLİNİN ARAŞDIRILMASI	Page 212
X.C.İбрагимова <i>Институт Физики Институт физики НАН Азербайджана</i>	ИЗМЕНЕНИЕ ДИЭЛЕКТРИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ НАНОКОМПОЗИТА $PP+ZrO_2$ ДО И ПОСЛЕ ЭЛЕКТРОТЕРМООБРАБОТКИ	Page 216
X.C.İбрагимова <i>Институт Физики Институт физики НАН Азербайджана</i>	ИЗМЕНЕНИЕ ПОСЛЕ ЭЛЕКТРОТЕРМООБРАБОТКИ СВОЙСТВ ПОЛИМЕРНОГО НАНОКОМПОЗИТА $PP+3\%ZrO_3$	Page 217
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ercüment ÖNEL <i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i> Prof. Dr. Taylan AKSU <i>Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi</i> Doç. Dr. Kanber KARA <i>Erciyes Üniversitesi</i> Prof. Dr. Devrim SARIPINAR AKSU <i>Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi</i>	DEFNE UÇUCU YAĞININ (LAURUSNOBİLİS) RUMİNANTLARDA İN VİTRO METAN ÜRETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ	Page 218
Prof. Elshad Mammadov Yaqub <i>Azerbaijan State University of Economics</i> Ahmadova Emiliya Oktay <i>Azerbaijan State University of Economics</i>	GLOBAL ISLAMIC ECONOMY. NEW BREAKTHROUGH IN GLOBALIZED WORLD ECONOMY	Page 220
Dos. Fərhad G. Mikayilov <i>Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti</i> Samira R. Agayeva <i>Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti</i>	İNSAN RESURSLARININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ İNKİŞAF ETMİŞ ÖLKƏLƏRİN TƏCRÜBƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN	Page 221
Mustafa Caner TİMUR <i>Ardahan Üniversitesi</i>	TÜRKİYE'DE ULAŞTIRMA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE EKONOMİDEKİ ÖNEMİ	Page 223
Abrehet Mehari <i>Azerbaijan State University of Economics</i>	CHALLENGES OF ECONOMIC INTEGRATION OF SMES. IN MANUFACTURING SECTOR IN ETHIOPIA, TIGRAY REGIONAL STATE MEKELLE CITY	Page 225
Hakkı BAGAN <i>Istanbul Rumeli University</i> Serap DAS <i>Istanbul Rumeli University</i>	POTENTIAL OF THE AIR TRANSPORTATION SECTOR IN TURKEY: ON A COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN EUROPE AND TURKEY	Page 226
Samuel Atsibha Gebreyesus <i>Azerbaijan State University Of Economics</i>	ASSESSMENT OF THE CHALLENGE OF POST CLEARANCE AUDIT IN ETHIOPIA: ACASE OF ERCA MEKELLE BRANCH OFFICE	Page 227
Doç. Dr. Harun YILDIZ <i>Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi</i>	İDO BANDIRMA-YENİKAPI HATTI İLE İLGİLİ MÜŞTERİ ŞİKAYETLERİNİN İNCELENMESİ	Page 228
Doç. Dr. Harun YILDIZ <i>Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi</i>	İSTİSMARCI YÖNETİM ALGISİNİN KİŞİ-ÖRGÜT UYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Page 229
Öğr. Gör. Murat KURT <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi</i>	TÜRKİYE'DE YOKSULLUK – AİLE – EĞİTİM ÜÇGENİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ	Page 230

Öğr. Gör. Süleyman Hİlmi SEVİNDİK Kütahya Dumlupınar Üniversitesi		
Prof. Dr. Funda Râna ADAÇAY Anadolu Üniversitesi	TÜRKİYE VE AB ÜYE DEVLETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİNDE CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI SORUNLARI	Page 231
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ACA Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi	SURİYELİLERİN TÜRKİYE'DE YAŞADIKLARI SOSYO- EKONOMİK PROBLEMLERİN İNCELENMESİ: BİR META DEĞERLENDİRME ARAŞTIRMASI	Page 233
Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Prof. Dr. İsmet BOZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi	İŞ YERİNDE PRESENTEİZMİN NEDENLERİ VE ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER	Page 236
Prof. Dr. İsmet BOZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	STRATEGIES TO IMPROVE RURAL WOMEN ENTERPRENEURSHIP IN TURKEY	Page 238
Zülbiye KAÇAY Sakarya University of Applied Sciences Fikret SOYER Balıkesir University Cihan AYHAN Sakarya University of Applied Sciences	SERBEST ZAMAN ENGELLERİ VE KOLAYLAŞTIRICILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ	Page 239
Dr. Arş. Gör. Zişan Duygu ALİÖĞÜLLARI Erzurum Technical University Doç. Dr. Canan Nur KARABEY Ataturk University	THE RELATIONSHIP OF LEADER'S POLITICAL SKILL, LEADER-MEMBER EXCHANGE AND ETHICAL LEADERSHIP	Page 241
Doç. Dr. Rıdvan KOZAK Anadolu Üniversitesi	İNTERNET DOMAIN NAME SPEKÜLASYONU: TURİZM KAVRAMLARININ ARAŞTIRMASI	Page 243
Zərif Əliyeva Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu	İNNOVASİYA MÜASİR TƏHSİLİN İNKİŞAF AMİLİ KİMİ	Page 244
Vəfa Cəfərova İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu	AZƏRBAYCAN SƏNAYESİNƏ İNNOVASİYA YÖNÜMLÜ KLASTERLƏRİN TƏYİN OLUNMA İMKANLARI	Page 246
Aysel Hüseynova AMEA- "Memarlıq və İncəsənət Universiteti"	İNTERYER VƏ İNSAN PSİXOLOGİYASI	Page 248
Assoc. Prof. Canan CENGİZ Bartın University Res. Asst. Pelin KEÇECİOĞLU DAĞLI Bartın University	LAND ART WITHIN THE CONTEXT OF LANDSCAPE AND ART	Page 249
Res. Asst. Pelin KEÇECİOĞLU DAĞLI Bartın University Assoc. Prof. Canan CENGİZ Bartın University	SPATIAL DEVELOPMENT STRATEGIES WITHIN THE SCOPE OF URBAN DEVELOPMENT	Page 250
Arş. Gör. Dr. Gamze Gizem AVCIOĞLU Selçuk Üniversitesi Arş. Gör. Dr. Üfət DAĞ Selçuk Üniversitesi	"KÜÇÜK KARA BALIK" VE "KÜÇÜK BALIK" HİKAYELERİNDE AŞAMA ARKETİPİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Page 251
Sinan POLAT Özel Elazığ Bahçeşehir Koleji Prof. Dr. Raşit ZENGİN Fırat Üniversitesi	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN FEN AKTİVİTELERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE SINIF İÇİ UYGULAMALARI	Page 252
Baş müəllim Mələhət SƏMƏDOVA Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ ADYEKTİV KÖK SÖZ YUVALARININ TƏKAMÜL PROSESİ	Page 254

FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ KÖMƏKÇİ NİTQ HISSƏLƏRİNİN STRUKTUR VƏ SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF AUXILIARY SPEECH PARTS IN THE FOLKLORE TEXTS

Doktorant Orucova Ramilə Məhram qızı

XÜLASƏ

Folklor mətnlərindəki poetikliyin bədii ifadə vasitələri olan məcazlarla, sintaktik fiqurlarla məhdudlaşmır. Bu mətnlərdə dilin bütün səviyyələri-sözlərdən tutmuş sintaksis və üslublara qədər, ifadəliliyin, poetikliyin gözəl nümunələri əks olunmuşdur. Ayı-ayrı leksik vahidlər, sözlərin həmcinslənməsi, leksik-simantik söz qrupları, məcazlar sistemi ilə bərabər köməkçi nitq hissələri də folklor mətnlərində geniş poetiklik imkanları yaratmağa xidmət göstərir. Poetiklik yaratmaq üçün seçilmiş köməkçi nitq hissələri mətnlərin dilinə bir əlvanlıq verir, onu ahəngdar bir şəkllə salır, emosionallığı qat-qat artırır, strukturunu və semantikanı gücləndirir.

Dil işarələr sistemi və onların birləşdirilməsi vasitəsidir, o ünsiyyət vasitəsi, fikirlərin, hissələrin ifadəsi, iradənin, arzusunun bildirməsi aləmidir. Dilsiz təfəkkür yoxdur. O, insanın özünü şəxsiyyət kimi dərk etməsinə, reallığı mənimsəməsinə kömək edir. Dil müxtəlif səciyyəli vahidlər sistemindən təşkil olunur. (əlifba, söz, qayda). Söz anlayışı və predmeti əvəz edən, nominativ funksiyasını yerinə yetirən əsas işarədir (səsli və ya yazılı). Sözlərin kommunikativ funksiyası fikir və informasiyanı ötürən cümlə ilə yerinə yetirilir və cümləni köməkçi nitq hissələrsiz təsvir etmək qeyri mümkündür. İndiyə kimi Azərbaycan dilçiliyində folklor mətnlərində intensiv şəkildə müşahidə edilən köməkçi nitq hissələrinin struktur əlamətləri tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir ki, bu baxımdan belə bir mövzunun hərtərəfli və sistemli şəkildə tədqiqi olduqca aktuallıq kəsb edən məsələlərdən hesab olunmalıdır.

Folklor mətnlərinin təşkilində də köməkçi nitq hissələri fəal şəkildə iştirak edir, mətnlərin komponentlərini bir-biri ilə struktur və semantik baxımdan nizama salır. Məqalədə folklor mətnləri arasında semantik əlaqənin yaranmasında köməkçi nitq hissələrinin funksiyalarına aydınlıq gətirilir və onların omonimliyənə, sinonimliyənə də toxunulur. Bundan əlavə yalnız bir köməkçi sözdən ibarət olub və morfoloji cəhətdən parçalanmayan sadə bağlayıcıların və eyni zamanda iki, üç, dörd sadə bağlayıcıların yanaşması yolu ilə yaranan mürəkkəb bağlayıcıların folklor mətnlərinin strukturunda oynadığı rola da diqqət yetirilir.

AÇAR SÖZLƏR: *Semantika, Köməkçi, Nitq, Sinonim, Omonim, Mətn*

RESUME

Folklore is not limited to metaphors and syntactic figures, which are literary means of poetry in texts. All the levels of the language in these texts - from words to syntax and styles, reflects beautiful examples of expressiveness and poetry. Separate lexical units, synonym of words, lexical-simulated word clusters, along with a system of metaphors, provide a complement to the language of the texts, shape it harmoniously, increase emotionality, strengthen structure and semantics.

Language is a system of gestures and means of combining them, it is a world of communication, expression of thoughts, feelings, expression of will and desire. There is no thought without language. It assists a person to understand himself as a person and to master reality. The language consists of a system of units of various levels (alphabet, word, rule). It is the significant sign (voice or written) that substitutes for the concept of the word and its normative function. It literally executes communicative thoughts and information with a

sentence that is impossible to imagine without auxiliary parts. Until now, the structural features of auxiliary speeches in the linguistic texts of Azerbaijani linguistics have not become the object of research that, from this point of view, a comprehensive and systematic investigation of such a topic should be considered as a matter of urgency.

Folklore is also actively involved in the organization of auxiliary parts of the texts, organize the text components in a structured and semantic way. The article clarifies the functions of auxiliary speech parts in the formation of semantic connection between folklore texts, and touches on their homonym and synonym sides. In addition, there is only one auxiliary word, the role of morphologically simple textures and complex binders formed by the approach of two, three, four simple binders in the structure of folklore texts is also noted.

KEYWORDS: Semantics, Auxiliary ,Speech ,Synonym ,Homonym,Text

SANATTA VE BİLİMDE YARATICILIK: BİLİMDE VE SANATTA YARATICILIK VE İNOVASYON GELİŞTİRMEYE YÖNELİK BİR EĞİTİM MODELİ ÖNERİSİ

Prof. Dr. Halil AKDENİZ

Işık Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Maslak / İstanbul

ÖZET

“İyi bilimin hepsi sanattır, iyi sanatın hepsi bilimdir.”

Geleceğin bilim ve sanatı nasıl olacak? Hangi kriter ve değerlere evrilecek?

Bugün biz, nasıl geçmişin Neanderthal ve *Homo sapiens* insanı değilsek, geleceğin insanı, onların bilimi ve sanatı da bugünden çok farklı yaratma ve değerlendirme kriterlerine sahip olacaktır. Daha şimdiden *geleceğin insan sonrası dönemi*; Syborg’lar dünyasına geçiş aşamaları yaşandığına tanık olmaktadır. Suudi Arabistan’da bir robota vatandaşlık hakkı verilmesi, İngiltere’de beynine monte edilen bir cip’le renk görmesi sağlanan bir kişiye Syborg vatandaşlığı verilmesi gibi örnekler, hep bu gidişatın işaretleri gibi gözükmektedir. Bir taraftan da teknoloji merkezli bir dünyanın yerine, doğaya ve tüm canlıların haklarına saygılı bir dünya kurma çabaları gözlemlenmektedir. Yakın zamanda Çin’de bir iş adamının yeni doğan bir ‘Panda’ yavrusunu evlat edindiği beyanatına tanık olmaktadır. Dolayısıyla dünya öngörülemez bir yöne doğru gelişmekte. Bugün ki durumda yapay zeka, robot teknolojisi ve Endüstri 4.0 devrimiyle birlikte 21. yy’da üretim ve yaratım biçimleri de çok köklü değişikliklere uğrayacak gibi gözükmektedir. Artık üretim ve kontrol mekanizmalarının üst düzey kapasitesinin internet ve süper bilgisayar yapıları ile sağlanması planlanmaktadır. Endüstri 4.0 devrimiyle gelen “*Nesnelerin İnterneti*” olarak tanımlanan bu yapı, insan gücüne ihtiyaç duymadan üretim yapması, planlaması ve sevk yapması anlamına gelmektedir. Bilgi toplumundan süper akıllı topluma geçiş hedeflenmektedir. Almanya önderliğinde 2011 yılında başlatılan Endüstri 4.0 devrimine karşılık, son zamanlarda Japonlar tarafından 2017 yılında Endüstri 5.0 “Toplum İçin Teknoloji” felsefesi ortaya atılmıştır. Bu felsefeye göre teknoloji artık toplum için bir tehdit değil, bir yardımcı olarak algılanmalıdır. Bunun için de teknolojiyi insanlığın yararına kullanabilecek; empati kurabilme yetenekleri, sanatsal duyarlılıkları yüksek insani değerlerle donanımlı elemanların yetiştirilmesi gerekecektir. Bunda eğitim çok önemli olacak ve yeni eğitim modellerine ihtiyaç duyulacaktır. Artık günümüzde, evrimsel süreçte; insan zekası ile yapay zekanın birleşmesi sonucu evrimin ileri aşaması olarak düşünülen biyo-katastrofik yapıdan biyo-konstrüktif yapıya, insanlığın et ve makinadan oluşacak Sayborglar (Cyborg’lar) dünyasına geçiş planları yapılmaktadır. Artık araştırmalar IQ ve Duygusal Zekanın yanı sıra yeni keşfedilen **Görsel – Uzamsal Zeka (Visual-Spatial Intelligence)** ile yaratıcılığın uzaysal düşünme yeteneği ve kapasitesi üzerinde durulmaktadır. Meslek hayatlarında keşif yapan, patent ve atıflı yayın sahibi yaratıcı kişilerin hep uzamsal zekaya sahip kişiler arasından çıktığı saptanmıştır. Artık **bilim ve sanatın bütünleştiği eğitim modellerine** ihtiyaç duyulacaktır. Bu çerçevede ele aldığım yeni eğitim modeli projesiyle (sanat ve bilim dallarının eğitimlerinde alacakları bir kısım ortak sanat ve bilim formasyonu dersleriyle) ülkelerin geleceğin bilim ve sanat alanında yaratıcı seçkin kişilerin yetiştirilmesine yönelik bir eğitim modeli tasarlanmakta ve bu eğitim

modelinde aynı zamanda Güzel Sanatlara “Güzel Sanatlar Doktorası” (DFA) düzeyinde akademik bir statü kazandırılması da hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Bilim, Uzamsal zeka, Yaratıcılık, İnovasyon

ORTA ƏSR MINIATÜRLƏRİNDƏ MUSIQI ALƏTLƏRİ

Kasimi SEHRANƏ

AMEA H. Cavid prospekti 115

AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət institununun

“Qafqaz Albaniyası incəsənəti və memarlığı” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, sənətşünaslıq üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent

Leyla AĞAYEVA

AMEA H. Cavid prospekti 115

AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət institununun

“Memarlıq tarixi və nəzəriyyəsi” şöbəsinin elmi işçisi

XÜLASƏ

Miniatür sənəti Şərqi xalqlarının çox əsirlik incəsənət tarixinin ən maraqlı səhifələrindən biridir. Orta əsrlərdə Azərbaycan rəssamlarının və xalq sənətkarlarının yaradıcılıq təxəyyülünün zənginliyi, mədəniyyətimizin qədimliyini, coxcəhətliliyini, özünə məxsusluğunu sübut edən çoxsaylı memarlıq təsviri və dekorativ sənət əsərləri yaratmışlar və onların çoxu dünya incəsənətinin (mədəniyyətinin) qızıl fonduna daxil olmuşdur. Azərbaycan xalqının dünya bədii mədəniyyəti xəzinəsinə bəxş etdiyi ən zəngin sənət inciləri onun sənətkarlarının miniatür sənətində yaratdığı əsərlərdir. Orta əsr Azərbaycan rəssamları və xalq sənətkarları bədii mədəniyyətimizin qədimliyini, coxcəhətliliyini və özünəməxsusluğunu sübut edən yüzlərlə təsvir və dekorativ sənət əsəri yaradıb. Bu əsərlər içində Azərbaycan miniatür sənətində musiqi alətlərinin təsvirləri önəmli yer almışdır. Qədim Şərqi ölkələrində inkişaf etmiş təsviri sənət də miniatür əsərlərinin xüsusi yeri vardır. Bu sənət növü hələ qədim zamanlardan şərqi təşəkkülünü tapmışdır. XVI əsrdən etibarən miniatür sənəti daha çox dünyəvi sujetlərə əsaslanaraq şərqi bir çox ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda inkişaf edilmişdir. Şərqi miniatürələrində ilk baxımdan sadə görünən kompozisiyalarda kef məclisi səhnələrində ifa edilən musiqi alətləri nümayiş edilirdi. Əsrlər boyu miniatür əsərləri nəinki alim və rəssamların, eləcə də çoxlu sənətsevərlərin diqqətini cəlb etmişdir. Şərqi miniatürələrinin tədqiqinə, yaxın zamanlardan, əsrin əvvəllərindən başlanmasına baxmayaraq, hazırda dünya sənətşünaslıq elmində çox böyük material toplanmışdır.

Açar Sözlər: *Şərqi, Musiqi alətləri, Miniatur.*

Keywords: *East, Musical instrument, Miniatures.*

YAZILI METNİN SANAT NESNESİNE DÖNÜŞMESİ

TRANSFORMATION OF WRITTEN TEXT TO ART OBJECT

Dr. Öğr. Üyesi Kübra ŞAHİN ÇEKEN

Iğdır Üniversitesi ,Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü

ÖZET

Metnin görselleşmesi kavramı, yazı ve imge ile ilgili mevcut teorileri bir araya getirmesiyle meydana gelmiştir. Yazı yöntem bilimsel hale geldiğinde üslup ve içerik, teori ve kurgu, sanat pratiği ve araştırma arasındaki sınırları bulanıklaştıran ve sanatçı kitaplarına giden bu yolda edebi nesnenin oluşumunu sağlamıştır. Edebi nesne üretmek, sanatçı için yazıyla başlamıştır. Tipografi alanında yararlanılan tasarımlar sanatçı kitabının oluşum evresinin ilk basamağı olmuştur. Bu evrilme sonrasında biçimsel değişiklik ile sayfa tasarımlarında kendini göstermiş son olarak da kitap formunun ortadan kalkıp yeni bir kimlik/benlik kazandığı görülmüştür. Sanatçı kitapları, edebi bir kitap olmaktan çok fikrin aktarımında yazı yerine imgenin yani sanat nesnesinin kitap olarak sonuçlanmış biçimi gibi görülmektedir. Sanatçının kendine mal ettiği edebi eser, bağlamı ile ilişki kurulamayacak kadar özünden dönüşmüş ve sanat nesnesini meydana getirmiştir. Edebi metnin değişim yaşadığı bu yolculuk ile sayfa tasarımından kitap tasarımına kadar değişim gösteren sanatçı kitaplarında yazının kavramsal boyutu yanında dilbilimsel incelemeleriyle sanat alanında kullanılmıştır.

Bu çalışmada yazılı metin, sanat nesnesi ve sanatçı kitabının ne olduğuna, tarihsel gelişimine ve günümüz sanatındaki yerine dair bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte, edebi bir unsur olan yazılı metin, görsel sanatlar alanında ele alınması irdelenmiştir. Ele alınan metnin dönüşümü ile farklı materyallerle aktarım, sanatsal meselelere hitap etmek, oluşum süreci ve öznelliğe dayanan bir tür sanat eserini tercih etmek, kimlik, hayal gücü, anlatı ve kurgu gibi kavramları ortaya koymak istenmiştir.

Sonuç olarak, sanatçının yaratma sürecindeki arayıştan doğan edebi metni görsel algılama ve algılatma biçiminde mekânın kitap olarak ele alındığı da gözlemlenmiştir. Ayrıca edebi nesne ile mekân tasarımı, yeni bir sanatsal ortamın oluşması beraberinde yanıtlanması gereken soruları getirmiştir. Bu çalışma ile ortaya çıkan sorulara cevaplar aranmış ve bu sayede literatüre katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Yazılı metin, Sanat nesnesi, Sanatçı Kitabı*

ABSTRACT

The concept of visualization of the text has come about by bringing together the existing theories of writing and image. When the writing method became scientific, it blurred the boundaries between style and content, theory and fiction, art practice and research, and led to the formation of a literary object on the way to artist books. Producing literary objects started with writing for the artist. The designs used in the field of typography became the first step of the formation phase of the artist book. After this evolution, the formal change has shown itself in page designs, and finally, the book form has disappeared and gained a new identity. Artist books are seen as the form of the image of the art object as a book instead of writing in the transfer of ideas rather than a literary book. The literary work, which the artist possesses himself, has been transformed from the essence to the relationship with the context and created the art object. With this journey in which literary text has changed, the artist has been

used in the field of art with its linguistic studies as well as the conceptual dimension of the writing in the artist books that have changed from page design to book design.

In this study, information about written text, art object and artist book, historical development and its place in contemporary art is given. In addition to this, the written text, which is a literary element, is examined in the field of visual arts. With the transformation of the text discussed, it was aimed to transfer with different materials, to address artistic issues, to choose a kind of artwork based on the formation process and subjectivity, to reveal concepts such as identity, imagination, narrative and fiction.

As a result, it has been observed that space is considered as a book in the form of visual perception and perception of the literary text arising from the search of the artist in the creation process. In addition, the creation of a new artistic environment with the literary object and space design brought the questions to be answered. The answers to the questions raised by this study were sought and it was predicted that this would contribute to the literature.

Keywords: *Written text, Art object, Artist Book*

KURT SCHWITTERS KOLAJLARINDAKİ KADIN FORMUNUN İRDELENMESİ *EXAMINING THE FEMALE FORM IN KURT SCHWITTERS COLLAGES*

Dr. Öğr. Üyesi Kübra ŞAHİN ÇEKEN

Iğdır Üniversitesi ,Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü

ÖZET

Expressionism, Dada ve Constructivism'den ödünç alınan karma bir sanat formu olan Merz'in yaratıcısı Schwitters, insanların gündelik hayatları ile sanat arasında bağ kurmuş ve duygu aktarımı üzerine yoğunlaşmıştır. Tuval bezinin resmin yanılması içinde görünmez durumundan yola çıkarak ne resim ne de heykel olarak adlandırılmayacak kolajlarında; sanatçının, toplumun ve izleyicinin duygularını ifade eden, bazen kâğıt parçaları bazen de cam kırıkları ya da kumaş parçaları gibi materyallerle oluşturulan, tuval yüzeyi dışında hayat bulan eserler oluşturmaya başlamıştır. 1918'de Merz adını verdiği kolajlarında kumaş ve diğer nesnelere boya malzemesiyle kaynaştırmıştır. Böylece malzemenin, anlamı da hissettiren özgün ve kendinden önce yapılmış olan kolajlar gibi renk ve biçim oyunu olmaktan öteye geçen işler meydana getirmiştir.

Uyguladığı merz tekniği ile Dadaist, Konstrüktivist ve Sürrealist sanat eserlerinin sergilerine dahil edilmiştir. Hibrit estetiği, kendi uygulaması hakkındaki sözleriyle birleştiğinde, Schwitters'in çalışmasının sadece estetikle ilgili okumalarını üretmiştir. Hal böyleyken malzemeye karşı malzeme kullanımını, iki malzemenin çakıştırılmasını, resmi bir adım öteye götüren bir tavır olarak görmüştür. Sanatçının duyarlılığı ve inceliğinin yansıdığı, kübizmindeki planların parçalanmasını aşan, üç boyutlu yapılara dönüşen ve atık nesne estetiğine varan bu çalışmalar Schwitters'ı bir kolaj ustasına dönüştürmüştür. Yaptığı kolajlarda kadınları içeren eserlerin politik bir okuması olduğunu savunmuştur. Moda dergilerinden ve giyim kataloglarından alınan kadın imgelerini keserek soyut ve telaşlı kompozisyonlarında yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemelere yazılı metinler ve hayvan resimlerini de eklemiştir. Sanatçı yapıtlarında, izleyici için perspektifte önemli bir kaymaya neden olan garip kompozisyonlarla eşleştirmiştir. Çoğu durumda, bu eşleştirmeler paradoksal bulunmuş veya iki bileşen birbirini yan yana getirecek şekilde konumlandırılmıştır.

Bu çalışmada, Merz tekniğiyle yapılan sanat eserin de kadın formu ve malzeme kullanımı incelenmiş, sanatçının mevcut literatürde, süreç, öncelik ve yaşamı ile ilgili bilgiler taranmış ve dışavurum gücü ve sosyo-psikolojik boyutu ele alınmıştır. Yapılan çalışma ile sanatçının ele aldığı kadın formu irdelenmiş ve bu konuda yeni çalışmalara da kaynak teşkil edeceği öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurt Schwitters, Kadın Formu, Kolaj, Merz.

ABSTARCT

Schwitters, the creator of Merz, a mixed art form borrowed from Expressionism, Dada, and Constructivism, connected people's everyday lives with art and focused on the transfer of emotion. In the illusion of the canvas the image of the invisible state, by the way, what painting nor Sculpture Society expresses the emotions of the audience and the artist's collages

of be classified as that, sometimes pieces of glass with materials such as pieces of paper or fabric are sometimes created outside the surface of the canvas creating works that found life began. In 1918 he fused fabric and other objects with paint material in his collages, which he named Merz. Thus, the material has created works beyond being a game of color and form, such as original and pre-made collages, which also make sense of the meaning.

He has been included in exhibitions of Dadaist, Constructivist and surrealist art works with the Merz technique he practised. Hybrid aesthetics, coupled with his remarks on his own practice, produced readings of Schwitters' work exclusively on aesthetics. However, he considered the use of materials against material, the overlap of the two materials as an attitude that took the official step further. These works, which reflected the artist's sensitivity and subtlety, transcended the disintegration of the plans in his Cubism, transformed into three-dimensional structures and the aesthetics of waste objects, transformed Schwitters into a collage master. He has argued that his collages are a political reading of works involving women. She cut out images of women taken from fashion magazines and clothing catalogs and rearranged them in her abstract and fussy compositions. He added written texts and animal pictures to these arrangements. The artist has paired his works with strange compositions that cause a significant shift in perspective for the viewer. In most cases, these pairings have been paradoxically found or positioned so that the two components juxtapose each other.

In this study, the female form and material use of the Merz technique were examined, the information about the process, priority and life of the artist was scanned and the power of expression and socio-psychological dimension were discussed. The work examined the female form of the artist and it was suggested that it would be a source for new works on this subject.

Keywords: Kurt Schwitters, Female form, Collage, Merz.

**İĞDIR - TUZLUCA İLÇESİ TOPRAĞININ
KARAKTERİZASYONU VE SERAMİK ÜRETİMİNDE
KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI**
*CHARACTERIZATION OF İĞDIR-TUZLUCA DISTRICT SOIL AND INVESTIGATION
OF ITS USE IN CERAMIC PRODUCTION*

Lecturer Elcin TELLİ

Iğdır Universty

Prof. Emel SÖLENAY

Anadolu Universty

ÖZET

Iğdır ilinin Tuzluca ilçesinde bulunan gökkuşağı tepelerindeki sarı, kahverengi ve kırmızı renklerdeki toprakların seramik üretiminde kullanılabilirliğinin araştırılması amaçlanmıştır. Öncelikle toprağın karakterizasyonunun yapılabilmesi için araziden üç farklı renkte toprak numuneleri alınarak kimyasal ve fiziksel özellikleri yönünden incelenmiştir. Alınan toprak numuneleri elektrikli kamara fırınında 980-1160°C sıcaklık aralığında pişirilmiş, açık kiremit renginden kızıl kahverengiye değişen renk tonları gösteren kil 1160°C'de erime göstermiştir. Toprak numuneleri öğütülmüş, yoğrulma suyu ve küçülme testleri yapılmıştır. Aynı numunelerden kimyasal analiz için Arkoz Madencilik A.Ş. Ağrı Çimento Fabrikasına gönderilmiştir. Kimyasal analizleri yapılan toprak numunelerinde demir oranlarının yüksek olmasının yanı sıra kalsiyum ve magnezyum oranlarının da yüksek olduğu gözlenmiştir. Tuzluca ilçesi topraklarından seramik yapmaya uygun çamur elde edebilmek için topraklar; istenen tane boyutuna getirilip bir kap içerisinde su ilave edilerek birkaç gün bekletilip çökmeleri sağlanmıştır. Bu işlem sırasında su oranı azalan çamurlara su ilavesi yapılarak işleme devam edilmiştir. Her bir toprak balçık kıvamına geldikten sonra elekten geçirilerek içerisindeki su alçı plaka üzerinde bekletilmiş daha sonra suyun fazlası alçı plaka üzerinde yoğrularak uzaklaştırılmış ve seramik şekillendirmeye elverişli bir çamur haline getirilmiştir. Herhangi bir katkı ilavesine gerek olmadan, öğütülüp su ile plastik çamur haline getirildikten sonra plakaların elle şekillendirmesi yapılmıştır. Sarı, kahverengi ve kırmızı renkli topraklar ile şekillendirilmiş ve kurutma işlemi yapılmış deney plakalarının 980°C sıcaklıkta sırlı ve sırsız pişirimi yapılmıştır. Daha sonraki aşamada hazırlanan plastik kıvamdaki çamurlar el ile şekillendirme yöntemlerinden plaka ve sucuk yöntemi kullanılmış, seramik formların şekillendirilmesi yapılmıştır. Kontrollü bir şekilde kurutma işlemi yapılan formların bisküvi pişirimi 900°C'de yapılmıştır. Hazırlanan formlar 980-1000°C'de pişirilmiş, olumlu sonuçlar alınmıştır. Tuzluca toprağının seramik hammaddesi olarak kullanılabilceği belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Iğdır-Tuzluca, Kırmızı kil, Seramik

ABSTRACT

It is aimed to investigate the availability of yellow, brown and red soils in the rainbow Hills in Tuzluca District of Iğdır province in ceramic production. In order to characterize the soil, soil samples of three different colors were taken from the land and examined in terms of chemical and physical properties. Soil samples taken were firing in electric chamber kiln in the temperature range of 980-1160°C clay showing tints ranging from light tile color to red

water was added in a container to allow them to sit for a few days and collapse. During this process, water was added to the clay which had reduced water rate and the smashing process was continued. After each soil has reached the consistency of slime, the water in it is sieved on the gypsum plate and then the excess water is kneaded on the gypsum plate and turned into a clay suitable for ceramic forming. Without the need to add any additives, the plates were hand-shaped after they were ground and made into plastic clay with water. Glazed and unglazed cooking of experiment plates formed with yellow, brown and red colored soils and drying process was done at 980⁰C temperatures. In the later stage, the plastic consistency clay was prepared by hand forming methods, plate and sausage method was used, ceramic forms were made to be shaped. The biscuit firing of the forms, which were dried in a controlled manner, was done at 900⁰C. The prepared forms were firing at 980-1000⁰C and positive results were obtained. It has been determined that Tuzluca soil can be used as ceramic raw material.

Keywords: *Igdir-Tuzluca, Red clay, Ceramic*

SƏNƏT ANLAYIŞI İLƏ MARCEL DUCHAMP VƏ DADAİZM

MARCEL DUCHAMP'S ART CONCEPT AND DADAİZM

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ МАРСЕЛЯ ДЮШАНА И ДАДАИЗМ

Mələk Kərimova Feruz qızı

Xəzər Universiteti, doktorant

AZ1096, Bakı, Məhsəti Gəncəvi 11

Xülasə:

Məqalədə incəsənətin nə olduğunu sorğulayan dadaizm cərəyanı və Marcel Duchampın əsərlərinə yer verilmişdir. Dadaistlərə görə, dada sənət deyil, sənətə qarşı olan bir cərəyandır. Real bir dadaçı nə müharibədən, nə də onun nəticələrindən qorxmur. Dadaistlər sənətlərdə estetik xoşagəlmə rahatçılığından bəhs edərək, amma klassik estetikani rədd edirlər. Sənət əsərinin nə olduğu, sənətkarın kim olduğu Duchampın əsərləri ilə bir daha fəlsəfi təhlilə məruz qalmışdır. Əslində onun fikirləri daha sonra bir çox cərəyana öncülük etmişdir. Sənətdə vizuallıqdan çox düşünmənin əhəmiyyəti daha sonra fluxus, pop-art, sürrealist vs. kimi cərəyanlara öz təsirini göstərmişdir.

Duchamp əsərlərində zövqə xitab, sənət əsərinin yeganəliyi fikrini sarsıdaraq, tamaşaçının əsər qarşısında məna arayışına çıxması üçün sövq edir. Tamaşaçı nəyin ifadə olunduğunu tapmaq üçün düşünməli və sənət haqqında mövcud olan anlayışını sorğulamalıdır. Alışılmış və gözə xitab etməyi əsas alan incəsənəti tənqid edən Duchamp hazır obyektləri yenidən işləyərək “sənət” anlayışına yeni baxış gətirmişdir. Məqalədə onun incəsənət əsərlərindən bəzilərinin fəlsəfi təhlilinə yer verilmişdir.

Açar sözlər: *sənət, fəlsəfi təhlil, dadaizm*

Abstract

This article discusses dadaism movement that questions the essence of art and Marcel Duchamp's works. According to Dadaism dada is not a form of art but a movement against art. A real dadaist is not afraid of war or its consequences. Dadaists argue about art and enjoyment of art that creates relaxation of mind but they refuse the classical form of art. What is art and who is artist subjects are once again interpreted from the philosophical point of view in Duchamp's works. Actually his thoughts have been leading subjects to several movements. His emphasize on importance of thinking in art rather than visualizing had impacts on fluxus, pop-art and surrealism movements later in life.

Duchamp shakes the idea of art being unique and the source of pleasure to its foundation, and urge the spectators to seek meaning in art. A Spectator should think about what is expressed in art and question his or her current understanding of art. By criticizing usual form of art that targets visualization Duchamp reintroduces these art forms in a new light and brings new perspective to the field of art. Having said that, some of his art works are analyzed philosophically in this article.

Keywords: *art, philosophical analysis, dadaism*

Аннотация

В этой статье обсуждается движение дадаизма и искусства работ Марселя Дюшана. Согласно дадаизму, дада - не форма искусства, а движение против искусства. Настоящий дадаист не боится войны или ее последствий. Дадаисты спорят об искусстве и наслаждении искусством, которое создает расслабление ума, но они

отказываются от классической формы искусства. Что такое искусство, а кто - предметы искусства, еще раз интерпретируются с философской точки зрения в работах Дюшана. На самом деле его мысли были предметом нескольких движений. Его акцент на важности мышления в искусстве, а не на визуализации оказал влияние на движения флюксуса, поп-арта и сюрреализма в дальнейшей жизни.

Дюшан встряхивает идею уникальности искусства и источника удовольствия от его основания и призывает зрителей искать смысл в искусстве. Зритель должен думать о том, что выражено в искусстве, и подвергать сомнению его или ее текущее понимание искусства. Критикуя обычную форму искусства, нацеленную на визуализацию, Дюшан вновь представляет эти формы искусства в новом свете и открывает новую перспективу в области искусства. Сказав это, некоторые из его произведений искусства философски проанализированы в этой статье.

Ключевые слова: искусство, философский анализ, дадаизм.

ERGENLİK DÖNEMİNDE SES

SOUND DURING PUBERTY

Amina TABARU

Iğdır University ,Faculty of Fine Arts Department of Music

ÖZET

Ergenlik çağında, ses değişimi dönemindeki çocukların iyi bir ses eğitimi almaları, onların ilerleyen yaşlarında konuşma ve şarkı söyleme seslerini başarılı bir şekilde kullanabilmeleri adına son derece önemli bir konudur. Türkiye genelindeki literatür incelendiğinde bu konu üzerinde yeterince durulmadığı ve çok az sayıda kapsamlı araştırmaların olduğu görülmektedir. Bu araştırmada ses eğitiminde ergenlik önemli literatüre dayalı olarak ele alınacaktır. Ergenlik döneminde alınan ses eğitimi ve verilen bilgiler büyük önem taşımaktadır. Ergenlik dönemindeki çocukların, bu çağı nasıl atlattıklarına da dikkat edilmesi gerekir. Bu konu, tıp alanlarının da çalışma konusudur. Bu araştırma ise ses eğitimi, ses egzersizleri, sesin doğru kullanımı ve tanımı üzerinden yapılan bir çalışmadır. Bu şekilde ergenlik çağındaki çocukların ses değişimlerinin hangi seviyede olduğu ve buna bağlı olarak nasıl bir çalışma programı uygulanabileceğinin tanımlanması hedeflenmiştir. Ergenlik dönemini ve ses değişim sürecini bireyler birbirlerinden farklı şekillerde atlattıkları. Erkeklerin genelinde bu dönem gerçekten zorlu bir süreç olduğu için daha dikkatli ve özel bir eğitim gerektirir. Ergenlik döneminde, kızlar bazı sıkıntılar yaşamalarına nispeten, erkeklere oranla bu süreci daha kolay bir şekilde atlattıklarıdır. Ergen bir kızın bu dönemi daha hafif geçirmesi, onun ses eğitimini daha rahat bir şekilde alabilmesine olanak tanır. Ergenlik döneminde çocukların seslerinin doğru ve düzgün bir şekilde eğitilmemesi kötü sonuçlar doğuracaktır. Bu yüzden de ses eğitimcilerinin ve koro şeflerinin özel bir sorumluluk almaları gereklidir. Bu çalışmada, bireylerin ergenlik dönemi ses değişimlerinin öncesi ve sonrası göz önünde bulundurularak nasıl bir ses eğitimi almaları gerektiği; seslerini tanımlayarak yapılacak ses kontrolleri ve egzersizlerinin hangi şekillerde olacağını incelemek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik dönemi, Ses değişimi, Ses eğitimi, Ses egzersizleri.

SUMMARY

In puberty, a good voice training for children during voice change is a very important issue for them to be able to use their speaking and singing voices successfully. In reviewing the literature in general Turkey, which seems to be underrated on this issue and of very few comprehensive studies. In this research, puberty in voice education will be discussed based on important literature. Voice training and information that given during puberty has great importance. Attention should also be paid to how children in puberty survived this age. This issue is also the subject of study in the fields of medical science. This research is a study on sound education, sound exercises, sound usage and definition. In this way, it is aimed to define the level of voice changes of adolescents and how a work program can be implemented accordingly. Individuals survive puberty periods and the process of voice change in different ways. Since this period is a really challenging process in men, it requires more careful and special education. In puberty period, girls are able to survive this process more easily than boys, although they experience some difficulties. Having an adolescent girl undergoes this period lighter allows her to receive sound education more comfortably. Failure to properly and regular education the voices of adolescents has bad consequences. Therefore, voice trainers and choral conductors have to take special responsibility. In this study, it was aimed to find out what kind of voice training individuals should take into consideration before and

after the voice changes during puberty; examine the sound controls and exercises that will be done by defining their sounds.

Keywords: *Puberty, Voice change, Voice training, Voice exercises.*

ƏSKİ TÜRK LƏRİN BAŞ GEYİMLƏRİ – BÖRK VƏ BÜRÜNCÜK

Subeybat Tahir

Bakı Mühəndislik Universiteti

AZƏRBAYCAN

XÜLASƏ

İnsanlığın tarixi qədər qədim olan geyim mövzusu hər bir xalqın adət-ənənəsi, inancı, yaşayış şəkli, məişət və təsərrüfatı haqqında kifayət qədər geniş təsəvvür yaradır. Geyim eyni zamanda, insanın peşəsini, statusunu, maddi vəziyyətini və cinsiyyətini müəyyən etməyə imkan verir. İlk əvvəllər insanlar geyimi yalnız isti, soyuq, qar və yağışdan qorunmaq üçün istifadə etmişdilər, zaman keçdikcə iqlim, coğrafiya, dini inanc, milli-mədəni dəyərlər geyim-kecimə öz təsirini göstərmişdir. Habelə, yüzillər boyu zəngin bir geyim mədəniyyətinə sahib olan türk xalqlarının geyim tarixinə nəzər saldıığımız zaman əski dövrlərdən bu günə qədər geyim formalarının bir çox mərhələlərdən keçdiyinin şahidi oluruq. Qurulduğu ilk yüzillərdən bəri əsasən köçəri həyat tərzinə malik olan türklər başlıca fəaliyyətlərində atdan istifadə etməklə bir süvari yaşamı sürmüşlər. Bu səbəbdən onların geyimləri də at minməyə, ov etməyə uyğun şəkildə tikilib hazırlanırdı. Geyim-kecim əşyalarının əsas materialını dəvə, qoyun, quzu kimi heyvanların yunu təşkil edirdi. Zaman keçdikcə bunlar öz yerini qumaş və müxtəlif parçalara vermişdir. Get-gedə geyimlər cinsi fərqlərə, şəraitə görə fərqlənməyə başladı. Bundan əlavə, əvvəllər baş geyimi də digər geyimlərdən daha üstün olmuşdur. Əski türk xalqlarında başlıq olaraq müxtəlif börklərdən istifadə olunurdu. Türkcə “börümək” (örtmək, bağlamaq) kəlməsindən törəmiş (börük=börk) bir isimdir. Mahmud Kaşğarının “Divan”ında börklərin bir neçə növünün olduğu qeyd olunur. Ən çox geyilən börk “kurturma börk”, “sukarlaç börk” və “kadıqlıq börk” idi. Xüsusilə, “sukarlaç börklər”ə, demək olar ki, bütün türk topluluqlarının geyim mədəniyyətində rast gəlinirdi. Bildiyimiz kimi, türk kişi və qadınlarının geyimi bir-birindən çox fərqlənmirdi. Demək olar ki, kişilər nə geyinirdilər, qadınlar da eynisini geyinirdilər. Fərq ondan ibarət idi ki, qadınların paltarının ətəyi daha uzun olurdu. Bundan başqa, əski türk qadınları börklə yanaşı “bürüncük” adlanan bir baş örtüsündən də istifadə edirdilər. Bürüncük “*Bürünmək*” (örtünmək) feilinin kökünə “-cük” kiçiltmə şəkilçisinin artırılmasıyla (bürün-cük) düzəlmiş bir isimdir.

Açar Sözlər: Əski türklər, Geyim, Börk, Bürüncük

ŞIRVAN BÖLGƏSİNDƏ ETNOMUSIQIŞÜNASLIQ HAQQINDA

Könül Əsədli

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

XÜLASƏ

Musiqi sənəti bütövlükdə etnosun mənəvi dünyasının tərkib hissəsidir. Belə ki, musiqi mühitinin öyrənilməsi onun mənəvi mədəniyyətdə oynadığı rola aydınlıq gətirməyə, xalqın milli təfəkkürünün ifadəsini əks etdirməyə imkan verir. Qəd

im Azərbaycan mədəniyyətinin– onun mənəvi aləminin, musiqi və tarixi-mədəni ruhunun yaranması, formalaşmasında şübhəsiz zəngin ədəbi ənənələrə malik Şirvan bölgəsinin də rolu vardı. XIX-

XX əsrin əvvəllərində bütün Azərbaycanda olduğu kimi, Şirvan bölgəsində də mənəvi mədəniyyətin bir çox sahələri – musiqi nəzərə çarpacaq dərəcədə inkişaf və tərəqqi ilə səciyyələnir.

Şirvanın ənənəvi xalq çalğı alətlərinə simli alətlərdən tar, saz, ud, dambur, kamança daxildir. Nəfəs alətlərindən balaban, tütək, zurna, ney; dəri alətlərdən isə nağara, qaval, qoşanağara, dümbək aiddir. Seyid Əzim Şirvaninin “Bahariyyə” şerində “ney” və “ney” sözləri işlədilir. Bu fakt sübut edir ki, Azərbaycanda bu adlar altında müstəqil çalğı alətləri mövcud olmuşdur. Bunlardan çoxu öz tərkiblərində müxtəlif çalğı alətlərini birləşdirən instrumental ansambl və duetlər təşkil edirdilər. XIX-XX əsrin əvvəllərində Şirvan milli musiqi sənətinə aid olan nəfəsli xalq alətlərindən biridir. Bölgədə balaban keçmişdə və indi toylarda geniş yayılmışdır.

Azərbaycanda qədimdən geniş yayılmış, nəfəslə çalınan musiqi alətidir. Zurna böyük ziyafət, toy-düyündə daha çox çalınan musiqi alətidir. Zurna bölgənin xalq musiqi sənətində xüsusi yer tutmuşdur. Şirvanda daha çox toylarda çalınan (XIX-XX əsrin əvvəlləri) musiqi alətidir.

Saz Azərbaycan qədim dartımlı musiqi alətidir. Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Şirvan bölgəsinin aşıq sənəti qədim kökləri və milli koloriti özündə əks etdirən bir mədəniyyət örnəyidir. Buna görə də saz bölgədə çox geniş yayılmış musiqi aləti olmuşdur.

Şamaxı, Göyçay, Kürdəmir, Ağdaş və adı çəkilən bölgənin digər rayonlarında tütək musiqi aləti geniş yayılmış musiqi alətidir. Verilən məlumatlara görə nəfəsli alətlər qrupuna daxil olan tütək ney nəfəsli musiqi alətindən sonra yaranmışdı. XX

əsrin əvvəllərində muğam məclislərində (Şirvanda) tar müşayiətedici çalğı aləti olmuşdur. Azərbaycan aşıq sənətinin özünəməxsus sima kəsb etməsi və inkişafında Şirvan regionuna mənsub sənətkarların rolu misilsiz olmuşdur. Aşıqlar və el şairləri ilə bağlı apardığımız araşdırmalar və tədqiqatlar nəticəsində müəyyənləşdirilmişdir ki bölgədə Şirvanda yaşayıb -yaratmış aşıqlardan Molla Qasım Şirvani (XIII-XIV əsrlər), Əsir Şirvani (XVI-XVII əsrlər), Saleh Şirvani (XVII əsr), Zabit Şirvani (XVIII əsr), Padar Surxay (XVIII əsr), Kargər Əhməd (XVIII əsr), Məlikballı Qurban (XVIII-XIX əsrlər), Mustafa Kolanı (XVIII- XIX əsrlər), Çürük İslam (XIX əsr), Barıdday Soltan (XIX əsr), Udulu Musa (XIX əsr) və Şamlı Cabbar (XIX əsr), Gəray Musa oğlu (XIX-XX əsrlər), İman Xudaverdi oğlu (XIX-XX əsrlər) və Qoçağa Mustafa oğlu (XIX-XX əsrlər), Kolanılı Molla Əziz (XIX-XX əsrlər), Padar Ağababa (XIX-XX əsrlər), Padar Qənimət (XIX-XX əsrlər), Şair Qara (XIX-XX əsrlər), həmçinin, Ağbaşoğlu (XIX-

XX əsrlər), aşıq Söhbət Həzər oğlu (XIX-XX əsrlər), Məşədi Əmrah (XIX əsr), Dovğaçıoğlu Azay (XIX-XX əsrlər), aşıq Qasım Şirvani (XIX-XX əsrlər), Məhəmməd Abdulla oğlu (XIX-XX əsr), Mirzə Aslan oğlu (XIX-XX əsrlər), Məşədi Abbas Şirvani (XIX-XX əsrlər), Şərifalı Şirvani (XIX-XX əsrlər), Orucəli Gorani (XIX-XX əsrlər), Məhəmməd Zahid Şirvani (XIX-XX əsrlər) və b. olmuşlar.

Şirvan aşıq musiqisi saz-balaban-nağara sintezindən ibarətdir.

Bölgənin görkəmli musiqi xadimlərindən olan Əbubəkir Şirvani nəinki Şirvanda, hətta zəngin Azərbaycanımızın hər yerində musiqi sənətinin bilicisi hesab olunmuşdur. İstedadlı, məşhur musiqişünas musiqi sənətinin bütün incəliklərinə, nəzəri cəhətlərinə dərinləndirən bələd olmuş, bölgənin musiqi həyatında müstəsna rol oynamışdır (XII əsr). Azərbaycan musiqi tarixində xüsusi rolu olan şöhrətli musiqişünasın gördüyü xidmətlər əvəzsizdir, çox təəssüf ki, onun bizə yalnız “Musiqi - İxvanus Səfa əsəri qalmışdır. Şirvanda musiqi sənəti spesifik xüsusiyyətləri ilə seçilən saz - balaban - nağara və qoşanağara müştərəkliyi ilə seçilir və mükəmməl bir kompleks təşkil edir. Ağsulu yastı balaban ustası Kərimov Əli çağdaş Azərbaycan zurna - balaban məktəbini yaratmış və inkişaf etdirmişdir.

Şirvanın tanınmış el sənətkarlarında biri olan tanınmış xanəndə və musiqişünas Mirzə Məhəmməd həsən İsmayıl oğlu Fələkzadə XIX əsrin ortalarında Şamaxıda dünyaya gəlmiş, yaşayıb - yaratmışdır. Mirzə Məhəmməd həsən şamaxılı mesenat Mahmud ağanın sarayında təşkil olunan muğam məclislərində püxtələşmiş, dövrünün məşhur xanəndələrindən biri kimi tanınmışdı. Şirvan torpağının yetirməsi olan bu məşhur xanəndənin 1916-cı ildə “Nalə” adlı məzmunlu şeirlər kitabı nəşr olunmuşdu. O, Sarıtorpaq şikəstəsi”nin və bir çox təsniflərin müəllifi olmuşdur. İstedadlı Azərbaycan müğənnisi (lirik tenor) Hacıbababəyov Hüseynağa Soltan oğlu 1898-ci ildə Şamaxıda anadan olmuşdur.

Azərbaycan SSR-nin xalq artisti idi (1938). Muğamların adları bəzən həmin muğamın yarandığı yerin adı ilə adlandırılır.

“Azərbaycan”, “Şirvani”, “Qarabaği”, “Qacari”, “Osmani”, “Şah Xətai” və s.

Şamaxı muğam məclislərində “Rast” dəstgahında ifa olunan şöbə və guşələrin sayı 21-ə çatdırılmışdır. Çalan, çağırən, əsrarəngiz, ruhu qidalandıran Şirvan musiqi sənətini muğamsız təsəvvür etmək olmaz.

Aşar sözlər: Şirvan, Mənəvi mədəniyyət, Etnomusiqişünaslıq, Aşıq sənəti, Muğam

Ключевые слова: Ширван, духовная культура, этномусыкология, ашугское творчество, мугам

Keywords: Shirvan, Spiritual culture, Ethnomusicology, Ashug art, Mugam

EFFECT OF PUMP POWER AND FIBER LENGTH ON AMPLIFIER GAIN IN YTTERBIUM DOPED FIBER OPTIC AMPLIFIERS

*İTERBİYUM KATKILI FİBER OPTİK YÜKSELTEÇLERDE POMPA GÜCÜ VE FİBER
BOYUNUN YÜKSELTEÇ KAZANCINA ETKİSİ*

Murat YUCEL

Gazi University, Faculty of Technology, Electrical-Electronics Engineering, Ankara, Turkey.

Abstract

The most important problem in the long-distance use of the technologies using fiber optic cable has been to increase the light absorbed in the fiber depending on the distance according to the wavelength characteristics of the light. In order to amplify the attenuated light signal in the fiber, optical-electrical conversion was carried out by using electrical amplifiers and the electrically amplified signals were converted to optical signals again and transferred to the fiber cable. However, as the number of light signals carried in the fiber optic cables increased, the number of these electrical amplifiers had to change. In particular, in submarine fiber optic cables this has created major problems and costly infrastructure problems have arisen. As a result of the researches, it is aimed to increase the light in its own environment (in fiber) without any conversion. Basically, a new light source, called a pump of different wavelengths, is used to generate new photons at the same wavelength as the light entering the system, based on photon-photon interaction. Thus, the optical gain is obtained and the light is amplified in its environment. These devices, which are called optical amplifiers, have allowed the propagation of fiber optic communication to reach much longer distances. In this study, the effects of the power of pump light and the length of the ytterbium doped fiber from the rare earth element doped fiber optic amplifiers to the optical gain at the amplifier output in the ytterbium doped fiber optic amplifiers were analyzed in the simulation environment. For this purpose, an ytterbium doped fiber amplifier is designed which is pumped forward by using -20 dBm input signals. The wavelength of the pump light was selected as 910 nm. The input signal power parameters in the designed system were kept constant, and the ytterbium doped fiber length was changed to 1 m, 2 m, 3 m, 4 m, 6 m, 8 m, 10 m and 15 m. For each ytterbium doped fiber length, the power of the pump light was adjusted to 5 mW, 10 mW, 30 mW, 50 mW, 100 mW, 150 mW, 200 mW, 300 mW, 400 mW and finally 500 mW. Thus, each pump power and ytterbium doped fiber length versus the output gain depend on the pump power and doped fiber length analysis, the optimum pump power and doped fiber length were determined.

Keywords: *Ytterbium doped fiber, Optical amplifier, Optical gain, Pump power*

Özet

Fiber optik kablo kullanılan teknolojilerin uzun mesafeli kullanımlarında en önemli sorun ışığın dalga boyu özelliklerine göre mesafeye bağlı olarak fiberde soğurulan ışığın yükseltilmesi olmuştur. Fiber içerisinde zayıflayan ışık sinyalinin yükseltilmesi için, ilk çalışmalarda elektriksel yükselteçler kullanılarak optik-elektriksel dönüşüm yapılmış ve elektriksel olarak yükseltilen sinyaller tekrardan optik sinyale dönüştürülerek fiber kabloya aktarılmıştır. Ancak fiber optik kablolarda taşınan ışık sinyallerinin sayısı arttıkça bu elektriksel yükselteçlerin sayılarının da değişmesi gerekmiştir. Özellikle denizaltı fiber optik kablolarda bu durum büyük problemler oluşturmuş ve masraflı alt yapı problemleri ortaya

çıkmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda ışığın herhangi bir dönüşüme gerek kalmadan kendi ortamında (fiber içerisinde) yükseltilmesi hedeflenmiştir. Temel olarak farklı dalga boylarında pompa denilen yeni bir ışık kaynağı kullanılarak foton-foton etkileşimine dayanarak sisteme giren ışıkla aynı dalga boyunda yeni fotonlar üretilmesi sağlanmıştır. Böylece optik kazanç elde edilerek ışık kendi ortamında yükseltilmiştir. Optik yükselteç olarak adlandırılan bu düzenekler fiber optik kablolar içerisinde ilerleyen ışığın çok daha uzun mesafelere ulaşmasını sağlayarak fiber optik haberleşmenin yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bu çalışmada, nadir toprak elementi katkılı fiber optik yükselteçlerden, iterbiyum katkılı fiber optik yükselteçlerde pompa ışığının gücünün ve iterbiyum katkılı fiberin uzunluğunun yükselteç çıkışındaki optik kazanç olan etkileri simülasyon ortamında analiz edilmiştir. Bu amaçla, -20 dBm güçteki giriş sinyalleri kullanılarak ileri yönlü olarak pompalanan bir iterbiyum katkılı fiber yükselteç tasarımı yapılmıştır. Pompa ışığının dalga boyu 910 nm seçilmiştir. Tasarlanan sistemdeki giriş sinyal gücü parametreleri sabit bırakılarak, iterbiyum katkılı fiber boyu 1 m, 2 m, 3 m, 4 m, 6 m, 8 m, 10 m ve 15 m olarak değiştirilmiştir. Her bir iterbiyum katkılı fiber uzunluğu için pompa ışığının gücü 5 mW, 10 mW, 30 mW, 50 mW, 100 mW, 150 mW, 200 mW, 300 mW, 400 mW ve son olarak 500 mW'a ayarlanarak ölçümler alınmıştır. Böylece her bir pompa gücü ve iterbiyum katkılı fiber uzunluğuna karşılık çıkış kazancının pompa gücüne ve katkılı fiber uzunluğuna bağımlılığı analiz edilerek, en uygun pompa gücü ve katkılı fiber uzunluğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İterbiyum katkısı, Optik yükselteç, Optik kazanç, Pompa gücü*

KÜRESEL ENERJİ MÜCADELELERİ BAĞLAMINDA ALMAN ENERJİPOLİTİKALARI

Phd.Candidate G.Tuba Türksavaş

ÖZET

Tarih boyunca insanlık bölüşüm kavgasından alevlenen büyük savaflara sürüklenmiştir. Toplumları savafla sürükleyen sebep kimi zaman su, kimi zaman verimli toprak kimi zaman da birinci dünya savaflının alt yapısındaki gibi çelik, Avrupa uluslarının birbiriyle savaflarındaki gibi kömür (özellikle Almanya-Fransa arasında Alsace-Lorraine) ya da Ortadoğu'nun bitmeyen kan deryasındaki gibi petrol-doğal gaz olmuş, enerji insanlığın her döneminde mücadelenin odağında yer almıştır. Hitler'in Topyekün insanlığı altüst eden iki büyük dünya savaflının alt yapısında yer alan enerji bugün de özellikle bölgesel mücadelelerde kendisini göstermektedir. Uzun süre iç kaynağı olan kömürü ve özellikle petrol krizi sonrası pek çok Avrupa ülkesinin tercih ettiği nükleer enerjiyi kullanan Almanya daha önceden karar vermekle birlikte özellikle Fukuşima nükleer kazası sonrası daha da ivedilikle nükleer enerjiyi saf dışı bırakma kararı almıştır. Ancak AB'nin en yoğun nüfuslu ve bölgenin güçlü sanayi ülkesi olan Almanya'nın nükleerden vazgeçerken bu güçlü nüfus ve reel üretim ekonomisi yapısını beslemeye nasıl devam edeceği de ilgi merak uyandırmıştır. Zira dünyanın en çok enerji tüketen dördüncü ülkesi olmak bu yapının kesintisiz devamını zaruri kılmaktadır. Almanya nükleeri devre dışına çıkarırken tedarik açısından "güvenilir" gördüğü Rusya'dan Kuzey Akımlı ve 2 projeleri ile doğall gaz tedarığı sağlayarak, öncüsü olduğu yenilenebilir enerji kombinasyonlarını işleve sokarak ve enerji verimliliği-tasarrufu yöntemleri ile yola devam etmeyi tercih etmektedir. Almanya-Rusya bu projeler ile birbirine giderek yakınlaşırken ABD Başkanı Trump'ın açıklamaları Avrupa'ya kaya gazı satmak isteyen ABD'nin bu projelere tepkisini ortaya koymaktadır. Öte yandan Suriye'deki mevcut durum ve Kıbrıs üzerinden gelişen Doğu Akdeniz enerji satrancı küresel enerji mücadelelerinde Afrika-Doğu Akdeniz aksında yeni bir sahayı ortaya çıkarmakta, bu süreçte Almanya Afrika'ya da enerji açılımlarında bulunmaktadır. Öte yandan Ukrayna krizi sonrası Rusya'yı güvenilir tedarikçi olarak görmekten uzaklaşan AB, Almanya'nın bu adımlarını hoşnutsuzla takip etmektedir. AB'nin enerji politikalarının dışında ve daha bağımsız çizgide hareket eden Almanya ulusal çıkarlarını üyesi olduğu AB üzerinden değil ulusal projeler ile gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Bu çalışmada Almanya'nın enerji politikaları ile diğer aktörler arasındaki ayrışmalar üzerinden yeni dönem küresel enerji mücadeleleri ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Almanya, Energiewende, Enerji, AB, Doğu Akdeniz*

ATIKSULARDAN GAZ ELDESİ ÇALIŞMALAR VE ENERJİ ÜRETİMİ

CONVERTING WASTEWATER INTO FUELS AND ENERGY

Abdullah YINANÇ

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İnşaat
Teknolojisi Bölümü, 59030, Süleymanpaşa, TEKİRDAĞ-TÜRKİYE

ÖZET

AB süreci, ülkemiz insanların bilinç düzeyindeki artış, KYOTHO protokolünün imzalanmasından kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltma zorunluluğumuz gibi olgular, temiz ve yenilenebilir nitelikli enerji kaynaklarına yönelimleri artırmaktadır.

Türkiye’de özellikle 30 Büyük Şehir ile turizm ve sanayinin öne çıktığı kentlerde, atıksulardan kaynaklanan kirlilikler kadar bu kirlilik sonucu oluşan koku sorunu da büyük önem arz etmektedir.

Kirliliklerin azaltılması çalışmaları yapılırken, kanalizasyon ve arıtma sistemlerinde oluşan gazında döngüye katılımının sağlanması, sadece çevreci bir yaklaşım değil, aynı zamanda enerji odaklı bir düşünüş ve uygulamadır.

İklim değişikliği ve sera etkili altı gazın (karbon dioksit, metan, nitroz oksit, kükürt heksaflorür, HFC’ler ve PFC’ler) salınımının azaltılmasına ve salınım ticaretinin yapılması yolunda ‘ **Kirlilikten Temize Gazlardan Enerji Eldesi**’ sloganı, aynı zamanda enerji kaynaklı kirliliğin önlenmesi olgusudur.

Bu çalışmada, atıksulardaki gaz miktarları ile CH₄ emisyonu ısı değerinin, kanalizasyonların ve kollektörlerin uzunluk, çap, bekleme süresi ve yük etki faktörü gibi sebeplere bağlı farklılıkları ile faaliyette olan kentsel atıksu sistem ve arıtma tesisi verilerine dayanarak şehirlerin tahmini CH₄ emisyonları toplamı, tahmini yıllık CO₂ eşdeğeri olarak hesaplanmaya çalışılmıştır.

Dünyanın farklı ülkelerdeki benzer çalışmalar ile oluşan CH₄ emisyonlarının kalitatif ve kantitatif artışlarına ait hesaplama formatları, formül yada modellemelerin uygulaması, Türkiye bazlı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Önlem, Gaz kontrolü, Net enerji, Atıksu

ABSTRACT

The EU process, the increase in the awareness of the people of our country, our obligation to reduce greenhouse gas emissions arising from signing of the KYOTHO protocol have increased the tendencies towards clean and renewable energy sources.

In Turkey, particularly in the 30 metropolitan cities and cities where tourism and industry stand out, the caused by wastewater as well as the wastewater itself are of great importance.

While the pollution reduction activities are carried out, the conversion of the gas generated in the sewage and treatment systems to the cycle is not only an environmental approach but also an energy-oriented approach and practice.

The slogan of '**Energy Recovery: From Pollution to Clean Resources**' is also a phenomenon of energy-based pollution prevention, to reduce the impacts of climate change and the emission of six greenhouse-effect gases (carbon dioxide, methane, nitrous oxide, sulfur hexafluoride, HFCs and PFCs).

In this study, the differences in the amount of gas in wastewater and thermal value of CH₄ emission were calculated based on reasons such as length, diameter, dwell time and load effect factor of sewers and collectors. In this study, based on the data of the urban wastewater

system and treatment plant in operation, the estimated total CH₄ emissions of the cities were calculated as estimated annual CO₂ equivalent.

The formats, formulas and models of similar studies conducted in terms of calculation of qualitative and quantitative increase of CH₄ emissions in different countries were used as a starting point to calculate them for Turkey.

Anahtar Kelimeler: Precaution, Gas control, Net energy, Wastewater

ARITIM VE ENERJİ ELDE EDİLMESİ AMACIYLA DİYATOMELERİN KULLANIMI

THE USE OF DIATOMATICS FOR PURIFICATION AND ENERGY PRODUCTION

Abdullah YINANÇ

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İnşaat
Teknolojisi Bölümü, 59030, Süleymanpaşa, TEKİRDAĞ-TÜRKİYE

ÖZET

Diyatomeler suda yaşayan, dairesel ve hilal başta olmak üzere, farklı şekillerde kabukları olan, kabuk altında özel jölemsi sıvı yağ içeren canlılardır. Kabuklarının şekilleri ve tasarımlarına göre sınıflandırılırlar ve on binlerce türü vardır.

Diyatome türleri takip edilerek su kalitesi gözlemlenebilir. Bazı diyatome türleri hareket yeteneğine sahip iken bazıları hareket edemezler. Diyatomelerin hareket şekli diğer organizmalarla karşılaştırıldığında benzersiz bir durum ortaya çıkar. İçeriden dışarı doğru olan kabuklarıyla diyatomeler, taşların ve kumların yüzeyinde kolayca kaymalarını sağlar.

Bu nedenle de normalde görülen yeşil renkler gülemez. Fotosentetik ürünlerin büyük bir kısmını üretirler. Aslında dünyanın fotosentetik ürününün yani oksijen üretiminin, yaklaşık %20 ile %25'i ne katkıda bulunurlar (Yinanç, 2019). Temiz bir akarsuda mı, yoksa bir miktar bulanık akan akarsuda mı daha fazla diyatome vardır ve bunlardaki tür ve miktarlara etki eden faktör nedir. Denildiğinde;

Temiz sular yani; Nehir ve ırmak gibi daima akan sularda ne çeşit diyatomelerin yaşamakta olduğu, yada kar erimesi sonrası veya yağışla akan ve debisi değişen yada yılın bazı aylarında kuruyan derelerde de diyatomelerin varlığı incelendiğinde karşımıza çok çeşitli durumlar çıkar.

Sorular cevaplar arandığında; Çok temiz, temiz, kirli ve çok kirli sularda bulunan diyatomeler karşılaştırıldığında hem sayıca hem de çeşit olarak temiz ve çok temiz sulardaki fazlalık hemen göze çarpar. Burada; Farklı oval, yuvarlak, düz ve daha pek çok şekilde diyatomeler görülür. Esasen çok farklı sucul ortamlarda yaşayabilen diyatome türleri mevcut çevresel şartlara bağlı olarak yaşarlar.

- Hafif kirli nehir suyunda oval hilal ve başka şekillerde diyatomeler mevcuttur. Deniz tabanında ve sedimentlerde ise çok farklı şekillerde ve ölçülerde diyatomeler yaşarlar.
- Esasen oksijenin temel üreticileri de bunlar olup, diyatomelerin gözlenmesi ile suyun kalitesi arasındaki ilişki kolayca tahmin edilebilir.

Diyatomelerin arıtma amaçlı kullanımının geliştirilmesi, bugün dünyada bir çok bilim adamının üzerinde çalışma yaptığı bir konudur. Bizim burada yaptığımız ise diyatomelerin farklı arıtma seçeneklerinde kullanılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kabuk, Özel jöle, Temizsu, Diyatome

ABSTRACT

Diatoms are living beings which live in the water, have a variety of shells particularly circular and crescent, and obtain a special gel-like liquid fat under their shell. They are classified according to their shell shapes and design, and there are tens of thousands of species.

The quality of water can be observed by following diatom species. While some diatom species have the ability to move, other cannot. One can spot significance upon comparing the movement style of diatoms to other organisms. Diatoms, with their frustule shells, can easily move on the surfaces of rocks and sand.

Diatoms include yellow pigment in their chloroplast. That is why; the common green color cannot be seen. They produce a large amount of photosynthetic products. They actually

contribute to nearly 20%-25% of the photosynthetic product of the world, i.e. oxygen production (Yinanç, 2019). Whether there are more diatoms in a clean stream or in some turbid stream and what species and factors affect them are the questions.

Upon examining what kind of diatoms live in clean waters such as rivers and streams, and the existence of diatoms in streams whose flow would change in certain months according to melting snow and rain, one can encounter a variety of situations.

In order to answer these questions; upon examining the diatoms in very clean, clean, contaminated, and highly contaminated waters, the high number and variety of diatoms in clean and very clean waters is significant. Here, different species of diatoms: oval, circular, straight, and many more species can be encountered. Various species of diatoms, which can live in different aquatic environments, live here in relation to the present environmental factors.

- There are oval, crescent, and other shapes of diatoms in mildly contaminated waters. However, diatoms with different shapes and sizes live on the sea floor and sediments.
- These are the basic producers of oxygen; and the relationship between the existence of diatoms and the quality of the water can easily be predicted.

Development of the use of diatoms for refining purposes is a subject many scientists are working on today. Our study is based on the use of diatoms in different refining methods.

Keywords: *Shell, Special gel, Clean water, Diatom*

BÜYÜK ENTEGRE ATIK SU MODELİ VE HAVZA EYLEM PLANI VE UYGULAMASINA BAKIŞ

LARGE INTEGRATED WASTE WATER MODEL AND BASIN ACTION PLAN AND IMPLEMENTATION

Abdullah Yınanç

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İnşaat
Teknolojisi Bölümü, 59030, Süleymanpaşa, TEKİRDAĞ-TÜRKİYE

ÖZET

Dünyada hızla artan nüfus, şehirleşme, yanlış planlama ve arazi kullanımları ve bunun sonucunda oluşan çevre kirliliği, su kaynaklarının miktar ve kalite olarak azalması, sektörel su talebi artışları sonucunda da ise su kaynakları üzerindeki baskılar büyük önem arz etmektedir.

Ülkemizde su arzı ve atıksu ile ilgili temel ve esas çalışmalar özellikle Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na bölge bazlı olarak ele alınmakta, sanayi tarım ve kentsel su ihtiyacını karşılayacak havza bazlı modellemeler yapılmaktadır.

Su kaynakları yönetiminde, havza bazlı, diğer doğal kaynaklarla entegre ve sürdürülebilir bir modelin tercih ve uygulanabilirliği özellikle arazi kalitesi ve tarım potansiyeli yüksek olan, ülkemizin en değerli topraklarına sahip Trakya'da öncelikle hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.

Sürdürülebilir '**Entegre Havza Yönetimi Modeli**' yönetiminde öncelikle;

- Havzanın çevresel özellikleri ve gelecekte kullanıcıların faydalanacakları kullanımları için gerekli kalite ölçütlerinin tespiti ve olumsuzlukların giderilerek kullanım kalitesinin sağlanması,
- Kirletici kaynakların tanımlanması ve çözümü için yapılacak çalışmaların süresel ve işlevsel modellemesinin yapılması,
- Mevcut ve olası kirliliğin kontrolü için uygun strateji belirlenmesi esas olmak üzere bölgedeki,

Farklı sektörlerin ve kaynak kullanıcılarının bir arada düşünüldüğü, paydaşların beraber karar aldığı ve beraber olaya müdahale ettikleri model, su kaynakları yönetim modelidir (Ergene Havza Koruma Eylem Planı, 2017 Ankara).

Bu çalışma; Trakya'nın Ergene Havzası yani, Vize, Saray, Çerkezköy, Çorlu, Tekirdağ çizgisinden geçerek Gelibolu Yarımadası'nı ulaşan, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerinin büyük bir kısmını içine alan çok önemli bir alanda ve sonuçları doğrudan uygulamaya yönelik olan bir model çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Havza, Kirletici, Kaynaklar, Sistem, Modelleme*

Abstract

Pressures on water sources are nowadays a stringent problem throughout the world. They occur due to population growth, as well as urbanization, inaccurate planning and land use and environmental pollution, decrease in water sources in terms of quantity and quality, and increase in sectorial water demand.

In our country, fundamental studies, related to the water supply and waste water, are done by Ministry of Forestry and Water Affairs based on region, and air-based modelling, are made in order to supply the water demand of industry, agriculture and cities.

In water resource management, a basin based model, which is sustainable and is integrated with other natural resources, has been tried to accomplish in Thrace, where is one of the most precious lands in our country and is known with its high quality agricultural lands. Sustainable “Integrated Basin Management Model” management is a water resource management model, in which separate sectors act in unison and shareholders take decisions and respond to the incident together. The model aims to:

- * Determine the environmental features of the basin and describe the necessary quality criteria for the utilization of users in the future and provide usage quality by resolving the problems

- * Define contaminating sources and make functional and temporal modelling of the studies that are planned as a solution

- * Determine the appropriate strategy in order to control preexisting and possible pollution. (Anonymous 2017a)

The results of this study, which is related to Ergene Basin that reaches Gallipoli Peninsula by crossing Vize, Saray, Çerkezköy, Çorlu, Tekirdag line and comprises three provinces (Tekirdag, Kırklareli and Edirne) and constitutes essential part of agriculture and trade in our country, are directly applicable.

Keywords: *Basin, Pollutant, Resources, System, Modelling.*

**Information about this publication has been received from Tekirdağ Deep Discharges Company

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI ARASINDA GELENEKSEL SU DEĞİRMENLERİNİN ROLÜ

(¹) Veli SÜME (²)Ahmed Yasin ÖZENER (³)Nihat Utku GÜNER

(¹) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü,
(Doç. Dr.) Hidrolik ABD, Rize, Türkiye,
(²),(³) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği
Bölümü, (MsC), Hidrolik ABD, (Doktora Öğr.) Rize, Türkiye,

ÖZET

Dünyada sanayileşmenin artması ve teknolojik alandaki hızlı gelişmeler beraberinde daha fazla enerji arayışını gündeme getirmiştir. Bu sebeple; kömür, petrol, doğalgaz, nükleer enerji vb. kaynakların yanı sıra Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından (YEK) da yararlanılması zorunlu hale gelmiştir.

Türkiye’de 2018 verilerine göre, üretilen enerjinin %19,66’sı hidrolik enerjiden, %6,54’ü rüzgardan, %1,19’u yenilenebilir atık ve atık ısıdan, %2,44’ü jeotermalden, %2,56’sı güneş enerjisinden olmak üzere toplam %32,39’u YEK’den elde edilmektedir.

Mevcut olan bu enerji kaynaklarına ek olarak, Geleneksel Su Değirmenlerinden de elektrik enerjisi elde edilebilir. Mikro Hidro Elektrik Santralına (MHES) dönüştürülerek, bir GSD’den elde edilebilecek yıllık elektrik enerjisi miktarı, yaklaşık olarak 150 mW’dır. Türkiye’de sadece, Doğu Karadeniz Bölgesinde 2000’e yakın Geleneksel Su Değirmeni (GSD) bulunduğu ve bunların %40’ının öğütme amaçlı kullanıldığı, kalanlarının ise, aktif olmadığı düşünüldüğünde bu kaynağında azımsanmayacak bir YEK olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, GSD’lerin elden geçirilerek tekrar aktif hale getirilebileceği ve mikro türbin ilave edilerek Mikro Hidro Elektrik Santralına (MHES) dönüştürülmek suretiyle elektrik enerjisi üretilebileceği ortaya konmuştur. Böylece, hali hazırda öğütme (buğday, mısır vb..) amaçlı kullanılan GSD’ler hem insanların gıda ihtiyacına katkıda bulunmuş, hem de elektrik enerjisi üreterek Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına (YEK) dönüştürülmüş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel su değirmeni; Enerji potansiyeli; Su gücü; Hidrolik veriler; Mikro HES.

TAŞKIN TAHMİNİNDE HAVZA KARAKTERİSTİKLERİ VE ARAZİ BOZULMALARI; RİZE İLİ DEREPAZARI ÖRNEĞİ

⁽¹⁾Bünyamin ALBAYRAK ⁽²⁾Veli SÜME ⁽³⁾Turan YÜKSEK
⁽⁴⁾Erol ŞADOĞLU ⁽⁵⁾Bülent VEREP

- ⁽¹⁾Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Bölümü, (MsC), Rize, Türkiye,
⁽²⁾Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, (Doç. Dr.) Hidrolik ABD, Rize, Türkiye,
⁽³⁾Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, (Prof. Dr.) Bitki Materyali ve Yetiştiriciliği ABD, Rize, Türkiye,
⁽⁴⁾Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Temel Bilimleri Bölümü, (Prof. Dr.) Deniz Biyolojisi ABD, Rize, Türkiye,
⁽⁵⁾Karadeniz Teknik Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, (Doç. Dr.) Geoteknik ABD, Trabzon, Türkiye,

ÖZET

Küresel iklim değişikliğinin etkileri, dünyanın değişik bölgelerinde sıcaklığın artması ile kuraklık, yağışların artması ile de sel, heyelan ve taşkın gibi farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bu durum hidrolojik çevrimi oluşturan parametrelerin, özellikle de yağışın önemli oranda değiştiğine ve bazı sapmalar meydana geldiğine işaret etmektedir. Bu sonuçların sel ve taşkınlar şeklinde yaşandığı ülkelerden biri de Türkiye olup, özellikle en fazla yağış alan bölge olan, Doğu Karadeniz Bölgesidir. Bölge topografik olarak oldukça sarp ve diktir. Bölgede yanlış arazi kullanımı ve bitki örtüsünün kontrolsüz tahribatı da iklim değişikliği ile birleştiğinde olumsuz etkileri daha da artmaktadır. Bunun sonucu oluşan aşırı yağışlar ve akabinde oluşan sel ve taşkınlar, can ve mal kaybında büyük artışlar meydana getirmektedir. İl merkezine en yakın ilçe olan Derepaşarı, Rize ile aynı iklim özelliklerine sahiptir. Bu şehirde de gelecekte heyelan, sel ve taşkın olaylarının sıklıkla yaşanması olasıdır. Su döngüsünün en önemli bileşenlerinden biri de yağış-akış süreci dir. Taşkın yapılarının projelendirilmesinde en önemli veriler arasında yağış dataları ve buna bağlı olarak akış debisinin tahmin edilmesi gelmekte ve boyutlandırma ona göre yapılmaktadır. Bu çalışmada; Derepaşarı ilçesinde bulunan Tersane ve Eriklimanı havzalarına ait; Yağış, Sıcaklık, Rüzgar vb. Meteorolojik veriler, Jeolojik ve Jeoteknik özellikler, Hidrolik ve hidrolojik veriler, Havza Alanı (A, km²), Havza Çevresi (P, km), Havza Uzunluğu (l, km), Toplam Segment Sayısı (ΣS), Segment Uzunluğu (ΣL, km), Akarsu Sıklığı (Frekans), Drenaj Yoğunluğu (km/km²), Form Faktörü (F), Dairesellik Oranı (Rc), Uzunlaşma Oranı, Yükseklik haritaları, Eğim haritaları, Bakı haritaları şeklinde havza karakteristikleri, Su bilançosu hesabı, Arazi kullanımı, Yağış-Evapotranspirasyon ilişkisi ve 35 yıllık haritalar incelenerek arazi bozulmaları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Taşkın; Havza Karakteristikleri; Arazi Bozulmaları; Doğu Karadeniz Bölgesi

YÜKSEK YOĞUNLUKLU POLIETİLENİN YIPRANMA SÜRESİNE NANOKILIN ETKİSİ

Arzu Sadıgova

AMEA Fizika İnstitutu

Aynure Hadiyeva

AMEA Fizika İnstitutu

Pervane Esilbeyli

AMEA Fizika İnstitutu

Elara Mamedova

Azərbaycan Devlet Aqrar Universiteti

ÖZET

Endüstride ve çağdaş insanın yaşamında önemli yer tutan polimerik maddeler çok değişik yapılar ve özellikler gösterirler. Bazı polimerlerin yararlılığı bu maddelerin mekaniksel ve elektriksel özelliklerine dayanır. Bu tür polimerler, su ve altyapı kanalizasyonu plastik borular, taşınma işleri için kaplayıcılar, örtükler, elektriksel yalıtkanlar, dielektrik kapasitörü ya da mikrodalga aygıtlarının parçalarında kullanılır. Polimerik maddeler ısı yalıtkanı olarak da kullanılır. Bu durumda termal özellikler önem kazanır. Bazı polimerlerin üstün optik özellikleri vardır. Bu polimelerden uçak camları, güvenlik camlarının iç katmanları yapılır.

Polimerlerden alınan ürünlerin kullanım sürelerini (yaşam ömrü) artırmak polimer fiziğin aktual problemleri gibi araştırmacıların karşısında durur. Yaşam süresi bir sıra yöntemlerle artırılabilir. Bu yöntemlerden biri polimerlere organik ve inorganik katkıların dahil edilmesidir. Her ne kadar kaliteli malzemelerden kaliteli ürünler alsak da işlem ve kullanım süresinde ortama bağlı olarak dış faktörlerin (elektrik alanı, elektrik boşalması, mekanik yük, sıcaklık, radyasyon ve b.) etkisiyle karşı karşıya kalırlar ve yıpranması kaçınılmazdır. Yıpranmış polimer malzemelerin geri dönüşümü zor olduğundan dolayı çevre kirliliğine neden olur. Farklı yöntemlerle özellikleri iyileştirilmiş malzemelerden alınan ürünler kullanımı sırasında yıpranırlar, kullanılmaz bir hale gelir. Dış faktörlerin etkisiyle malzemenin yıpranmasını, parçalanmasını öğrenmek bilimsel açıdan çok önemlidir. Yıpranma nedenlerini incelemekle polimer malzemelerin mekaniksel ve elektriksel özelliklerini değiştirmek ve kullanım süresinde yıpranma hızını azaltmak (yaşam ömrünü artırmak) gibi önemli bilgiye ulaşmak olur.

Bildiride yüksek yoğunluklu polietilen (YYPE) bazında % 3,0 nanokil(NK) katkılı YYPE+% 3,0 NK nanokompozitin kuvvetli elektrik alan (E) etkisinden sonra (t=5, 10, 20, 40, 60 saat ve $E=2 \cdot 10^7$ V/m) mekanik yaşam ömrü (τ_σ), sabit mekanik yükün etkisi altında uzaması (ϵ) ve İR spektroskopisi yöntemi ile yapıdeğişimleri araştırılmıştır. YYPE' nin mekanik dayanımı NK' in % 3,0 miktarında arttığından dolayı deneylerde polimerik malzeme olarak YYPE+ % 3,0 NK nanokompozit kullanılmıştır.

Saf YYPE ve YYPE+ % 3,0 NK nanokompozitten ince film şeklinde alınan örnekler E'nin etkisine maruz kalarak hızlı bir şekilde yaşlandırılmıştır(yıpratılmıştır). E'nin etki süresine bağlı olarak hem saf YYPE'de ve hem de YYPE+ % 3,0 NK nanokompozitinde mekanik yaşam ömrü azalmıştır. Saf YYPE % 22' lik bir azalma gösterirken, YYPE + % 3,0 NK nanokompozit % 10'luk bir azalma göstermiştir. E'nin etkisiyle makromoleküllerde kimyasal bağların kopmasıyla çift bağlar oluşur. 1640 cm^{-1} dalga boyunda çift bağlara uygun pikin optik yoğunluğu hesaplanmış ve mekanik dağılım ile karşılaştırılmıştır. E'nin etki zamanına bağlı olarak her iki örnekde σ 'nın azalmasına uygun optik yoğunluğun artması beklenir.

Anahtar Kelimeler: *Optik yoğunluk, Nanokompozit, Mekanik dayanım, Yaşam ömrü*

RUSSIA'S BANDWAGONING OR BALANCING STRATEGY WITHIN THE SCOPE OF THE CYPRUS ISSUE: TURKEY KIBRIS SORUNU KAPSAMINDA RUSYA'NIN ÇOĞUNLUĞA UYMA YA DA DENGE BULMA STRATEJİSİ: TÜRKİYE

Doç.Dr.Vefa KURBAN

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Nur ÇİMEN

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Abstract

When the wave of globalization, which can be defined as the essence of the present dynamic international conjuncture, is deepening its layers in the context of multi-actors and their irreconcilable interests, in parallel with the structure, the problems of this global system are increasing and becoming complex day after day. In the recent times, the Eastern Mediterranean has turned into one of the remarkable turbulent regions by reason of the discovered energy reserves in the area, so the littoral countries and international powers started to interfere in this region to obtain the highest share of the vast reserves of oil, natural gas and hydrocarbon. The states' hegemony in this region; demonstrated itself holding military bases, being influential over the marine transportation route and the line of merchandise, and controlling the oil pipelines for own energy security, is directly linked to their authority over Cyprus. As, it cannot be expected that a state, seeks to be dominant agent in this geography, ignores the island of Cyprus positioned in the form of a stationary base and the critical hub point on the routes of commerce and oil. Throughout the history, Cyprus, the third largest island in the Mediterranean Sea, has been strategically significant; many civilizations have strived to possess this favourable island to control the region. The competition/conflict over the energy resources revealed as a result of the latest developments is pushing countries to seal an alliance in accordance with their interests at the expense of the others'. The sine qua non for the states to determine their alliances is pertinent to their approaches and partialism in the Cyprus issue, which was originated by the Greek demand of self-determination for enosis (annexation of the island to Greece) when decolonization process was at peak. Therefore, in this article, our aim is to analyse Russia's, the world's energy giant's, policy towards the Cyprus issue from 1945 to this date; and we scrutinize how Moscow's steps to the Cyprus issue have affected the Turkey-Russia relations by taking the mindset of the Cold War and of the post-Cold War into account in detail. After presenting ups and downs in the relations between Turkey and Russia within the scope of the Cyprus issue, we indicate some future expectations, by combining historical deductions with the strategic partnership in the recent years, about Russia's potential course of action in the near future by answering the following questions: Will Russia be in the bandwagoning camp of the Greek Cypriots, who legitimise themselves as the real representatives of the whole island, against Turkey? Or, will Russia cooperate with Turkey to balance the other bloc by supporting the rights of the Turkish Cypriots?

Keywords: *Eastern Mediterranean, Cyprus issue, Cyprus, Turkey, Russia, Turkey-Russia relation*

Özet

Mevcut dinamik uluslararası konjonktürün özü olarak tanımlanabilen küreselleşme dalgasının katmanları, çoklu aktörler ve onların uzlaşmayan çıkarları kapsamında giderek derinleşirken, her geçen gün yapıya paralel olarak bu küresel sistemin sorunları artmakta ve karmaşık bir hal almaktadır. Son zamanlarda, Doğu Akdeniz, bu bölgede keşfedilen enerji rezervleri nedeniyle dikkatleri üzerine çekerek tartışmalı bir bölge haline dönüştü, bu nedenle bölgeye kıyısı olan

lkeler ve uluslararası gcler, petrol, doğal gaz ve hidrokarbon rezervlerinden en yüksek payı elde etmek için bu bölgeye müdahil olmaya başladılar. Askeri üslere sahip, deniz ulaşım gzerghında ve ticaret hattında etkili olan, kendi enerji güvenliği açısından petrol boru hatlarını kontrol eden bu devletlerin bu bölgedeki hkimiyetleri, Kıbrıs zerindeki yetkileriyle doğrudan bağlantılıdır. Çünkü bu coğrafyada egemen-aktör olmak isteyen bir devletin, sabit s şeklinde ve petrol ve ticaret rotalarında önemli bir merkez noktası olarak konumlanmış Kıbrıs'ı göz ardı etmesi beklenemez. Akdeniz'deki en büyük üçüncü ada olan Kıbrıs, tarih boyunca stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olmuştur; birçok uygarlık, bölgeyi kontrol altına almak ve bu rağbet gören adaya sahip olmak için çaba sarf etmiştir. En son gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan enerji kaynakları üzerindeki rekabet / çatışma, ülkeleri diğer ülkelerin çıkarları pahasına kendi çıkarlarına uygun bir ittifak yapmaya zorluyor. Devletlerin ittifaklarını belirlemelerindeki temel şart, ilgili ülkelerin Kıbrıs sorunu karşısındaki yaklaşımları ve seçtikleri taraf ile ilgilidir. Bu sorun, sömürgelerin dağılma süreci had safhadayken, Yunanların enosis (ada topraklarının Yunan topraklarına dahil edilmesi) için özerklik talep etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Buradan yola çıkarak, bu makaledeki amacımız, dünyanın enerji devlerinden olan Rusya'nın 1945'ten bu yana Kıbrıs'a yönelik politikalarını analiz etmektir; ayrıca Soğuk Savaş sırasındaki ve sonrasındaki düşünce yapısını ayrıntılı bir şekilde ele alarak Moskova'nın Kıbrıs sorunu konusunda attığı adımların Türkiye-Rusya ilişkilerini nasıl etkilediğini irdeleyeceğiz. Kıbrıs sorunu kapsamında Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde yaşanan iniş ve ıkışları belirttikten sonra tarihi çıkarımları son yıllardaki stratejik işbirlikleri ile bir arada değerlendirerek yakın gelecekte Rusya'nın izleyeceği olası yol haritası hakkındaki bazı beklentilerimizi şu soruları cevaplandırarak ortaya koyacağız: Rusya, çoğunluğa uyup Türkiye'yi karşısına alarak kendilerini tüm adanın gerçek temsilcileri olarak meşrulaştıran, Kıbrıslı Rumların tarafında mı saf tutacak? Yoksa Rusya, Kıbrıslı Türklerin haklarını destekleyerek diğer bloğu dengelemek için Türkiye ile işbirliği mi yapacak?

Anahtar Kelimeler: *Doğu Akdeniz, Kıbrıs sorunu, Kıbrıs, Türkiye, Rusya, Türkiye-Rusya ilişkileri*

**TÜRK ve RUS DIŞ POLİTİKALARINDA
AVRASYACILIK:
KARŞILAŞTIRMALI YAKLAŞIM**
*EURASIANISM IN TURKISH AND RUSSIAN FOREIGN POLICIES:
COMPARATIVE APPROACH*

Doç. Dr. Vefa KURBAN

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Esmâ EFE

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Büşra AVCI

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet :

Avrasya coğrafyası çeşitli devletlerin kurulduğu stratejik öneme sahip olan bir coğrafyadır. Bu coğrafyada Türk ve Rus ulusları tarih boyunca bazen barış bazen de savaş halinde mevcudiyetlerini korumuşlardır.

Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'nden sonra iktidara gelen Bolşevik Hükümeti'nden kaçan Rus aydınları arasında farklı fikir akımları ortaya çıkmıştır, aydınlar ülkelerinin bekası için farklı yöntemler aramaya koyulmuşlardır. Batılılaşma hareketinin Rusya'ya katkıdan çok zarar getireceğini fark edip farklı teoriler ortaya atmışlardır. Bu teorilere günümüzde Klasik Avrasyacılık denmektedir. Ancak oluşumunun ilk aşamasında daha çok Slavcı bir yol izleyen bu teorilere dayalı çalışmalar, Sovyet yönetiminin yasaklamalarıyla sekteye uğramış, uygulamaya geçirilememiştir. 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde yaşanan yumuşama dönemi ile bu akım tekrar gündeme gelmiştir. Bu süreçte Sovyet döneminde çalışmalara öncülük eden Gumilev'in Avrasyacılık teorisine kıyasla Yeni Avrasyacılık biraz farklılaşarak güç kazanmaya başlamıştır. Dugin'in de katkısı ile tekrar gündeme gelerek alevlenen, Yeni Avrasyacılık olarak adlandırılan bu yeni teoriyi destekleyen aydınlar, jeopolitik, tarihi, felsefi ve dini araştırmalar gibi birçok alanda çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu çalışmada; Yeni Avrasyacılık akımının Rus dış siyasetine etkisi ve buna bağlı olarak Avrasya diye nitelendirilen bölgelerdeki Rus politikaları ile birlikte aynı zamanda Avrasya konusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrasya politikalarını etkileyen stratejik ve jeopolitik anlamdaki güç olan Rusya'nın Avrasya politikalarının Türk-Rus ilişkilerindeki etkisi incelenmiştir. Türkiye'de Avrasyacılığa yüklenen terimsel anlamlar gruplar arasında farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'de Avrasyacılık anlayışı ve tartışmaları şekillenmiş ve çeşitlenmiştir. Çalışmamızda; Türk Avrasyacısı olarak sayılan isimlerin ve Atatürk'ün Avrasya anlayışı ve görüşlerine yer vererek Türk Avrasyacılığının genel görünümü anlatılarak Türkiye için Avrasya'nın ne anlam ifade ettiği anlatılmıştır. Aleksandr Dugin'in Türkiye ve Türkiye'nin Avrasya ile bağı hakkındaki görüşleri de baz alınarak Türk ve Rus Avrasyacılık yaklaşımlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Sonuç olarak ; Türkiye için dış politikada alternatif olan Avrasya konusunda Türkiye'nin uygulaması gereken stratejiler hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : *Avrasyacılık, Yeni Avrasyacılık, Aleksandr Dugin ve Türk Avrasyacılığı, Türk-Rus ilişkilerinde Avrasyacılık.*

Abstract

Eurasia is a geography of strategic importance in which various states are established. In this geography, Turkish and Russian nations have maintained their existence sometimes in peace and sometimes in war throughout history.

Different streams of thought emerged among Russian intellectuals who had escaped from the Bolshevik Government, which came to power after the October Revolution in Russia. The intellectuals started to look for different methods for the survival of their country. They realized that the Westernization movement would bring more harm to Russia than good and put forward different theories. Today, these theories are called Classical Eurasianism. However, the studies based on these theories, which followed a more Slavic way in the first stage of their formation, were hampered by the prohibitions of the Soviet administration and could not be put into practice. With the detente period experienced in the Soviet Union in the 1980s, this movement came into the picture again. Within this period, compared to Gumilev's theory of Eurasianism, which led the studies during the Soviet period, New Eurasianism began to gain strength with slight differences. The intellectuals who supported this new theory, which was called New Eurasianism and boomed and came into agenda again with the contribution of Dugin, began to conduct studies in various fields such as geopolitics, history, philosophy and religion. In this study, the effects of the New Eurasianism movement on the Russian foreign policy, and, in parallel, the Russian politics within the regions named as Eurasia, and the effects of Eurasia politics of Russia, which is a strategic and geopolitical power affecting Eurasia politics of the Turkish Republic, on the Turkish-Russian relations. The terminological meaning attached to Eurasianism bears differences in different groups in Turkey. Therefore, the understanding of and discussions on Eurasianism have taken a turn and diversified. In our study, what Eurasianism means to Turkey is explained by including the Eurasian understanding and ideas of those considered Turkish Eurasianists and Atatürk, and reflecting the overall picture of Turkish Eurasianism. Based on the ideas of Aleksandr Dugin on Turkey and Turkey's bond with Eurasia, a comparison between the Turkish and Russian Eurasianism approaches is made. In the end, some implications about the strategies that Turkey should implement regarding Eurasia, which is an alternative for Turkey in her foreign policy, are made.

Keywords: *Eurasianism, New Eurasianism, Aleksandr Dugin and Turkish Eurasianism, Eurasianism in Turkish-Russian Relations*

DOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN SİYASİ VE ETNİK ÖZELLİKLERİ

Elvan CAFAROV

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

ÖZET

Roma ve Bizans zamanlarında Peçenek, Kuman, Kıpçak gibi Hıristiyan Türk boyları Bartinden başlayarak Kuzey Karadeniz kıyıları ile Doğu ve Orta Anadolu'nun bazı bölgelerine yerleşmişlerdir. Yine Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde görülen Saka, Part, Kimmer gibi Türk boylarının yaşayışı çok eskilere dayanıyor. Bu nedenle Anadolu bin yıllardan beri Oğuz boylarının yurdu olmuştur. Bazı kaynaklarda bu Oğuz boylarından başka Kazak, Kırgız, Azerbaycan, Özbek, Mesket, Tatar, Uygur, Karakalpak vb. Türk boylarının da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşadıkları söylenilir.

Bugün Sumerler Ön-Asya kültürünü kuran halk gibi olduğu ve bu halkın da Orta Asya'dan geldiği kabul edilmektedir. Çünkü Asya'nın çeşitli regionlarındaki kazılardan, Kafkasya'dan İran ve Mezopotamya'ya kadar uzanan kazılardaki kurganlar (mezarlar) bunu göstermektedir. Ancak Sümerlerin Anadolu'dan başka bir bölgede yaşamalarına rağmen kültürleri Anadolu'da yaşayan kavimlere etki göstermiş ve en azından dil bakımından Türk dili ile akrabalığı ortaya çıkmıştır.

Akkadlar Sümer kültürünü Akkad devletine ve oradan da çeşitli seferlerle Anadolu'ya getirmişlerdir ve bunun sonucunda da Sümerlerin kullandığı çivi yazısı M.Ö. Anadolu'ya gelmiş olur. Yine Sümer dilinin Eğilen nitelikte olan Sami ve Hint Avrupa dillerinden değil, Sonlu ve bitkin olan Ural-Altay dillerinden Türk-Macar ve bazı Kafkas dilleri ile yapı konusunda benzerlik olduğu belirtiliyor.

Böylece Anadolu'daki eski Yunan ve Roma dönemindeki yoğun nüfusa sahip Anadolu şehirleri Bizans-İslam savaşlarıyla harap olmuş nüfus da giderek azalmıştır. Bu durum Anadolu'nun 1071 yılı Malazgirt savaşını kapsayan 10 yıl içinde kolayca feth edilmesine yardımcı olmuştur. Bizanslılar, İslam ordularının saldırılarına karşı Yunanistan'dan getirilen birçok insanı sınır bölgelerine yerleştirmişlerdir. Bunların arasında Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar gibi Hıristiyan Türklerin olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Bu durum Osman Turan'ın Karatay medreselerinde bulunduğu isimlerin kimler tarafından kullanıldığının göstergesidir.

Bu şekilde Anadolu'nun savaşlar sonucunda harap olması, nüfusun azalması Türklerin burada yerleşmesini ve mesken almasını kolaylaştırmıştır. Anadolu düz 500 yıl (VI ve XI yüzyıllar arasında) sürekli savaşların olması nedeni ile nüfus ve yaşam imha olmuştur. İslam ordularının İstanbul'u iki kez ablukaya almaları, Ege Denizi ve Marmara sahillerine kadar gelmeleri Bizans'a korkulu anlar yaşatmış ve halkın hemen duvarlarla çevrili şehirlere çekilmelerine neden olmuştur. Bunun sonucunda da köy ve kasabalar tamamen boşalmış, Anadolu baştan başa yiyemez, terk edilmiş ve harabelikler kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi, Etnik, Türkiye, Doğu Anadolu, Akkadlar,

AVRUPA ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI YAKLAŞIMI

Feride Allahverdiyeva

Doktora Öğrencisi ,Bakü Devlet Üniversitesi

ÖZET

Orta Doğu ve Kuzey Afrika, tarih boyunca büyük güçler için enerji ve hammadde bağlamında büyük bir önem teşkil etmiştir. Bölgenin içinde barındırdığı istikrarsızlık ve çatışmalar Avrupa'nın yakından takip ettiği, zaman zaman müdahil olduğu durumlar ortaya çıkardı. Günümüzde büyük güç olarak nitelendirebileceğimiz Avrupa ülkeleri: Almanya, İngiltere, Fransa bölgeye ilgi duymuş ve ulusal çıkarlar bakımından farklı politikalar sergilemiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan ve bölgeye hızla yayılan Arap ayaklanmaları, bölgeye uygulanan politikaların tekrardan gözden geçirilmesine neden olmuştur. Güvenlik çıkarları ve ekonomik öncelikler, tarihi özel bağlar, iç politikaya dönük mülahazalar Avrupa ülkelerin tepkilerini şekillendirmiş ve sınırlamıştır. Avrupa açısından geo-stratejik öneme sahip olan ülkeler çoğu zaman farklı muamelelere tabi olmuşlardır. Bu ülkelerdeki siyasi baskılar, stratejik ve politik çıkarlar uğruna çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Avrupa, otoriter rejimleri mali yardımlar ile desteklerken, bölgedeki İslami grupları bu yardımların dışında tutmuştur. Birlik diyalogunu, seküler, liberal ve rejim yanlısı gruplarla geliştirmeyi tercih etmiştir. Bunun en açık örneklerden birisi de Mısır'dır. Hüsnü Mübarek'in cumhurbaşkanlığı döneminde rejim baskısının yaygın şekilde yaşanmasına rağmen Mısır, Avrupa ülkeleri tarafından en çok fonlanan ülkelerden birisi olmuştur. Arap Baharı'nın Mısır'a sıçramasından sonra, Tahrir Meydanı'nda iki yıl önce başlayan ilk protestolardan bu yana görüldüğü üzere Avrupa, ülkede barışçı ve herkesi kapsayan bir geçiş süresini desteklediğini belirtmiştir.

Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri için demokrasiye geçiş olarak değerlendirilen olayların Avrupa siyasetine yansımaları tam tersi yönde olmuştur. Bazen Arap Baharı'nın olduğu ülkelere askeri müdahale yapıp yapılmaması tartışmaları bazen de söz konusu ülkelere kaçarak Avrupa'ya gelen göçmenlere karşıtlık üzerinden konuya yaklaşmıştır. Avrupa ülkelerinin, Arap Baharı sürecince geliştirdiği yeni politika girişimleri uygulamada ticari ilişkilerden diplomatik yaptırıma, insani yardımdan askeri müdahaleye, mali yardımdan ekonomik yaptırımlara uzanan pek çok siyasi aracı kapsadı. Avrupa'nın ekonomik ve siyasi olarak en güçlü ülkelerinden biri olan Almanya, diğer büyük güçler gibi bölgeye yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede, Almanya izlediği politikalarda diğer Batılı küresel güçlerden farklı hareket etmesiyle dikkat çekmiştir. Almanya'nın askeri müdahaleden yana olmayan ve bölge ülkelerine maddi destek sağlayarak ülkelerdeki toplumsal, kurumsal, siyasi yapıların güçlenmesini sağlamak şeklinde özetlenebilecek bir politika anlayışıyla olaylar karşısında dikkatli, öne çıkmayan, geri planda kalan bir oyuncu rolünü üstlendiği görülmüştür. İlk olarak Avrupa Arap Baharı'na, Arap Baharı'ndan birkaç yıl önce başlayan Euro krizinin etkilerini derin bir şekilde hissederken yakalanmıştır. Bu durumda Almanya, bir yandan Euro krizini engellemeye, diğer yandan göç krizinin üstesinden gelmeye, başka bir deyişle Avrupa'nın geleceği için zor bir süreci yönetmeye çalışmıştır. Almanya'nın Arap Baharı boyunca yürüttüğü ekonomi odaklı ve askeri müdahaleye karşı siyaseti diğer Batılı ülkelere kıyasla daha tutarlı bir görüntü çizmiştir. Almanya dış politikasının en zorlu sınavlarından biri olan Arap Baharı sürecinde, dönemin Meclis Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Ruprecht Polenz, Almanya'nın beş politika amacının olduğunu ifade etmiştir. Bu amaçlar, ekonomik işbirliği, göç ve mülteci politikası, uluslararası terörizmle mücadele, İsrail'in iki devletli çözüm temelinde komşularıyla barış içinde yaşayan bir Yahudi devleti olarak kabul edilmesi ve son

olarak insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokratikleşme, modernleşme taahhüdü olarak belirtilmiştir.

İstikrarı bölgedeki ekonomik çıkarlarının vazgeçilmez unsuru olarak gören İngiltere, otoriter rejimleri uzun zamandan beri bölge istikrarının garantisi olarak gördü. Otoriter rejimlerin İngiltere politikası açısından diğer önemli bir işlevi ise İslami muhalefete karşı üstlendikleri kalkan rolüydü. İngiltere'nin Arap Baharına yönelik politikası, ekonomik ve diplomatik yaptırımlardan askeri müdahaleye uzanan pek çok girişimin öncülüğünü yapıp, Birlik fonlarına katkısını artırdı. Tunus devrimini Bin Ali rejimiyle olan kısıtlı bağları nedeniyle nispeten daha kolay atlatan İngiltere için Mısır devrimi daha zorlu bir sınav oldu. Tahrir meydanında başlayan gösterilerin şiddet yolu ile bastırılmasına sessiz kalan İngiltere yalnızca iki tarafı da sağduyuya çağırarak yetindi. İngiltere, Libya krizinde çok daha etkin rol oynadı. Mısır ve Tunus'ta yaşanan gelişmelere hazırlıksız yakalanan İngiltere, Libya'daki süreci daha aktif bir şekilde şekillendirme ve etkileme siyaseti güttü. Bu anlamda kendisine bölgede yeni etki alanı fırsatı verecek isyan hareketini destekleyerek, Kaddafi'ye karşı uluslararası girişimlerin öncülüğünde oldu. Özellikle Fransa'nın bölgesel ve küresel ölçekte artırmaya çalıştığı gücünü dengelemeye çalışan İngiltere, askeri operasyon ile kendine yeni bir etki alanı kurmaya çalıştı. İngiltere'nin Arap Baharı sürecinde izlediği politikanın olumlu yanları olmakla birlikte, Körfez ülkeleriyle imzaladığı savunma anlaşmaları Arap Baharı sürecinde pek çok eleştiriyi beraberinde getirdi.

Arap Baharı'nda yaşananların bir diğer etkisi ise, Avrupa'nın önemli ülkelerinin konu dışı politika olunca nasıl farklı çizgilere sahip olabileceğini göstermesidir. Fransa, tarihsel olarak Avrupa'nın Akdeniz politikasında öncü bir rol üstlenmeye çalışırken Arap Baharı'nda bu amacını gerçekleştiremediği, olaylara hazırlıksız ve aceleci yaklaştığı görülmüştür. Diğer yandan Avrupa'nın motoru olarak kabul edilen Almanya'nın ise farklı bir çizgide hareket ederek Fransa kadar aktif bir politika sürdürmekte isteksiz olması, iki Avrupa gücünün nasıl farklılaşabileceğini göstermiştir. Fransa genel anlamda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da pragmatik bir oyuncu olarak yer almış ve temelde bölgesel istikrar, enerji güvenliği ve silah ihracatı noktalarında politikalarını yürütmüştür. Fransa, uzun yıllar boyunca "Arap yanlısı" olarak nitelendirilen bir dış politika takip etmiştir. Ayrıca, Libya'da Muammer Kaddafi, Suriye'de Hafız Esad, Irak'ta Saddam Hüseyin gibi otoriter devlet başkanları ile kurduğu yakın ilişkiler, Fransa liderlerinin diktatör yanlısı diplomasisiyle ünlenmelerine neden olmuştur. Arap Baharı'nın Tunus'ta başlaması, Tunus'un siyasi ve ekonomik yapısında büyük bir etkiye sahip olan Fransa için iyi yönetemediği bir gelişme olmuştur. Tunus'un ekonomik olarak en büyük ticari ortağı olan Fransa, ülkedeki statükonun korunmasını kendi çıkarları için desteklemiştir. Ayrıca, ayaklanmalar nedeniyle Tunus'u terk eden insanların zaten Tunuslu göçmen nüfusu fazla olan Fransa'ya kaçma ihtimali de önemli bir etken olmuştur.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarlar, tarihsel bağlar, güvenlik gibi konular nedeniyle Avrupa için her zaman önemini korumuştur. Avrupa'nın, ekonomik bir kazanç olarak gördüğü Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde on yıllarca yaşanan insan hakları ve demokrasi sorununu görmezden gelmesi, Arap Baharı ile sıkça eleştirilmiştir. Sonuç olarak başlangıçta Arap Baharı olarak nitelendirilen gelişmeler bölge ülkeleri için beklenen sonuçları tam olarak vermemiş, coğrafi olarak yakın olmak ise Avrupa'nın Arap Baharı'ndan beklemediği ölçüde etkilenmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa ülkeleri, Orta Doğu, Arap Baharı, İslam, Demokratikleşme.

Abstract

Arab Spring which has been taken place in the Middle East and North Africa has been an important milestone for many countries on the relations with the region. As region countries, Tunisia, Egypt, Libya and Syria are taken into consideration in which Arab Spring

has major impacts. The study analyzes the institutional national approaches of Germany, France and Britain toward the Middle East and North Africa during the Arab Spring.

TÜRK BİRLİĞİ'NE YÖNELİK ENTEGRASYON ÇABALARI, OLASI ENGELLER VE FIRSATLAR

INTEGRATION EFFORTS, POSSIBLE OBSTACLES AND OPPORTUNITIES FOR THE TURKIC UNION

Şeyda ÇEVİKEL

Doktora Öğrencisi, Hazar Üniversitesi

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin çözülmesinin akabinde yeni oluşan uluslararası düzende, bağımsız devletler olarak Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan) ve Güney Kafkasya'nın günümüzde en güçlü ülkesi sayılan Azerbaycan da birer aktör olarak yerini almıştır. SSCB yönetiminin politikaları, bu cumhuriyetlere çeşitli sorunları da miras bırakmıştır. Orta Asya'da etnik açıdan halklar bölünmüş, suni sınırlar oluşturulmuş, enerji kaynakları açısından birbirlerine muhtaç olmaları sağlanmıştır. Her şeye rağmen 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan eden bu cumhuriyetleri, ilk tanıyan devlet de onlarla ortak kültürel, etnik ve dini bağlara sahip olan Türkiye olmuştur. Bağımsızlıklarından itibaren Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye sıcak ilişkiler kurmuş ve İsmail Gaspralı'nın "dilde, fikirde, işte birlik" idealine uygun bütünleşmeye yönelik adımlar atmaya çalışılmıştır. Kültür, eğitim, ekonomi, diplomasi ve benzeri alanlarda ortak teşkilatlar kurulmuş ve kardeşlik bağları güçlendirilmiştir.

Öte yandan aynı zamanda Avrasya'nın bir parçası olan Türk Cumhuriyetleri, stratejik konum, sahip oldukları kaynaklar açısından büyük güçlerin her zaman dikkatini çekmiş ve bölgeye hâkimiyet konusunda rekabet ortaya çıkmıştır. Özellikle bu ülkelere yakın konumlanan Rusya, 2000'li yıllardan sonra ABD ve son dönemlerde de Çin'in çıkarlarına yönelik ilişkiler sürdürdüğü bilinmektedir. Üç büyük güç için önem arz eden bu bölgede, Orta Asya ülkelerinin daha önceki entegrasyon başarısızlığını da dikkate alırsak; Rusya'nın öncüsü olmadığı bir birlik kurmanın zayıf bir olasılığı varmış gibi düşünülebilmektedir. Bu sefer Rusya'nın değil de Türkiye'nin öncülük edeceği bir birliğin oluşumu ne kadar mümkündür? Bahsedilen altı Türk Cumhuriyeti tarafından Avrupa Birliği benzeri bir birlik kurulamaz mı? Şimdiye kadar kurulan teşkilatların, Türk Birliği düşüncesine katkıları ne düzeydedir?

Engellere rağmen Türk Cumhuriyetleri'nin entegrasyonunun sağlayacağı fırsatların, bu ülkeleri daha iyi bir noktaya taşıyacağı savunulmaktadır. Makale genel olarak Türk Cumhuriyetleri'nin birlik olma çabalarına, olası engellere ve engellere rağmen ortaya çıkabilecek fırsatlara odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Birliği, Entegrasyon, Türk Cumhuriyetleri, Orta Asya, Azerbaycan, Türkiye.

ABSTRACT

Following the dissolution of the Soviet Union, the independent states of the Central Asian Turkic Republics (Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan) and Azerbaijan, which is considered to be the most powerful country in South Caucasus has taken their places as actors in the new international order. The policies of the USSR administration have inherited various problems to these republics. Peoples in Central Asia were divided ethnically, artificial borders were established, and they were provided with the need for each other in terms of energy resources. Despite these problems, these republics declared their independence in 1991. It was the first state to recognize the republics was Turkey which have common cultural, ethnic and religious ties with them. Since the independence of the Turkic

Republics; Turkey and Turkic Republics, have established warm relations, have tried to take steps to correspond to the ideal of integration with light of the idea of Ismail Gaspiralı "unity in language, world view and at work". Joint organizations have been established in the fields of culture, education, economy, diplomacy etc and the brotherhood bonds have been strengthened.

On the other hand, the Turkic Republics, which are also a part of Eurasia, have always attracted the attention of the great powers in terms of their strategic position and the resources they possess, and competition has emerged in the domination of the region. Russia, which is especially close to these countries, after the 2000s, the US, and more recently, China, have maintained their relations with the Turkic Republics in terms of own interests. In this region, which is important for the three great powers, considering the previous failure of integration of the Central Asian countries, there can be thinken to be a weak possibility of establishing a union that Russia is not a pioneer. This time, is it possible to do the formation of a union with leadership of Turkey in stead of Russia? Can not a similar Union like EU be established by the six Turkic Republics mentioned? What is the contribution of the organizations established so far to the idea of the Turkic Union?

Despite the obstacles, it is argued that the opportunities provided by the integration of the Turkic Republics will carry these countries to a better point. In general, the paper focuses on the efforts of the Turkic Republics to unite, the possible obstacles and the opportunities.

Keywords: *Turkic Union, Integration, Turkic Republics, Central Asia, Azerbaijan, Turkey.*

POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS OF AZERBAIJAN WITH CENTRAL ASIAN TURKISH STATES

*AZERBAIJAN'IN ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE SİYASİ VE EKONOMİK
İLİŞKİLERİ*

Bahar OZSOY

PhD student, Baku State University

ABSTRACT

One of the regions where independent states are established after the collapse of the Soviet Union is Central Asia. The region is strategically located at the intersection of East and West and is equipped with rich energy resources. The geographical location of the region and its energy resources increase its political and economic importance. Thus, today Central Asia is one of the main centers where the conflicting interests of global and regional powers and their struggles to prevail.

Four of the five states of Central Asia are the Turkish Republic and except Kyrgyzstan these countries have significant energy reserves, especially oil and natural gas. In the 2000s, the Turkish states of the region played a major role in making Central Asia the center of attention for global players. Stability, security, integration, energy and geostrategic location are the main focus of interest for them. Therefore, some countries such as US, Russia and European Union determine strategies for Central Asia in their foreign policies.

Azerbaijan, one of the Turkish states which gained its independence in 1991, contributes greatly to the national economy with its rich energy resources. The Republic of Azerbaijan which signaled that it will implement an independent foreign policy by signing 'the Contract of the Century' in 1994 is the Turkish state that can adapt most quickly to the post-Soviet period. Azerbaijan, which established relations with the West since the second half of the 90s following the partial resolution of national problems, has also started to develop its relations with Turkish states in this process. In this context, today, one of the main priorities of Azerbaijan's foreign policy is the development of relations with the Turkish states. Although common history and culture are important, the issues for the transport of energy and energy cooperation with the 2000s has been decisive in the development of relations. The article focuses on the current status of Azerbaijan's political and economic relations with the Turkish states of Central Asia.

Keywords: *Azerbaijan, Central Asia, Political relations, Economic relations, Caspian sea.*

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız devletlerin kurulduğu bölgelerden biri Orta Asya'dır. Bölge stratejik olarak Doğu ve Batı'nın kesişme noktasında bulunur ve zengin enerji kaynakları ile donatılmıştır. Coğrafi konumu ve enerji kaynakları bölgenin politik ve ekonomik önemini arttırmaktadır. Dolayısıyla, bugün Orta Asya küresel ve bölgesel güçlerin çakışan çıkarlarının ve hakimiyet mücadelelerinin temel alanlarından biridir.

Beş Orta Asya devletinden dördü Türk Cumhuriyetidir ve Kırgızistan dışındaki ülkeler özellikle petrol ve doğal gaz olmak üzere önemli enerji rezervlerine sahiptir. 2000'li yıllarda, bölgedeki Türk devletleri Orta Asya'nın küresel güçlerin ilgi odağı haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. İstikrar, güvenlik, entegrasyon, enerji ve jeostratejik konum temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle, ABD, Rusya gibi ülkeler ve Avrupa Birliği dış politikalarında Orta Asya'ya yönelik stratejiler belirlemektedir.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinden biri olan Azerbaycan, zengin enerji kaynaklarıyla ülke ekonomisine büyük katkı sağlıyor. 1994 yılında “Yüzyılın Anlaşması”nı imzalayarak bağımsız bir dış politika uygulayacağını sinyali veren Azerbaycan Cumhuriyeti, Sovyet sonrası döneme en hızlı şekilde adapte olan Türk devletidir. Ulusal sorunların kısmi çözümünü takiben 90'ların ikinci yarısından bu yana Batı ile ilişkiler kuran Azerbaycan, bu süreçte Türk devletleriyle ilişkilerini de geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, bugün Azerbaycan dış politikasının temel önceliklerinden biri, Türk devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesidir. Ortak tarih ve kültür önemli olsa da, 2000'li yıllarla enerji taşımacılığı ve enerji işbirliği konuları, ilişkilerin gelişmesinde belirleyici olmuştur. Makale, Azerbaycan'ın Orta Asya'nın Türk devletleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerinin mevcut durumuna odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Orta Asya, Siyasi ilişkiler, Ekonomik ilişkiler, Hazar Denizi

**BEŞ DEVLET BİR MİLLET
AZERBEYCAN, KAZAKİSTAN, KIRGIZİSTAN,
ÖZBEKİSTAN VE TÜRKİYE
İŞ YAPMA KOLAYLIĞI**

*FIVE STATE ONE NATIONAL
AZERBAIJAN, KAZAKHSTAN, KYRGYZSTAN, UZBEKISTAN AND TURKEY
DOİNG BUSINESS*

Hakkı ÇİFTÇİ

Associate Professor Doctor ,Cukurova University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Department of Economics

ÖZET

Dünya Bankası tarafından 2004 yılından beri her yıl düzenli olarak hazırlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi (Doing Business Index), üye ülkelerde yatırım ortamını etkileyen iş düzenlemelerini analiz etmektedir. Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC) ortaklığıyla hazırlanan, 190 ülkenin iş yapma kolaylığını veren raporun ana referans teşkil ettiği bu çalışmada, Doing Business (DB) 2019 Raporu, İşe Başlama, İnşaat İzinlerinin Alınması, Elektrik Temini, Tapu Kaydı, Kredi Temini, Küçük Yatırımcıların Korunması, Vergi Ödemesi, Dış Ticaret, Sözleşmenin İcrası ve Şirket Tasfiyesi gibi göstergelerinin incelenerek; beş devlet bir milletin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda önemli iyileştirmelerin, verimliliğin, uygun yatırım iklimlerinin oluşturulması, karlılığın, etkinliğin artırılması, kaynakların kullanımı ve kalitesinin iyileştirilmesi, ülkeler arası yatırımları ve istihdamı artırmak için iş yapma kolaylıkları incelenmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmayı destekleyici referans olarak, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından hazırlanan Küresel Riskler 2019 Raporundaki küresel riskler de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Yapma Kolaylığı, Küresel Riskler ve Yatırım Kolaylıkları

ABSTRACT

The Doing Business Index, which has been prepared regularly by the World Bank every year since 2004, analyzes the business regulations affecting the investment environment in the member countries. In this study, which was prepared by the partnership of World Bank (WB) and International Finance Corporation (IFC), which provides ease of doing business in 190 countries is the main reference, Doing Business (DB) Report 2019, Start of Work, Obtaining Construction Permits, Electricity Supply, Land Registry, Credit Provision, Protection of Small Investors, Tax Payment, Foreign Trade, Execution of the Contract and Liquidation of the Company; The aim of the five states is to examine the economic, social, cultural and political areas of a nation in terms of creating important climate, productivity, appropriate investment climate, increasing profitability, efficiency, improving the use and quality of resources, and facilitating cross-country investments and employment. In addition, the global risks in the Global Risks 2019 Report prepared by the World Economic Forum (WEF) were examined as supporting references.

Keywords: Ease of Doing Business, Global Risks and Investment Opportunities

ƏTRAF MÜHİTİN ÇIRKLƏNMƏSİNDƏ İEÖ VƏ İEOÖ- LƏRİN ROLU

Nübar Cəbrayılova

Azərbaycan Respublikası Prezident yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası

XÜLASƏ

Ümumiyyətlə dünya ölkələri iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə 2 yerə ayrılır: 1.İEÖ, 2.İEOÖ və bu ölkələrin müasir dövrdə artan qlobal problemlərə təsiri onların inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq dəyişir. Araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, İEÖ-lərin təbiəti təsiri, ondan istifadəsi, istehsal və istehlak münasibətlərinə görə İEOÖ-lərə nəzərən daha çoxluq təşkil edir. Və bu da ətraf mühitin çirklənməsinə, ekoloji problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Qlobal problemlər içərisində isə ekoloji problemlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İnsan yarandığı gündən təbii təsir göstərir və onun ehtiyatlarından istifadə edir. Təbii ehtiyatlardan istifadə də ölkələrin inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Ətraf mühitin çirklənməsinin ən əsas səbəbi cəmiyyətin inkişafı və fəaliyyəti nəticəsində əmələ gələn tullantılardır. Bərk, maye, qaz halında olan tullantılar birləşərək litosferin, atmosferin, hidrosferin və biosferin çirklənməsinə səbəb olur. Sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti və məişət tullantılarının qalıqları litosferi çirkləndirir ki, bu sahə üzrə ABŞ-da hər il adam başına 730kq məişət tullantısı düşür. Eləcə də hidrosferin çirklənməsində ABŞ (Misisipi və Ohayo çayları), Avropa ölkələri (Reyn, Dunay, Temza), Rusiya (Volqa) xüsusilə seçilir. Atmosferin çirklənməsində isə sənaye, nəqliyyat və digər istehsal sahələri üzrə inkişaf etmiş olan Avropa, Şimali Amerika və bir sıra Asiya ölkələri-Yaponiya, Çin, İndoneziya mühim rol oynayır. İlk olaraq karbon dioksid qazının atmosfərə daxil olmasıdır ki, bu sahə üzrə böyük pay-ABŞ, Çin, Rusiya, Yaponiya, Almaniyaya məxsusdur. Biosferə təsir edən amillərdən biri də kütləvi şəkildə silahların artması və bu zəmində baş verən müharibələrdir. Kütləvi şəkildə silahların növlərinin artması elm və texnologiyanın sürətli inkişafından asılı olduğuna görə İEÖ bu sahədə İEOÖ-lərə nəzərən daha çox tələfatın baş verməsinə səbəb olur.

Istehlak münasibətlərinə görə də bir birindən fərqlənirlər. İnkişaf etmiş ölkələrdə dünya əhalisinin beşdə bir hissəsinin yaşamasına baxmayaraq, onlar qlobal enerji resurslarının 70%-ni, metal resurslarının 75%-ni və meşə resurslarının 85%-ni istehlak edirlər. İstehlak çox zaman inkişaf etməkdə olan ölkələrin hesabına baş verir, belə ki, onlar bu resursları təchiz edən, ətraf mühiti çirkləndirən sənaye müəssisələrinin yerləşdiyi və mənfi ekoloji nəticələrin ziyanını çəkən yerlərdir. Zəngin adamların istehlakı ətraf mühiti təzyiqə məruz qoyur. Buna misal kimi ABŞ-ı göstərmək olar. ABŞ-da sürücülük yaşına çatmış hər 1000 nəfərə 900-dan çox Avropa da isə 600-dan çox maşın düşdüyü halda, Hindistanda isə 10-dan azdır. Bundan əlavə Nyu-York, Çikaqo, Boston, Tokio, Milan və başqalarında da fotokimyəvi duman əmələ gəlir. Bunun səbəbi kimi maşın çoxluğu çıxış edir. Bu öz növbəsində nəqliyyatdan istifadə zamanı yaranan təhlükəli qazların atmosfərə daxil olmasına səbəb olur.

Təbii yanacaq əsasında çalışan elektrik enerjisindən istifadə kimi böyük miqdarda enerji tələb edən fəaliyyətin nəticəsi olaraq, III ən yüksək olan ölkələrdə adam başına düşən emissiyanın miqdarı III aşağı, orta və yüksək olan ölkələrin birgə miqdarından artıqdır. İEÖ ətraf mühiti ən çox çirkləndirən və təbii resursları istifadə edənlərdir. Ancaq onun mənfi təsirlərini İEOÖ-lər görür. Qlobal istiləşməyə nəzər saldıqda istiləşmə nəticəsində dəniz suyunun səviyyəsi 1 metr qalxmış olur ki, bu Balqladəşin ərazisinin 17%-nin su altında

qalmasına səbəb olur. Baxmayaraq ki, Banqladeş ətraf mühitə zərər vuran tullantıların yalnız 0,3% məsuliyyət daşıyır. Sənayesi İEO-də əhəlinin adambaşına istifadə etdiyi elektrik enerjisi İEOÖ-lərlə müqayisədə 14 dəfə artıqdır. Bu həm yanacaq ehtiyatlarının kütləvi şəkildə istifadə olunmasına, həm də atmosfərə karbon qazının daha çox yayılmasına səbəb olur. Eləcə də enerji üçün bir sıra yanacaq ehtiyatlarının normadan çox istifadəsi onların tükənməsinə də səbəb olur. Digər bir problem isə, turş yağışların yağmasıdır. Şimali Amerika, Yaponiya, Koreya, Çin, Rusiyanın sənaye şəhərləri xüsusilə seçilir. İndiyə qədər ən turş yağış-Kanadada, ABŞ Los-Angels şəhərində olmuşdur.

Bundan əlavə ekoloji problemlərdən ən kəskin okeanların, dənizlərin çirklənməsi, şirin su qaynaqlarının çatışmazlığıdır. Hər il okeanlarda nüvə sınaqlarının keçirilməsi, kənteynərlə radioaktiv tullantıların bura tökülməsi okeana böyük təsir edir. Buna misal kimi Böyük Britaniya tərəfindən İrlandiya dənizində, Fransa tərəfindən isə Şimal dənizində radioaktiv tullantılar basdırılmasını qeyd etmək olar. Neftin çıxarılması, eləcə də onun daşınması okeanı çirkləndirən amillərdir.

Ətraf mühitin çirklənməsi ona qarşı mübarizənidə atırır ki, bu baxımdan da hər bir dövlət öz inkişaf səviyyəsinə uyğun siyasət hazırlayır. Ətraf mühitin mübarizəsi uğrunda İEO daha fəal şəkildə çıxış edirlər. Qəbul edilən qətnamələr, keçirilən konfranlar bunun bariz nümunəsidir.

Açar Sözlər: *İEO, İEOÖ, Ətraf mühit*

THE ISLAMIC PRINCIPLES OF INTERNATIONAL RELATIONS IN CONTEMPORARY WORLD

Tansir Abbas Hashmi

ABSTRACT

The religion Islam is composition of divine teachings that addresses to every aspect of mankind politically and socially as well as having guidelines for individual and social life .In contemporary world, states are interdependent for getting interest. In this regard, Islam has comprehensive guidelines and gives ideological and political foundations for maintaining relations of Muslim-World with non-Muslim world. In the contemporary world, international system has been complicated due to rise of non-states actors such as International Organizations (IOs), Multinational Corporations (MNCs) as well as advancement in field of communication technology. Similarly liberal political thoughts and emergence economic interdependence impacted global system and state to state relations. The concept of globalization has emerged that generated sociopolitical challenges for international peace and created security problems. In this regard, Islam gives fundamental principal for global system for promoting peace and stability on the basis of divine teachings. The concept of Muslim Uma, installing peace and stability across the globe as well as positive neutrality with believers and neutrality with non- believers are the predominant themes of Islamic political thought. As well as existing socio-political problems within Muslim states are the result of neglecting fundamental principles of Islamic State of Medina (ISM) and annoying Islamic social values. Islam gives border spectrum over prevailing Human Rights as well as critiques exploitative economic wealth accumulation capitalist system. Islam discusses the whole world order rather discussing the specifically relations among the states. Islam contributes theoretically in international political thoughts against traditionalism and non- traditional approaches and gives pragmatism in contemporary world.

Keywords: *Islam, Contemporary World, Islamic State of Medina, Believers and non-believers, Pragmatism in Islam*

BİR ÖMRÜN HİKÂYESİ: GENERAL-DOĞUBİLİMCİ MEMMED SADIG AĞABEYZADE

*THE STORY OF A LIFE: GENERAL-ORIENTALİST MAMMAD SADIG
AGABEYZADEH*

Makbule SABZİYEVA

Prof.Dr., Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü
Anadolu Üniversitesi / Türkiye

ÖZET

Memmed Sadıg Ağabeyzade (1865-1944) Azerbaycan'ın Göyçay şehrinde doğdu. Petersburg Harbi mektebini bitirdikten sonra Rus ordusunda general rütbesine kadar yükseldi. 1.Dünya Savaşından sonra Azerbaycan'a dönen Ağabeyzade Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin kuruluşuna katılır ve 21 ay süren Cumhuriyetin Savunma Bakanı Yardımcısı ve İç İşleri Bakanı görevini vekâleten yürütür. ADC'nin çöküşüyle 1921 yılında ülkeyi terk eden Ağabeyzade hakkında 1992 yılına kadar bir bilgiye ulaşılamıyor.

1992 yılında Paris'te Memmed Sadıg Ağabeyzade'nin İstanbul'da yaşayan ünlü mütefekkir, edip, hekim ve ressam Ali bey Hüseyinzade 'ye yazdığı mektupları bulunur. Bu bildiriye Azerbaycan'ın İstiklal Müzesinde saklanan bu mektuplara dayanarak Memmed Sadıg Ağabeyzade'nin geçtiği zor ama şerefli hayat yolu ele alınmıştır. Çalışmada, Memmed Sadıg Ağabeyzade'nin Rus ordusunda hizmetteyken "Türkmen Dili" ders kitabını yazdığı, sonradan ise çok zor şartlarda Polonya dilinde "Arap Dilinin Grameri", "Fars Dilinin Grameri" ve "Türk Dilinin Grameri" kitaplarını yazdığını ve Doğubilimi profesörü derecesine kadar yükseldiği hakkında bilgi verilmektedir. General, ADC kurucusu, Polonya'da Doğubiliminin kurucusu, Lvov şehrinin sokaklarından birine adı verilen Memmed Sadıg Ağabeyzade günümüzde Azerbaycan'da bilinmemektedir. Araştırmacıların sayesinde Lvov şehrindeki Katolik kabristanlığında yüzü kibleye üzerinde ay yıldız çizilen bakımsız bir mezar bulunmuştur. Bu mezar Memmed Sadıg Ağabeyzade'ye aittir.

Anahtar Kelimeler: Memmed Sadıg Ağabeyzade, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, Doğubilim, Polonya

ABSTRACT

Mammad Sadıg Agabeyzadeh (1864-1944) was born in Azerbaijan. After graduating from the St. Petersburg Warfare School he promoted to the rank of general in the Russian army. After World War 1 Agabeyzadeh returned to Azerbaijan and participated in the establishment of the Azerbaijan Democratic Republic which existed 21 months. During this time he was the Deputy Defense Minister of the Republic and conducted proxy task of the Minister of Internal Affairs.

From his departure from Baku in 1921 till 1991 there was not any information about him. But in 1992, in Paris had been found Mammad Sadıg Agabeyzadeh's letters which he wrote to famous thinker Ali Bey Huseyinzadeh living in Istanbul. In this paper, on the basis of letters stored in Azerbaijan National Museum we told about Mammad Sadıg Bey's difficult but honorable way of life. Mammad Sadıg Agabeyzadeh serving in the Russian army wrote the study book of the Turkmen language, later in very difficult circumstances he wrote "Grammar of the Arabic language", "Grammar of the Persian language" and "Grammar of the Turkish language" Polish language, and rose up orientalist professor degree. War general, founder of Azerbaijan Democratic Republic, founder of the Orientalism in Poland, the man whose name given to one of the Lvov's streets is not recognized at the moment in Azerbaijan.

Thanks to the researchers, at the Catholic cemetery of Lvov was found the tomb facing Mecca where drawn the star and moon on it. This grave belongs to Mammad Sadig Agabeyzadeh.

Keywords: *Mammad Sadig Agabeyzadeh, Azerbaijan Democratic Republic, Orientalism, Poland*

MISIR MİLLÎ KÜTÜPHANESİNDEKİ NECÂTÎ BEG DİVAN NÜSHALARI HAKKINDA

Abuzer KALYON

Dr. Öğrt. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniv. Polatlı FEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Filiz KALYON

Dr., Polatlı Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İHL Edebiyat Öğretmeni

ÖZET

Necâtî'nin Edirne'de Fâtih Sultan Mehmed'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) doğduğu düşünülmektedir. Asıl adı Îsâ'dır. Ailesi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Çocuk yaşta Edirneli bir hanım tarafından köle olarak alındığı ve evlatlık olarak himaye dildiği gibi kısıtlı bilgiler söz konusudur. Yetişmesinde şair Sâli'nin katkılarından söz edilmektedir. Şiirle ilgilenmeye başladığı ilk gençlik yıllarında Kastamonu'ya gitmiştir. "Necâtî" mahlasıyla yazdığı şiirleriyle ününü duyurmaya başladı. "Döne döne" redifli meşhur gazelinin Bursa'da bulunan şair Ahmed Paşa'ya ulaşması ve beğenilmiştir. Şiirlerinden etkilenen Fatih sultan Mehmet tarafından onore edilerek divan kâtipliği görevine getirilmiştir. Fâtih Sultan mehmet'in vefatından sonra II. Bayezid'in dikkatini çeken Necâtî, Şehzade Abdullah'ın Karaman sancağına tayini ile onun yanında divan kâtibi oldu. Şehzadenin ölümü üzerine İstanbul'a döner. İstanbul'da bulunduğu bu süre içinde başta padişah olmak üzere devlet erkânına, devrin diğer meşhur kişilerine sunduğu kasidelerle dikkat çekmiştir. Dostluk ve güvenini kazandığı Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi'nin Sultan Bayezid nezdinde devreye girmesiyle Manisa sancağına tayin edilen Şehzade mahmud'un yanında nişancı olarak görevlendirilmiştir. Şairin Necâtî "beg" olarak tanınması bu nişancılık göreviyle birlikte olmuştur. Şehzade Mahmud'un da genç yaşta ölümü üzerine yeniden İstanbul'a döndü. Artık başka bir görev almayarak 1000 akçe aylıkla Vefa semtindeki evinde ilmi sohbetlerle ömrünü tamamladı. 25 Zilkade 914'te (17 Mart 1509) vefat etti. Şairin günümüze ulaşan tek eseri divanıdır. Eserini yakın dostu ve hâmisî Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi adına tertip etmiştir. Divanın fazla sayıda nüshası bulunmaktadır.

Kahire Millî Kütüphanesi yani Darü'l-Kütübü'l-Mısriyye'de 6 nüshası bulunmaktadır. Edeb Türkî, 234 Edeb Türkî, 51-M Edeb Türkî, 161-M Edeb Türkî (İlgili mecmuanın 2-159. varakları arasında kayıtlıdır.), 197 Edeb Türkî Tal.,at, 64 ez-Zekiye Mahtûtât Türkiye ve Farsiye. Bu nüshalardan birisi 344 varak olması nedeniyle dikkate değer bir nüshadır.

Bu çalışmada, Mısır Millî Kütüphanesinden kısaca söz edilerek kütüphanede bulunan Necati Beg Divan nüshaları tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Mısır Millî Kütüphanesi, Necati beg Divanı, Kahire nüshaları*

HÜSN Ü AŞK'TA AŞK'IN HÜSNE KAVUŞMAK İÇİN GEÇTİĞİ SIKINTILI AŞAMALAR

Abuzer KALYON

Dr. Öğrt. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniv. Polatlı FEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Filiz KALYON

Dr., Polatlı Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İHL Edebiyat Öğretmeni

ÖZET

Klasik edebiyatın şaheserleri arasında yer alan Hüsn ü Aşk, sürükleyici üslûbu ve içeriği kadar; şairin tasavvûfî düşüncelerinin yansıtıldığı bir eser olarak da dikkat çekmektedir. Eserde insanın mutlak varlığa ulaşım O'nda sonsuza erme gayesi, Aşk'ın Hüsn'e ulaşım serüveniyle dile getirilmektedir. Aşk, Hüsn'e ulaşım için insan hayalinin bile zorlandığı serüvenlerden geçmektedir. Allah'a ulaşımın zorluğu eserde kişileştirilme yoluyla verilmiştir. İlk bakışta beşeri aşktan yola çıkılma izlenimi veren hikâyeye aslında kişinin Allâh'a ulaşabilmesini sembollerle işlenmektedir.

Bir aşk hikâyesi gibi görülen Hüsn ü Aşk'taki aşk serüveni iki insanın birbirlerine olan sevdalarının çok ötesinde izler taşımaktadır. Aşk, sevdalandığı ve kendisini bu aşk girdabına çeken Hüsn'e kavuşmak için çileli yollardan, düşmanlardan ve bunların kendisine karşı güç birliği yaptıkları olağanüstü varlıkların (cinler, devler, cadılar, periler vb) saldırılarıyla karşılaşmaktadır. Bu saldırılar karşısında bazen yok oluşa yaklaştığı hissine kapılsa bile mücadelesine kararlılıkla devam etmesini bilmiştir. Aşk, bu şekilde kendisine düşman olan güçlerle mücadele ederken bir an olsun hedefinden vazgeçme yoluna gitmemiştir. Bunu aklının ucundan bile geçirmez. Bir taraftan bela ve sıkıntılara bulaşmakta; bir taraftan da bu bela ve sıkıntıları bertaraf etmeye çalışmaktadır. Aşk elbette bu zorlu mücadelesinde yalnız değildir. Kendisine karşı olan olağanüstü güç ve varlıkların hile ve saldırılarına karşı verdiği mücadelede Sühan gibi iyiliksever bilge bir kişinin yardımlarını görmüştür. Ayrıca kendisine hep yol gösteren Gayret isimli kişiyle de macera arkadaşlığı vardır. Aşk, sonunda Hüsn'e kavuşur. Meğer Hüsn, Aşk; Aşk da Hüsn'ün kendisidir. Bu kavuşma Allah'a kavuşmadır. Hedefine ulaşım için sıkıntı üstüne sıkıntı çeken Aşk, zorlu sınavını başarıyla kazanmıştır... Bu çalışmada Aşk'ın Hüsn'e kavuşmak için geçtiği zaman zaman da insan gücünün çok ötesinde olan sıkıntılı aşamaların neler olduğu tanıtılarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk, Hüsn ü Aşk'taki sınav*

**C.MƏMMƏDQULUZADƏ VƏ O.HENRİNİN
REALİZMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ**
FEATURES REALISM BY C.MAMMADGULUZADE AND O. HENRY
QASIMOVA SƏLİMƏ CƏBRAYİL QIZI

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Slavyan Universitetinin Ədəbiyyat nəzəriyyəsi
və dünya ədəbiyyatı kafedrasının dosenti.

XÜLASƏ

XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan və Amerika ədəbiyyatının inkişaf xüsusiyyətləri haqqında danışarkən, qeyd etmək lazımdır ki, istər Azərbaycanda, istərsə də Amerikada yaşanan dözülməz şərait, öz əksini C.Məmmədquluzadə və O.Henrinin hekayə və novellalarında tapmışdır. Yazıçılar mövcud ağır şəraiti - xalqı çapıb talayan, onu gözü bağlı saxlayanların əməllərini tənqid edir və göstərir ki, bu avam zəhmətkeşlərin canına, malına qəsd edən istismarçıların, vətəni pulla satan rüşvətxorların, yetim malı yeyənlərin, camaat malına xəyanət gözü ilə baxanların, fırıldaqçıların və s. bu kimi tüfeylilərin qol-qanad açdığı bir mühiti qəbul etmir, ona nifrət edirlər.

Öz yaradıcılığında realizm ənənələrini davam etdirən C.Məmmədquluzadə sadə xalqın, məzlum kəndlinin həyatına müraciət edir. Yazıçı sadə insanın azad və məhrumiyyətsiz yaşamasına mane olan, onun insan ləyaqətini eybəcərləşdirən və təhqir edən hər bir şeyə qarşı çıxır. Yazıçının silahı - müxtəlif formalara və təzahürlərə, çalarlara və boyalara malik olan gülüşdür. Çox zaman bu göz yaşları içində gülüşdür, çünki yazıçının əsərlərinin əsas obyektı sadə, xurafatlar və mövhumatlar içində boğulan xeyirxah insanlar, dürüst zəhmətkeşlər idi.

C.Məmmədquluzadə kimi, O.Henri də parlaq yumoristik və satirik hekayələrin böyük ustası olmuşdur. Yazıçıya dünya şöhrəti qazandıran, ömrünün müəyyən hissəsini yaşadığı olduğu Latın Amerikasına haqqında novellaları olmuşdur. Onun yaradıcılığında vəziyyətlərin komizmi ondan ibarət idi ki, fırıldaqçılar, avantüristlər, asan qazanc axtaranlar çox zaman özləri özlərini çətin vəziyyətə salırlar və qələbəni çalmaq əvəzinə öz qəbahətlərinə görə cəza çəkməyə məcbur olurlar.

O.Henrinin bədii üsulu realist, sentimental və “centlmen” elementlərini özündə birləşdirir. Çox zaman onlar yazıçının novellalarında çulğalaşmış vəziyyətdə olur.

Realist ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələri olan C.Məmmədquluzadə və O.Henri yaradıcılıqda xalqın azadlıq və demokratiyaya olan meyllərini ifadə etmişlər. C.Məmmədquluzadənin bədii yaradıcılığı çoxşaxəlidir. Buraya hekayə, povest, novella, dram və publisistika janrlarında yazılmış əsərlər daxildir. Onun nəsrində əhəmiyyətli əsərlərdən “Bir yüngülvari müqəddimə”, “Eşşəyin itməkliyi” böyük povesti və “Danabaş kəndinin məktəbi” bitməmiş povestinin daxil olduğu “Danabaş kəndinin əhvalatları” povestlər silsiləsi sayılır.

O.Henri amerika novella janrının ənənələrini nəinki davam etdirdi, həm də onun inkişafına bir çox yeniliklər də gətirmişdi. Yazıçının danılmaz xidməti ondan ibarət idi ki, o, böyük şəhərin, kiçik insanın həyat və məişətinin real təsvirini vermişdir. Onun novellistikası janr müxtəlifliyi ilə seçilir: novella-satira, novella-məzhəkə, novella-qrotesk, romantik macəra novellası, novella-parodiya və s. Yazıçının bədii üslubunun səciyyəvi xüsusiyyətləri – yumor və satira, istehza, komik qroteskdir. Onun hekayələri dinamikdir, jarqon sözlərdən istifadə olunaraq danışq dilində yazılıb, parodiya üsullarının, gözlənilməz müqayisələrin istifadəsi ilə səciyyəlidir. O.Henri özünün sələflərindən və müasirlərindən fərqli olaraq, gözlənilməz sonluqla bitən kəskin süjetli novellalardan daha çox istifadə edirdi. Bu, yalnız onun maraqlı olmasını şərtləndirmir, eyni zamanda müəyyən bədii funksiyanı da yerinə yetirirdi:

gözlənməz final real və arzuolunan arasında uyğunsuzluğu üzə çıxarır, gerçəkliyin ziddiyyətlərini aşkar edirdi.

Beləliklə, müxtəsərlik, təsvirlərin düzgünlüyü, sürətlərin reallığı, dilin oynaqlığı və lakoniklik C.Məmmədquluzadənin və O.Henrinin üslubunun əsas xüsusiyyətləridir. Öz hekayə və novellalarını təbii və bədii bir dildə yazmaqla, yazıçılar canlı xalq dilindən geniş istifadə etmişlər. Yaşadıqları mühitin fərqli olmasına baxmayaraq, hər iki yazıçı kiçik insanların tərəfdarı kimi çıxış edir, ədalətsizliklərə, həyatın qeyri-mükəmməlliyinə qarşı barışmaz mövqə sərgiləyirlər.

Açar Sözlər: *Realizm, Azərbaycan ədəbiyyatı, Hekayə janrı, Kiçik insan, Üslub xüsusiyyətləri.*

ABSTRACT

Speaking about the features of the development of Azerbaijani and American literature at the end of the XIX-early XX centuries, it should be noted that the unbearable conditions in Azerbaijan and America are reflected in C.Mammadguluzade and Henry's stories and novels. The authors criticize the current hard conditions - the actions of those who plundered the people, kept them blindfolded, and show that these scoundrels, the exploiters who conspired against their lives, the bribes who sold their homeland for money, the people who ate orphan goods, the people who looked at their goods with treason, the spinners, etc. they do not accept such an environment, which is open to slaves, they hate it.

Continuing the tradition of realism in its essence, C.Mammadguluzade appeals to the life of the simple people, the oppressed peasant. The writer opposes everything that prevents a simple person from living free and without deprivation, blaming and insulting his human dignity. The writer's weapon is a flower that has a variety of shapes and manifestations, shades and dyes. Often in these tears rose, because the main object of the writer's works were simple, kind people, honest toilers, drowned in superstitions and myths.

C.Mammadguluzade, he said Henry was also a great master of brilliant humorous and satirical stories. The author was a novella about Latin America, where he gained world fame, lived a certain part of his life. In his time, the comism of situations was that the spinners, adventurers, easy-earning seekers often find themselves in a difficult situation and instead of stealing the victory, they are forced to punish for their own sins.

O.Henry's artistic method combines elements of realism, sentimental and "gentleman" in itself. Most often they are in the genitive case in the novellas of the writer.

Prominent representatives of the Realist literature, C.Mammadguluzade and O.Henry indainda expressed the people's tendency to freedom and democracy. C.Mammadguluzade's artistry is multifaceted. This includes works written in the genres of story, narrative, novella, dram and publicistic. In his prose, a series of "stories of Danabash village", in which "one light-hearted mogaddima", "the disappearance of the donkey", and unfinished narrative "Danabash village school" are considered important works.

O.Henry not only continued the traditions of the American novella genre, but also brought many innovations to its development. The undeniable service of the writer was that he gave real life and life of the big city, small people. Its novellistics is distinguished by a variety of genres: novella-satira, novella-sect, novella-grotesque, romantic adventure novel, novella-parody, etc. Characteristic features of the writer's artistic style are humor and satire, irony, comic grotesque. His stories are dynamic, written in spoken language using slang words, characterized by the use of parody techniques, unexpected comparisons. HeIn contrast to his predecessors and contemporaries, Henry used more of the sharp plot novelties ending in unexpected endings. It not only made him interesting, but also performed a certain artistic

function: the unexpected final revealed the discrepancy between the real and the desired, revealing the contradictions of reality.

Thus, brevity, the correctness of the drawings, the reality of the speeds, the volatility of the language and laconicity C.Mammadguluzadeh and U.These are the main features of Henry's style. By writing their stories and novels in a natural and artistic language, writers have widely used the living folk language. Despite the fact that the environment in which they live is different, both writers act as supporters of small people, demonstrating an uncompromising attitude towards injustice, the imperfection of life.

Keywords: *Realism, Azerbaijani literature, Story genre, Short story, Style characteristics.*

ƏDƏBİYYATDA DIKTATOR OBRAZI (QABRIEL QARSIA MARKEZİN “PATRIARXIN PAYIZI” ƏSƏRİ ƏSASINDA)

Aysel TALİBOVA

Abşeron r., Masazır q., Yeni Bakı YK, bina 21, mənzil 14

Azərbaycan – Bakı

Bakı Mühəndislik Universiteti

XÜLASƏ

Tədqiqat işində Q. Q. Markezın məşhur əsərlərindən biri olan “Patriarxın payızı” əsərindən bəhs olunmuşdur. Əsər yazıcının vətəninin – Kolumbiyanın, eləcə də bütövlükdə Cənubi Amerikanın XIX-XX əsrlərdəki tarixi-siyasi gerçəkliklərinə güzgü tutmuşdur. Əsərdə yazıçı patriarx obrazı timsalında bəhs olunan dövrlərdə ispan ağalığına son qoyulduqdan sonra yaranan dövlətlərdə meydana at oynadan siyasi liderlərin ümumiləşmiş obrazını yaratmağa çalışmışdır. Tədqiqat işi həmin liderlərin patriarx obrazında əks olunan xüsusiyyətlərini bir çox yöndən təhlil etməyə həsr olunmuşdur. Məqalə giriş, üç yarımbaşlıq (“Patriarx və Markez”, “Patriarxın prototipləri”, “Patriarx obrazının psixoloji təhlili”) və nəticədən ibarətdir.

“*Giriş*” hissəsində əsər və onun süjet-kompozisiya xətti haqqında ümumi məlumat verilmişdir.

“*Patriarx və Markez*” hissəsində yazıcının patriarx obrazına münasibəti haqqında bəhs olunmuşdur. Müsahibələrində bildirdiyinə görə, Markez patriarx obrazında bir növ öz xarakterini də canlandırmağa çalışmışdır. Bu yarımbaşlıqda Markezın patriarx obrazında yaratmış olduğunu iddia etdiyi xarakter xüsusiyyətlərinə nəzər yetirilmiş və müəyyən münasibət bildirilmişdir.

“*Patriarxın prototipləri*” hissəsində Markezın patriarx obrazını yaradarkən xarakter xüsusiyyətlərindən və həyat trayektoriyalarından yararlanmış olduğu diktatorlar, siyas liderlərdən bəhs olunmuş; nəticədə, yazıcının bir çox Cənubi Amerikalı diktatorlar: Porfirio Diaz, Xuan Visent Qomez, həmçinin SSRİ-nin siyasi lideri olmuş Stalinin xarakter məlumatlarından yararlanmış olduğu aşkarlanmışdır. Bu yarımbaşlıqda həmin siyasi liderlərin patriarx obrazı ilə əlaqələri və xarakter oxşarlıqları təhlil olunmuşdur.

“*Patriarx obrazının psixoloji təhlili*” hissəsində patriarxın əsərdəki hərəkətləri, fəaliyyətləri, xarakteri incələnmiş; onun həyatına, qərarlarına və mənəvi-əxlaqi kimliyinin formalaşmasına təsir edən siyasi, ictimai, sosial amillər aşkarlanmış; buna əsasən də mənəvi-psixoloji varlığı təhlil olunmuşdur.

“*Nəticə*” hissəsində araşdırma yekunlaşdırılmış, tədqiqat işi ilə bağlı konkret fikir və qənaətlərə yer verilmişdir.

Açar Sözlər: Patriarx, Markez, Cənubi Amerika, Diktator

BAHTİYAR VAHABZADE'NİN ŞİİRLERİNDE TÜRK VE TÜRKÇÜLÜK

Dr. Terane NAĞIYEVA

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Azerbaycan Edebiyat bölümü

ÖZET

Simgeler:

ä - ə (Azerbaycan alfabesinde)

ş - q (Azerbaycan alfabesinde)

h - x (Azerbaycan alfabesinde)

Çağdaş Azerbaycan şiirini şiir tarzı süslemelerle süsleyen ve kendine özgü bir incelikle geliştiren ünlü şair Bahtiyar Vahabzade, 65 yıllık yoğun bir yaratıcı faaliyete sahip olmakla, edebiyatımıza, dilimize, tarihi hafızamıza, soykökümüze, kimliğimize, geleneklerimize, türkçülüğümüze ve ismini vermediğimiz diğer olumlu özelliklere kendi kelmesi ile söylesek, "gerçek bir vatandaş" olarak hizmet etti. Onun bin bir nakışlı söz dünyasında, vatanseverlik, ulusal-ahlaki özgürlük, ana dilin saflığı uğurunda mücadile, ahlaki değerlere ve geleneklere saygı, Türk ve Türkçülüğe derin sevgi, sadakat ve saygı gösterme konuları özel bir yer tutuyor.

B. Vahabzade'yi ilgilendiren konular arasında soykökün birleşmesi, ulusal birlik, Türke güven, türkçülüğe duyduğu sevgi gibi meseleler sanki yetiştirilen nesillere tavsiye mektuplarıdır. Bu mesajlar, kimliğin temelinde dayanan yenilmez güç ve qeyret, saflık ve kuvvet, kişilik ve cesaret, yiğitlik ve cesurluk gibi niteliklerin mühürü var. Ünlü şair B.Vahabzadenin şiirlerinde gösterdiği türklere diğer uluslardan ayıran bu nitelikler hafızamızı tazelemek, kimliğimizi hatırlatmaktır:

Äslimi, nâslimi tanıyıram mân,
Qarışığ deyilâm, özümdän hürkâm
Sân kimsân, sän näsân, özün bilärsân,
Mân ilk ğaynağımдан türk oğlu, türkâm!
Sübutdur, дәlildir, ağılm ğıbläsi,
Däyişä bilärsän adımı ancağ,
Canım çıhanadäk ğälbimin säsi
“Türkäm” gerçäyini pıçıldayacağ .

Şairin, Türk ve Türkçülüğe çok büyük önem verdiği nedensiz değildir. Şu yalnız şairin türk olmak ile ilgili deyildir. Dünyadaki ulusları bilen şair karşılaştırma yaparken Türk milletinin saflığının ve gücünün, cesur ve korkusuzluğunun, kişiliğ ve cesaretin, yurtseverliğin, vatanseverliğin türklere için sembolik bir işaret olduğunu dünyaya bildirmek doğal bir süreç, alkışlanan adımdır:

Türkün zatındadır kişilik, mädlik
O öz düşmânini vurmaz arhadan,
Türkä, türk dilinä bu düşmânçilik
Sizdä bir adätdir ğälü-bäladan.

Türk'ü sevmeyenler, Türk halkının gücünün ve cesaretinin yüksek nokta olduğunu bilenler türkün yiğitlik ve cesaretinden, merdliğinden endişe duyorlar. Bu sebeple yüzyıllarca kötülüklerini durdurmuyorlar. Türklere ve Türk dillerinin gelişimini engelliyorlar ve bu hareket onların kendi gelenekleri haline geldi. Şunu şair bildiyi için yüzünü Türklere rakib olanlara tutur ve tarihimizi hatırlatır:

Tarihä baş vurağ: bu ağ, bu ğara
Mädlik mayasıyla yoğrulmuş babam.

Hağğını tanıdıb çoh hağsızlara.
Amma hağsızza da mürd olmuş babam.

Cesur olmak, türklerin karakteridir, diğerklerinden farklı bir özelliktir. Sözlü halk edebiyatı örneklerimizde görüyoruz: "Yaşılığa yaşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaşılık är kişinin işidir", "Yaşılığa yaşılıq elä, pisliyä pislik elämä ", "Yaşıya yaşı de, yaşılığı artsın, yamana yaşı de, yamanlığı qayıtsın". Yahud "Kitabi-Dede Gorğud" dastanında Oğuzların geleneklerinden biri "Kaçanı Ğazan beg Ğomadı, aman deyenı öldürmedi" gibi özelliklerdir.

Sonuç olarak, Bahtiyar Vahabzade'in şiiri cesaret, mertlik mayasından yoğurulan yiğitlik mücesemesi olan türkün, dünyaya ses salan, mertlik ve cesurluğu ile düşmanına kan yutturan eski bir Oğuz sesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu nitelikleri korumak, geliştirmek ve gelecek nesillere armağan etmek bizim vatandaşlığımızdır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Türkçülük, Mertlik, Yurtseverlik, Cesur olmak.

“KOROĞLU” EPOSU ŞƏRQ VƏ QƏRB VERSIYALARINDA

KOROGLU EPIC IS IN THE EASTERN AND WESTERN VERSIONS

*Fil.ü.f.d., dos. Nailə Əskər,
AMEA Folklor İnstitutu*

XÜLASƏ

Söyləyicilik ənənəsinə bağlı olan, aşuqlar tərəfindən nəql olunan dastanlar epik folklorun ən irihəcmli əsərləridir. “Koroğlu” dastanı Anadolu, türkmən, Azərbaycan, özbək, başqırd, tatar, qazax, qaraqalpaq, Sibir türkləri və bu coğrafiyalara qonşu olan digər xalqların şifahi ədəbiyyatı epik ənənəsinin baş abidəsidir. “Koroğlu” dastanının Şərqi versiyası Türkiyə, Qərbi versiyası Anadolu və Azərbaycan varyantlarıdır. Dastan Anadoludan Osmanlı axınları ilə birlikdə Avropanın mərkəzinə qədər gedib çıxmış və Balkanlarda da geniş yayılmışdır. Türk epik söyləyicilik tarixinə möhrünü vurmuş “Koroğlu” dastanı bu gün Sibirdən Balkanlara qədər türkcə danışılan, demək olar ki, bütün coğrafiyalara yayılmış vəziyyətdədir. Dastan türklərlə qonşu olan bəzi xalqların folkloruna da nüfuz etmişdir. Türk dünyasının geniş coğrafiyasını və Türk xalqlarının dil və sosio-mədəni xüsusiyyətlərini nəzərə alarsaq versiyalar arasındakı fərqlər labüddür. Orta Asiya və ya Türkiyə versiyası adlanan Şərqi versiyasında Koroğlu köklü bir ailədən gəlir, o, bir xan oğludur. Qərbi versiyasında qahramanın doğumundan və uşaqlığından bəhs edilməz. Bu günə qədər “Koroğlu” dastanı qədər bütün Türk dünyasına mal olmuş başqa bir dastan yoxdur və təbii olaraq, bu dastanın təxminən beş yüz varyantı mövcuddur.

Bu məqalədə “Koroğlu” dastanının Türk epik ənənəsi daxilindəki yerindən, keçdiyi tarixi yoldan bəhs edilir, ən qədimdən (Şərqdən) ən yeniyə (Qərbə) qədər ortaq və fərqli cəhətləri ələ alınaraq araşdırmaya cəlb olunur.

Açar Sözlər: Koroğlu, epik ənənə, Türk, Şərqi, Qərbi, dastan

ABSTRACT

The epic folklore epic folklore is one of the most powerful works of epic folklore. Eastern version of Koroghlu epos – the masterpiece of epicurean tradition Anatolian, Turkmen, Azerbaijan, Uzbek, Bashkir, Tatar, Kazak, Karakalpak Turks oral literature is Turkestan version, Western version is Anatolian and Azerbaijan variants. Epos went from Anatolia to the center of Europe with Ottoman influxes and also in the Balkans. The Koroghlu epos, which has stamped in Turkish epicurean history, is spreading almost all the geographical spoken Turkish from Siberia to the Balkans. If we consider the broad geography of the Turkish world and the language and socio-cultural characteristics of the Turkish people the differences between versions are inevitable. Until today, there is no other epic that cost the entire Turkish world as much as the Koroghlu epos, and naturally there are about five hundred versions of this epos.

Koroghlu epos will be investigated in this declaration with its place in Turkish epic tradition, with information on the historical process and with common and different ways from the earliest (East) to the most recent (West).

Keywords: Koroghlu, Tradition of epic, Turkish, East, West, Epos

Gİ DE MOPASSANIN NOVELLA VƏ ROMANLARINDA “KİÇİK İNSAN” MƏSƏLƏSİ.

Hacıyeva GÜLNARA
Müəllim
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

XÜLASƏ

XIX əsrin birinci yarısında artıq Avropa, Rusiya cəmiyyətində tədricən demokratikləşmə meyilləri baş qaldırırdı; bu tendensiya ədəbiyyatda, ədəbi qəhrəman seçimində də özünü göstərdi: sadə, yoxsul, kimsəsiz, hüquqsuz adamlar, bir sözlə "kiçik adamlar" baş personaj qismində ədəbi əsərlərdə özlərinə yer tapdılar. "Kiçik insan" ifadəsinin kimlərə, hansı təbəqədən olan insanlara şamil edilməsi ilə bağlı ədəbiyyatşünaslıqda müxtəlif fikirlər var. Belinski 1840-cı ildə bu ifadəni ilk dəfə müxtəlif təşkilatlarda məmur vəzifəsində çalışanlar haqqında işlətməmişdir. Buna baxmayaraq, sonralar yazdığı "Rus ədəbiyyatı 1845-ci ildə" adlı məqaləsində tənqidçi Qoqolu diqqətini sadə camaata yönəltdiyinə görə təqdir edirdi.

"Kiçik adamlar" olduqca müxtəlif, fərqli qəhrəmanlardır. "Onları birləşdirən cəhət sosial iyerarxiyanın ən aşağı pillələrindən birini tutmaları və bu vəziyyətin onların psixologiyasını və sosial davranışlarını müəyyənləşdirməsidir."

"Kiçik insan" dedikdə təbii ki, insanın mənəviyyatca kiçikliyi deyil, maliyyə imkanlarının yoxluğu və ya azlığı baxımından statusu, sıradan biri olması nəzərdə tutulur. Süpürgəçilər, faytonçular, küçə musiqiçilərindən tutmuş əyalətdən, kənddən şəhərə qazanc dalınca gələnlərə qədər ən müxtəlif təbəqədən çıxmış insanlar bu zümrəni təmsil edir. Bu adamlar mənşə etibarilə hər zaman aşağı sinfə mənsub olduqlarının fərqi yoxdur və demək olar ki, öz sosial vəziyyətləri onları narahat etmir. Sadə camaat arasından çıxmış bu insanların böyük bir qismi mənəviyyat baxımından da çox zəngin deyil. Onlar öz güclərini və bacarıqlarını cəmiyyətdəki statuslarının, içərisində olduqları şəraitin-imkan verdiyi qədər reallaşdırma bilirlər. "Kiçik insan"ların əksəriyyəti hüquqsuzdur, onlar nəinki nəyi isə dəyişmək gücünə malik deyillər, heç özlərini müdafiə etməyi belə bacarmırlar (Davranş qardaşları, "Jül əmim", Hektor, "At belində", Lanten, "Daş-qaş" və s.).

Gi de Mopassanın "kiçik insanı" sosial mühitin əzdiyi acı taleli, yazıq insanlardır. Nəinki qəhrəmanlar, heç müəllifin özü də gələcək haqqında heç də nikbin təsir bağışlamırlar. Mopassana görə insanın xarakterinin və davranışının formalaşmasında onun yaşadığı və ya düşdüyü şəraitin mühüm rolu var. Mopassanın "kiçik insanı" xarakter etibarilə bir-birilərindən fərqlənsələr də, onları birləşdirən başlıca cəhət mütilikləridir. Bu adamlar kasıb yaşayışlarından, işdəki ağır vəziyyətlərinin müqabilində aldıkları cüzi maaşdan qətiyyənlər narazı görünməzlər, Filip Davranş "Jül əmim", Lanten, "Daş-qaş", Luazel, "Boyunbağı". Onların ümumi bir problemləri də var: yoxsul yaşayışları. Amma hər birinin ailəsində özlərinə məxsus çətinlikləri, hətta demək olar ki, onları rəzil vəziyyətə salan problemləri var.

Açar Sözlər: *Gi de Mopassan, "Kiçik insan", Demokratikləşmə*

XV ƏSR TƏSƏVVÜF POEZİYASINDA MÜRİD-MÜRŞİD MÜNƏSİBƏTLƏRİ

Şəfa MURADOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

XÜLASƏ

Sufilikdə başlıca şərtlərdən biri təriqətin məqamlarını keçərək kamilləşmək istəyən salikin (müridin) özünə mürşid (müəllim) tapmasıdır.

Təriqət yolunu gedən adamlar üçün sufizmin öz qayda-qanunları mövcuddur. Bu qaydalara görə mürşidin və müridin ayrı-ayrı vəzifələri və hüquqları var. O insan ki, öz mənindən uzaqlaşmağa başlayır və Tanrı yolunun salikinə (müridinə) çevrilir, o, bir sıra vəzifələri yerinə yetirməlidir. Bu vəzifələrin hasili kimi bir məqamı qeyd etmək olar: Mürid öz mürşidinə bütün varlığı ilə bağlı olmalı, irfan cığırında düzgün addımlamaq üçün mürşidinə müqəddəs, kamil insan kimi baxmalıdır. Allaha gedən yolda Mürşidin onun qəlbini nurlandıracağına inanmalıdır. Necə ki, Nəsimi öz mürşidi Nəimi haqqında deyirdi.

Nagahan bir şahə düşdü könlümüz,
Üzü bədrü mahə düşdü könlümüz.
Ta ki, Fəzlullahə düşdü könlümüz,
Uş həqiqi rahə düşdü könlümüz.

Şair öz müəliminin yolunu həqiqi olduğunu bilir və onun təriqətini qəbul etməklə könlünün düzgün yola yönəldiyinə bütün varlığı ilə inanır.

Mürid-mürşid münasibətlərindən danışarkən Şeyx İbrahim Gülşəni yaradıcılığı ön sırada dayanır. “Azərbaycan Klassik Ədəbiyyatı Kitabxanası”nda Şeyx İbrahim Gülşənidən verilən 26 qəzəlinin 25–nin məqtə beytində şair öz adı ilə bərabər mürşidinin də adını çəkmişdir. Əlbəttə müxtəlif beytlərdə ustadının anılması məzmunu da fərqlidir. Məsələn, əgər bir beytdə

Rövşəninün eşqi ilə, Gülşəni, degil bana
Kim olubdur səncələyin bir daha rüsvayi – eşq.
deyirsə, başqa bir beytdə Rövşəninin eşqi bəla adlandırdığını ifadə edir:
Rövşəni eşqə bəla der, leyk nedim Gülşəni,
Ol bəlasız edəməzəm vərham ikən könlüm şad.

Sufi şairi onun üçün kamil insan olan Rövşənisiz qəlbinin sözünü də qəbul etmir. Çünki o qəlbə eşq çırağı yandıran kamil ustad olmuşdur ki, könlündə qərar tutan yalnız onun tələqin etdiyi eşqdır:

Rövşəni pərvərdəsidir Gülşəni, onun üçün,
Gün kimi rövşən görünür aləmə andan ziya.

Gülşəni yaradıcılığını təhlil edərkən aydın olur ki, o, mürşidi Rövşəniyə bütün varlığı ilə inanaraq, haqq yolunun ən sədaqətli müridlərindən olmuşdur.

Açar Sözlər: *Təsəvvüf, Mürid, Mürşid, Eşq, Salik, Sufi.*

OSMANLI ARŞİVİNDE YENİ TASNİF EDİLEN BELGELER IŞIĞINDA 1914 OSMANLI-ALMAN İTTİFAK ANTLAŞMASI *1914 OTTOMAN-GERMAN ALLIANCE AGREEMENT IN THE LIGHT OF DOCUMENTS CLASSIFIED IN THE OTTOMAN ARCHIVE*

Ahmet Ali GAZEL

Prof. Dr. ,Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Harbi yaralarını sarmaya çalışırken bir yandan da iki bloka ayrılmış Avrupa'da yalnızlıktan kurtulmak için ittifak girişimlerinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti öncelikle Üçlü İtilafı oluşturan İngiltere Fransa ve Rusya'ya ittifak teklifinde bulunmuştur. Bu devletlerin kabul etmemesi üzerine Almanya'ya teklif götürülmüştür. Almanya ittifaka sıcak bakmasa da gelişen olaylar neticesi Osmanlı ile ittifak yapmaya karar vermiştir. 27 Temmuz'da görüşmeler gizli bir şekilde başlamış ve Sadrazam Sait Halim Paşa'nın belirtilen tarihte taleplerini bildirmiştir. 31 Temmuz 1914 tarihinde Sait Halim Paşaya antlaşma yapma yetkisi verilmiştir. Neticede 2 Ağustos 1914 tarihinde Sait Halim Paşa'nın Yeniköy'deki yalısında antlaşma imzalanmıştır.

Belirtilen antlaşma bilinmekle beraber Türk arşivlerinde bulunamamıştı. Antlaşmanın ıslak imzalı orijinali ancak antlaşmanın yapılmasından 103 sene sonra 2017 yılında arşivde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Bu bildiri de okuyucuya yeni sunulan belgeler ışığında antlaşmanın müzakere süreci ve 2 Ağustos 1914 tarihli antlaşma hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Almanya, I. Dünya Savaşı, Sait Halim Paşa*

ABSTRACT

While the Ottoman Empire tried to heal the wounds of Tripoli and the Balkan War, it also attempted alliances to escape the loneliness in Europe divided into two blocks. The Ottoman Empire first offered an alliance to Britain, France and Russia, which constitute the Triple Entente. Upon the refusal of these states, an offer was sent to Germany. Although Germany did not favor the alliance, it decided to make an alliance with the Ottoman Empire as a result of the events. On 27 July, the negotiations started in secret and informed the Grand Vizier Sait Halim Pasha's requests on the specified date. On 31 July 1914, Sait Halim Pasha was given the authority to make a treaty. As a result, the treaty was signed on 2 August 1914 at Sait Halim Pasha's mansion in Yeniköy.

The mentioned treaty was known but was not found in the Turkish archives. The wet-signed original of the treaty was only available to researchers in the archive in 2017 103 years after the treaty was concluded. In this paper, the reader will be informed about the negotiation process of the treaty and the treaty dated 2 August 1914 in the light of the new documents.

Keywords: *Ottoman Empire, Germany, World War I, Sait Halim Pasha*

SAİT HALİM PAŞA'YA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ (1918 MECLİS SORUŞTURMASI TUTANAKLARINA GÖRE)

*SAIT HALİM PASHA ACCORDING TO THE ENTRY OF THE OTTOMAN
STATE INTO THE FIRST WORLD WAR (ACCORDING TO THE MINUTES OF THE
1918 PARLIAMENTARY INVESTIGATION)*

Ahmet Ali GAZEL

Prof. Dr. ,Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Yirminci yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti arka arkaya büyük felaketler yaşamış ve bu felaketler zinciri neticesinde de tarih sahnesinden çekilmiştir. Bu felaketler zincirinin sonuncusu Birinci Dünya Savaşı olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması üzerine bu işin askeri ve siyasi sorumluları aranmaya başlanmıştır. İşin siyasi sorumluları doğal olarak dönemin hükümetleriydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında iki hükümet görev yapmıştır. Bunlardan ilki Almanlarla ittifak antlaşması imzalayarak Osmanlı Devleti'ni savaşa sokan Sait Halim Paşa Hükümetiydi. İkincisi ise Sait Halim Paşa'nın istifası üzerine göreve gelen Talat Paşa Hükümetiydi. Bu iki hükümet hakkında 4 Kasım 1918 tarihinde, hazırlıksız savaşa girme ve yaşanan mağlubiyette önemli sorumlulukları oldukları gerekçesiyle meclis soruşturması açılmıştır. Soruşturmayı yapmakla Beşinci Şube görevlendirilmiştir. 6 Kasım 1918 tarihinde ilk toplantısını yapan Beşinci Şube, toplam on altı toplantı yaparak 19 Aralık 1918 tarihinde sorgulamaları bitirmiştir. Beşinci Şube tarafından bir sadrazam, on iki nazır sorgulanmıştır. İki Şeyhülislamın da yazılı savunması alınmıştır. Soruşturma komisyonu eski hükümet üyelerine savaşa giriş ve savaş süreci ile ilgili olarak on soru sormuştur.

Sorulardan birincisi sebepsiz ve vakitsiz harbe girilmesiydi. Sorgulanan on iki nazıra ilk soru olarak bu sorulmuştur. Bu soruya doğal olarak en ayrıntılı cevabı Sait Halim Paşa vermiştir. Sait Halim Paşa soruya cevap verirken Osmanlı Devleti'nin savaş giriş sürecini de anlatmıştır.

Bildiride eski sadrazamın verdikleri ifadelerden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi anlatılacaktır. Bildiri hazırlanırken Beşinci Şube tarafından yapılan sorgulama tutanaklarından, dönemin basınından, Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinden, hatıralardan ve araştırma eserlerden yararlanılacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Sait Halim Paşa, Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı*

ABSTARCT

At the beginning of the twentieth century, the Ottoman Empire suffered major disasters one after the other, and as a result of these disasters, it withdrew from the stage of history. The last of this chain of disasters was the First World War.

Upon the defeat of the First World War, military and political officers were sought for. Naturally, the politicians were the governments of the time. During the First World War, two governments served. The first was the Sait Halim Pasha Government, which signed an alliance agreement with the Germans and put the Ottoman Empire into war. The second was the government of Talat Pasha who took office after Sait Halim Pasha resigned. On 4 November 1918, a parliamentary investigation was initiated against these two governments on the grounds that they had important responsibilities in the unprepared war and defeat. The Fifth Division was assigned to conduct the investigation. Having held its first meeting on 6 November 1918, the Fifth Branch held a total of sixteen meetings and ended the

interrogations on 19 December 1918. A fifth Grand Vizier and twelve ministers were questioned by the Fifth Division. The written defense of both Shaykh al-Islam was also taken. The investigating commission asked ten former members of the government about the entry into the war and the war process.

The first question was the unjustified and premature war. This was asked as the first question to the twelve overseas questioned. Naturally, Sait Halim Pasha gave the most detailed answer to this question. Sait Halim Pasha, while answering the question, also explained the Ottoman Empire's war entry process.

In the paper, the entry of the Ottoman Empire to the First World War will be explained based on the statements of the former grand vizier. During the preparation of the declaration, the minutes of the inquiry made by the Fifth Branch, the press of the period, the Council of Mabusan Zabıt Cerideles, memoirs and research works will be utilized.

Keywords: *Sait Halim Pasha, Ottoman Empire, First World War*

TÜRK DEVLET ANLAYIŞI VE İRAN DEVLET ANLAYIŞININ ETKİLEŞİMİ

TURKISH STATE IDEA AND THE INTERACTION OF IRAN STATE IDEA

Selim Hilmi Özkan

Prof. Dr; Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZET

İslam öncesi dönemde Orta Asya merkezli olarak kurulan Hunların parçalanmasından sonra Hunların bir kısmı Batı'ya göç ederek burada yeni devletler, kalanlar ise Göktürk ve Uygur devletlerini kurmuştur. İslam'ın kabulü sonrası ise Karahanlı, Gazneli, İran merkez olmak üzere Büyük Selçuklu ve Anadolu Merkezli Anadolu Selçuklu devleti kuruldu. Kurulan bu devletler sayesinde Türkler, egemen oldukları bölgelerde kendilerine has bir devlet anlayışı meydana getirmişleridir. Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonra ise, bu din Türklerin yaşayışı üzerinde etkili olduğu gibi devlet anlayışı üzerinde de etkili olamaya başlamıştır. Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra da İslam öncesi dönemde olduğu gibi Batı'ya doğru büyük göç dalgaları meydana getirdiler. Bu göçler sırasında egemen oldukları bölgeleri etkiledikleri gibi egemen oldukları coğrafyadan da etkilenmişlerdir. Etkiledikleri ve etkilendikleri coğrafyadan birisi de İran ve Fars kültürüdür. Bilhassa Büyük Selçuklu döneminde Türk kültürü İran kültürünü hem etkilemiş hem de etkilenmiştir. Bu süreç Anadolu Selçuklu döneminde de devam etmiştir.

Selçuklu Devletinin kurucusu olan Oğuz Türkleri X. yüzyıla İslam dinini kabul etmiş olarak girdiler. Bundan sonra kurulan Türk-İslam Devletleri, İslam dininin hâkim bulunduğu bölgelerde mevcut kültür çevresi değerleriyle Bozkır Türk Kültürü siyasi, sosyal, hukukî ve örfinin birbiri ile kaynaştığı kendine has karaktere sahip teşekküller meydana getirmişlerdir. Karahanlılar ile başlayan bu süreç Büyük Selçuklu, Beylikler ve Anadolu Selçuklu ile devam etmiştir.

Bu çalışmamızda Türklerin Bozkır ilinden İslami döneme geçişte nasıl bir değişim geçirdiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda Türk kültürü üzerinde etkili olan unsurlar ile Türk kültürünün etkilediği özelde İran, genelde ise bölgedeki diğer medeniyetler ile etkileşimi karşılaştırılacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Türk Kültürü, İran Kültürü, Türk Devlet Geleneği*

ABSTRACT

Following the collapsed of the Huns, which were founded in the pre-Islamic period in Central Asia, some of the Huns migrated to the West and established new states and the remaining, Gokturk and Uighur states. Turks after the adoption of Islam was established Karahanli and Ghaznavid states. Following years Great Seljuk was established, İran based, Anatolian Seljuk Anatolian based, by Turks. Thanks to these states, Turks have created their own idea of the state in the regions they ruled. After the adoption of the Islamic religion by the Turks, this religion had an impact on the idea of the state as well as on the life of the Turks. Turkish people after the adoption of the Islamic religion, migrated large waves of immigration to the West as in the pre-Islamic period. During these migrations, they affected the regions they ruled as well as the geography they dominated. Iran and Persian culture is one of the geography they are affected and affected. Especially during the Great Seljuk period, Turkish culture affected and influenced Iranian culture. This process continued during the Anatolian Seljuk period.

The Oghuz Turks, the founder of the Seljuk State, entered the Xth century as accepting Islam. The Turkish-Islamic States established after that, in the regions where the Islamic religion prevails, have formed unique entities with the existing cultural environment values

and the political, social, legal and customary of the Steppe Turkish Culture. This process started with Karahanlılar and continued with Great Seljuk, Principalities and Anatolian Seljuk.

In this study, it will be tried to show how the Turkish state idea have changed in the transition from the steppe to the Islamic period. At the same time, the factors that have an impact on the Turkish culture will be compared with the influence of Turkish culture on Iran in particular and the interaction with other civilizations in the region.

Keywords: *Turkish Culture, Iranian Culture, Turkish State Tradition*

OSMANLI DEVLETİNDE KÖLELİĞİN VE KÖLE TİCARETİNİN HUKUKİ ALT YAPISI

LEGAL INFRASTRUCTURE OF SLAVERY AND SLAVE TRADE IN OTTOMAN EMPIRE

Selim Hilmi ÖZKAN

Prof. Dr; Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZET

Köle hukuki, iktisadi ve sosyal bakımlardan hür insanlardan farklı ve aşağı statüde bulunan kimse demektir. Harplerde esir alınan ve bütün varlığıyla, bir başkasının mülkü olan kimsedir. Bu esir erkek ise “köle”, kadın ise “cariye” ismi verilir. Köle ve cariye aynı hükümlere tabidir. Kölelik, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber, başlangıç tarihi hakkında kesin bilgi vermek mümkün değildir. Tarihte, her devirde ve her millette köleliğin izleri görülmektedir. Yirminci yüzyıl başlarına kadar her milletin sosyal yapısında köleliğe yer verilmiştir. Tarih boyunca toplumların birbirleriyle savaşmaları sonucunda ele geçirilen esirlerin cezalandırılması düşüncesi, kölelik müessesesinin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur.

Kölelik hukukunu ilk olarak düzenleyen, kölelerin toplum hayatındaki yaşayışını insanî bir hale getiren ve onlara birçok haklar sağlayan İslam dîni olmuştur. Avrupa'nın 20. yüzyılda düşündüğü, fakat bir türlü temin edemediği kölenin haklarını, İslâmiyet orta çağda 7. yüzyılın ilk yarısında bir sosyal kurum olarak düzenlemiş ve tatbikata koymuştur. İslamiyet, köleliği kaldırmamakla beraber, kölenin hukukunu bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Osmanlı Devletinde kölelik diyebileceğimiz ilk uygulama I. Murad döneminde Edirne'nin fethinden sonra Balkanlarda yapılan fetihlerde esir alının kişilerden temin edilmiştir. Bu köleler feth edilen bölgelerin imarında kullanılmıştır. Osmanlı Devleti de kölelerin haklarını İslam hukukuna göre düzenlemiştir. Osmanlı kanunsuz olarak köle edinen veya köle edinilmesine yardımcı olanları cezalandırmıştır.

Bu çalışmamızda daha çok köleliğin tarihi gelişiminden ziyade Osmanlı Hukuk sistemi içerisindeki uygulamasına bakmaya çalışacağız. Bu konuda bu güne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan farklı olarak köle ticaretinin ve köle edinmenin hukuki zemini ve Osmanlı Devletindeki uygulaması ortaya konmaya çalışılacaktır. Kaynaklarımız Osmanlı belgeleri ve bu konuda yazılmış değerlendirmeler olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Köle, Köle Ticareti

ABSTRACT

Slave is a person who is legally, economically and socially different from other people. He is the taken prisoner in wars and is the property of someone else. This captive male is called “slave” and female is called “concubine”. Slave and concubine are subject to the same provisions. Slavery is as old as the history of humanity, but it is not possible to give precise information about the beginning date. Traces of slavery had be seen in every historical period and in every nation, in history. Until the beginning of the twentieth century, slavery was included in the social structure of each nation. Throughout history, the idea of punishing the prisoners seized as a result of the fighting of societies has been an important factor in the establishment of slavery.

Islam was the first to regulate the law of slavery, to make the lives of slaves in social life human and to give them many rights. Islam, as a social institution in the first half of the 7th century in the Middle Ages, introduced and exercised the rights of the slave, which Europe thought in the 20th century but could not provide. Although Islam did not abolish slavery, it tried to place the law of the slave legal right. The first practice, which can be called slavery in the

Ottoman Empire, was obtained from the prisoners in the conquests of the Balkans after the conquest of Edirne during the reign of Murad I. The Ottoman State regulated the rights of slaves according to Islamic law. The Ottomans punished those who had unlawfully enslaved or helped to obtain slaves.

In this study, rather than the historical development of slavery, we will try to look at the application in the Ottoman legal system. There have been many studies on this subject. Unlike these studies, the legal basis of slave trade and acquiring slaves and its application in the Ottoman Empire will be put forward. Our sources will be Ottoman documents and evaluations written on this subject.

Keywords: *Ottoman State, Slave, Slave Trade*

THE MISSIONARY MOVEMENT IN THE SAFAVID EMPIRE: INTERRELIGIOUS AND INTERCULTURAL EXCHANGES

Gunay HEYDARLI

PhD Candidate, Baku State University

ABSTRACT

Shah I Abbas (1587-1629) devoted the first ten years of his reign to strengthening domestic and foreign policy in order to regain Safavid territories taken by the Ottoman Empire. This included a series of ambassadorial visits to the European courts during his reign. Two main issues dominated the messages that diplomats conveyed: 1) the desire to establish an alliance with the European countries 2) to divert the silk trade from an overland east-west route that went through Ottoman territory to a north-south route that went by sea. The second part of his offer contained not only trade concessions for European enterprises, but also privileges for Christian missionaries. The Safavid shah gave them a permit to construct convents in various provinces and became residents. The missionaries were intermediaries between the Safavid Empire and Europe. It is important to note that without their records the appearance of the Safavid cities, negotiations between the Safavid rulers and envoys, the Shahs' character traits, non-muslim population, the Safavid food and the local celebrations would remain abstract. They had participated in different philosophical disputations with Muslim clerics. In a result of such disputes, the both sides, the Catholic missionaries and Shiite clerics created various works relating with Christianity and Islam. This paper attempts to address the following questions from a historical perspective: Why did the missionaries want to penetrate to the Eastern Christian Community? Why were they frustrated in converting the Eastern Christians? How did they play an intermediary role in interreligious and intercultural exchanges?

Keywords: *Christian missionaries, Safavid Empire, Eastern Christian Community*

TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDE GENEL KÜLTÜR DERSLERİ

GENERAL EDUCATION COURSES IN TURKISH UNIVERSITIES

Mustafa SAĞDIÇ

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Üniversitedeki genel kültür müfredatı, bölüm ya da anabilim dalı ayrımı yapılmaksızın tüm öğrenciler tarafından paylaşılan ortak bir öğretim programıdır. Üniversitelerdeki genel kültür eğitimi uluslararası literatürde çoğunlukla *general education*, *core curriculum* ya da *liberal education* gibi kavramlarla ifade edilmektedir ve oldukça kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de üniversite programlarında okutulan genel kültür derslerinin tarihi gelişimini de dikkate alarak, üniversite eğitimi içerisindeki yerini uluslararası literatür aracılığıyla değerlendirmektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile yapılmıştır. Araştırmanın temel veri kaynağını Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında üniversite programlarında yer alan genel kültür dersleri oluşturmuştur. Elde edilen dokümanlar içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Ortaya konulan bulgular arasında; (a) Türk üniversitelerindeki genel kültür dersleri temel bilgi ve becerileri kazandırmak için yeterli değildir. (b) Genel kültür dersleri içinde uygulama derslerine yeterince yer verilmemektedir. (c) Genel kültür derslerinin yönetiminde koordinasyon sorunları yaşanmaktadır. (d) Genel kültür dersleri disiplinler arası yaklaşıma yeterince uygun değildir. Çalışmadan elde edilen bulgular ilgili literatür ile tartışılmış ve bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu kapsamda özellikle üniversitelerdeki genel kültür dersleri ile ilgili akademik çalışmaların artırılması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Genel Kültür Eğitimi, Öğretim Programı, Türkiye

ABSTRACT

The general culture curriculum at the university is a core curriculum shared by all students, regardless of department. General cultural education in universities is generally expressed in the international literature by concepts such as *general education*, *core curriculum* or *liberal education* and has a comprehensive content. The purpose of this study, taking into account the historical development of general culture courses taught in Turkish university programs, to evaluate its place in university education through international literature. The study was conducted with document analysis, one of the qualitative research methods. The main data source was general culture courses in Turkish university programs especially after 1980. The obtained documents were analyzed by content analysis technique. Among the findings; (a) General culture courses in Turkish universities are not sufficient to provide basic knowledge and skills. (b) There is not enough practices in general culture courses. (c) There are coordination problems in the management of general culture courses. (d) General culture courses are not adequately suited to the interdisciplinary approach. The findings of the study were discussed with the related literature and some suggestions were developed. In this context, it is especially important to increase academic studies related to general culture courses in universities.

Keywords: University, General Culture Education, Curriculum, Turkey

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE COĞRAFI KAVRAMLARA İLİŞKİN ÖĞRENME GÜÇLÜKLERİ

LEARNING DIFFICULTIES REGARDING GEOGRAPHICAL CONCEPTS IN SOCIAL STUDIES TEACHING

Mustafa SAĞDIÇ

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Özkan BAŞAK

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler dersi programında yer alan “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ve “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde geçen öğrenme güçlüğüne sahip kavramları öğretmen deneyimleri aracılığıyla tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda, 5. ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ve “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde yer alan 76 kavram seçilmiştir. Bu kavramlarla ilgili olarak, öğretmenlere uygulanmak üzere 6 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu çalışma 20 Sosyal bilgiler öğretmenine uygulanarak öğrencilerin öğrenmekte güçlük çektikleri coğrafi kavramları zorluk derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Uygulanan görüşme formu ile elde edilen bulgulara göre öğrencilerin öğrenmekte güçlük çektikleri kavramlar ünitelere göre belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, öğrencilerin öğrenmede güçlük çektikleri kavramlar zorluk derecesine göre sıralanmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin; ölçek, mera, ithalat, paralel, jeotermal ve jeopolitik kavramları ile ilgili öğrenme güçlüklerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu kavramlardan bazıları soyut içerikleri nedeniyle zor öğrenilirken, bazılarının da yeterince Türkçeleştirilemediği için öğrenilemediği anlaşılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular literatür göz önünde bulundurularak yorumlanmış; Sosyal Bilgiler eğitimi, coğrafya eğitimi ve kavram öğretimi alanlarına katkı sağlayabilecek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Coğrafya, Kavram, Öğrenme güçlüğü

ABSTRACT

The aim of this study is to identify the learning difficulties related to the geographical concepts in the units of “Production, Distribution and Consumption”, “People, Places and Environments ve and “Global Connections” in the 5th and 6th grade social studies curriculum. . For this purpose, 76 concepts in “Production, Distribution and Consumption”, “People, Places and Environments” and “Global Connections” 5. units were selected. In relation to these concepts, a semi-structured interview form with 6 questions was prepared to be applied to teachers. This study was applied to 20 social studies teachers and students were asked concepts that they have difficulty in learning. According to the findings of the interview form, the concepts that the students have difficulty in learning were determined according to the units. As a result of the study, it was found out that the students had difficulties in learning and did not have difficulties. As a result of the students; learning difficulties related to scale, pasture, import, parallel, geothermal and geopolitical concepts. The data obtained as a result of the research were interpreted by considering the literature; Suggestions that could contribute to social studies education, geography education and concept teaching were presented.

Keywords: Social studies, Geography, Concept, Learning disability

AFYONKARAHİSARDA YETİŞEN BAZI TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN EKSTRAKLARININ BİYOLOJİK ETKİNLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

İbrahim EROL

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Tıbbi ve aromatik bitkiler hastalıkların önlenmesi, sağlığın sürdürülmesi ve hastalıkların iyileştirilmesi için ilaç olarak geleneksel ve modern tıpta kullanılmaktadır. Aynı zamanda besin takviyeleri, bitkisel çay, tat, çeşni olarak beslenmede faydalanılmaktadır. Parfüm, vücut bakım ürünleri olarak parfümerive kozmetikte kullanılmasının yanı sıra, parlaticılar hatta böcek ilaçları olarak sanayinin farklı kollarında geniş bir kullanım alanı bulmaktadır. Bir çok alanda kullanım alanı bulan tıbbi ve aromatik bitkiler biyolojik kültürel ve endüstriyel kaynaklardır. Bu kaynaklara olan talep son yıllarda oldukça artmış ve artmaya devam etmektedir. Bu bitkilerin değeri tıp ve sağlık alanında sentetik yolla elde edilen etkin maddelerine göre çok yönlü etkiye sahip olmaları ve yan etkilerinin bulunmaması gibi nedenlerle artmaktadır. Dünyada 50.000 ila 70.000 arasında bitki türünün modern ve geleneksel tıbbın kullanıldığı bilinmektedir. Kozmetik ve botanik endüstrisinin de kullandığı bitki türleri bu sayıya dahil değildir.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Nane, Kekik

ABSTRACT:

Medicinal and aromatic plants are used in traditional and modern medicine as medicines for the prevention of diseases, maintaining health and improving diseases. At the same time, nutritional supplements, herbal tea, taste, condiments are used as nutrition. In addition to being used in perfumery and cosmetics as body care products, perfume is widely used in different branches of industry as brighteners or even pesticides. Medicinal and aromatic plants, which are used in many fields, are biological cultural and industrial resources. Demand for these resources has increased considerably in recent years and continues to increase. The value of these plants increases in medicine and health due to the fact that they have a multi-faceted effect compared to the active substances obtained by synthetic means and the absence of side effects. It is known that between 50.000 and 70.000 plant species are used in modern and traditional medicine in the world. The plant species used by the cosmetic and botanical industry are not included in this number.

Keywords: Afyonkarahisar, Mint, Thyme

SÜLFONAMİT YAN GRUPLU YENİ MALEİMİT POLİMERLERİNİN SENTEZİ

İbrahim EROL

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üni. Fen Edebiyat Fakültesi

Ramazan ÖZÇAKIR

Öğrt. Gör., Akdeniz Üniversitesi Elmalı MYO

ÖZET

Sentetik polimerlerin ticari boyutlarda üretiminin başlamasından önce insanlar; giyinme ve dokunma amaçlı gereksinimlerini yün, pamuk, keten türü doğal liflerden sağlamışlar, günlük hayatta yararlandıkları eşya ve malzemelerin yapımında çelik, cam, odun, taş, tuğla, çimento gibi maddeleri kullanmışlardır.

Sülfonamidler genellikle sarı-beyaz renkli, acı tatda, kristalize toz halindedirler. Serbest asit formları suda çözünmez, etanol ve asetonda kısmen çözünürler. Bu bileşiklerin sodyum tuzlarının sudaki çözünürlükleri fazladır. Safrada ve serumdaki çözünürlükleri iyidir.

Maleimidler önemli bir malzeme türüdür. N-Fenil maleimid, N-Hidroksifenil maleimid ve halojen substitüye fenil maleimid gibi N- substitüye olmuş maleimid monomerler, genellikle polimerik matrislerin termal kararlılıklarını ve alev karşı dayanımlarının artmasını sağlamak amacı ile tasarlanırlar. N-sübstitüye maleid imidler ve türevleri, ana zincirdeki halkalı imid yapıları sayesinde rijid (sert) polimerlerin önemli bir sınıfını oluşturur. Ana zincirdeki halkalı imid yapıları, polimerlere üstün mekanik ve termal dayanıklılık sağlar. Son zamanlarda yüksek performanslı polimerik malzemelerin, elektronik, biyomalzeme ve diğer endüstriyel alanlardaki geniş kullanım yelpazeleri sebebiyle önemli çalışmalara konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Polimer, Maleimit, Sülfonamid

ABSTRACT:

Prior to the commencement of the commercial production of synthetic polymers, humans were able to: wool, cotton, linen, natural fibers such as steel, glass, wood, stone, brick, cement.

Sulfonamides are generally yellow-white, bitter, crystalline powder. The free acid forms are insoluble in water, partially soluble in ethanol and acetone. The sodium salts of these compounds have high solubility in water. It has good solubility in bile and serum.

Maleimides are an important type of material. N-substituted maleimide monomers, such as N-Phenyl maleimide, N-Hydroxyphenyl maleimide and halogen substituted phenyl maleimide, are generally designed to provide improved thermal stability and flame resistance of the polymeric matrices. N-substituted maleid imides and derivatives form an important class of rigid polymers due to the ring imide structures in the main chain. Ring imide structures in the main chain provide polymers with superior mechanical and thermal resistance. Recently, high performance polymeric materials have been subject to important studies due to their wide range of applications in electronics, biomaterials and other industrial fields.

Keywords: Polymer, Sulphonamide, maleimide

BİR REKREASYONEL PAZARLAMA FAALİYETİ OLARAK KÖROĞLU ZİRVESİ YÜRÜYÜŞÜNÜN DOĞA VE KÜLTÜR TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

*EVALUATION OF "KÖROĞLU SUMMIT HIKING" AS A RECREATIONAL
MARKETING ACTIVITY IN TERMS OF NATURE AND CULTURAL TOURISM*

Tuççe ÜNER

Öğr.Gör.Dr.,Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Aybike Tuba ÖZDEN

Öğr.Gör.Dr.,Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ÖZET

Karadeniz bölgesinde kıyı turizmi çok gelişemediği için turizmin gelişebilmesi adına alternatif turizm faaliyetlerinden faydalanılmıştır. Karadeniz bölgesinde alternatif turizm faaliyetleri olarak çok geniş ormanların ve yüksek dağların varlığı turizmin bu yönde gelişmesi için fırsat sağlamaktadır. Bolu'nun doğal güzellikleri, zengin bitki örtüsü ve tabiatı, özellikle yoğun iş temposundan ve kalabalık şehirlerden kaçan turistlerin ilgi odağı yapmıştır. Bolu, alternatif turizm açısından değerlendirilmesi gereken stratejik bir konumdadır. Bolu'nun, Türkiye'nin en büyük iki ili olan İstanbul ve Ankara arasında ve yakın mesafede olması onu cazibe merkezi hale getirmektedir. Bolu, denize kıyısı olmayıp doğal güzellikleri ile ön plana çıkan ve birçok turizm çeşidinin uygulanabileceği ender illerdendir. Konumu ve turizm çeşitliliği Bolu'yu yerli ve yabancı turistlerin kış turizmi, spor turizmi, termal turizm, doğa turizmi, yayla turizmi, kültür turizmi, ekoturizm uygulamaları için ziyaret ettikleri önemli bir yer haline getirmiştir.

Çalışmada, doğa ve kültür turizmi kapsamında, Köroğlu Zirvesi Yürüyüşü ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, turizm alanında gelişmeye açık olan Bolu'nun sahip olduğu doğal güzelliklerinin rekreasyonel pazarlama çatısı altında incelenmesi ve Köroğlu Dağı'na tırmanma faaliyetinin doğa ve kültür turizmi açısından değerlendirilmesini sağlamaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımı, saha araştırması ve dokümantasyon yöntemi; araştırma deseni olarak da durum çalışması kullanılmıştır. Çalışmada rekreasyonel pazarlamanın, Köroğlu ile bağdaştırılan Bolu'da, turizmin gelişmesindeki önemi vurgulanmaktadır. Köroğlu Zirvesine tırmanış etkinliğinin tanıtılması, doğa ve kültür turizmi uygulamaları, Bolu halkının katılımı, destekler ve Bolu dışından gelen turistler açısından bulgular değerlendirilmiştir. Sonuç olarak bu rekreasyon faaliyetinin yeterli ve yetersiz olduğu yönler incelenerek çözüm önerileri sunulmuştur. Araştırmanın rekreasyonel pazarlama çatısı altında doğa ve kültür turizmini inceleyen diğer araştırmacılara da gelecek çalışmalarda ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Turizm, Rekreasyon

ABSTRACT

Although coastal tourism in the Black Sea region does not develop much for these reasons, alternative methods like other regions have been utilized for the development of tourism. The existence of vast forests and high mountains as alternative tourism activities in the Black Sea region provides an opportunity for tourism to develop in this direction. Natural beauties, vegetation and nature have made people the center of attention especially for the tourists fleeing from busy business tempo and crowded cities. Bolu is in a strategic position that should be evaluated in terms of alternative tourism. It is close to İstanbul and Ankara which are the two biggest cities of Turkey, makes Bolu the center of attraction. Bolu is one of the rare cities where many kinds of tourism can be applied with natural beauties which has not seaside. Its location and diversity of tourism make Bolu an important place for domestic and

foreign tourists to visit for winter tourism, sports tourism, thermal tourism, nature tourism, plateau tourism, cultural tourism, and ecotourism.

In study, within the scope of nature and cultural tourism, Koroğlu Summit Hiking is investigated. This study aims to examine the natural beauties of Bolu, which is open to development in the field of tourism, under the umbrella of recreational marketing and to evaluate the climbing to Koroğlu Mountain in terms of nature and cultural tourism. As a qualitative method semi-structured interview form approach, field research, and documentation method were used in the research; and research design is a case study. The study emphasizes the importance of recreational marketing in the development of tourism in Bolu, which is associated with Koroğlu. Introducing the climbing activity to Koroğlu Summit, nature and cultural tourism applications, participation of Bolu people, supports and findings for the tourists coming from outside Bolu were evaluated. As a result, the ways in which this recreation activity is sufficient and inadequate are examined and solutions are presented. It is thought that the research will shed light on other researchers who study nature and cultural tourism under the umbrella of recreational marketing.

Keywords: *Marketing, Tourism, Recreation*

PROOF SCHEME CHARTS AND INSTRUCTIONAL EXPLANATIONS USED BY PROSPECTIVE CLASS TEACHERS FOR CIRCUMFERENCE CALCULATIONS

Ülkü Çoban Sural* and Neşe Işık Tertemiz**

* Research Assistant, Gazi University, Institute of Educational Sciences, Department of Basic Education – Ankara/Turkey

** Prof. Dr., Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Basic Education – Ankara/Turkey

ABSTRACT

Aiming to define the proof schemes used by prospective class teachers in their instructional descriptions related to circumference, this study is using case study model which is one of the patterns of qualitative research methodology patterns. Study group comprised of prospective teachers studying their 3rd year in Class Teaching undergraduate program in a public university in Ankara. Study group has been defined by using criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods. The main criteria of this study is to have received *Primary School Mathematics Education I* and *Primary School Mathematics Education II* classes. These classes are taken during the 3rd grade and this is the reason for collecting data from prospective teachers studying in 3rd grade. The study has been participated by 93 prospective class teachers. Study data has been collected by using a data collection tool prepared by the researchers and consisting of open-end questions. The prospective teachers have been posed a question related to measuring perimeter, created by Dicson, Brown and Gibson (1984) and adopted to Turkish by the researchers. Furthermore, some other additional questions related to gaining information on the indicators of proof schemes have also been posed to reveal the used proof schemes in detail. Study data have been collected during the last week of the spring semester of 2018-2019 academic year. Data collection tool has been personally applied by researchers to prospective teachers being educated in three different branches. The collected data have been analysed by using descriptive analysis method in consideration of evidence chart categorization developed by Harel and Sowder (1998) and also supported by direct citations. According to study findings, prospective class teachers are mostly using experimental proof schemes in their instructional explanations related to circumference. Experimental proof schemes consist of two sub-charts and of those, perceptual evidence chart is the more preferred one. This is an indication that the prospective teachers are anticipating that the solution is correct but they are unable to formally transform it in a correct manner. The main indicators of these proof schemes are the efforts to convince the students through drawings, and make an inference based on insufficient mental presentations. In circumference related instructional explanations, experimental proof schemes are the most preferred ones followed by analytic proof schemes and the least preferred one were external proof schemes.

Keywords: *Mathematics education, Proof scheme, Prospective class teachers*

THE INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MATHEMATICS AND SCIENCE PROBLEM SOLVING SKILLS AND ACHIEVEMENTS OF STUDENTS WHO WERE BEING EDUCATED WITH STEM

Dilber Acar^{*}, Neşe Tertemiz^{**}, Adem Taşdemir^{***}

ABSTRACT

One of the approaches which is aimed to prepare students for the future is the STEM approach. The main purpose of STEM education is to provide 21st skills, also to provide the necessary knowledge in the fields of science, technology, engineering and mathematics. The aim of this study was to determine the relationship between mathematics and science non-routine problem solving skills and academic achievements of students who were being educated with STEM. For this purpose, the correlational research model was used. The study group consisted of 43 fourth grade students from a primary school in Niğde city center. In order to obtain the data in the study, Science Academic Achievement Test, Mathematics Academic Achievement Test, Science Problem Solving Skills Measurement Tool, Mathematics Problem Solving Skills Measurement Tool which were developed by the researchers were used. Correlation analysis was used for data analysis. As a result of the analyzes, the relationship between of the students' achievement in science and mathematics courses was positive, significant and moderate; also a significant, positive and moderate relationship was found between mathematics achievement and non-routine mathematics and science problem solving skills. While there is a positive, meaningful and high level relationship between students' non-routine mathematics problem solving skills and non-routine science problem solving skills and science achievement, it was determined that also a positive, meaningful and high level relationship between science problem solving skill and science achievement. The results of this study show that the acquisition of knowledge and skills are interrelated. In this context, it is recommended to start and spread STEM education at an early age which aims to gain knowledge in the fields of science, technology, engineering and mathematics and 21st century skills.

Keywords: *STEM, Non-routine problem solving skills, Academic achievement.*

* Class Teacher, Ministry of Education, Niğde/ Turkey E-mail: dilber.kaptan@gmail.com

**Prof., Gazi University Education Faculty Department of Elementary Education, Ankara/ Turkey E-mail: tertemiz@gazi.edu.tr

***Dr., Ahi Evran University Education Faculty Department of Elementary Education, Kırşehir/ Turkey Email: ademtashdemir@ahievran.edu.tr

FACTORS THAT CONTRIBUTE TO ADULT LEARNERS' PERSISTENCE IN BASIC LITERACY PROGRAMS IN TURKEY

H. Ayşe Caner (Ed.D.)

Assist. Prof.,Boğaziçi University, Faculty of Education

Işık Yılmaz (MA)

Dogus Automative, Human Resources Dept.

ABSTRACT

Participation is one of the core concepts in adult education and it is related to the dropout and the persistence of adults' involvement. The participation in any adult education activity is not an implication of completion of the program. In fact, the completion rate of programs is not as high as the participation rate. Thus, it is crucial to understand the reasons why adult learners participate and how they persist in adult education. This qualitative study presents the factors that contribute to the persistence of adult learners in basic literacy programs. Eighteen female participants over 18-year-old and who completed Level-I Literacy courses and currently enrolled in Level-II Literacy courses at four different public education centers were selected and interviewed to understand factors affecting their persistence. The content analysis of the data revealed that the source of motivation, having a positive attitude and personal desire to participate; positive learning environment involving supportive peers and competent and supportive adult trainers and supportive family environments, friends and employers all contributed to persistence.

Keywords: *Adult education, Drop-out, Persistence*

ENERJİ DÖNÜŞÜMLERİ KONUSUNDA AÇIK UÇLU SORULARDAN OLUŞAN BİR ÖLÇME ARACI GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI¹

Ayşe ÇİFTÇİ¹, Mustafa Sami TOPÇU²

¹Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye
²Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye

ÖZET

Mevcut araştırmanın amacı, ortaokul 7. sınıf öğretim programında yer alan enerji dönüşümleri konusu ile ilgili kavram öğrenme düzeylerini belirlemeye yönelik açık uçlu sorulardan oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı 2018-2019 eğitim-öğretim yılı fen bilimleri dersi öğretim programı incelenmiştir. Sonrasında 7. sınıf fen bilimleri dersi öğretim programında ‘Enerji Dönüşümleri’ konusunda yer alan kazanımları ölçmeye yönelik 15 açık uçlu soru hazırlanmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra Fizik alanında uzman 1 öğretim üyesinden, Fen Eğitimi alanında uzman 3 öğretim üyesinden, Ölçme ve Değerlendirme alanında uzman bir öğretim üyesinden, 3 fen bilimleri öğretmeninden ve Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman olan 1 öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Yapılan öneriler ve eleştiriler doğrultusunda soru sayısı 7’ye düşürülmüştür. Ölçme aracı enerji dönüşümleri konusu ile ilgili bütün kazanımları içermektedir. Ölçme aracında enerji dönüşümleri konusuna ilişkin olarak, kinetik enerji, potansiyel enerji, kinetik ve potansiyel enerjinin birbirine dönüşümü, sürtünme kuvvetinin kinetik enerji üzerindeki etkisi, hava veya su direncinin yaşamdaki etkisi konusunda açık uçlu sorular yer almaktadır. Kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla belirtke tablosu hazırlanmıştır. Hazırlanan 7 sorunun pilot uygulaması yapılmıştır. Soruların pilot uygulaması, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde İstanbul ili Esenyurt ilçesindeki bir ortaokulda, Muş ili merkezindeki bir ortaokulda ve Muş iline bağlı bir köydeki bir ortaokulda 8. sınıfta öğrenim gören 41 öğrenciyle yapılmıştır. 41 öğrencinin sundukları görüşler ve pilot uygulamadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve sorulara son hali verilmiştir. Sonuç olarak, 7. sınıf düzeyinde ‘Enerji Dönüşümleri’ konusunda açık uçlu 7 sorudan oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Dönüşümleri, Kavram Öğrenme, Açık Uçlu Sorular, Geçerlik, Güvenirlilik

¹ Bu araştırma, birinci yazarın doktora tezi kapsamında gerçekleştirilmiş ve Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü’ nün SDK-2018-3373 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ STEM TEMELLİ DERSLERİN BAŞARILI BİR ŞEKİLDE UYGULANMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

Mustafa Sami TOPÇU¹, Ayşe ÇİFTÇİ²

¹Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye

² Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye

ÖZET

Günümüzde gerek günlük hayatta gerekse de meslek hayatında bireylerin problem çözme, eleştirel düşünme, takım çalışması, iletişim ve işbirliği gibi 21. yy. becerilerine sahip olması önem arz etmektedir. Dolayısıyla erken çocukluktan itibaren çocukların 21. yy becerilerinin gelişimini sağlamak gerekmektedir. Çocukların 21. yy. becerilerinin gelişimini sağlayabilecek yaklaşımlardan birisi de STEM eğitimidir. STEM eğitimi fen, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi disiplinlerin entegrasyonuna dayalı bir yaklaşımdır. STEM eğitiminin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla öğretmen adayları ve öğretmenler, STEM pedagojisinde uzman olmak ve STEM içerik bilgisini kazanmak konusunda desteklenmelidirler. Bu amaç doğrultusunda mevcut araştırmada, okul öncesi öğretmen adaylarına STEM eğitimi verilmiştir. Mevcut araştırmada, okul öncesi öğretmen adaylarının STEM temelli derslerin başarılı bir şekilde uygulanmasına yönelik görüşlerini ve önerilerini incelemek amaçlanmıştır. Nitel araştırma olarak tasarlanan araştırmada bir devlet üniversitesinde 3. sınıfta öğrenim gören 39 okul öncesi öğretmen adayıyla çalışılmıştır. Bu araştırmada okul öncesi öğretmen adayları belli bir süre STEM eğitimi aldıktan sonra, dersi veren öğretim üyesi rehberliğinde STEM temelli dersler planlamış ve sınıf ortamında uygulamışlardır. Bu kapsamda mevcut araştırmada okul öncesi öğretmen adayları, kendilerinin yaptıkları planlamalar ve uygulamaları dikkate alarak STEM temelli derslerin daha başarılı bir şekilde uygulanmasına yönelik görüşlerini ve önerilerini ifade etmişlerdir. Araştırmanın veri toplama araçlarını öğretmen adaylarının doldurdukları açık uçlu soru formu, odak grup görüşmesi ve gözlem defterleri oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda öğretmen adaylarının STEM temelli derslerin daha başarılı bir şekilde uygulanması ile ilgili görüş ve önerilerine ilişkin şu 8 temaya ulaşılmıştır: Kullanılacak malzemeler, grup çalışması, sınıf düzeni ve yönetimi, zaman yönetimi, çocukların seviyesine uygunluk, problemi tanımlama ve ifade etme, etkinlikleri planlama ve uygulama, STEM eğitiminin verilmesi. Mevcut araştırmada, STEM temelli derslerin uygulanmasına yönelik görüş ve önerilerin ifade edilmesi, STEM eğitimi uygulamalarının daha nitelikli hale gelmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: STEM Temelli Dersler, Okul Öncesi Öğretmen Adayları, Görüş, Öneriler

AZƏRBAYCANDA “KAMANÇA MƏKTƏBİ” DƏRSLİKLƏRİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİ

Səbinə MƏMMƏDOVA
AMK-nın müəllimi, dissertant

ABSTRACT

Kamança çalğı alətlərimiz içərisində həzin tembri, zəngin melodik imkanları ilə fərqlənən bir alətdir. Bu alətin tədrisi və inkişaf etdirilməsi üçün ölkəmizdə hər çür şərait yaradılmışdır. Digər alətlərin tədrisində olduğu kimi kamança alətinin tədris olunmasında da elmi-metodik vəsait çox mühüm amildir. Təəssüf ki, kamança alətinin tədris olunmasına baxmayaraq, uzun müddət bu alət üçün yazılmış elmi metodik dərslik yox idi. Məhz belə bir zərurəti nəzərə alan Üzeyir bəy Hacıbəyli (1885-1948) bu vacib vəzifəni Cəvahir Həsənovaya (1915-1985) tapşırır. Üzeyir bəyin təklifi ilə Cəvahir Həsənova ilə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının pedaqoqu S.L.Bretanskinin köməyi sayəsində respublikamızda ilk dəfə olaraq 1940-cı ildə kamança məktəbi dərsliyi yazılır və kitab şəklində nəşr etdirilir. Musiqi məktəbləri üçün nəzərdə tutulmuş bu kitab vasitəsilə şagirdlər ən ibtidai mövzulardan başlamış mürəkkəb materialları çalmağa hazırlanırdılar. Bu dərslik müəllimlərin müvafiq materiallar seçməsində müəyyən çətinlikləri aradan qaldırdı. Cəvahir Həsənovanın “Kamança məktəbi” dərsliyindən sonra nəşr olunan Ramiz Mirişli (1970), R.Rəcəbova, O.İmanova (2005), R.İmanov, O.İmanova, R.Rəcəbova və D.Quliyevin (2013) və başqalarının nəşr etdirdikləri “Kamança məktəbi” dərslikləri bu alətin tədrisinin inkişafı üçün atılmış mühüm addımlardan biri idi. Adlarını qeyd etdiyimiz dərsliklərin bir-birindən fərqləndirən özünəməxsus cəhətləri olmasına baxmayaraq əsas forma kimi Cəvahir xanımın dərsliyi əsas sütun rolunu oynamışdır. Dərsliklərin arasında bənzər cəhət odur ki, hər bir dərsliyin əsas məqsədi ibtidai kamança tədrisinin ən başlıca vəzifələrini yerinə yetirmək, barmaqların düzgün qoyulması, kamanın hərəkətləri ilə əlaqələndirilməsi və çalğı vərdişlərinin mənimsənilməsidir. Bu dərslik kamança alətində not ifadəliliğini öyrənmək istəyən musiqiçilər üçün bir növ, əlifba rolunu oynayar. Dərsliyin ilk səhifələri alət ilə tanışlıqdan başlayır və şəkillər vasitəsilə kamançanın quruluş hissələri və onların adları göstərilir. **Çox təəssüfki son zamanlar bəzən yararsız dərslilər də meydana çıxır.** Lakin buna baxmayaraq sonda belə bir nəticəyə gəlirik ki, kamança aləti və onun tədrisi ilə bağlı bu dərslilər müasir dövrümüzdə bu alətə olan marağın daha da artmasına səbəb olmuş və yeni-yeni istedadlı ifaçıların yetişməsinə güclü təkan vermişdir.

Açar Sözləri: Kamança, Cəvahir Həsənova, Dərslik, Tədris.

İSMİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ İBTİDAİ SİNİF ŞAĞIRDLƏRİNİN NİTQİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ YOLLARI

THE WAYS FOR DEVELOPING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' SPEECH IN TEACHING PROCESS OF THE NOUN

Maya Qasımova

Dr. ,Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ÖZET

Əşya haqqında anlayış insanın ilkin anlayışıdır. Belə ki, obyektiv varlığın (əşyanın) mövcudluğu əlamət, keyfiyyət, miqdar və hərəkətin (və ya onlara aid sözlərin) mövcudluğu üçün şərtidir. Bu səbəbdən, elmi və məntiqi əsasa söykənərək dil təlimində nitq hissələrinin tədrisinə isimdən başlanılır.

İsmlər konkret və mücərrəd, xüsusi və ümumi, tək və toplu varlıqların adını bildirməklə zəngin leksik məna daşıyıcısıdır. Azərbaycan dilində sadə isimlə yanaşı, təxminən 80-dən çox sözdüzəldici şəkilçi vasitəsilə əmələ gələn yüzlərlə düzəltmə isim var. Bu şəkilçilərdən 40-dən çoxu adlardan, 40-a yaxını isə feillərdən isim düzəldir. Bu baxımdan ismlər dilimizin lüğət tərkibində üstünlük təşkil edir.

İsmın kateqoriyalarının (hal, mənsubiyyət, şəxs, kəmiyyət, inkarlıq) çoxluğu onun zəngin leksik-semantik xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Məsələn, Azərbaycan dilində cins anlayışı olmadığı halda, ismlər leksik (*əmi, bibi, nənə, baba*), morfoloji (*Mahir-Mahirə, katib-katibə*) və sintaktik yolla (*hüquqşünas oğlan, həkim qız*) cins anlayışını ifadə edə bilər.

İsmın zəngin fonetik, leksik-semantik, morfoloji və sintaktik xüsusiyyətlərə malik olması onun tədrisində şagirdlərin orfoepik vərdişlərinin formalaşdırılması, lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsi üçün geniş imkanlar açır. Məqalədə bu imkanlar geniş təhlil edilir, ibtidai sinif müəllimlərinə kömək məqsədilə tətbiqi səmərəli ola biləcək metodlar, konkret iş növləri (çalışmalar, didaktik oyunlar) təklif edilir.

Açar Sözlər: *İbtidai sinif şagirdləri, İsmın tədrisi, Nitq inkişafı, Orfoepik vərdişlər, Lüğətin zənginləşdirilməsi, Yaxınmənalı və əksmənalı ismlər.*

ABSTRACT

The concept of things is the initial concept of man. So, the existence of objective entity (thing) is a condition for the presence of signs, qualities, quantities and action (or words related to them). Therefore, based on scientific and logical foundation in language study the teaching of parts of speech is started from the noun.

By expressing the name of concrete and abstract, special and general, singular and collective beings, nouns are carriers of rich lexical meaning. Besides, the simple nouns in Azerbaijani language, there are hundreds of derivative nouns formed by more than 80 lexical suffixes. More than 40 of these suffixes form nouns from nouns, and about 40 of these suffixes form nouns from verbs. For this reason, nouns prevail in the vocabulary of our language.

The majority of noun categories (case, affiliation, person, number, negation) is associated with its rich lexical-semantic features. For example, there is not a gender concept in the Azerbaijani language, but nouns can express a gender concept via lexical (uncle, aunt, grandmother, grandfather), morphological (Mahir-Mahira, secretary) and syntactical (lawyer boy, doctor girl) ways.

The rich phonetic, lexical-semantic, morphological and syntactic features of the noun provide wide opportunities for the formation of students' orthoepic skills and enrichment of

the vocabulary in the process of its teaching. In the article, these opportunities are analyzed, productive methods and concrete work types (exercises, didactic games) are offered for the purpose to help primary school teachers.

Keywords: *Primary school students, Teaching of the noun, Speech development, Orthoepic skills, Enrichment of vocabulary, Synonymous and antonymous nouns.*

ÜMUMTÜRK DİLLƏRİNİN DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNİN QARŞILIQLI İNTEQRASIYA MƏSƏLƏLƏRİNİN TƏDQIQI ƏHƏMİYYƏTİ

*THE IMPORTANCE OF STUDYING THE INTEGRATION OF DIALECTS AND ACCENTS
OF THE TURKIC LANGUAGES*

Mahirə HÜSEYNOVA

Prof., Dr., Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Filologiya fakültəsinin dekanı

ÖZET

Qədim, zəngin, ortaq tarixi köklərə əsaslanan 25-dən çox qohum türk dilləri qloballaşan dünyada özünə məxsus xüsusiyyətlərini qoruyub saxlayaraq müasir bəşər sivilizasiyasında öz layiqli yerini tutmaqdadır. Türk xalqlarının tarixləri, mədəniyyətləri ortaq bir kökə malik olduğu kimi, bu xalqların dilləri və ya dialekt və şivələri də eyni kökə əsalanırlar. Fərqli tarixi inkişaf yolu keçmələrinə baxmayaraq türkcələrin həm ədəbi dillərinin, həm də dialekt və şivələrinin kökü, özəyi, anası ümumtürk dilidir və indiyə kimi türkologiya elmində türkcələrin dialekt və şivələrinin qarşılıqlı inteqrasiya problemləri əhatəli və sistemli şəkildə də tədqiq edilməmişdir. Müasir dövrdə ümumtürk dillərinin dialekt və şivələrinin qarşılıqlı inteqrasiya məsələlərinin tədqiqi olduqca əhəmiyyətli səsələnir və bu baxımdan bu məsələləri tezislər şəklində aşağıdakı kimi göstərə bilərik:

1) Müxtəlif coğrafi və siyasi mövqələrdə yerləşən bu dillər zaman-zaman işğallar, qonşu mədəniyyətlərin repressiya və istilalarının təsiri ilə müxtəlif inkişaf yolu keçmiş və nəticədə də bu dillərin dialekt və şivələri arasında müəyyən fonetik fərqlər yaranmışdır ki, bu fərqlərin müqayisə, qarşılaşdırma, tutuşdurma yolu ilə öyrədilməsi olduqca aktualıq kəsb edən məsələlərdəndir.

2) Meydana çıxan bu fərqləri ümumtürk dillərinin dialekt və şivələrində mövcud olan morfoloji kateqoriyalara da şamil etmək olar və şübhəsiz ki, bu fərqlər də türkcələrin həm ədəbi dillərini, həm də dialekt və şivələri arasında müəyyən anlaşılmazlıqlar yaradır ki, bütün bunların da müqayisəli şəkildə tədqiqi olduqca vacib məsələlərdəndir.

3) Zəruri bir mövzu olan ümumtürk dillərinin dialekt və şivələrinin qarşılıqlı inteqrasiya məsələlərinin leksik istiqamətdə 25-dən çox qohum dillərin və ya dialektlərin müqayisəli öyrənilməsi dialektologiya elminin prioritet sahələrindəndir. Araşdırma prosesində ümumtürk dilləri dialekt və şivələrinin müqayisəsinin leksik yöndə istiqamətləri müəyyənləşdirilməli, leksik kontaktlar nümayiş etdirilməli, müqayisəli leksikanın inkişaf mexanizmi açılmalı, onun əsas cəhətləri aydınlaşdırılmalıdır ki, bütün bunlar da ortaq türk dillərinin yaradılması üçün olduqca gərəklı məsələlərdəndir.

4) Ümumtürk dillərinin dialekt bölünmələri, onların təkamülündə meydana çıxan innovasiya hallarının müəyyənləşməsi, eləcə də konkret bir dilin başqa yaxın qohum dillərlə ortaq və ayrılan xüsusiyyətlərinin geniş və hərtərəfli təhlili tarixi-dialektoloji tədqiqat nəticəsində mümkündür ki, bu da qohum dillərin tipoloji xüsusiyyətlərinin sinxron təsvirinə kömək edə bilər.

5) Ümumtürk dillərinin dialekt və şivələrinin müqayisəli öyrənilməsi ən böyük dil ailələrində fonetik, leksik və qrammatik inteqrasiyaların müəyyənləşdirilməsi, eyni zamanda, bu dillərin özündə mövcud olan bir sıra mühüm, aktual məsələlərin həlli üçün böyük imkanlar yaradır və bu baxımdan fonetik, qrammatik, leksik sistemdə mövcu olan dil hadisələrinin, dil faktlarının qohum türk dillərinin dialekt və şivə materialları əsasında araşdırılması böyük əhəmiyyət daşıyır.

Açar Sözlər: Türk dilləri, Dialektologiya, İnteqrasiya, Dil hadisələri.

ABSTRACT

Based on ancient, rich, common historical roots, more than 25 Turkic languages preserve their peculiarities in the globalized world and occupy a worthy place in modern human civilization. History of Turkic peoples, as cultures share a common root, the languages or dialects and dialects of these peoples are also rooted in the same root. Although they have a different historical path of development, both the literary language of the Turks, as well as the roots of dialects and dialects, The mother, mother is a Turkic language, and so far the problems of the integration of Turkic dialects and dialects have not been investigated extensively and systematically. In the modern world, the study of the integration of dialects and dialects of the Turkic languages sounds quite important and in this respect we can point these issues in the form of theses:

1) These languages, located in different geographical and political positions, have occasionally been occupied by occupation, under the influence of repression and invasion of neighboring cultures, various developmental paths have been made, resulting in certain phonetic differences between the dialects and dialects of these languages. Teaching these differences through comparison, comparison, reconciliation is one of the most pressing issues.

2) These differences can also be attributed to the morphological categories that exist in the dialects and dialects of the Turkic languages, and, of course, these differences also reflect the Turkish language and literary it also creates certain misunderstandings between dialects and dialects, comparative research of all these is also a very important issue.

3) Dialogue of Turkic languages, which is a necessary topic and more than 25 related languages in the lexical direction of the integration of syllables or comparative study of dialects is one of the priority areas of dialectology. In the research process it is necessary to determine the lexical direction of the comparison of dialects and dialects of the Turkic languages, to show lexical contacts, the mechanism of development of comparative vocabulary should be opened, its main features need to be clarified. All of this is a matter for the establishment of common Turkic languages.

4) Dialectical division of Turkic languages, identification of innovation situations arising in their evolution, as well as a particular language in common with other related languages and a comprehensive analysis of the isolated features is possible as a result of historical and dialectological research, this may also contribute to the synchronous description of typological features of related languages.

5) Comparative study of dialects and dialects of the Turkic languages, phonetic in the largest language families; definition of lexical and grammatical integration, at the same time, these languages have a number of important ones, provides great opportunities for pressing issues, and in this regard, phonetic, language phenomena present in grammatical, lexical systems, the study of language facts on the basis of dialect and syllabic materials of related Turkish languages is of great importance.

Keywords: *Turkish languages, Dialectology, Integration, Language phenomena.*

KNOWLEDGE OF NURSES WORKING IN INTERNAL UNITS REGARDING CANCER SCREENING TESTS AND THEIR STATUS OF HAVING SCREENING TESTS

Lecturer Dr. Funda Akduran¹, Lecturer Dr. Öznur Adadioğlu², Lecturer Dr. Ahmet Seven³

¹Department of Internal Medicine Nursing, Faculty of Health Sciences, Sakarya University

²Department of Internal Medicine Nursing, Faculty of Health Sciences, Sakarya University

³Nursing, Afşin Vocational School of Health, Kahramanmaraş Sütçü Imam University

Aim: In terms of having a successful screening program, it is very important that nurses have sufficient and correct knowledge level in cancer screenings and turn this into positive attitudes and behaviors. This study was conducted with an aim to determine the knowledge of nurses working in internal units regarding cancer screening tests and their status of having screening tests.

Method: : After the approval of the ethics committee was obtained, the research was conducted through the descriptive and cross-sectional method with 56 nurses who were working in internal units and voluntarily agreed to participate in the study within working hours. The data were collected by using face-to-face interview technique through the 10-item "Personal Information Form" including socio-demographic characteristics and the 27-item "Cancer Screenings Related Knowledge Status Evaluation Form" prepared by the researchers by reviewing the literature. The analyses of the data were performed on the computer environment, and in the evaluation of percentage, mean, frequency distribution and categorical variables, Pearson chi-square test was used. Statistical significance level was accepted as $p < 0.05$.

Findings: It was determined that 85.7% of the nurses participating in the study were female, 58.9% were 29 years old or younger and 57.1% were married. It was seen that 82.1% of them had bachelor's degree and 69.6% did not smoke. 7.1% of the nurses stated that they had a cancer history in themselves and 35.7% had a cancer history in their families. It was seen that all of the participants (n=56) had heard about Cancer Early Diagnosis Screening and Training Center (KETEM) and 80.4% stated that the most appropriate unit for cancer screening was "KETEM". It was observed that 76.8% of the nurses did not have cancer screening appropriate for their ages. It was seen that the participants did not have knowledge regarding the cancers on which screening was made according to the national cancer screening program at the rate of 37.5% and cancer screening tests at the rate of 66.7%. The remaining participants answered the screened cancer type and tests incorrectly, incompletely or excessively. It was seen that according to the national cancer screening program, 58.9% of the nurses had wrong knowledge about the target population of colorectal cancer screenings and 51.8% had wrong knowledge about the target population of breast cancer screenings while 51.8% did not know the role of Family Health Centers in breast cancer screenings. It was observed that the rate of regularly having cancer screening test appropriate for their ages by the nurses who had a cancer history was statistically significant ($\chi^2=59.22$; $p < 0.05$). The rate of having regular pap-smear among nurses who considered themselves at risk in terms of cervical cancer was found to be statistically significant ($\chi^2=66.76$; $p < 0.05$). The rate of

having colonoscopy among the nurses who considered themselves at risk in terms of colorectal cancer was also found to be quite significant statistically ($\chi^2=25.04$; $p<0.001$).

Conclusion: In the study, it was seen that most of the nurses did not have cancer screening tests appropriate for their ages, stated the reason for this as "negligence" and "not considering it necessary", had screening tests when they considered themselves as "at risk", did not have sufficient knowledge about cancer screening tests and had wrong knowledge about the target population of national cancer screenings.

Keywords; *Cancer screening tests; Nurse; Breast cancer; Colon cancer; Cervical cancer.*

KOLOREKTAL KANSER GENÇLERDE NEDEN ARTIYOR?

Funda Akduran

Öğr.Gör.Dr., Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

Giriş: Dünyada ve ülkemizde kolorektal kanser (KRK), tüm kanserler içerisinde her iki cinsiyette de üçüncü sırada yer almaktadır. Gençlerde KRK sıklığının yılda yüzde 2 oranında arttığı, her 7 kolon kanserinden birinin 40 yaş altı hastada görüldüğü ve bu tablodaki en önemli etkenlerin obezite ve hareketsiz yaşamla çok yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir. KRK, diyet için en hassas kanserlerden birisidir. Diyet alışkanlıklarının, bağırsaktaki bakteri popülasyonlarını dolayısıyla mikrobiyotayı da değiştirebileceğini, bunun metabolitlerin ve hormonların seviyelerini değiştirerek tümör büyümesini etkileyebileceğine yönelik pek çok önemli çalışma yapılmaktadır. Aşırı kilolu veya obez olmak, fiziksel olarak aktif olmamak, fazla miktarda işlenmiş (sosis, salam, sucuk gibi tuzlu ve katkı maddeli etler) veya işlenmemiş kırmızı et (sığır, kuzu, karaciğer ve benzerleri) tüketmek, sigara dahil tütün ürünlerini kullanmak ve fazla miktarda alkol almak değiştirilebilir risk faktörleri arasında yer alırken; ileri yaş, kalın bağırsak polipleri, inflamatuvar bağırsak hastalığının olması, ailede kalın bağırsak polipleri veya kalın bağırsak kanserinin varlığı vb durumlar KRK için değiştirilemez risk faktörleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda özellikle gençler arasında beslenme şeklinin daha çok fast food tarzı beslenmeye dönmesi, gençlerin düşük lif-yüksek yağ içeren beslenme alışkanlığı, önceki nesillerden daha fazla işlenmiş yiyecekleri tercih etmeleri, hareketsiz yaşama sebep olan durumların artması, örneğin; televizyon seyretmek için oturup geçirilen sürenin ve bilgisayar kullanım sürelerinin uzaması, cep telefonu ile meşgul olurken hareketin kısıtlanması gibi nedenler sedanter yaşama davetiye çıkarmaktadır. Tüm bunlara bağlı artan obezite prevalansı, özellikle genç popülasyonda KRK'lerin artış göstermesinde en önemli nedenler olarak görülmektedir. Bunlara ilaveten bağırsak mikrobiyotasındaki değişimler, artan çevresel risk faktörleri, gençler arasında yayılan sigara, nargile vb tütün ürünlerinin ve alkol kullanımının artması da KRK'lerin artışına olumsuz destek sağlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler: Son yıllarda özellikle gençler arasında artan KRK'in gelişimini önlemek için farkındalık çalışmaları arttırılmalı, klinisyenler bu eğilimin farkında olmalı ve genç yaş grubunu da kapsayan tarama kılavuzları yeniden gözden geçirilmelidir.

EVALUATING SELF-EFFICACY AND CARE BURDEN OF FAMILY MEMBERS GIVING CARE TO CANCER PATIENTS

Öznur ADADIOĞLU

Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
Sakarya, Türkiye

Ahmet SEVEN

Dr. Öğretim Üyesi ,Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Afşin Sağlık Yüksekokulu,
Hemşirelik Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye

Funda AKDURAN

Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
Sakarya, Türkiye

Aim: This study was conducted for the purpose of examining the relationship between self-efficacy and care burden of family members giving care to cancer patients.

Materials and Methods: The study was carried out as a descriptive and cross-sectional study with 140 patient relatives, who were giving care to cancer patients and agreed to participate in the study between August – October 2019. Data were collected using a question form including socio-demographic characteristics, Caregiving Burden Scale and General Self-Efficacy Scale. The lowest and highest possible scores to be obtained from the Caregiving Burden Scale which consists of 22 items are 0 and 88, respectively and if the scale score is high, it means that the distress level is high. The General Self-Efficacy Scale consists of 10 items and the lowest and highest possible scores to be obtained from the scale are 10 and 40, respectively.

Findings: Among the patient relatives whose age average was $44,05 \pm 12,55$ years; 65% were female, 48,6% were primary school graduates and 45,7% were housewives. It was found that 54,3% of them had equal income to expenditure and 65,7% were not working. 29,3% of the patients were followed with the diagnosis of lung cancer. It was determined that 41,4% of the caregivers had been giving care for six months and below and 50% were the patient's child. It was determined that self-efficacy score average of the caregivers included in the study was $29,34 \pm 5,82$ and their Caregiving Burden Scale score average was $28,19 \pm 12,47$. It was found that the caregivers' age, gender, marital status, educational background, working position, occupation, previous experience on patient care and degree did not affect their total care burden score ($p > 0.05$). It was determined that the caregivers' duration of caregiving ($p < 0.05$), level of income ($p < 0.05$), physical ($p < 0.01$), psychological ($p < 0.001$) and financial ($p < 0.001$) problems affected their care burden. It was determined that there was no relationship between the caregivers' self-efficacy and care burden ($p > 0.05$).

Conclusion: In the study, it was seen that the patient relatives giving care to cancer patients had lower care burden; caregiving duration, level of income and physical, psychological and financial problems affected care burden; and there was no relationship between the patient relatives' care burden and self-efficacy.

Keywords: *Care burden, Cancer, Self-efficacy.*

THEORY/MODEL USE IN DOCTORAL THESES WRITTEN IN THE FIELD OF INTERNAL DISEASES NURSING IN TURKEY: A SYSTEMATIC COMPILATION

Öznur ADADIOĞLU

Öğr. Gör. Dr ., Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Sakarya,
Türkiye

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this systematic compilation is to examine doctoral theses written in the field of Internal Diseases Nursing, based on theory and model systematically.

Method: In this study which was planned descriptively; a searching was conducted using the keywords “nurse, model, hypothesis, nursing, theory” on the National Thesis Searching database and the doctoral theses written in the field of Internal Diseases Nursing between 2007–2017 were examined. Data were evaluated using descriptive statistical methods and then number and percentage distributions of the data were performed.

Findings: In the first stage of examining the studies; an evaluation form consisting of inclusion criteria was created. In line with that form, a database searching was conducted by the researcher. As a result of the examination, it was determined that 25 doctoral theses were written in the field of Internal Diseases Nursing, based on theory/model in Turkey between 2007 and 2017. These theses were examined. In the second stage; a control list consisting of topics such as the name of the study to be examined, type and form of the study, name of the theory/model used in the study, sample group and sample number, year of the study and result of the study, was created. It was determined that the most commonly used theories/models were; Orem’s Self-Care Deficiency Theory (16%), Roy’s Adaptation Model (16%), Case Management Model (16%), Watson’s Human Care Model (8%) and Health Belief Model (8%). Sample of doctoral thesis studies generally consists of diabetic patients (24%) and patients diagnosed with heart failure (12%). Majority of the theses conducted using theory/model are experimental studies (52%).

Conclusion: As a consequence; a model/theory based viewpoint in nursing is important, because it promotes planning and administering individuals’ care purposefully and systematically. However, the use of theories and models in doctoral theses written in the field of Internal Diseases Nursing in our country is limited.

Keywords: *Doctoral thesis, Theory, Model, Internal diseases nursing*

HEMŞİRELİK ARAŞTIRMALARINDAN YARARLANMADA KARŞILAŞILAN ENGELLER

OBSTACLES TO BENEFIT FROM NURSING RESEARCH

Havva Sert

Dr.Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Serap Cetinkaya

Arş.Gör., Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Sebahat Gökçe Doğan

Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Amaç: Çalışma, bir eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan hemşirelerin araştırma kullanım durumlarının değerlendirilmesi amacıyla planlandı. **Gereç ve Yöntem:** Tanımlayıcı tipte olan bu araştırma Sakarya’da bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde 60 hemşire üzerinde yapıldı. Kurum izni ve etik kurul izni alındı. Veriler Sosyo-Demografik Özellikleri İçeren Bilgi Formu ve Araştırma Kullanım Engelleri Ölçeği kullanılarak toplandı. Araştırma Kullanım Engelleri Ölçeği geçerlik ve güvenilirliği ilk olarak Bayık ve arkadaşları (2005) tarafından, daha sonra Erdoğan (2008) tarafından yapılmıştır. Ölçek hemşire, araştırma, kurum ve araştırma sunumu olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan en düşük puan 0, en yüksek puan 120’dir. Genel puan ortalamaları arttıkça ölçekte yer alan maddelerin engel olarak algılanma durumları da artmaktadır. Verilerin analizi bilgisayar ortamında yüzdeler, frekans, ortalama ve standart sapma yapılarak yorumlandı. **Bulgular:** Yaş ortalaması 29,51±6.07 olan katılımcıların %66,7’sinin kadın, %86,7’sinin lisans mezunu, %50’sinin dahili birimlerde çalıştığı, %80’inin klinik hemşiresi olduğu belirlendi. Katılımcıların %73,3’ünün yabancı dil bilmediği, %10’unun internet erişiminin olmadığı, %56,7’sinin hemşirelik araştırmalarına katılmadığı, %73,3’ünün hemşirelikle ilgili yayın takip etmediği, %45’inin hemşirelik ile ilgili bilimsel etkinliklere katılmadığı, %43,3’ünün hemşirelik eğitiminde bilimsel araştırmalarla ilgili ders almadığı, %66,7’sinin araştırma sonuçlarını çalışmalarda kullanmadığı saptandı. Hemşirelerin Araştırma Kullanım Engelleri Ölçeğinden aldığı puanın 83,93±26,67 (min:0-max:112) olduğu belirlendi. Kurum alt boyutu puan ortalamasının 2,97±0,97, hemşire alt boyutu puan ortalamasının 2,86±0,91, araştırma alt boyutu puan ortalamasının 2,71±0,91 ve araştırma sunumu alt boyutu puan ortalamasının 2,70± 1,22 olduğu saptandı. **Sonuç:** Hemşirelerin araştırma yapmak ve araştırma uygulamalarında engellerle karşılaştıkları görülmektedir. Araştırma kapsamındaki hemşirelerin başta “kurum”, sırasıyla “hemşire”, “araştırma” ve “araştırma sunumu” nu araştırmadaki engeller olarak algılamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: *Araştırma, Hemşire, Engel*

Objective: The study was planned to evaluate the research use status of nurses working in a training and research hospital.

Material and Method: This descriptive study was conducted on 60 nurses in a Training and Research Hospital in Sakarya. Ethics committee permission was obtained. Data were collected using the Information Form containing Socio-Demographic Characteristics and the Research Use Barriers Scale. The validity and reliability of the Research Barriers Scale were firstly performed by Bayık et al. (2005) and then by Erdoğan (2008). The scale consists of four sub-dimensions: nurse, research, institution and research presentation. The lowest score was 0 and the highest score was 120. As the general score means increase, the perceived status of the items in the scale as an obstacle increases. Data analysis was interpreted by using percentage, frequency, mean and standard deviation in computer environment.

Results:The mean age of the participants was 29.51 ± 6.07 years. It was determined that 66.7% of the participants were women, 86.7% were undergraduate graduates, 50% were working in internal units, 80% were clinical nurses. 73.3% of the participants did not speak foreign languages, 10% did not have internet access, 56.7% did not participate in nursing research, 73.3% did not follow nursing publications, 45% did not attend nursing scientific activities. 43.3% did not take courses related to scientific research in nursing education and 66.7% did not use the research results in the studies. It was determined that the nurses' score from the Research Use Barriers Scale was 83.93 ± 26.67 (min: 0-max: 112). The mean score of the institution sub-dimension was 2.97 ± 0.97 , the mean score of the nurse sub-dimension was 2.86 ± 0.91 , the mean score of the research sub-dimension was 2.71 ± 0.91 and the mean score of the research presentation sub-dimension was 2.70 ± 1 . It is seen that nurses face obstacles in conducting research and research practices.

Conclusion:They perceive the “institution”, “nurse”, “research” and “research presentation in of the nurses within the scope of the research as obstacles in the research.

Keywords: *Research, Nurse, Obstacle*

DİYABETİK AYAK İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF GRADUATE THESIS RELATED TO DIABETIC FOOT

Havva Sert

Dr.Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Serap Çetinkaya

Arş.Gör., Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

ÖZET

Amaç: 1997-2019 yılları arasında diyabetik ayak ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırmanın çalışma grubunu, 1997-2019 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezine (Ulusal Tez Merkezi) kayıtlı elektronik ortamda ulaşılabilen diyabetik ayak ile ilgili hazırlanmış yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık olmak üzere toplam 85 lisansüstü tez oluşturdu. Tez taraması “diyabetik ayak” anahtar kelimesi kullanılarak yapıldı. Taranan tezler yıllara, alanlara, bilim dallarına ve konu içeriklerine göre incelendi.

Bulgular: Diyabetik ayak ile ilgili yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun 2015 (10), 2019 (9) ve 2018 (8) yıllarında olduğu belirlendi. Tezlerin %23.5’inin (20) yüksek lisans, %7.06’sının (6) doktora ve %69.41’inin (59) tıpta uzmanlık tezi olduğu saptandı. Tezlerin büyük çoğunluğunun endokrinoloji ve metabolizma hastalıkları (20), hemşirelik (14) ve klinik bakteriyoloji ve enfeksiyon hastalıkları (12) alanlarında olduğu görüldü. Çalışmaların çok az kısmının da mikrobiyoloji (2), genetik (1), deri mühendisliği (1), mekatronik mühendisliği (1), histoloji ve embriyoloji (1), halk sağlığı (1) nöroloji (2), moleküler tıp (1), fiziksel tıp ve rehabilitasyon (1) alanında olduğu saptandı. Çalışmaların %17.65’inin (15) diyabetik ayak enfeksiyonu, %15.2’sinin (13) diyabetik ayak bilgi, tutum ve davranışı ve %15.2’sinin (13) de diyabetik ayak tedavisi ile ilgili olduğu belirlenirken, çok az kısmının da sınıflama, maliyet, gen ekspresyonu, bakım yükü, hastaya yaklaşım, amputasyon, retrospektif analiz, psikososyal uyum, yatış süresi, diyabetik ayak ülseri önlenmesinde kullanılacak inovasyon ürünleri ile ilgili olduğu görüldü.

Sonuç: Diyabetik ayak ülseleri bireylerin morbidite, mortalitesine neden olan yaşam kalitesini olumsuz etkileyen, hastanede kalış süresini arttıran bir süreç olduğu göz önünde bulundurulursa diyabetik ayak ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmaların az sayıda ve yetersiz olduğu düşünülebilir. Diyabetik ayak sınıflaması, diyabetik ayak maliyeti, gen ekspresyonu, bakım yükü, hastaya yaklaşım, amputasyon, retrospektif analiz, psikososyal uyum, yatış süresi, diyabetik ayak ülseri önlenmesinde kullanılacak inovasyon ürünleri ile ilgili çalışmaların sayılarının artırılmasının hastanın yaşam kalitesinin artmasında yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

Keywords: *Diyabetik ayak, Yıl, Tez*

Objective: In this study, it was aimed to examine the postgraduate theses done between 1997 and 2019 about diabetic foot.

Material and Method: The study group consisted of 85 graduate theses, including master's, doctorate and medical specialties prepared for the diabetic foot which can be accessed electronically in the Thesis Center (National Thesis Center) between 1997-2019. The thesis

was searched using the keyword “diabetic foot. The researched theses were examined according to years, fields, disciplines and subject contents.

Results: It was determined that most of the theses about diabetic foot were prepared in 2015 (10), 2019 (9) and 2018 (8). It was found that 23.5% (20) of the theses were master's, 7.06% (6) were doctoral and 69.41% (59) were specialized in medicine. The majority of theses were in the fields of endocrinology and metabolic diseases (20), nursing (14) and clinical bacteriology and infectious diseases (12). Few part of the studies also include microbiology (2), genetics (1), skin engineering (1), mechatronic engineering (1), histology and embryology (1), public health (1) neurology (2), molecular medicine (1), physical medicine and rehabilitation (1). It was determined that 17.65% (15) of the studies were related to diabetic foot infection, 15.2% (13) of diabetic foot knowledge, attitude and behavior, and 15.2% (13) of diabetic foot treatment. Few studies were also related to classification, cost, gene expression, care burden, patient approach, amputation, retrospective analysis, psychosocial adjustment, length of hospitalization, and innovation products to be used to prevent diabetic foot ulcers. **Conclusion:** Diabetic foot ulcers cause morbidity and mortality of individuals and adversely affect quality of life. Considering situations, there are a small number of studies in Turkey related to diabetic foot and is considered to be inadequate

Increasing the number of studies on the classification of diabetic foot, the cost of diabetic foot, gene expression, care burden, approach to the patient, amputation, retrospective analysis, psychosocial compliance, duration of hospitalization, innovation products to be used in the prevention of diabetic foot ulcers are beneficial in increasing the quality of life of the patient.

Keywords: *Diabetic foot, Year, Theses*

HIV'Lİ HASTALARIN DEPRESYON VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

IDENTIFICATION OF DEPRESSION AND SOCIAL SUPPORT LEVELS IN HIV PATIENTS

Havva Sert

Dr.Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Sebahat Gökçe Doğan

Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Amaç: Bu araştırma HIV pozitif bireylerin depresyon ve sosyal destek düzeylerinin belirlenmesi amacıyla planlandı.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel tipte olan bu araştırmanın evrenini bir hastanenin enfeksiyon polikliniğine kayıtlı 142 hasta, örneklem grubunu ise basit rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 40 hasta oluşturdu. Kurum izni ve etik kurul izni alındı. Veriler, Mayıs 2018-Kasım 2018 tarihleri arasında Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) kullanılarak toplandı. Araştırmada kullanılan Beck Depresyon Ölçeği'nin Türkiye'deki geçerlik güvenirliği Tegin ve Hisli tarafından 1989 yılında yapılmış olup ölçek 21 sorudan oluşmaktadır. Her soruya 0-3 puan aralığında puanlar verilebilmekte olup ölçekten alınabilecek toplam puan 0-63 arasında olmaktadır. Alınan puan yükseldikçe depresyon düzeyinin ya da şiddetinin yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışmada kullanılan diğer bir ölçek olan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin ise Türkiye'deki geçerlik güvenirliği Eker ve Arkar tarafından 1995 yılında yapılmış ve 2001 yılında form yeniden gözden geçirilmiştir. Likert tipi olan ölçek toplamda 12 sorudan oluşmaktadır. Her bir soru "kesinlikle hayır" ile "kesinlikle evet" arasında değişen yedi dereceli (1-7 puan) olacak şekilde oluşturulmuştur. Ölçeğin aile, arkadaş, özel kişi desteğini belirlemek üzere oluşturulan üç alt ölçeği bulunmaktadır. Sonuçta alınan puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu göstermektedir. Verilerin analizi bilgisayar ortamında tanımlayıcı ve parametrik testler kullanılarak yapıldı.

Bulgular: Yaş ortalaması $36,85 \pm 11,45$ olan katılımcıların %87,5'i erkek, %37,5'i ilköğretim mezunu, %45,0'i bekar ve %52,5'i serbest meslek sahibiydi. Hastaların yarısından fazlasının kentsel alanda yaşadığı, %60,0'ının sigara, %20'sinin alkol kullandığı belirlendi. Hastaların yarısının ailesinde kronik hastalık olduğu, en sık görülen hastalıkların da (%35,0) diyabet, hipertansiyon (%25,0) ve (%15,0) kalp yetersizliği olarak sıralandığı görüldü. HIV pozitif bireylerin depresyon puanının $9,65 \pm 6,26$ olduğu ve %42,5'i hafif /orta düzey depresif belirtilere sahip olduğu görüldü. Hastaların, ÇBASDÖ puan ortalamasının ise $45,75 \pm 9,325$ olduğu bulundu. Bireylerin yaşı, medeni durumu, yaşadığı yer, eğitim durumu, sigara içme durumu ve hastaneye yatma durumlarının bireylerde görülen depresyon ve sosyal destek düzeyini etkilemediği saptandı.

Sonuç: Bireylerin yarıya yakınında hafif/orta düzey depresyon olduğu ve bireylerin depresyon düzeyi arttıkça algıladıkları arkadaş desteğinin de arttığı görüldü.

Anahtar Kelimeler: HIV, Sosyal destek düzeyi, Depresyon

SUMMARY

Objective: This study was planned to determine depression and social support levels of HIV positive individuals.

Material and Method: The population of this descriptive and cross-sectional study consisted of 142 patients enrolled in the infection outpatient clinic of a hospital, and the sample group consisted of 40 randomly selected patients. Corporate permission and ethics committee permission was obtained. Data were collected between May 2018 and November 2018 using

the Beck Depression Scale (BDI) and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSAS). Beck Depression Inventory and reliability of transitivity in Turkey was carried out in 1989 by Tegin and Hisli. The scale consists of 21 questions. Each question can be given points in the range of 0-3 points and the total score can be taken between 0-63. The higher the score, the higher the level of depression or severity. Another scale used in research was the Multidimensional Perceived Social Support Scale. Reliability and validity of the scale was carried out in 1995 by Eker and Arkar. In 2000, the form was reviewed. Likert type scale consists of 12 questions in total. Each question was composed of seven grades (1-7 points) ranging from “absolutely no” to “absolutely yes”. There are three subscales of the scale that were created to determine the support of family, friends and special people. The higher the score, the higher the perceived social support. Data analysis was performed using descriptive and parametric tests on computer.

Results: The mean age of the participants was 36.85 ± 11.45 , 87.5% were male, 37.5% were primary school graduates, 45.0% were single and 52.5% were self-employed. It was determined that more than half of the patients lived in urban areas, 60.0% were smoking and 20% were using alcohol. Half of the patients had chronic disease in their family and the most common diseases were diabetes (35.0%), hypertension (25.0%) and heart failure (15.0%). HIV-positive individuals had a depression score of 9.65 ± 6.26 , and 42.5% had mild / moderate depressive symptoms. The Multidimensional Social Support Scale was 45.7 ± 9.332 . Age, marital status, place of residence, education, smoking and hospitalization did not affect the depression and social support level of the individuals.

Conclusion: Nearly half of the individuals have mild / moderate depression and the perceived friend support increases as the depression level of individuals increases.

Keywords: *HIV, Social support level, Depression*

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OTİZMDEN ETKİLENMİŞ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN GÜNLÜK RUTİNLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

*OPINIONS OF PARENTS OF CHILDREN WITH AFFECTED AUTISM IN EARLY
CHILDHOOD ABOUT THEIR DAILY ROUTINES*

Arş. Gör. Şeyda YILDIRIM

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Latife ÖZAYDIN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Amaç: Otizm Spektrum Bozukluğu beyinde meydana gelen ve nedeni hala bilinmeyen bir nörogelişimsel bozukluktur. Otizm Spektrum Bozukluğu'ndan(OSB) etkilenen bireyler diğer yetersizlik alanlarında olduğu gibi bazı alanlarda akranlarından anlamlı farklılıklar göstermektedirler. Erken çocukluk özel eğitiminin temel ilkelerinden biri de çocuğun akranlarına göre gerilik gösterdiği alanların en erken zamanda belirlenip bu alanların çeşitli yöntem ve tekniklerle, uyanların artırılmasıyla ve yaşadığı çevrenin zenginleştirilmesiyle desteklenmesi gerekmektedir. Erken çocukluk döneminde bu destekleme sürecinin sağlanabileceği en temel bağlam ailedir. Küçük çocuklar bakımları ve etkileşim gereksinimleri dolayısıyla zamanlarının çoğunu aileleri ya da birincil bakıcılarıyla geçirmektedirler. Bu yüzden bu dönemdeki müdahalelerin aile ya da birincil bakıcı ile birlikte yürütülmesi büyük önem arz etmektedir. Erken müdahale sağlayıcıları, akranlarından farklı gelişim gösteren çocuğa yönelik bir müdahale programı hazırlamadan önce çocuğun içinde bulunduğu aile/çevre özelliklerini ve aile rutinlerini belirlemesi oluşturulacak erken müdahale programının özelliklerini ve programdaki amaçların ailenin rutinlerine nasıl aktarılabilirliğinin belirlenmesini sağlamaktadır. Daha önce yapılmış çalışmalarda çocuğu yetersizlikten etkilenmiş ebeveynlerin rutinlerinin fark etme sürecinden önceki rutinlerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Alanyazında otizmden etkilenmiş çocuğu olan ebeveynlere yönelik birçok çalışma yapıldığı görülmekle beraber aile rutinlerine yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda ailelerin günlük yaşam özellikleri ebeveynlerin çocuklarıyla çeşitli etkileşimlerinin, günlük yaşam özellikleri ve oyun, iletişim ve problem davranışlara yönelik görüşlerinin birlikte ele alındığı görülmektedir. Erken çocukluk döneminde ailelerin rutinlerine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olması çalışmanın gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada erken çocukluk döneminde otizmden etkilenmiş çocuğu olan ebeveynlerin günlük rutinlerine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu araştırmada ailelerden derinlemesine bilgi elde edilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olguyu yaşayan ve başkalarına aktarabilecek kişilerin olguya yönelik algılarının belirlenmesine olanak tanıyan fenomenoloji (olgu bilim) yaklaşımı kullanılmıştır. Çocukları 2,5 ve 3,5 yaşlarında olan iki anne ve iki babadan oluşan iki ebeveyn çifti bu çalışmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Ebeveynlerin günlük rutinlerine yönelik algılarını ortaya çıkarmak amacıyla odak grup görüşmesi yapılmıştır. Görüşme soruları alanyazın taraması yapılarak oluşturulmuştur. Alanyazın taramasının ardından yedi adet görüşme sorusunun yer aldığı görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşmeler çocukların eğitim aldığı özel özel eğitim kurumunun toplantı odasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler kayıt altına alınmıştır ve ebeveynlerin çalışmaya katılımları ile görüşmenin kayıt altına alınmasına yönelik onayları tekrar alınmıştır. Görüşme 1 saat 28 dakika sürmüştür. Görüşme sonucunda ses kayıtları bilgisayar ortamında word dosyasına bire bir olarak aktarılıp depolanmıştır. Ardından elde edilen veriler betimsel analiz sürecine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler;

verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört aşamada analiz edilmiştir.

Bulgular: Yapılan analiz sonucu üç ana temaya ulaşılmıştır. Bunlar rutinlerine ilişkin algıları, anne babalık becerileri ve ebeveynlerin ihtiyaçlarıdır. Rutinlere ilişkin algıları ana temasında sabah, öğle, akşam ve hafta sonu rutinleri, günün bölümlerine göre rutinlerde yer alma, iş rutinleri alt temaları yer almaktadır. Bu alt temalar bağlamında ebeveynlerin günlük rutinlerinin farkında oldukları, annelerin çocuklarını fark ettikleri süreç sonrasında iş hayatlarının etkilendiği görülmüştür. Babaların ise iş yaşamlarına süreç boyunca devam ettikleri görülmüştür. Anne ve babaların günlük rutinlerinde çocuklarının yer alma süreçlerinin günün bölümlerine göre farklılaştığı görülmüştür. Anneler sabah ve öğle rutinlerinde çocukları ile daha çok etkileşim halinde iken babaların yemek ve akşam rutinlerinde çocukları ile etkileşim içerisinde oldukları belirlenmiştir. Anne babalık becerileri ana temasında farkındalık, sahip olunan anne-babalık becerilerinin kullanımı ve sergilemekte zorlanılan anne babalık becerileri alt temaları yer almaktadır. Her iki ebeveynin de anne babalık becerilerinin farkında oldukları, eşlerin anne babalık becerilerini sergilerken birbirlerine destek oldukları ve kendilerine düşen çocuklarının bakımı, eğitimi, sosyal yaşantılarına yönelik sorumlulukların farkında oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca annelerin ve babaların günlük rutinler içerisinde yaşadıkları zorlukların ve bu zorluklar karşısındaki duruşlarının farklılık gösterdiği görülmüştür. Ebeveynlerin ihtiyaçları alt temasında eğitim, maddi gereksinimler ve sosyal destek alt temaları yer almaktadır. Her iki ebeveyn çiftinin de çocuklarının daha fazla eğitim almalarına, ailelerin çocuklarına yönelik daha fazla bilgi sahibi olması gerektiği, otizmden etkilenmiş çocuklarının eğitim şansları için maddi olarak desteğe gereksinim duydukları ve her iki ebeveyn çiftinin de sosyal destek anlamında çevrelerinde daha çok insana gereksinim duydukları belirlenmiştir. Tüm bulgular sonucunda iki ebeveyn çiftinin de günlük rutinlerinin farkında oldukları, günün farklı rutinlerinde çocuklarının bakımları, eğitimleri ve sosyal etkileşimlerinde ebeveynlik rollerini ortak bir biçimde paylaştıkları, eğitim, maddi ve sosyal destek konularında ihtiyaçları olduğu belirlenmiştir. Erken çocukluk döneminde otizmden etkilenmiş çocuğu olan ebeveynlerin günlük rutinlerinin bazı ihtiyaçları olmasına rağmen keyifli geçtiği ortaya konmuştur.

Sonuç: Çalışmanın devam etmesine rağmen çalışmanın sonucunda alanyazında bu konuda yapılan çalışmaların az olması ve erken çocukluk dönemini ve günlük rutinleri kapsamlı olarak ele alınması bakımından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Otizm, Erken çocukluk, Ebeveyn, Günlük rutin, Fenomenoloji*

Aim: Autism Spectrum Disorder is a neurodevelopmental disorder that occurs in the brain and its cause is still unknown. Individuals affected by Autism Spectrum Disorder (ASD) show significant differences from their peers in some areas as in other areas of disability. One of the basic principles of early childhood special education needs to be identified at the earliest time to identify areas where the child lags behind peers, and to be supported by various methods and techniques, increasing stimuli and enriching the environment in which they live. Family is the most basic context in which this support process can be provided in early childhood. Young children spend most of their time with their families or primary carers because of their care and interaction needs. Therefore, it is of utmost importance that interventions in this period are carried out with the family or primary caregiver. Early intervention providers determine the family / environment characteristics and family routines of the child before developing an intervention program for the child who develops differently from their peers and determine the characteristics of the early intervention program to be established and how the objectives in the program can be transferred to the family routines. In previous studies, it is seen that the routines of the parents whose children are affected by disability differ from the routines before the discovery process. Although many studies have been conducted in the

literature on parents with children affected by autism, there are limited studies on family routines. In these studies, it is seen that the daily life characteristics of the families are discussed together with the parents' various interactions with their children, the characteristics of daily life and their opinions about play, communication and problem behaviors. The limited number of studies on the routines of families in early childhood revealed the necessity of the study. In this context, the aim of this study was to determine the opinions of parents with children affected by autism in their early childhood routines.

Method: In this study, a phenomenology approach, which enables the determination of perceptions of individuals who live and can transfer the case to others, is used in order to obtain in-depth information from families. Two parent pairs consisting of two mothers and two fathers whose children were between 2.5 and 3.5 years old were the participants of this study. A focus group interview was conducted to reveal the perceptions of the parents about their daily routines. Interview questions were created by scanning the literature. Following the literature review, an interview form consisting of seven interview questions was created. The interviews were conducted in the meeting room of the private special education institution where the children were educated. Interviews were recorded and parents' participation in the study and their consent to record the interview were re-obtained. The interview lasted 1 hour and 28 minutes. As a result of the interview, the voice recordings were transferred to the word file and stored in computer environment. Then, the data were subjected to descriptive analysis. The data obtained; The data were analyzed in four stages: coding of data, finding themes, arranging codes and themes, and defining and interpreting findings.

Results: As a result of the analysis, three main themes were reached. These are perceptions of routines, parental skills, and the needs of parents. The main themes of the perceptions of the routines are morning, noon, evening and weekend routines, taking part in routines according to the sections of the day, and sub-themes of work routines. In the context of these sub-themes, it was observed that parents were aware of their daily routines and that their mothers were aware of their children and their work life was affected. On the other hand, it was seen that fathers continued their business life throughout the process. It was seen that the process of taking part of their children in the daily routines of the parents differed according to the parts of the day. It was determined that mothers interacted with their children in the morning and noon routines, while fathers interacted with their children in the evening and evening routines. The main theme of parenting skills includes awareness, the use of parenting skills and the sub-themes of parenting skills that are difficult to exhibit. Both parents were aware of their parenting skills, their spouses supported each other in their parenting skills, and they were aware of their responsibilities for the care, education and social life of their children. In addition, it was observed that the difficulties that mothers and fathers experience in their daily routines and their attitude towards these difficulties differed. The parent needs sub-theme includes education, financial needs and social support sub-themes. It was determined that both parents 'pairs should have more education for their children, families should have more information about their children, their children affected by autism needed financial support for their education sessions and both parents' pairs needed more people in terms of social support. As a result of all the findings, it was determined that both parent pairs were aware of their daily routines, they shared their parenting roles in the care, education and social interactions of their children in different routines of the day and they needed education, financial and social support issues. Although the daily routines of parents with children affected by autism in early childhood have some needs, it has been shown to be enjoyable.

Conclusion: Although the study continues, the results of the study are thought to contribute to the limited number of studies on this subject in the literature and to comprehensively cover the early childhood and daily routines.

Keywords: *Autism, Early Childhood, Parent, Daily Routine, Phenomenology*

DETERMINATION OF SOCIAL SKILLS LEVELS OF 48-72 MONTHS OLD PRESCHOOL CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

*OKUL ÖNCESİNE DEVAM EDEN 48-72 AYLIK ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİ BELİRLENMESİ*

Sevim KARAHAN

Araştırma Görevlisi ,Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Latife ÖZAYDIN

Doç. Dr. ,Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Objective: To determine the social skill levels of 48-72 months old children with special needs according to some demographic characteristics. Inclusive practices are an educational model that ensures that children with special needs (ÖG) receive the best quality education in the society in which they live and the process of transferring their experiences with their peers in the system by taking advantage of all the rights offered in education. Inclusive education; typical development and the participation of children with SD in education and training, as well as the participation of each and an active member of the class. Mainstreaming is that children with SD have to be with their peers and not be prevented from the right to education by providing equal educational opportunities. It is important that children with AG receive education in the general classrooms where they will gain experience and share their experiences. In general education classes, children with SD should experience and learn to act according to the norms accepted by the society and to be included in the group. In this respect, it is an important part of the equality of education to have children in the same class with the same age groups. Inclusion with their peers depends on the social interaction of each other. On the other hand, social interactions are dependent on the participation, peer interaction and social skills of the children with ÖG and the in-class and out-of-class activities in inclusive classes.

It is known that social communication and interaction skills with peers and adults are limited in preschool general education classes in which children with SD have continued due to inclusion practices. This situation causes children with SDI to be unable to benefit from the inclusion classes sufficiently and not to be accepted by their peers. In addition, pre-school teachers 'and their parents' inadequacy in social skills and support, lack of equipment, and heavy expectations for academic skills also cause difficulties in terms of social skills. In terms of social skills, it is important to identify children's deficiencies and to provide support.

Method: The screening model was used in quantitative methods. Social Skills Assessment Scale was applied to 210 people consisting of mothers, fathers and teachers of 70 children with special needs between 48-72 months in Gaziantep.

Results: There was a statistically significant difference between the parents' evaluations of their children's social skills levels more positively than their teachers. It has been examined whether there is a significant difference according to age, pre-school attendance period and type of disability of children with special needs. It was observed that it did not differ according to age and pre-school attendance period, but differed according to the type of disability. In addition, it was found that the social skills of children with autism were evaluated lower than other types of disability.

Conclusion: It is important to support the social skills of preschool children with special needs.

Keywords: *Social skills, Special Needs Child, Quantitative Method*

Amaç: Anne, baba ve öğretmen görüşleri doğrultusunda okul öncesine devam eden 48-72 aylık özel gereksinimli çocukların sosyal beceri düzeylerini bazı demografik özelliklere göre belirlemektir. Kaynaştırma eğitimi; tipik gelişim gösteren ve ÖG'li çocukların eğitim öğretime bir arada katılımının yanı sıra her birinin katılımı ve sınıfın etkin bir üyesi olmasıdır. Kaynaştırma ÖG'li çocukların kendi yaşlıları ile birlikte olmalarının, eşit eğitim fırsatı sunularak eğitim hakkından engellenmemesidir. ÖG'li çocukların yaşama dair deneyim kazanacakları, deneyimlerini paylaşacakları genel sınıflarda eğitim alması önem taşımaktadır. Genel eğitim sınıflarında ÖG'li çocuklar tecrübe yaşayarak, toplumun kabul gördüğü normlara göre hareket etmeyi, gruba dâhil olmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Bu yönde ÖG'li çocukların aynı yaş grupları ile aynı sınıfta yer alması eğitim eşitliğinin de önemli bir parçasıdır. Kaynaştırma da kendi yaşlıları ile birlikte yer alması birbirlerinin sosyal etkileşimine bağlıdır. Sosyal etkileşimler ise kaynaştırma sınıflarında gerçekleşen sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikler ile ÖG'li çocukların katılımına, akran etkileşimine ve sosyal becerilere bağlıdır.

ÖG'li çocukların kaynaştırma uygulamaları gereği devam ettiği okul öncesi genel eğitim sınıflarında akranları ve yetişkinlerle sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinin sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu durum ÖG'li çocukların kaynaştırma sınıflarından yeterince yararlanamamalarına ve akranları tarafından kabul edilmemelerine neden olmaktadır. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerin ve ebeveynlerinin sosyal beceriler konusunda ve destekleme konusunda yetersizliği, donanım eksikliği ve akademik becerilere ağırlıklı beklentiler de sosyal beceriler açısından sıkıntılar doğurmaktadır. Sosyal beceriler bakımından çocukların hangi alanda eksikliklerini belirlemek ve destek sunmak önemlidir.

Yöntem: Nicel yöntemlerden tarama modelinin kullanılmıştır. Gaziantep ilinde resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 48-72 aylar arasındaki özel gereksinimli 70 çocuğun anne, baba ve öğretmenlerinden oluşan 210 kişiye Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır.

Bulgular: Anne ve babaların çocuklarının sosyal beceri düzeylerini öğretmenlerine göre daha olumlu değerlendirdikleri istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir. Sosyal becerilerin özel gereksinimli çocukların yaş, okul öncesine devam etme süresi ve yetersizlik türüne göre anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Yaş ve okul öncesine devam etme süresine göre farklılaşmadığı ancak yetersizlik türüne göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Ayrıca, otizmlili çocukların sosyal becerilerinin diğer yetersizlik türlerine göre daha düşük değerlendirildiği de tespit edilmiştir.

Sonuç: Okul öncesinde özel gereksinimli çocukların sosyal becerilerinin desteklenmesi önemini taşımaktadır.

Anahtar Sözcük: Sosyal beceri, Özel Gereksinimli Çocuk, Nicel Yöntem

0-3 YAŞ ARASI İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN ANNELERİNİN GÜNLÜK RUTİNLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

*THE VIEWS ON THE DAILY ROUTINS OF THE MOTHER'S OF CHILDREN WITH
HEARING FAILURE BETWEEN 0-3 YEARS*

Kübra Özgan

Araştırma Görevlisi ,Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Latife ÖZAYDIN

Doç. Dr. ,Hasan Kalyoncu Üniversitesi

AMAÇ: Doğumla birlikte başlayan ve hayatın ilk dönemi olan 0-3 yaş arası dönem, insanoğlunun gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir. Bebek anne karnındaki gelişimini bu dönemde de hızla sürdürmeye devam eder. Bu dönemde gelişiminin en büyük destekçisi şüphesiz ki annelerdir ve 0-3 yaş arası bebeklerin anneleriyle en yoğun iletişimlerini ve birlikteliğini içermektedir. Bebeğin gelişi beraberinde anneye birçok sorumluluk getirmektedir. Anne bebeğinin bakımından sorumlu birinci kişi olurken; hem beslenme, hijyen, uyku gibi fiziksel gereksinimlerinden hem de sevgi gösterme, oyun oynama, ilgi paylaşma gibi sosyal etkileşim gereksinimlerinden sorumludur. Anne doğum sonrasında bir anda neredeyse hayatının en önemli parçası haline gelen bebeğiyle bitmek bilmeyen bir döngü halinde günlerini geçirmeye başlamaktadır. Doğum öncesinde annenin hayatına ait bazı rutinler doğum sonrasında da devam ederken; anne bu rutinleri bebeğiyle sürdürmek durumunda kalmaktadır. 0-3 yaş arası dönem tam da bu anlarda annenin uyum sürecinde yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu anların normal gelişim gösteren bir bebeğe sahip olan anneler için oldukça güç geçtiğini ve de zaman zaman keyifli geçtiğini bilmekteyiz. Normal gelişim göstermeyen, hayata bir işitme yetersizliği ile gelmiş bebeklerin annelerinin rutinlerindeki güçlükleri veya bu rutinlerdeki keyifli anları bu araştırmanın merak konusu olmuştur. Bilindiği üzere ülkemizde 2004 yılında başlayan ve 2018 yılı itibariyle tüm illerde devam eden Ulusal Yenidoğan İşitme Tarama Programı (UYİTP) kapsamında yenidoğanlar hastaneden çıkmadan önce işitme kaybı açısından taramaktadır. Bu tarama neticesinde işitme kaybının erken tanısıyla çocuklar, erken yaşlarda ve işitme kayıplarının derecesine uygun olarak cihazlandırılmaktadır. Bu cihazlandırmalar neticesinde cihaz kullanımına ve çocukların eğitimine ilişkin bazı ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçlar çoğunlukla ebeveynler aracılığıyla karşılanmakta ve işitme yetersizliği olan çocukların ebeveynlerine özellikle 0-3 yaş arası dönemde büyük sorumluluklar düşmektedir. Ülkemizdeki ve yurt dışındaki alanyazın incelendiğinde işitme yetersizliği olan çocukların annelerinin gereksinimlerini belirlemeye ve deneyimlerine yönelik çalışmalar yapıldığı görülmekle beraber işitme yetersizliği olan çocukların annelerinin günlük rutinlerine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu gereksinimden yola çıkarak bu çalışmada, işitme yetersizliği olan çocukların annelerinin günlük rutinleri sırasında deneyimleri ile ilgili görüşleri doğrultusunda ne gibi ihtiyaçları olduğunu belirlemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM: Çalışma derinlemesine bilgi edinmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni ile yürütülmüştür. Fenomenolojik yaklaşımda veri toplanan kaynak araştırmanın hedefi olan olguyu yaşayan ve olguyu dışa aktarabilecek birey/gruplardır. Fenomenoloji araştırmaları sonucunda kesin veya genellenebilir sonuçlar ortaya çıkmama ihtimaline karşın bir olgunun daha iyi tanınması, anlaşılabilir olmasını kolaylaştırıcı örnekler sağlama, açıklama ve olguya yönelik yaşantıları ortaya koymak gibi avantajlar sağlar. Çalışmada işitme yetersizliği olan çocukların annelerinin günlük rutinleri sırasında yaşadığı deneyimleri ve ihtiyaçlarını belirlemek adına katılımcılar ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Çalışmanın katılımcıları 0-3 yaş arası işitme yetersizliği olan çocuğa sahip beş annedir. Bu

çocuklardan dört tanesi koklear implant kullanıcısı bir tanesi ise kulak arkası cihaz kullanıcısıdır. Çalışmaya başlamadan önce katılımcılarla yapılacak görüşmenin sorularını belirlemek adına alanyazın taraması yapılmıştır. Alanyazın taramasının ardından yedi soru oluşturulmuştur. Katılımcılarla görüşme yapmadan önce randevu alınmıştır. Görüşmeler Gaziantep ili Şehitkamil ilçesine bağlı bir özel özel eğitim kurumunda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılardan tekrar katılımlarına dair teyit alınmış ve istedikleri zaman görüşmenin sonlanabileceği belirtilmiştir. Görüşme 1 saat 15 dk sürmüştür. Ses kayıtları birebir olarak word dosyasına transkript edilerek bilgisayarda klasörlenmiş ve veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Bu veriler; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört aşamada analiz edilerek değerlendirilmiştir.

BULGULAR: Annelerin görüşlerinden elde edilen başlıca bulgulardan dört ana tema elde edilmiştir. Bu ana temalar; rutinelere ilişkin algılar, rutinlerin nasıl ve kimlerle geçtiği, rutinlerde yaşanan sorunlar ve annelerin önerileri şeklinde belirlenmiştir. Annelerin günlük rutinlerine ilişkin algılarında bu rutinlerin ne olduğunu bilmeme; rutinlerin yalnız geçmesi ve çocukların bu rutinlerin içinde yer almaması; rutinlere ilişkin çocuktan kaynaklanan problem davranışla baş etme ve araç-gereç kullanımındaki zorluklar; çevrenin olumsuz tutumları ve annenin ne yapacağını bilmemesi, günlük rutinlerinde zamanı iyi kullanamama gibi anneden kaynaklanan sorunlar da alt temaları oluşturmuştur. Anneler diğer işitme yetersizliğine sahip çocuğu olan annelerle etkileşimlerinin onlara çok iyi geldiğini söyleyerek kendilerinin de başka annelere öneriler de bulunmalarının onları destekleyeceğini belirtmiştir. Tüm bu bulgular günlük rutinlerinde yaşadıkları sorunları ve bu rutinlere yönelik var olan olumsuz tutumları ve bilgi eksiklikleri ile beraber 0-3 yaş arası özel gereksinimli çocuğu olan annelerin günlük rutinlerinin güç geçtiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ: Çalışmanın devam etmesine karşın çalışma sonucunun alanyazında bu konuya yönelik yapılan çalışmaların az sayıda olmasından dolayı özel eğitim paydaşlarına ve özel gereksinimli çocuğu olan annelere yol gösterici olmak adına önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *İşitme yetersizliği, Anneler, Günlük Rutin, Olgu Bilim*

AİM: The period between 0-3 years, which starts with birth and is the first period of life, has a very important place in the development of human beings. The baby continues to develop rapidly in the womb during this period. In this period, mothers are undoubtedly the biggest supporters of their development and include the most intense communication and collaboration of babies aged 0-3. The arrival of the baby brings many responsibilities to the mother. The mother is the first person responsible for the care of her baby; It is responsible for both physical needs such as nutrition, hygiene, sleep and social interaction needs such as showing love, playing games and sharing interest. The mother starts to spend her days in an endless cycle with her baby, which has become almost the most important part of her life after birth. Some of the routines of the mother's life before birth continue after birth; the mother has to carry out these routines with her baby. The period between 0-3 years reveals that the mother lived during the adaptation process. We know that these moments are very difficult and sometimes enjoyable for mothers who have a normal development baby. The difficulties of the mothers' routines or the pleasant moments in the routines of the babies who did not develop normally and who came to life with a hearing deficiency became the subject of this research. As it is known, in the scope of the National Newborn Hearing Screening Program (UYİTP), which started in Turkey in 2004 and continued in all provinces as of 2018, newborns are screened for hearing loss before they leave the hospital. As a result of this screening, children are diagnosed with early diagnosis of hearing loss at an early age and in

accordance with the degree of hearing loss. As a result of these devices, there are some needs related to device usage and education of children. These needs are mostly met through parents and the parents of children with hearing disabilities have great responsibilities, especially in the 0-3 age group. When the literature in our country and abroad is examined, it is seen that studies are conducted to determine the needs of mothers of hearing impaired children and their experiences, but it is seen that there are limited number of studies about the daily routines of mothers of hearing impaired children. Based on this requirement, the aim of this study was to determine what needs of mothers with hearing impairments according to their opinions about their experiences during their daily routines.

METHOD: The study was carried out with a phenomenology design which is one of the qualitative research methods in order to obtain in-depth information. The source of the data collected in the phenomenological approach are the individuals / groups who live and can export the phenomenon which is the target of the research. Although it is not possible to produce definite or generalizable results as a result of phenomenological research, it provides advantages such as better recognition of a phenomenon, providing examples to facilitate its comprehensibility, explaining and revealing experiences about the case. In this study, a focus group interview was conducted with the participants to determine the experiences and needs of the mothers of children with hearing impairment during their daily routines. Participants of the study were five mothers with hearing impaired children aged 0-3 years. Four of these children were cochlear implant users and one of them was behind the ear devices. Before starting the study, the literature was scanned to determine the questions of the interview with the participants. Following the literature review, seven questions were created. An appointment was made before interviewing the participants. The interviews were conducted in a private educational institution in Gaziantep, Şehitkamil. Interviews were recorded with voice recorder. Before starting the interview, the participants were asked to confirm their attendance and it was stated that the interview could be ended at any time. The interview lasted 1 hour and 15 minutes. The voice recordings were transcribed to the word file one by one and foldered on the computer and the data were subjected to descriptive analysis. This data; data coding, finding themes, arranging codes and themes, and defining and interpreting the findings.

RESULTS: Four main themes were obtained from the main findings of mothers' views. These main themes; perceptions of routines, how and with whom routines are passed, problems in routines and suggestions of mothers. In mothers' perceptions about their daily routines, they do not know what these routines are; routines are passed alone and children are not included in these routines; difficulties in coping with child-related behavior and routines; The negative attitudes of the environment and the problems caused by the mother such as the mother not knowing what to do and not being able to use the time well in her daily routines were also sub-themes. Mothers said that their interaction with other mothers with hearing impairments was very good for them and that they would support them by making suggestions to other mothers. All these findings show that the daily routines of mothers with special needs children between 0-3 years of age have difficulties with their daily routines and their negative attitudes and lack of knowledge.

CONCLUSION: Due to the small number of studies on this subject in the literature, it is considered that this study will make important contributions to guide special education stakeholders and mothers with special needs.

Keywords: *Hearing impairment, Mothers, Daily Routine, Case Science*

BEBEKLER BEKLEYEMEZ: 1-3 YAŞ ARASINDAKİ GELİŞİMSEL GERİLİĞİ SAHİP OLAN ANNELERE ÖĞRETİLEN ETKİNLİK TEMELLİ ÖĞRETİMİN ÇOCUKLARIN SOSYAL ETKİLEŞİMİ GENİŞLETME BECERİSİNE ETKİSİ

Latife ÖZAYDIN

Doç. Dr. ,Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Amaç: Bu çalışma 1-3 yaş aralığında gelişimsel geriliği olan çocukların öğrenme yaşantılarını desteklemesine dayanmaktadır. 1-3 yaş gelişimsel geriliği olan çocukların gelişimsel öğrenme yaşantılarını anneleri aracılığıyla destekleyerek ve aynı zamanda sosyal, ekonomik ve psikolojik destek sistemlerini entegre ederek, gelişimsel geriliği olan çocukların annelerinin, çocuklarının öğrenme yaşantılarını destekleme kapasitelerini artırmayı hedefleyen proje kapsamında ortaya çıkmaktadır. Anneler çocukların etkileşim kurduğu ve etkileşimin başlattığı ilk kişidir. Annelerin çocukları ile sosyal etkileşimi genişletmek, çocuklar ile bağı artıracaktır.

Bu çalışmanın amacı araştırmacılar tarafından gelişimsel geriliğe sahip olan annelere öğretilen etkinlik temelli öğretim uygulamalarının çocuklarının sosyal etkileşimi genişletme becerilerini öğrenmeleri üzerinde etkilerinin incelemesidir.

Araştırmacıların katılımcılar; 1-3 yaş arası gelişimsel olan 3 çocuk ve anneleridir. Çalışma çoklu yoklama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Annelere etkinlik temelli öğretim günlük rutinleri içinde araştırmacılar tarafından model olma ile öğretilmiştir.

Kontrol araçları; annelerin etkinlik temelli öğretim uygulamaları etkenlik temelli kontrol temelli öğretim uygulama kontrol listesi uygulanarak kullanılmıştır. Çocukların sosyal etkileşimi genişletme davranışları ise araştırmacılar tarafından geliştirilen etkileşim kontrol listeleri ile değerlendirmiştir.

Bulgular: katılımcılardan ilk anne etkinlik temelli öğretim oturumları sona erdikten sonra çocuğu ile günlük rutinlerin içinde başlayarak etkileşimi genişlettiği ve etkileşim süresinde artış olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü katılımcıları içinde birinci katılımcıda görülen etkininin ikinci ve üçüncü katılımcılarda da tekrarlanması ile araştırmanın deneysel kontrolü sağlanmıştır.

Sonuç: Çalışmanın devam etmesine rağmen çalışmanın sonucunda alanyazında bu konuda yapılan çalışmaların az olması ve 1-3 yaş sosyal etkileşimi genişletme becerilerin kapsamlı olarak ele alınması bakımından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Gelişimsel Gerilik, Anne, Rutin, Sosyal Etkileşim, Tek Denekli Model*

TEKNOLOJİ KARŞISINDA İNSANIN VAROLUŞ ÇIKMAZI

THE DILEMMA OF EXISTENCE OF MAN IN THE FACE OF TECHNOLOGY

A. Kadir ÇÜÇEN

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

ÖZET

İnsan varlığının amacı, evrene hâkim olmak için onun gizemini ve sırlarını çözmektir. Bu görüş, Bacon, Descartes, Galileo gibi Modern Çağın bilim insanı ve felsefecilerinin çabaları sonucu modern felsefe ile başlayan bir akımdır. Doğaya egemen olmanın doğurduğu özgürlük, insanın doğanın yasalarını bilmesine bağlıdır. Doğa yasalarını bilmek, insanı doğaya karşı daha fazla özgür ve bağımsız kılar. Bu entelektüel yönelim, insanın saf bilgisini bilim; bu saf bilginin pratik alana uygulanmasını da teknoloji diye adlandırır.

Modern felsefenin, 18. yüzyıl aydınlanma felsefesinin ve hatta günümüzdeki bazı felsefelerin bilim ve teknoloji anlayışı insanı özgürleştirmeden çok, onu esir etmiş ve doğal yaşamından kopararak onu köksüzleştirmiştir. Özellikle çağımızda yapay zeka ve robotik gelişmeler, insana gereksinim var mı sorununu da tartışmaya açmıştır. Teknoloji karşısında insanın konumu, değeri, rolü ve amacı yeniden sorgulanmaktadır. Çünkü kendine ve doğaya yabancılaşan insan, artık düşünemez hale geldiği gibi, birçok değerini de kaybetmiştir.

Bu bildirinin amacı, bilim, teknoloji, yapay zeka ve değişen değerler karşısında insanın varoluş sorununa değinerek, insanın 21. Yüzyıldaki konumunu tartışmaya açmaktır. Bu nedenle bilim ve teknoloji analizi ve eleştirisi yaparak, insanın kendini yeniden varlığa çıkarması, varoluşçu bir yaklaşımla irdelenecektir.

Anahtar Terimler: İnsan, Varoluş, Bilim ve teknoloji

ABSTRACT

The purpose of human existence is to find and solve its mystery and secrets to dominate the universe. This view is a trend that began with modern philosophy as a result of the efforts of scientists and philosophers of the Modern Age such as Bacon, Descartes and Galileo. The freedom of being dominated by nature depends on the knowledge of the laws of nature. Knowing the laws of nature makes man more free and independent of nature. This intellectual orientation calls the pure knowledge of man as science and the application of this pure knowledge to the practical field as technology.

The understanding of science and technology of modern philosophy, 18th century enlightenment philosophy, and even some of today's philosophies has enslaved and rooted it by detaching it from its natural life rather than liberating it. Especially in our age, artificial intelligence and robotic developments have led to the question of whether human beings are needed. The position, value, role and purpose of human beings are questioned again. Because, alienated from himself and nature, men have lost many values as they can no longer think.

The aim of this paper is to discuss the existence of human in the face of science, technology, artificial intelligence and changing values, and to open the discussion of human position in the 21st century. For this reason, the re-existence of human beings by making science and technology analysis and criticism will be examined with an existentialist approach.

Keywords: Human, Existence, Science and technology

ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE'NİN KISA TARİHİ VE UYGULAMA ÇALIŞMALARI

Elif NUYAN

Öğr.Üyesi Dr.,Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe
Bölümü

ÖZET

Bugün dünya çapında 60 ülkede gerçekleştirilen Çocuklar için felsefe programı (Philosophy for Children) kısaltılmış haliyle P4C, 1972 yılında ABD'deki Montclair Üniversitesi'nde profesör olan Matthew Lipman ve arkadaşlarının Çocuklar için Felsefe Enstitüsü'nde (IAPC) yapmış oldukları çalışmalarla gündeme gelmiştir. Lipman'ı böyle bir çalışma yürütmeye sevk eden şey, üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünmeyi gerçekleştiremediklerini gözlemlemesi olmuştur. Eleştirel ve yaratıcı düşünmenin insan yaşamının daha erken dönemlerinde gelişmesi gerektiğini düşünen Lipman, P4C eğitiminin gerekliliğini önce tartışmış sonra da uygulamalarına başlamıştır. Bu alanda gerçekleştirmiş olduğu uygulamaların deneyim açısından bir ilk olması Lipman'ı önemli bir noktaya taşımaktadır. Lipman, öğrencilerle birlikte eğitimcilerin de eleştirel düşünme ve enformel mantık konularına yönelme fırsatı sunmuştur. Ona göre, öğrencilerin yaşama hazırlanma sürecinde kendileri için düşüncelerini sağlayan eğitim, her türlü eğitim alanında ve branşta başarı yakalamalarına katkıda bulunmaktadır. P4C programının temel amacı, yaşamsal pratikler üzerine yeni yargılarda bulunabilme, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi etkinliklerin artırılmasıdır. Çocuklarda iletişim becerilerinin ve özgüvenlerinin geliştirilmesi eğitimin temel motivasyonlarıdır. Günümüzden bakıldığında, insanlar modern çağın koşulları dolayısıyla çeşitli sayıda ve türde uyarıcıya maruz kalmaktadırlar. Hayatın akışı içinde bu uyarıcılara veya onların kamufle ettiklerine yönelik düşünmek çoğu zaman mümkün görünmemektedir. Gelen uyarıcılara rağmen yaşamsal pratiklerde elde edilen bilgilere ya da karşılaşılan durumlara yönelik doğru sorular sormayı ve mantıksal akıl yürütmeyi geliştirmek adına P4C eğitimi yol gösterici bir misyona sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Felsefe, Çocuklar

Abstract

Today, the Philosophy for Children (P4C), an abbreviation of the Philosophy for Children program, which took place in 60 countries around the world, came to the fore in 1972 with the work of the Institute of Philosophy for Children (IAPC) by Matthew Lipman, a professor at Montclair University in the USA. What prompted Lipman to carry out such a study was that university students observed that they could not realize critical thinking. Thinking that critical and creative thinking should develop earlier in human life, Lipman first discussed the necessity of P4C education and then began to implement it. The fact that the applications it has accomplished in this field are the first in terms of practice brings Lipman to an important point. Lipman has provided students and educators with the opportunity to focus on critical thinking and informal logic. According to him, education, which enables students to think for themselves in the process of preparing for life, contributes to their success in every kind of education and branch. The main purpose of the P4C program is to increase the ability to make new judgments on vital practices and to think critically and creatively. Developing communication skills and self-confidence in children are the main motivations of education. From today, people are exposed to a variety of types and types of stimuli due to the conditions

of the modern age. It is often not possible to think about these stimuli or their camouflage in the course of life. P4C training has a guiding mission to improve the ability to ask the right questions about the information or situations encountered in vital practices, despite the stimuli coming in.

Keywords: *Education, Philosophy, Childeren*

İSLAM: BARIŞ VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ İÇİN İLİM
İSLAM: SÜLH VƏ MÜNAQIŞƏLƏRİN HƏLLİ ÜÇÜN ELM
ISLAM: GOD'S KNOWLEDGE FOR PEACE AND CONFLICT SOLUTION
İradə Zərqanayeva

Doç.Dr. Azərbaycan MEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun Etika şöbəsinin aparıcı elmi işçisi

ÖZET

Makale çatışmaları çözenin ve barışı sağlamanın yollarını araştırıyor. Çalışmada bilim ve dinin temel işlevleri karşılaştırılıyor. Şu iki bilgi kaynağının yeni kültürel kalıpları anlama, açıklama ve üretmedeki rolü inceleniyor. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ancak bilim ve dinin birleşimi ile mümkün olabileceği belirtiliyor. Dinin iyi ve kötüyü ayıran kriteri olarak önemi iletilir. Kutsal metinlerin yeni bilim oranlarının insanlığa hizmet açısından yararlı olmasını kontrol eden talimat fonksiyonu daşması bildirilir. Hikmetsiz insanın diğer insana ve evrene zararlı biliminin barış için bir tehdit olduğu vurgulanıyor. Toplumun düzeninin insanların adalet, saflık ve cesaretiyle orantılı olması, dini bilgeliğin reddedilmesiyle insani niteliklerin zayıfladığı ve sosyal sorunların bir az daha kötüleştiği kaydediliyor.

Yazar görüşlerini tarihsel gerçeklere dayandırıyor. Avrupa'da faşizmin ve totaliterliğin yükselişinin, İkinci Dünya Savaşı'nın, Hiroşima ve Nagazaki'de atom silahlarının kullanımının sebebi olarak, ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda idareçilerin ilahi bilgilerden ayrılması ve Nitschenin "Tanrı'nın öldüğü" ideolojisini uygulamaları görülüyor. "küresel bilinçteki" anomalilerin egemen çevrelere yansımalarının şiddetli sonuçları olarak belirtiyor. 1939-1945 yıllarında dünya bilimi ve başarılarının insanlık aleyhine yönelmiş olduğu, Sovetlerde savaşın başlangıcından itibaren dine karşı tutumun yumuşamasına rağmen, Nazi Almanyası'nda değişmeden kaldığı ve ikincinin yenilgesiyle bitdiği iletilir.

Çalışmada modern "küresel bilinç"te İslami bilgeliğin parçasının (kısımının) azalması, bilim oranında "tanrısız dinler", "yalançı bilim" (pseudoscience), ateizm ve deizm taraftarlarının artması, ikifikirlilik ve çokfikirlik anlamlarının yanlış kullanımı yüzünden insani değerler ve normaların değişmesi ile sosyumu adalet ülküsünün kalkmasına dikkat çekiyor: adaletin kalkmasıyla zulm artıyor; zulüm artınca itirazlar ve çatışmalar çıkıyor ve normale dönmek zor oluyor. Yazara göre, sorunlar felsefi ve dini biliyin sentezinde, Yaradanın yarattıklarından maksadını bilmek ve hikmete uygun davranmakla çözülebilir. Kurani-kerime düşünce açısından yaklaşım - bilimsel araştırmanın tüm yöntemlerini (epistemoloji, paradigmat, tündengelim, tümevarım ve s.) uygulamayı ve nesnel araştırma yapmayı sağlıyor.

Yazar Allahın hikmetinin tezahürlerinden olan son kitap – Kurani-kerimi barış ve güvenliğin çeşitli bilgilerinin bulunduğu ilm kaynağı olarak nitelendiriyor. Teknoloji yükselişin yanı sıra insanların İslamı görməzdən ve bilmezden gelmelerinin zararları, İslamı anlama ve elme amelin dünyada barış ve çatışmaların çözümüne çare olması belirtiliyor. İslam'da, hem bireyin psikolojisini, hem de halkın sosyo-kültürel olgunlaşmasını sağlayan bilinc potansiyeli açıklanıyor. Yazar modern bilimsel araştırmalarda, özellikle doğu felsefesi üzerine çalışmalarda ilgi ile hatırlanan Tasavvuf yolu ve çeşitli tarikatlardaki 3, 7, 9, 11 katlı "mükemmel insan"ı geliştirme yöntemlerinin İslam'dan - Kuran'dan kaynaklandığını hatırlatıyor. İslamdan önceki zamanlarda hikmetin, sonralar ise İslamın hakkıyla idrak edildiği ve yaşandığı zamanlarda barışın devam etmesini, önemsenilmediği zamanlarda çatışmaların artmasını, insanlığın zorluklar ve felaketlerle karşı-karşıya kalmalarını kanıtıyor. Yazar Kurani-kerimin dünyadaki tüm insanların canını, malını, ağırlığını, kişisel onurunu, neslinin korunmasını sağlayan - birlik, barış ve güvenlik ilmi olduğunu savunuyor. Kur'ani-

kerimin çağımızda UNESCO'nun önem verdiği konularda - dünya nizamı, insanların intizamı üzerine tayı-beraberi olmayan kaynak, kültürel diyalogu teşvik etme ve barış için zemin veren mürşid bir kitab olduğu felsefi açıdan onaylanıyor.

Anahtar Kelimeler: *İslam, Barış, İlim, Çözüm*

OTOBİYOGRAFİK MUHAKEME ÖZELLİKLERİ: FARKLI YAŞAM DÖNEMLERİNDE YAŞ VE CİNSİYET FARKLILIKLARI

AUTOBIOGRAPHICAL REASONING CHARACTERISTICS: AGE AND GENDER DIFFERENCES IN DISTINCT LIFE PERIODS

Filiz SAYAR

Dr. Öğr. Üyesi ,Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
(Isparta)

AMAÇ: Kişisel anılar, bireyin kendiliği ile geçmiş deneyimleri arasında sağlıklı bağlantıların kurularak sağlıklı bir kimlik bütünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Habermas & Bluck'a (2000) göre, *otobiyografik muhakeme* geçmiş ile kendilik arasında bağlantıların kurulmasına aracılık ederek kişisel süreklilik hissinin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Otobiyografik muhakeme ile birey geçmiş yaşantılarını yorumlamakta, değerlendirmekte ve neden sonuç bağlantıları kurarak deneyimleriyle ilgili çıkarımlar, dersler ve içgörüler kazanmaktadır (Singer & Bluck, 2001). Habermas'a (2011) göre kültür ve sosyalleşme etkileşimleri, özellikle geç çocukluk ve ergenlikte, otobiyografik akıl yürütmenin gelişimini şekillendirmektedir. Cinsiyet farklılıkları açısından kadınlar, erkeklerden daha tematik, değişime dayalı ve bağlantılı anılar anlatmaktadır. Gençler, benliklerindeki değişimle ilgili otobiyografik anlatılar anlatmayı tercih ederken; yaşlılar ise durağanlıkla ilgili anlatılar aktarmayı tercih etmektedirler.

YÖNTEM: Araştırmanın örneklemini 65 yaş ve üstü, lise veya üniversite mezunu, evlerinde yaşayan toplam 60 gönüllü (30 kadın, 30 erkek) oluşturmaktadır. Sağlı yaşlı kriterini sağlamak için katılımcılara Standardize Mini Mental Test ve Geriatrik Depresyon Ölçeği uygulanmıştır. Çalışmada, katılımcılardan beş yaşam dönemine (çocukluk-11 yaş arası, 11-17 yaş, 18-35 yaş, 35-55 yaş ve geçen yıl) ait bir spesifik anı anlatmaları istenmiş, izinleri alınarak ses kaydı alınmıştır. Katılımcılarla herhangi bir yönlendirme yapılmadan, belli bir zaman sınırlaması olmadan görüşülmüştür. Çalışmanın sonunda, anılar otobiyografik muhakeme süreçleri açısından analiz edilmiştir. Kodlamalar, kendilik-olay, olay-olay, değişim, açıklayıcı bağlantı süreçleri ile tematik tutarlılık açısından yapılmıştır.

SONUÇLAR: Araştırmanın analizleri hala devam ettiği için araştırmanın sonuçları kongre zamanı açıklanacaktır. Sonuçlar otobiyografik bellek özellikleri, cinsiyet ve kültürel farklılıklar bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Otobiyografik bellek, Cinsiyet farklılıkları, Bilişsel yaşlanma*

ABSTRACT

Personal narratives play an important role in establishing a connection between the self and the past and ensuring a healthy identity. According to Habermas & Bluck (2000), autobiographical reasoning contributes to maintaining a sense of personal continuity by mediating the connection between the self and the past. With autobiographical reasoning, people interpret and evaluate his / her past experiences and gain inferences, lessons and insights about their experiences by establishing cause and effect connections (Singer & Bluck, 2001). According to Habermas (2011) culture and socializing interactions shape the development of autobiographical reasoning especially in late childhood and adolescence. In terms of gender differences, women describe more thematic and change-based and more connected memories than men. Young people prefer to recall autobiographical narratives related to change in their selves while the elderly retrieve narratives about stability.

The sample of the study consists of 60 volunteers (30 females, 30 males) aged 65 and over, high school or university graduates living in their homes. Standardized Mini Mental Test and Geriatric Depression Scale were applied to the participants to meet the criteria for healthy elderly. In the study, participants were asked to narrate a specific memory of five life periods (childhood-11 years, 11-17 years, 18-35 years, 35-55 years and last year), and after their permission was taken audio recordings were taken. The participants were interviewed without any guidance and without any time limit. At the end of the study, the memories were analyzed in terms of autobiographical reasoning processes. Coding was made in terms of thematic consistency with self-event, event-event, change, explanatory connection processes.

RESULTS: As the analysis of the research continues, the results of the research will be announced at the time of the congress. The results will be evaluated in the context of autobiographical memory characteristics, gender and cultural differences.

Keywords: *Autobiographical memory, Gender differences, Cognitive aging*

ISLAMIC CONSUMER MODEL OF BUYER BEHAVIOUR. ANALYSIS OF FACTORS THAT AFFECT TO MUSLIMS CONSUMERS BUYER BEHAVIOUR

Emiliya AHMADOVA

Azerbaijan State University of Economics
International School of Economics

ABSTRACT

In the light of increasing demographic of muslim, empowerment of muslims and emergence of middle class of Muslim consumers, there is a surging interest towards muslim consumers markets. Given the nature of Islam as a religion, which deeply penetrates to Muslims everyday life, it is hardly possible to predict consumer behaviour of Muslim consumers without having in depth understanding of Islam and rules of Shariah. Moreover, given the fact that Islam is not merely a religion but lifestyle, consumer behaviour of Muslims can not be precisely explained and predicted by using conventional consumer behavioral theories. Departing from this point of view, it is of paramount importance for researches, marketers and practitioners to develop new consumer behaviour theories that will explain Muslim consumer behavior in a more precise way. The primary purpose of current research paper is to explore factors and to what extent affect to Muslim consumers buyer behavior.

Keywords: *Islamic Marketing, Consumer behavior, Islam, Halal, Shariah compliant products*

JEL Codes: D1

Sdcsdcsd

ORTA DÖNEM AZERBAIJAN EDEBİYATINDA SUFİZM VE HÜRUFİZM

SUFISM AND HURUFISM IN MEDIEVAL AZERBAIJANI LITERATURE

Aferim SEYİDOVA

Kaspi Eğitim Şirketi

ÖZET

Azerbaycan edebiyatının orta dönemi XIII-XVII yüzyılları kapsıyor ve çelişkili bir dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevi sülâlesinin iktidarı zamanında edebiyat ve kültür alanında bazı başarılar kazanılmıştır.

XIII yüzyılda İslam doğusunda ortaçağa ait sanatsal söz sanatının önemli bir kolunu tarikat edebiyatı oluşturur. Genellikle, tarikat edebiyatı bu dönemin sanatsal-felsefi düşüncesinde o kadar önemli yer tutuyor ki, tüm orta dönem türk edebiyatını ve sanatsal sanatı tarikat edebiyatı olmadan düşünmek bile zordur.

Orta dönem edebiyatımızda birçok sanatçıların yaratıcılığı doğrudan tarikat edebiyatı ile bağlıdır. Azerbaycan edebiyatında iki önemli dini-felsefi tarikat yönü mevcut olmuştur:

1. Sufizm (tasavvuf); 2. Hürufizm.

Sufizm orta dönemde İslam aleminde yaygın olan dini-felsefi, mistik manevi-ahlaki düşünce ve davranış sistemidir. Bildiğimiz gibi, sufilerin, irfan sahiplerinin toplandığı yer "tekke" adlandırılmıştır. Sufiler daima medrese ilmine, medresede öğretilenlere karşı çıkmış, bu bilgi ile ilahi varlığa kavuşmanın mümkün olmadığını vurgulamışlardır. Yani sufiler Allah korkusu ve Allah sevgisi kavramlarını kıyaslıyor, korku yoluyla değil, sevgiyle İlahi mertebeye yükselmeyi üstün sayıyorlardır. Ünlü sufi kadın Rabiyet-ül Edeviyye'nin şöyle bir kelimesi şu fikri ifade ediyor: "Allah'ım, eğer ben seni cehennem korkusu yüzünden seviyorsam, beni o zaman yak. Eğer seni cennet dileyiyle seviyorsam, beni ondan mahrum et. Eğer senin yüzünü görmek umuduyla sana ibadet ediyorsam, o görüşü benden esirgeme" Yani sufilere göre, Kuran iyi işler karşılığında cennet vaat ediyor, fakat kalbinde gerçek Hak sevgisi olan, iman nuru olan herkes ruhsal evrim yoluyla Hakk'a kavuşabilir. Bu ise olgunluk mertebesine ulaşan insanın öyle bu dünyadaca ulaştığı cennettir. Onlar cennete bu dünyada manen arınarak, zenginleşerek ulaşmanın daha doğru olduğu fikrini aşıyorlardı.

Sufi kelimesinin açıklamasında da ilginç fikirler var. Bu fikirlerin bazıları birbiriyle örtüşmüyor:

Bazıları bu kelimenin "sefevi" - namaz zamanı önde duranlara verilen ad anlamı verdiğini, bazıları ise "Suffa" - balkon anlamı verdiğini söylüyorlar. Hatta bu kelimenin "sofiya" - bilgelik anlamı verdiğini, onun Arap kökenli olmadığını da farz edenler vardır.

Sufizm aslında dünyaperestlik, şöhratperestliye karşı bir akım idi. Sufiler mütevazı ve basit hayatı tercih ediyor, servete aşırı meyil edenleri inkâr ediyorlardı. Aslında tasavvufun ilk kaynakları ele nefisle mücadele olmuştur ki, bu da sufiliyin İslam'la bağlılığını kanıtıyor. Örneğin: sufi şeyhi Mansur Hallaç tüm eseri boyunca kendi fikirlerini Kur'an-ı Kerim'den getirdiği ayetlerle esaslandırır veya onun düşünceleri bir tür ayetlere verilen tefsir niteliği taşıyor. Tesadüfi deyil ki, düşünür: «Kur'an'da her şeyin ilmi var...», - diye bildirir. Yukarıda da hatırlattığımız gibi, ayrı ayrı sufi düşünürler tasavvuf ve islamın ilişkisi hakkında değerli eserler yazmış ve bu ilişkiyi kanıt ve argümanlarla göstermeye çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: *Edebiyat, Orta dönem, Kur'an-ı Kerim sufizm, hürufizm, Mansur Hallaç*

ABSTRACT

It covers the middle period of Azerbaijani literature in the XIII-XVII centuries and is considered to be a contradictory period. Successes were achieved during this period in the field of literature and culture during the rule of the Garagoyunlu, Aggoyunlu and Safavid dynasties.

Religious literature forms an important arm of medieval art of Islam in the 13th century. In general, sect literature is so important in the literary and philosophical thinking of this period that it is impossible to imagine all medieval Turkic literature and art. In the medieval literature the creativity of many artists is directly related to the literature of the sect.

There are two important religious and philosophical religions in the Azerbaijani literature.

1. Sufism (mysticism); 2. Hurufism.

Sufism is a system of religious, philosophical, thought and behavior that prevailed in the Islamic world in the Middle Ages. As we know, the so-called "loneliness" is the place where the Sufis and the lordship gather. The Sufi opponents and emphasis have always made it impossible for the madrasa to learn the madrasa and to become the divine being with this knowledge. That is, the Sufis meet the fear of God and the concepts of the love of God. They preferred to climb to the Divine floor with love, not fear. A well-known Sufi woman expresses Rabi'at al-Alawiyya. As we know, the so-called "loneliness" is the place where the Sufis and the lordship gather. The Sufi opponents and emphasis have always made it impossible for the madrasa to learn the madrasa and to become the divine being with this knowledge. That is, the Sufis meet the fear of God and the concepts of the love of God. They preferred to climb to the Divine floor with love, not fear. A well-known Sufi woman expresses Rabi'at al-Alawiyya. There are some interesting points in the Sufi narrative. Some of these ideas do not overlap.

Some say that the word "sophisticated" means a name given to those who stand before prayer, Some say that the word "suffa" means a balcony. Even there are those who suppose that the word "sophia" means wisdom, and that it is not of Arabic origin.

Sufism was in fact a trend toward secularism, ambitiousness. Sufi prefers modest and simple exercise. Sufis denied those who were excessively inclined to wealth. In fact, the primary sources of mysticism were the struggle for such a soul. This also proves the relevance of Sufism to Islam. For example: Sufi Sheikh Mansur Hallac is interpretive and bases his views on the whole work. It's no coincidence that the thinker: tried to show. "Everything in the Kur'an has knowledge ..." As we have already mentioned, some Sufi thinkers have written a valuable work on the mysticism and the relationship between Islam and the evidence for this connection.

Keywords: *Literature, Middle period, Holy Kuran, Sufism, Hurufizm, Mansur Hallac.*

AILƏ DƏYƏRLƏRİNİN QORUNMASINDA ISLAM DİNİN ROLU

Aynurə ƏLİYEVƏ
Aspirant , AMEA

XÜLASƏ

İnsanların mənəviyyəti, əxlaqi normaları və baxışları ilə bağlı olan mütərəqqi adət və ənənələrin yaradıcısı xalqdır. Hər bir yeni nəsil bu hazır adət və ənənələrlə xüsusən bunların ailə-məişət, birgə yaşayış əlaqələrini tənzim edən hissələrilə hələ uşaq yaşlarından qarşılaşır, bu tələblər ruhunda tərbiyə alır. Hər kəs uşaq yaşından mənimsədiyi adət və ənənələrə riayət etməyi özünə borc sayır. Adət-ənənələrin davam etdirilməsi təbii proses , tarixi ardıcılıq kimi təzahür edir. Lakin nəsillər arсында bu tarixi ardıcılıq heç də öz-özlüyündə davam edən müstəqil proses olmayıb, ictimai həyatın qanunauyğunluqlarına tabedir. Yəni hər bir yeni nəsil özündən əvvəlki nəslin mənəvi simasını əks etdirən mövcud adət və ənənələri heç də hər zaman olduğu kimi təkrar davam etdirmir. Əksinə yaşadığı dövrün, şəraitin tələblərinə uyğun olaraq, onların köhnəlmiş hissələrini atır, mütərəqqi hissələrini inkişaf etdirir, yeni keyfiyyətlərlə zənginləşdirir, lazım gəldikdə yeni adət və ənənələr yaradır.

Həyat milli-mənəvi dəyərlərlə ümumbəşəri dəyərləri üzvi surətdə əlaqələndirməyi bacarmağı tələb edir. Mənəvi keyfiyyətlərə sahiblik, onları qoruyub saxlamaq hər bir şəxsın özündən, həm də onun yaşadığı cəmiyyətdən, mühitdən asılıdır. Mənəvi dəyərlərin yaşadılmasında dinin rolu böyükdür. Bəşəri dəyərlərlə zəngin olan islamın təbliği müasir baxımdan öz əhəmiyyətini itirməmişdir. Dini tərbiyənin müasir təbliği müqəddəs kitabdan - “Qurani-Kərim”dən kənara çıxılmaması ən önəmli şərtlərdən biridir.

Açar Sözlər: Ailə, Mənəviyyət, Adət-ənənə, İslam

EVALUATION OF LEADERSHIP SKILLS OF SCHOOL PRINCIPALS AND PRACTICES TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SOCIAL JUSTICE IN PRIMARY SCHOOLS

Neşe BÖRÜ¹

Assistant Professor ,Department of Educational Sciences
College of Education
Hacı Bektaş Veli University, Nevşehir, TURKEY

Introduction

School principals who adopt social justice leadership are fully aware of the injustices that may be caused by individual differences between students. They shape the beliefs, values and practices of the school in the direction of overcoming these injustices. In more concrete terms, they make efforts to ensure the emotional and academic development of marginalized students, the school believes that the school cannot be perfect without providing these students with the same opportunities as their privileged peers. S/he believes that every child can be successful and proposes cooperation at school. By allowing activist executives around him, he gathers strength (Theoharis, 2007) and mobilizes his followers in line with this understanding (Wang, 2018). Moreover, social justice leaders are passionate, dedicated, humble and resistant to uncertainties (Theoharis, 2008).

The determination of school principals' and teachers' views on central regulations in terms of social justice will provide suggestions to policy-makers on education. An examination of the practices of school principals responsible for ensuring social justice in the school will allow the achievement of findings on the quality of school principals. This research aims to determine the opinions of primary school teachers and primary school principals regarding the practices on social justice in schools.

Methods

This research was designed by using qualitative research methods. The phenomenological approach was followed in the research. The research data were collected through semi-structured interviews. The interview form prepared by researchers is used to collect data. Interview questions were prepared based on the literature and the purposes of the research. A total of 7 open-ended questions were prepared. Probe questions were asked to participants during the interview to reach comprehensive findings. The descriptive analysis approach was used to analyze the data obtained from the interviews.

Conclusion

As a result; Although legislation-based practices for the development of social justice in primary schools require some changes, the effectiveness of the practices in the Turkish National Education System depends on the care and sensitivity of teachers and school principals. More attention should be paid to the principle of impartiality in decisions taken during the implementation and audit processes. The

¹ Corresponding author

effectiveness of the coordination established between the Ministry of National Education and other ministries is effective on the success of the implementations. Applications developed in schools outside the legislation depend on the vision and leadership skills of school principals. This may lead to inequalities between schools. New studies on critical citizen education in schools would be appropriate. Rather than criticizing hegemonic education policies, school principals apply laws and regulations. Nevertheless, this study may be insufficient because it examines all of the existing practices at the same time, and considering the existing practices for the development of social justice separately in different studies may provide in-depth conclusions about the practices.

Keywords: *Social justice in education, Social justice leadership, Education politics on social justice.*

DİJİTAL ÇAĞDA ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE YENİ BİR DİPLOMASİ ALANI OLARAK DİJİTAL DİPLOMASİ

A. Bahadır DARI

Dr. Öğr. Üyesi ,Yalova Üniversitesi

ÖZET

Gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte dünyanın küresel bir köy halini alacağını savunan McLuhan iletişim teknolojilerinin sınırları ortadan kaldırarak dünyanın her yerindeki kişi ve bilgiye anlık olarak ulaşma imkanı sunacağını ve bu hızlı iletişimin toplumları yeniden dizayn edeceğini söylemiştir. Öyle ki özellikle internetin icadı ile birlikte hayatımıza girmiş olan sosyal medya insanların ve toplumların hayatlarında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Hatta sosyal medyanın geleneksel yöntemlerden çok daha hızlı ve etkili bir şekilde hedef kitleye ulaşma imkanı sunması liderlerin ve devletlerin dahi geleneksel yöntemlerin dışına çıkarak alternatif dijital uygulamalara yönelmelerine sebep olmuştur. Nitekim içinde bulunduğumuz iletişim çağı devletleri kendi toplumu ile olduğu kadar diğer toplumlar ile de hızlı ve etkili bir şekilde iletişim kurmaya mecbur bırakmaktadır. Zira gelişen teknoloji ile birlikte Amerika'daki bir polisin siyahi bir vatandaşa uyguladığı orantısız güç, Meksika'da uyuşturucu kartellerine karşı yapılan bir operasyon, Kuzey Kore'de gerçekleştirilen bir infaz, dünyanın herhangi bir yerindeki suikast, çatışma, ayaklanma, insanlık dışı uygulama, eylem, etkinlik kısacası yaşanan her gelişme aynı anda bütün dünya kamuoyunda yer bulabilmektedir. Hatta sosyal medya üzerinden yapılan bir paylaşım bir anda ülkelerin gündemini değiştirebilmekte, uluslararası krizlere sebep olabilmekte hatta ekonomilerini doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin ABD başkanı D. Trump tarafından atılan tweetler ekonomik dalgalanmalara sebep olabilmekte ve dünya gündemini tamamen değiştirebilmektedir. Bu özelliği ile sosyal medya geleneksel yöntemlere nazaran çok daha hızlı bir şekilde gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma gücüne sahip olması nedeniyle diplomasinin en önemli belirleyicilerinden biri konumuna gelmiştir. Bu amaçla dünya ile iletişimi güçlendirmek isteyen devletler yeni iletişim teknolojilerini daha aktif olarak kullanmakta ve diplomasi faaliyetleri dijital platformlar üzerinde şekillendirmektedir. Bu bağlamda devletlerin uluslararası topluma enformasyon sağlamak ve onlar ile iletişim kurmak amacıyla kamu diplomasisinde sosyal medya kanallarını daha aktif bir şekilde kullandıkları yeni bir yöntem olarak dijital diplomasi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada öncelikle dijital diplomasi kavramı ve sosyal medyanın etki alanı ele alınarak sosyal medyanın dijital diplomasi açısından önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bunun yanı sıra Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube gibi temel sosyal medya araçları incelenerek Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İsrail ve Türkiye gibi devletlerin ve devlet başkanlarının dijital diplomasi uygulamaları ele alınarak nitel olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Halkla İlişkiler, Kamu Diplomasisi, Sosyal Medya, Dijital Diplomasi

İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN GETİRDİĞİ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN TURİZME YANSIMASI; “DİJİTAL TURİZM”

A. Bahadır DARI

Dr. Öğr. Üyesi ,Yalova Üniversitesi

ÖZET

İnternet teknolojileri ve beraberinde getirdiği sosyal medya günümüzün en etkili iletişim aracı olma yolunda hızla ilerlemektedir. Öyle ki We are Social’ın 2019 raporuna göre 7.6 milyar dünya nüfusunun %67’sini oluşturan 5 milyar kişi aktif internet kullanıcısı iken yine dünya nüfusunun %57’sini oluşturan 4 milyar kişi aynı zamanda aktif birer sosyal medya kullanıcısıdır. Ülkemizde ise 82 milyon nüfusun %93 gibi çok büyük bir kısmını oluşturan 76 milyon kişi internet kullanıcısı iken nüfusun %72’sini oluşturan 59 milyon kişi aynı zamanda sosyal medya kullanıcısıdır. Bunun yanı sıra 2014 yılında dünya üzerinde ki internet kullanıcı sayısı yalnızca 2.5 milyar civarındayken 2019 yılında ise bu sayı iki katına yakın bir artış göstererek 5 milyar kullanıcı sayısına ulaşmıştır. Bu bakımdan her geçen gün artan kullanıcı sayısı ile internet teknolojilerinin dünyada ve ülkemizde ki hızlı gelişimi kurumlar ve bireyleri dijital bir dönüşüm içerisinde yeniden şekillendirmiştir. Nitekim insanların günlük hayat içerisinde ekme, su ve yemek gibi en temel ihtiyaçlarını gidermek için dahi sıklıkla kullandığı dijital platformlar aynı zamanda insanların sağlık, eğitim, ekonomi, tatil ve gezi gibi önem verdiği konularda dahi sıklıkla başvurduğu en önemli bilgi kaynağı haline gelmiştir. Bu noktada özellikle turizm konusunda yeni bir dijital bakış açısının gelişmesine katkı sağlayan iletişim teknolojileri geleneksel yöntemlerin yerine çok daha hızlı ve etkili bir iletişim aracı olarak internet teknolojilerinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Öyle ki günümüzde artık insanlar hangi bölgeye gideceklerine, o bölgede nereleri gezeceklerine, hangi aktiviteleri yapacaklarına, kalacakları yerden yemek yiyecekleri mekana kadar tüm bilgiyi dijital platformlar üzerinden edinmekte hatta rezervasyon, satın alma, şikayet ve talep gibi birçok işlemi yine bu platformlar üzerinden gerçekleştirmektedir. Nitekim kullanıcılar yaşadıkları olumlu/olumsuz tüm tecrübeleri dijital platformlar üzerinden diğer kullanıcılar ile paylaşabilmekte ve yapılan bu yorumlar kişilerin tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda dijital platformlar üzerinden turizm ile ilgili yapılan tanıtımlar, kampanyalar, yorumlar anlık olarak milyonlarca insana ulaşabilmekte ve bu özelliği ile sektör için müşteriye ulaşma, müşteri talep ve şikayetlerini anlık olarak takip edebilme kolaylığı sunmakta bunun yanı sıra müşteri tercihlerini de etkilemesi bakımında önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı hızla dijitalleşen dünyamızda turizm sektöründe de dijital bir dönüşüm başlatan “dijital turizm” kavramını, önemini ve uygulamalarını örnekleri ile ele alarak incelemektir. Bu amaçla Tatilsepeti, Tatilbudur, Etstur, Jollytur gibi popüler turizm sayfaları ve bunlara ait sosyal medya hesapları ele alınarak nitel olarak incelenecektir. Bu bağlamda sayfaların kullanım sıklığı, takipçi sayıları, içerikleri ve sundukları hizmetler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, İletişim, Halkla İlişkiler, Sosyal Medya, Dijital Turizm

EKSPERİMENTAL HIPERTİREOZ MODELİ ŞƏRAİTİNDƏ QURUŞUN NİTRATIN ORQANİZMİN BƏZİ İMMUN MARKERLƏRİNƏ TƏSİRİ

**Baş laborant Səlimli Təhminə Azər qızı., ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı
Biologiya üzrə fəlsəfə doktoru Vəliyeva Zeynab Yəhya q., ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi,
Bakı**

**Kiçik elmi işçi Ələkbərova Mehriban Qəni qızı., ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı
Dosent İsmayılov Yusif Bayram oğlu, ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı**

Xülasə.Müasir texnogen sivilizasiya şəraitində insan və təbiət arasındakı münasibətin dəyişməsi, ciddi funksional pozulmaların inkişafına optimal şərait yaradaraq orqanizmdə ciddi funksional dəyişikliklərin inkişafına səbəb olur. Ekologiyani çirkləndirən maddələrdən ağır metalların xüsusi yeri vardır. Orqa nizmə adekvat olmayan miqdarda ağır metalların daxil olması, orqanizmə toksik təsir göstərməklə ya naşı, müxtəlif patologiyaların yaranmasına səbəb olur. Qalxanabənzər vəzi belə təsirlərə daha da çox məruz qalır.Lakin onun müxtəlif funksional vəziyyətlərində ağır metalların orqanizmin immun statusda yaratdığı dəyişikliklər istiqamətində aparılan tədqiqatlar məhduddur.Ona görə də bu istiqamət də tədqiqatların aparılması vacibdir. ÜST-nın son hesabatlarında göstərilir ki, indi xəstəliklərin 25%-dən çoxu ekoloji amillərin təsirindən yaranır. Lakin orqanizmin hipertireoz vəziyyətində ağır metalların təsirinin immun statusda yaratdığı dəyişikliklər zəif araşdırılmamışdır.

Bu işinin əsas məqsədi dişi ağ siçovullar üzərində eksperimental yaradılmış hipertireoz modeli şəraitində qurğuşun nitrat məhlunun orqanizmin immun statusuna təsirini öyrənmək olmuşdur.

Tədqiqatlar 215±25q. kütləli dişi ağ siçovullarda 5 qrupda aparılmışdır. Tədqiqatda siçovulların birinci qrupu intakt vəziyyətində olmuş, siçovulların ikinci qrupunda L-tiroksinin 10 gün ərzində 100 mkr dozasında tətbiqi ilə hipertireoz modeli yaradılmış, siçovulların üçüncü qrupuna 21 gün ərzində hər gündə 1 ml olmaq şərti ilə 0,4 %-li (100 q. diri çəkiyə) qurğuşun nitrat məhlulu verilmiş. , siçovulların dördüncü qrupuna bu fonda 21 gün ərzində hər gündə 1 ml olmaq şərti ilə 0,4 %-li (100 q. diri çəkiyə) qurğuşun nitrat məhlulu verilmiş. . Siçovulların beşinci qrupu hər iki modelin tətbiqindən sonra sərbəst buraxılmışdır (heç bir təsirə məruz qalmamış).Kontrol qrup siçovullara eyni miqdarda fizioloji məhlul verilmişdir. Tədqiqatın gedişində səhər saatlarında hər qrupdan dinamik olaraq bir neçə siçovul müasir tövsiyələr əsasında dekapitasiya edilmişdir .

Aparılan tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, hipertireoz modelinin təsirindən orqa nizmin tireoid statusunda baş vermiş dəyişikliklər fonunda qurğuşun nitrat məhlulunun tətbiqinin 5-ci günü komplementin, lizosimin və dövredən immun komplekslərin qandakı fəallığında da dərin kənarlaşmalar müşahidə edilir. Qurğuşun nitrat məhlulunun tətbiqinin 10-cu günü orqanizmin tireoid statusundakı kənarlaşmalar davam etmişdir. Bütün bunlarla yanaşı qurğuşun nitrat məhlulunun tətbiqində tətbiqi zamanı da analoji dəyişikliklər baş verir. Eləcə də hipertireoz modenli fonunda qurğuşun nitrat məhlulunun tətbiqindən sonrakı 20 gün ərzində hər -3 markerin- komplementin, lizosimin və dövrədən immun komplekslərin qandakı fəallığı özlərinə məxsus xarakterdə dəyişir və onların fəallığında baş vermiş dəyişikliklərdə normallaşma müşahidə edilir.

Beləliklə, hipertireoz modelində orqanizmin tireoid statusunda baş verən dəyişikliklər fonunda qurğuşun nitratın tətbiqi şəraitində və ondan sonrakı dövr ərzində də orqanizmin

tireoid statusunun və immun fəallığının göstəricilərinin daha da dərin pozulmaları ilə səciyyələnir. Ona görə də ətraf mühitə qeyri-əlverişli ekoloji amillərdən olan ağır metallarla çirklənmiş ərazilərdə hipertireoza məruz qalmış insanlarda bu patologiyanın müalicəsinin korreksiya yollarının işlənməsinə kompleks yanaşmalar vacibdir.

Açar Sözlər: *Hipertireoz, Ağır metal, Tireoid status.*

ORQANİZMİN TİREOID STATUSUNUN ÇATIŞMAZLIĞI ŞƏRAİTİNDƏ QURUŞUN NİTRATIN İMMUN REAKTİVLİYƏ TƏSİRİ

Biologiya üzrə fəlsəfə doktoru Vəliyeva Zeynab Yəhya qızı, ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı

Baş laborant Səlimli Təhminə Azər qızı, ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı
Kiçik elmi işçi Ələkbərova Mehriban Qəni qızı, ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı
Dosent İsmayilov Yusif Bayram oğlu, ATU Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Bakı

Xülasə. Son zamanlar ətraf mühitin kimyəvi çirklənməsi artmaqda davam edir. Ekologiyani çirkləndirən maddələrdən ağır metalların xüsusi yeri vardır. Orqanizmə adekvat olmayan miqdardan artıq ağır metal ların daxil olması, orqanizmə toksik təsir göstərməklə yanaşı, müxtəlif funksional pozulmaların inkişafına və patoloji gıyaların yaranmasına səbəb olur. Qalxanabənzər vəziyyətə belə təsirlərə daha da çox məruz qalır. Lakin onun müxtəlif funksional vəziyyətlərində ağır metalların orqanizmin immun statusda yaratdığı dəyişikliklər istiqamətində aparılan tədqiqatlar məhduddur. Ona görə də bu istiqamət də tədqiqatların aparılması vacibdir.

İndiki tədqiqat işində əsas məqsəd qalxanabənzər vəzin funksional çatışmazlığı fonunda qurğuşun nitratın immun sistemə təsirini araşdırmaq olmuşdur.

Bunun üçün eksperimentləri 220±20 q. kütləyə malik diş ağ siçovullarda 4 qrupda apardıq. Tədqiqatda siçovulların birinci qrupu intakt vəziyyətində olmuş, siçovulların ikinci qrupda 21 gün ərzində 5 mq/kq tirazolla hipotireoz modeli yaradılmış, siçovulların üçüncü qrupuna fonda 21 gün ərzində hər gündə 1 ml olmaq şərti ilə 0,4 %-li (100 q. diri çəkiyə) qurğuşun nitrat məhlulu verilmiş. siçovulların dördüncü qrupuna bu fonda 21 gün ərzində hər gündə 1 ml olmaq şərti ilə 0,4 %-li (100 q. diri çəkiyə) qurğuşun nitrat məhlulu verilmiş. Siçovulların beşinci qrupu hər iki modelin tətbiqindən sonra sərbəst buraxılmışdır (heç bir təsire məruz qalmamış). Kontrol qrup siçovullara analoji miqdarda fizioloji məhlul verilmişdir. Tədqiqatın gedişində səhər saatlarında hər qrupdan dinamik olaraq bir neçə siçovul müasir tövsiyələr əsasında dekapitasiya edilmişdir.

Bizim apardığımız tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, qalxanabənzər vəzin funksional vəziyyətinin çatışmazlığında immun markerlərin qandakı fəallıqları dəyişir. Həttdə lizosin və dövredən immunkomplekslərin fəallıqları iki fazlı dəyişir. Bütün bunlarla yanaşı qurğuşun nitratın təklidə və hipotireoz zamanı tətbiqi hər -3 markerin qandakı fəallığı kəskin zəifləyir. Modelin tətbiqindən keçən 10 və 20 gün sonra orqanizmin tireoid və immun statusunda kənarlaşmalar daha da dərinləşir. Modeldən 20 gün sonra komplementin, lizosimin və dövredən immun komplekslərin qandakı fəallığı normallaşır.

Beləliklə, qalxanabənzər vəzin funksional vəziyyətinin zəifləməsi fonunda qurğuşun nitratın tətbiqindən və ondan sonrakı dövrdə immun sistemdə kəskin patologiyalar baş verir. Ona görə də belə patologiyalara məruz qalmış insanlarda onun korreksiya yollarının işlənməsi vacibdir.

Açar Sözlər: Hipotireoz, Nitrat sulfat, İmmun sistem

OPTIMIZATION OF FERMENTATION MEDIUM FOR GLUCONIC ACID PRODUCTION BY USING RECOMBINANT *ESCHERICHIA COLI* W

Prof.
M. Şaban
TANYILDIZI¹

Prof.
H. Soner
ALTUNDOĞAN^{1*}

Merve KAYA¹

Assist. Prof.
Venhar ÇELİK
ÖZGEN¹

¹Firat University, Faculty of Engineering, Department of Bioengineering, 23279 Elazığ, Turkey

ABSTRACT

This study is a part of a project which is aimed to develop and to use recombinant microorganism for bacterial gluconic acid production. In this part of the study, optimization of gluconic acid production by using *E. coli pqq⁺ vgb⁺* via deep fermentation for synthetic media was investigated. *E. coli pqq⁺ vgb⁺* is a recombinant microorganism obtained by expressing Pyrroloquinoline quinone (PQQ) operon and *Vitreoscilla* hemoglobin genes (*vgb*) in *E. coli* W strain. Effective media components on gluconic acid production by deep fermentation were determined in another part of the study. The Response Surface Methodology and Central Composite Design technique were used to optimize the concentration of effective fermentation media components which are glucose, CaCO₃, yeast extract and Na₂HPO₄. Deep fermentation experiments designed by DesignExpert® 8.0 software were performed in 250 ml conical flasks under fixed conditions such as 50 ml of media volume, temperature of 30°C, 200 rpm of shaking speed and 5 % (v/v) of inoculum addition. A quadratic model equation was suggested by Design Expert® software for the relation between independent variables (glucose, CaCO₃, yeast extract and Na₂HPO₄ concentrations) and gluconic acid concentration which is selected as response value. The software suggested a solution point for maximum gluconic acid production. Proposed maximum response value was 150.65 g/L for the 150 g/L of glucose, 1.50 g/L of Na₂HPO₄, 7.50 g/L of yeast extract and 30 g/L of CaCO₃. The obtained experimental gluconic acid concentration was 145.20 g/L at the end of 173 h fermentation period. Since the relative absolute difference between experimental and solution values is 3.62 %, it can be said that the experimental results obey the proposed model equation.

Keyword: *Gluconic acid, Submerged fermentation, E. coli pqq⁺ vgb⁺, Synthetic media*

Acknowledgement: This Study was supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under Project No 117R003.

EFFECT OF FERMENTATION MEDIUM COMPONENTS ON PRODUCTION OF GLUCONIC ACID BY USING RECOMBINANT *ESCHERICHIA COLI* W

Prof.
M. Şaban
TANYILDIZI¹

Prof.
H. Soner
ALTUNDOĞAN^{1*}

Merve KAYA¹

Assist. Prof.
Venhar ÇELİK
ÖZGEN¹

¹Firat University, Faculty of Engineering, Department of Bioengineering, 23279 Elazığ, Turkey

ABSTRACT

Gluconic acid is the third common organic acid which is used in food, textile, concrete, detergent and pharmaceutical industries. Gluconic acid is produced by glucose oxidation techniques such as microbial fermentation, enzymatic catalysis, chemical, biochemical, electrochemical and bioelectrochemical methods. Most common method for the production is microbial fermentation due to economic and environmental reasons. In the industrial gluconic acid production, most preferred microorganisms are strains of *Aspergillus* and *Penicillium* which have glucose oxidase and catalase enzymes complex. Especially, *Aspergillus niger* is most common used microorganism for gluconic acid production. The present study is a part of a big project which is aimed to develop and use the alternative microorganisms for gluconic acid production. In the project, two recombinant *E. coli* strains were developed by using synthetic biology concept. First strain was obtained by transfer of the Pyrroloquinoline quinone operon (PQQ) to *E. coli* W and this strain was named *E. coli* W *pqq*⁺*vgb*⁻. The second one was obtained by transfer of *Vitreoscilla* hemoglobin gene to same microorganism and this strain was named as *E. coli* *pqq*⁺*vgb*⁺. In this part of the study, it was aimed to determine the parameters which are effective on the gluconic acid production in synthetic media by using *E. coli* *pqq*⁺*vgb*⁺. For this purpose, Placket-Burman design technique which is a Response Surface Methodology was used to determine the effectivity of concentrations of glucose, Na₂HPO₄, MgSO₄, CaCO₃, yeast extract and urea. By this way, it was determined that the most effective parameters was glucose concentration and CaCO₃ amount. The ANOVA test results showed that the contributions of glucose concentration, CaCO₃ amount, yeast extract concentration, Na₂HPO₄ concentration, urea concentration, and MgSO₄ concentration to gluconic acid production are 32.69 %, 22.28 %, 11.93 %, 11.54 %, 8.17 % and 1.37 %, respectively.

Keywords: *Gluconic acid, deep fermentation, E. coli* W *pqq*⁺*vgb*⁺, *Synthetic media*

Acknowledgement: This Study was supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under Project No 117R003.

GLUCONIC ACID PRODUCTION WITH RECOMBINANT STRAIN BY SOLID-STATE FERMENTATION

Prof.
M. Şaban
TANYILDIZI¹

Prof.
H. Soner
ALTUNDOĞAN^{1*}

Assist. Prof.
Veyis SELEN^{*1}

Assist. Prof.
Venhar ÇELİK
ÖZGEN¹

¹Firat University, Faculty of Engineering, Department of Bioengineering, 23279 Elazığ, Turkey

ÖZET

Many metabolite productions by solid-state fermentation has emerged as an alternative to submerged fermentation due to its advantages such as superior volumetric productivity, more concentrated products, better product recovery, simpler machinery, low energy requirements, low waste water output, and lower levels of catabolite repression. In addition, solid-state fermentation is an economical process, since agro-industrial wastes or byproduct (cheap raw materials such as sugar beet pulp, wheat bran, and pineapple crown etc.) can be used as support. The aim of the present study was to produce gluconic acid in the Raimbolt column with the recombinant strain (*Escherichia coli pqq⁺ vgb⁺*) including *Vitrocella* hemoglobin gene (*vgb*) and PQQ operon using sugar beet pulp as supporting material and substrate. For this purpose, effects of the fermentation medium components (sugar beet pulp (SBP) concentration (g/L), sugar beet molasses concentration (mL/g SBP), CaCO₃ concentration (g/g SBP), inoculum ratio (%)) and effects of the Raimbolt column operation parameters (temperature of ambient (°C), aeration rate (mL/min)) on the production of gluconic acid were determined with Placket-Burman Design. In order to develop the mathematical model equation and variance analysis (ANOVA) were used Design Expert 8.0 software. As a result of ANOVA, a high regression coefficient value ($R^2=0.920$) and adjusted regression coefficient value ($R^2_{Adj}=0.830$) were obtained.

Keywords: *Solid-state fermentation; Sugar beet pulp; Gluconic acid; E. coli pqq⁺ vgb⁺*

Acknowledgement: This Study was supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under Project No 117R003.

GLUCONIC ACID PRODUCTION WITH SLURRY FERMENTATION BY USING RECOMBINANT *ESCHERICHIA COLI* W

Prof.
M. Şaban
TANYILDIZI¹

Prof.
H. Soner
ALTUNDOĞAN^{1*}

Assist. Prof.
Veyis SELEN^{*1}

Assist. Prof.
Venhar ÇELİK
ÖZGEN¹

¹Firat University, Faculty of Engineering, Department of Bioengineering, 23279 Elazığ, Turkey

ABSTRACT

Slurry fermentation technique is characterized that solid substrate particles are dispersed in liquid phase. This fermentation technique offers some advantages such as using cheaper solid substrate, more homogeneity in medium due to high water content and immobilization agent for microorganism etc.

Molasses and pulp obtained as by product from sugar beep factories can be used as a substrate for gluconic acid production in slurry fermentation. For this aim, genetically modified recombinant *E. coli* W strain bearing *vgb*⁺ *pqq*⁺ gene, was used for GA fermentation. GA production was researched according to experimental design methodology. The methodology was planned to select important medium components and environmental conditions for GA fermentation. For this aim, Placket-Burman Design was used and sugar beet pulp (SBP) concentration, molasses concentration (M), CaCO₃ concentration (Ca), fermentation medium temperature (T), shaking speed (Sp) and inoculum size (Inc) were selected independent parameters. The experimental studies were conducted with Erlenmeyer (50 ml working volume) shaking incubator. The model equation was given in Eq1.

$$\text{GA Concn., g/L} = -2.46 + 0.69 \text{ SBP} + 0.036 \text{ M} - 0.046 \text{ Ca} + 0.129 \text{ T} + 0.0002 \text{ Sp} - 0.086 \text{ Inc}$$

According to experimental results and their statistically analysis, sugar beet pulp, molasses, CaCO₃ concentration and inoculum size were determined as important parameters for GA production.

Keywords: *Gluconic acid, Slurry fermentation, E. coli* W *pqq*⁺ *vgb*⁺.

Acknowledgement: This study was supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under Project No 117R003.

AZƏRBAYCANIN LENTİK VƏ LOTİK EKOSİSTEMLƏRİNDƏ RAST GƏLİNƏN MİKROSKOPİK GÖBƏLƏKLƏR

*THE ENCOUNTERED MICROSCOPIC FUNGI IN LENTIC AND LOTIC ECOSYSTEM
OF AZERBAIJAN*

Gülnarə HƏSƏNOVA

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mikrobiologiya
İnstitutu

XÜLASƏ

Göbələklərin yaşadığı şirin sular lentik (göllər, gölməçələr, bataqlıqlar, nohurlar) və lotik (çaylar, axarlar, körfəzlər, kiçik çaylar) olmaqla iki qrupa bölünür. Su mikromisetləri üçün göllər və gölməçələr iqlim zonasından aslı olmayaraq tipik lentik yaşayış yerləridir. Göllər və gölməçələr göbələklərin inkişaf edə biləcəyi sakit ortamdır. Suyun yavaş dalğa hərəkəti göbələklərin aramsız böyüməsinə imkan verə bilər. Bununla yanaşı mülayim dalğa hərəkəti suda oksigen əksikliyinə və mövcud olan göbələk sayının azalmasına səbəb ola bilər.

Lotik yaşayış məskənlərində isə suda davamlı axın olduğundan, burda çox saylı göbələk cinsi müəyyən edilmişdir. Şirin su hifomisetlərinin üçdə iki hissəsi demək olar ki, çaylarda və axar sularında qeydə alınmışdır. Su göbələkləri axınlarda çürüməkdə olan yarpaqlarla əlaqəli dominat mikrobiota kimi müşahidə olunur.

Tədqiqat apardığımız çaylardan (Astaracay, Lənkərançay, Viləşçay, Veravulçay, Boladıçay və Bolqarçay) və göllərdən (Göygöl, Maralgöl, Ördəgöl) nümunələr ilin fəsilələrinə görə götürülmüşdür. Götürülmüş nümunələrdə mikroskopik göbələklərin mövcudluğunu öyrənmək üçün su və üzvi tullantı materiallarından (bitki qalıqları, çürümüş su bitkilərinin hissələri) istifadə olunmuşdur. Bu məqsədlə nümunələr təyin olunmuş stansiyalardan əldə edilmişdir. Su nümunələri steril plastik qablarında, çürümüş bitki qalıqları isə steril polietilen torbalarda toplandı. Götürülmüş nümunələr laboratoriyaya şəraitində inkubasiya və cəlb etmə metodu ilə işlənmişdir. Nümunələr götürüldükdə hər dəfə suyun temperaturu (adi civə termometri ilə), pH (pH metiri), həll olmuş oksigeni miqdarın (Oxygen meterlə) ölçülmüşdür. Mikroskopik göbələkləri təmiz kulturaya çıxarmaq üçün Çapek mühitindən istifadə edildi. Mikromisetlərin identifikasiyasında kultural-morfoloji və fizoloji əlamətlərə əsasən tətbiq edilən təyinedicilərdən, eləcə də Beynəlxalq Mikologiya Assosiasiyasının məlumatlarından istifadə edilmişdir. Suyun fiziki və kimyəvi xassələri standart metodlara uyğun aparılmışdır. Həm lentik həm də lotik ekosistemin mikrobiotasının formalaşmasında iştirak edən mikroskopik göbələklərin növ tərkibi müəyyənləşdirilmişdir. Aparılan tədqiqatların nəticəsində müəyyən olundu ki, hər iki ekosistemin mikrobiotasının formalaşmasında iştirak edən mikroskopik göbələklər bir-birindən rast gəlmə tezliyinə və növ tərkibinə görə fərqlənirlər və lotik ekosistemdə rast gəlinən mikroskopik göbələklər növ tərkibinə görə daha zəngindir. Buna səbəb isə axar sularında oksigen axımının daha çox olmasıdır.

Açar Sözlər: *Lentik, Lotik, Ekosistem, Mikroskopik göbələklər*

EVALUATION LOCAL AND INTRODUCED TOMATO HYBRIDS FOR EARLY GREENHOUSE PRODUCTION IN ABSHERON CONDITION

Gulare Azizaga HUSEYNZADE

Genetic Resources Institute of Azerbaijan National Academy of Sciences

Huseynova CEVAHIR

Genetic Resources Institute of Azerbaijan National Academy of Sciences

Imran HUSEYNOVA

Genetic Resources Institute of Azerbaijan National Academy of Sciences

ABSTRACT

A great stride is witnessed in area expansion under protected cultivation, particularly in Absheron condition, where tomato (*L. esculentum*) is a predominant greenhouse crop. The early-summer crop of tomato is highly remunerative owing to high prevailing market price. In current study, efforts were made to select suitable greenhouse tomato hybrids for early season harvest under Absheron condition arid areas. Growth, yield and commercial quality traits of seven commercial tomato hybrids were studied under greenhouse condition during 2018-19. Among the hybrids evaluated for early summer greenhouse production, Leyla x Utro was more precocious for fruit harvest (36 days after transplanting) followed by Shahin x Wild-form and Ilkin x Shakar. The per plant fruit yield was highest in Leyla x Masalli variety-form (8.6 kg) followed by Shahin x Ilkin (8.4 kg). The fruit appearance, taste and texture, and overall consumer's acceptability were also determined, which were found better in Leyla x Masalli variety-form, Utro x Volqograd and Masalli variety form x Volqograd. Despite exhibiting highest production related traits, in Leyla x Masalli variety-form measured least score for sensory parameters, especially the fruit appearance due to presence of rudimentary spines on skin, and also the taste. Fruit pericarp thickness and dry matter content were significantly higher in in Leyla x Masalli variety-form but the values were at par with that recorded for Shahin x Ilkin and a few other hybrids. The character association analysis reveals that per plant fruit yield had significant positive correlation with length, leaf size, foliar (stem+leaf) dry mass and mean fruit weight. Based on targeted characters for earliness, fruit yield and commercial quality of evaluated hybrids, it is concluded that Shahin x Ilkin followed by Masalli variety form x Volqograd were highly suitable for early summer production under Absheron condition.

Keywords : *Tomato hybrids, Greenhouse production*

REFERENCES

- [1] Amarananjundeshwara, H., S. Shyamamma, V. Chikkasubbanna and M.Y. Ajayakumar, 2008. Performance of tomato hybrids under greenhouse conditions. *Mysore J. Agric. Sci.*, 42: 617-620.
- [2] Avdeenko, S.S., 2005. Assessment of hybrids of tomatoes for plastic greenhouses. *Achievements Modern Nat. Sci.*, 11: 46-47.
- [3] Bertin N and Ginard M. 2018. Tomato quality as influenced by preharvest factors. *Scientia Horticulturae* 233: 264–76.
- [4] Bisht B, Singh M P, Srivastava B K and Singh P K. 2011. Performance of cucumber varieties in a naturally ventilated polyhouse. *Indian Journal of Horticulture* 68(4): 575–7
- [5] Yadav R K, Kalia P, Choudhary H, Husain Z and Dev B. 2014. Low-cost polyhouse technologies for higher income and nutritional security. *International Journal of Agriculture and Food Science Technology* 5(3): 191–6.

SWIMMING LESSONS AND ABA (APPLIED BEHAVIOIR ANALYSIS) FOR CHILDREN WITH ASD

OTİZMLİ ÇOCUKLARDA ABA (APPLIED BEHAVIOIR ANALYSIS) VE YÜZME DERSLERİ

Onur ŞİMŞEK

Bakü Devlet Üniversitesi

Berna ATEŞ

Bakü Devlet Üniversitesi

Abstract

World Health Organization (WHO) highlighted diabetes, cancer, and AIDS as the most common illnesses, and also noted that one out of every 160 children with autism spectrum disorders were detected, especially in the first five years of their age (WHO, 2019).

Autism spectrum disorder is shown in other sources as "1" out of 37 boys and "1" out of 151 girls (Autism speaking; Metzger & Simpson, 2008).

Recent studies and researches stressed correlation between sports and physical activities and ABA results of these children, and authors observed progression of individual skills in autism spectrum disorders, which may not be typical (Green and et., 2009; Ozonoff and et., 2008; Provost and et., 2007; Staples and Reid, 2010).

During literature review that was defined: Evidence-based psychosocial interventions, such as behavioral treatment and other programs, can reduce difficulties in communication and social behavior, with a positive impact on well-being and quality of life for persons with ASD and their caregivers. Interventions for people with ASD need to be accompanied by broader actions for making physical, social and attitudinal environments more accessible, inclusive and supportive (WHO, 2019). Another hand, worldwide, children with ASD are often subject to stigma, discrimination and human rights violations (WHO, 2019).

During the research 30 children with various forms of autism spectrum disorders were observed, to measure ABA's education, aquatic skills and future learning abilities. These children were given swimming lessons for 3 time each week for 50 minutes. Then, the results of both swimming lessons and other children with ABA were compared. The poor development of imitation skills were detected non-ABA-educated children during the observation. Although this research has some limitation, but it was proved effects of swimming traininyor physical fitness and water orientation in autism again.

Açar Sözlər: *Autim spektr pozuntusu, ABA (applied behavior analysis, ABA və idman dərsləri)*

Keywords: *Autism, ABA, ABA and sport activity, aquatic skills.*

RESOURCES

Petrinović-Zekan, L., Ciliga, D., Trošt, T. i Trkulja-Petković, D. (2005). Computerized search of scientific literature in APA. U: D. Milanović i F. Prot (Ur.), Proceedings Book of the 4th International Conference on Kinesiology «Science and Profession – Challenge for the future», Opatija 7-11.09. (str.801-803). Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Ciliga, D., Trošt Bobić, T. i Petrinović Zekan, L. (2009). Sport osoba s invaliditetom. Pozvano predavanje. U: F. Gracin i B. Klobučar (ur.), Zbornik radova osme konferencije o sportu Aple-Jadran. Opatija, 4.-6. lipnja, 2009. (str. 230-238). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

- Ciliga, D. i Omrčen, D. (1994). Organization of sport and recreation for the disabled – accessibility of sports facilities

- . Zbornik radova: Progress in tourism of people with special needs, Krakow, 11-13.11.1994, 157-159. .
- Gallahue, D.: Develomental Physical Education For Today's Elementary School Childeren, 8-9,1987.
 - Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek, Süleyman.: Özel Eğitime Giriş, Çağ Matbası, Ankara, 1988.
 - Sherrill,C., Ruda, L.: Leisure Interest and Practicise of Mentallyretarded Adults, Parks and Recreations,12 (11), 30-33, 1988.
 - Morris, L., Schulzl.: Creative Play Activities For Childeren With Disabilities, Usa, 1989.
 - Karen, P., Gavron Js.: Disabilty and Sport, Usa, 1995.
 - Sol, Neil., Fofter, C.: Healty Fitness Facility Standarts and Guidelines, Human Kinetics Books,266-280, Illinois, 17-21, 1992.
 - Carl, B., Barry, W.: Physical Activities, for Individuals With Mental Retardation, Usa, 1992.
 - Leadership Training in Adapted Physical Education, Human Kinetics Books, 266-280, Illinois.

MƏRKƏZİ SİNİR SİSTEMİNİN TİPİNDƏN ASILI OLARAQ EMOSİONAL GƏRGİNLİYİN ENDOKRİN-METABOLİK VƏ KOQNİTİV PROSESLƏR ARASINDAKI QARŞILIQLI ƏLAQƏYƏ TƏSİRİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Dissertant Hüseynova Aynur Sahib qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetin Fiziologiya kafedrası, Bakı

XÜLASƏ

Müasir fiziologiyada, o cümlədən də yaş fiziologiyasında emosional gərginliyin orqanizmin həyati funksiyaların formalaşmasında iştirakı mexanizminin tədqiqi çox aktual bir problem olaraq qalmaqdadır. Digər tərəfdən müasir neyrobiologiyanın aktual problemlərindən olan emosional gərginliyin təsiri zamanı mərkəzi sinir sisteminin tipindən asılı olaraq yeniyetmələrdə imtahan prosesində endokrin-metabolik inteqrasiyanın müqayisəli araşdırılmasına ehtiyac duyulur. Eləcə də ədəbiyyat məlumatlarında göstərilir ki, emosional stres şəraitində neyroendokrin qarşılıqlı əlaqənin patogenezinin bir çox məsələlərinə hələ də cavab tapılmaması bu istiqamətdə tədqiqatların aparılmasını zəruri edir. Adapdasiya, davranış, koqnitiv, hormonal və digər fizioloji proseslərlə emosional stres arasında olan əlaqənin əsasını təşkil edən mexanizmlərin kifayət qədər mürəkkəbliyi və bir çox suallara hələ də cavab tapılmaması bu istiqamətdə tədqiqatların aparılmasını zəruri edir. Bütün bunlarla yanaşı orqanizmin müxtəlif funksional vəziyyətlərində endokrin-metabolik inteqrasiyada yaranan vəziyyət istiqamətində aparılan tədqiqatlar məhdud dur. Ona görə də bu istiqamətdə tədqiqatların aparılması vacibdir.

İndiki tədqiqat işində əsas məqsəd mərkəzi sinir sisteminin tipindən asılı olaraq emosional gərginliyin təsirindən yeniyetmələrdə endokrin-metabolik inteqrasiyanın səviyyəsi ilə koqnitiv proseslər arasında qarşılıqlı əlaqəni araşdırmaqdır.

Bunun üçün tədqiqatlar hər iki cinsdən olan yuxarı yaşla sağlam yeniyetmələrdə bir neçə mərhələdə aparılmışdır. 1-ci mərhələdə adi dərs günlərində, 2-ci mərhələdə imtahan prosesindən bir müddət əvvəl, 3-cü mərhələdə imtahan prosesindən 30 dəqiqə əvvəl, 4-cü mərhələdə imtahan prosesindən 1,5 saat sonra və 5-ci mərhələdə imtahan prosesindən bir gün sonra aparılmışdır. Bütün mərhələlərdə koqnitiv, vegetativ proseslərin vəziyyəti və endokrin-metabolik inteqrasiyanın markerlərinin səviyyəsi müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir. Hormonların və mediatorların qandakı qatılığı immunferment üsulla təyin edilmişdir.

Bizim apardığımız tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, emosional gərginliyin təsiri altında endokrin-metabolik inteqrasiyanın markerlərinin səviyyəsi yüksəldiyindən simpatik sinir sistemi aktivləşərək ürək vurğularının tezliyinin artmasına və arterial təzyiqin yüksəlməsinə səbəb olur. Bu fonda koqnitiv proseslərin zəifləməsinə və həyacan səviyyəsinin yüksəlməsi baş verir. Belə hal tədqiqatın 3-cü mərhələsində, yəni imtahan prosesindən 30 dəqiqə əvvəl daha kəskin olur. 3-cü mərhələdə mərkəzi sinir sisteminin tipindən asılı olaraq emosional gərginliyin təsirindən endokrin-metabolik inteqrasiyanın markerlərinin səviyyəsi yüksəlir. Xüsusən də adrenalini, noradrenalinin və kortizolu qandakı qatılığı bir neçə dəfə artır. Həyacan səviyyəsinin yüksəlməsi koqnitiv proseslərin zəifləməsinə, vegetativ proseslərin fəallaşmasına və simpatik sinir sistemi üstünlüyə səbəb olmuşdur. Fərdi həyacanın yüksək səviyyəsi imtahan prosesində yaddaşla əlaqədar adaptiv proseslərin zəif formalaşdığı qənaitinə gəlinir.

Beləliklə, mərkəzi sinir sisteminin tipindən asılı olaraq emosional gərginliyin yüksəldiyi dövrdə, yəni imtahan prosesindən 30 dəqiqə əvvəl endokrin-metabolik inteqrasiya

markerlərin səviyyəsi kəskin yüksəlir. Fərdi həyəcanın yüksək səviyyəsi imtahan prosesində yaddaşa əlaqədar adaptiv proseslərin zəif formalaşdığı qənaitinə gəlinir. Ona görə də belə yeniyetmələrlə profilartik tədbirlərin şlənməsi vacibdir

Açar Sözlər: *Emosional gərginli, Endokrin-metabolik İnteqrasiya, Koqnitiv proseslər.*

ЗАЩИТА ОРГАНИЗМА, ИЗМЕНЕНИЯМИ ГОРМОНОВ, ОТ ВЛИЯНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ, ОСВЕЩЕННОСТИ И ПРЕНАТАЛЬНОЙ ГИПОКСИИ.

Гасанова Кенуль Гасым к.
Докторант, Бакинский Государственный Университет.

Аннотация: Живые организмы могут существовать в меняющихся условиях внешней среды лишь благодаря наличию врожденных программ адаптации к ритмическим изменениям окружающей среды (физические нагрузки и освещенность) и механизмов коррекции этих программ в соответствии с внешней периодикой. Роль корректирующего фактора в хронопериодической системе организма выполняет фотопериод, или длина суточной освещенности. В фотопериодической системе головного мозга длина фотопериода превращается в смену циркулирующего уровня основного пинеального гормона — мелатонина и изменением работы поджелудочной железы (инсулина) и надпочечников (адреналина). Это обеспечивает приспособление организма к опасным воздействиям внешней среды.

Ключевые слова: эпифиз, мелатонин, поджелудочная железа, инсулин, надпочечник, адреналин, пренатальная гипоксия, предплодный период пренатального развития.

ANTISTRESS POSSIBILITIES OF THE EPITHIUM HORMONE MELATONINE IN THE REGULATION OF CHANGING THE WORK OF INSULINE AND ADRENALINE DEPENDING ON THE EXPERIMENTAL MODEL

Konul Gasim HASANOVA
PhD student, Baku State University

ABSTRACT

Modern data clearly indicate the participation of melatonin in the regulation of the pancreas, the maintenance of energy homeostasis of the body as a whole, and therefore in the genesis of diabetes mellitus. The realization of the effects of melatonin of central and peripheral origin depends on its interaction with specific receptors of two main types, presented, in particular, on the membranes of β - and α -cells of pancreatic islets. Various models of experimental diabetes, both in vivo and in vitro, show the antidiabetic properties of melatonin. They are based on relationships with insulin. Different types of melatonin receptors are associated with certain cellular elements of the pancreas, the form of diabetes mellitus and the characteristics of the daily and seasonal lifestyle of animals. Several mechanisms may underlie the antidiabetic effects of melatonin. At the cellular level, the main role is apparently played by the antioxidant activity of melatonin, and at the systemic level, its rhythm-organizing activity. The available data, unfortunately, has so far been obtained mainly in animal experiments.

Keywords: *pineal gland, melatonin, pancreas, insulin, adrenal gland, adrenaline, prenatal hypoxia, prefetal period of prenatal development, physical activity, photoperiodism, darkness, light.*

EVALUATION OF SOME PHYSICAL PROPERTIES OF CAD/CAM POLYMERS AND HEAT-CURED PMMA

Zeynep SAHIN

Lokman Hekim University, Faculty of Dentistry, Department of Prosthodontics, Ankara, Turkey

Gulfem ERGUN

Gazi University, Faculty of Dentistry, Department of Prosthodontics, Ankara, Turkey

Ayşe Seda ATAOL

Ankara Medipol University, Dental Prosthetics Technology Program, Vocational School of
Health Services, Ankara, Turkey

ABSTRACT

Objective: The aim of this present study was to investigate surface roughness, color stability, water sorption and solubility of commercially available two different of CAD/CAM polymerized blocks (PMMA and PEEK) and conventional heat-cured PMMA.

Materials and Methods: A total of 180 specimens were prepared from three different of denture base materials (CAD/CAM PMMA Yamahachi Disk, CAD/CAM PEEK Juvora Dental Disk, conventional PMMA Meliodent). While half of the test specimens were kept in distilled water, the other half them were subjected to thermal cycling between 5°C and 55°C for 5,000 cycles. Surface roughness, color stability, water sorption and solubility tests were performed after thermal cycling.

Results: The PMMA test specimens produced with CAD/CAM showed the lowest surface roughness values ($0.31 \pm 0.06 \mu\text{m}$). The PEEK group produced by CAD/CAM showed statistically significantly lower results in terms of water sorption than the other two groups ($p < 0.001$). The highest color change was observed in PEEK test specimens produced by CAD/CAM ($\Delta E = 19.63-22.22$). Thermal cycling did not affect the surface roughness, color stability, water sorption and solubility of the all test specimens (respectively $p = 0.220$, $p = 0.918$, $p = 0.912$, and $p = 0.062$).

Conclusion: Although chemical composition of CAD/CAM PMMA and PEEK denture base materials are different, these test groups, showed better physical properties compared to heat-cured PMMA. So, dentures produced with CAD/CAM are expected may have a longer clinical use.

Keywords: CAD/CAM, PEEK, PMMA

1. INTRODUCTION

In dentistry, polymethyl methacrylate (PMMA)-based acrylic resins, which are polymerized in fabricating removable prosthodontics, are the most widely used denture base materials [1]. Among the positive properties of acrylic resins are the fact that application, finishing, and polishing processes are quite easy; that they do not require expensive equipment; that they remain stable in the mouth; and that they meet aesthetic demands [2, 3]. However, they do have some negative properties, among which are their low fracture toughness [4], residual monomer release, dimensional changes, retention of oral bacteria, and long-term waiting time relating to prosthesis fabrication [2]. All these limitations have, predictably, resulted in researchers seeking new polymeric materials and developing new production techniques, such as computer-aided design and manufacturing (CAD/CAM), in constructing removable prostheses [5].

Polyether ether ketone (PEEK) is a synthetically produced polymeric material belonging to the polyaryletherketone (PAEK) family [6]. PEEK is also a highly aromatic semi-crystalline thermoplastic with an aromatic base structure and a molecular chain, interconnected with ketone and ether functional groups [7]. The material is also known for having a high mechanical property, heat tolerance, chemical stability, and biocompatibility [8]. Because it is highly biocompatible and has optimal mechanical properties, it has been presented as a perfect material for dental restorations and the production of base structures through CAD/CAM.

The present study aims to investigate the physical properties of acrylic base materials shaped by CAD/CAM, one of the currently popular techniques for fabricating prostheses, as well as of conventionally fabricated base materials that are polymerized using heat. The surface roughness, water sorption and solubility, and with color parameters of the denture base materials are tested.

2. MATERIALS AND METHODS

A total of 180 specimens were prepared from three different of denture base materials [CAD/CAM PMMA Yamahachi Disk (YC), CAD/CAM PEEK Juvora Dental Disk (JC), conventional PMMA Meliodent (M)]. While half of the test specimens were kept in distilled water [TC(-)], the other half them were subjected to thermal cycling between 5°C and 55°C for 5,000 cycles [TC(+)]. Surface roughness, color stability, water sorption and solubility tests were performed after thermal cycling.

The surface roughness of all the specimens, prepared at a size of 10×1.5 mm, was calculated with a profilometer device (Mitutoyo, SJ-210, Japan). Once it was ensured that the specimens remained stable, the roughness of five different zones of each specimen was calculated by the same researcher. The mean value of surface roughness was recorded for every single specimen (Ra).

Twenty specimens at a size of 10×2 mm were cultivated for the water sorption and solubility test. The specimens were then placed in a desiccator containing newly dried silica gel (Sigma, Aldrich), which was stored at 37°C ± 1°C in a drying oven for 24 h. This drying cycle was repeated until the specimens reached a constant mass (M1), which were subsequently stored in distilled water at 37°C ± 1°C for 7 days. Finally, these specimens were taken out of water and dried with clean dry tissue paper until visible wetness was removed. They were then swung in the air for 15 seconds, and each specimen was weighed one minute after it was taken out of the water. The calculated mass was recorded as M2. The test specimens were once again subjected to the desiccator until they reached a constant mass. This renewed mass was recorded as M3. The water sorption and water solubility values (Wsp and Wsl, respectively, in the below formulae) values were calculated using the formulae:

$$Wsp (\mu\text{g}/\text{mm}^3) = \frac{M2 (\mu\text{g}) - M3 (\mu\text{g})}{V (\text{mm}^3)}$$

$$Wsl (\mu\text{g}/\text{mm}^3) = \frac{M1 (\mu\text{g}) - M3 (\mu\text{g})}{V (\text{mm}^3)}$$

In the formulae above, V for the volume of the specimen.

The color change test for the specimens prepared at a size of 10×2 mm was achieved with a spectrophotometer device (Minolta Chromascop CR-321, Osaka, Japan) before and after the specimens were subjected to thermal cycle and water immersion processes. CIELAB coordinate values having been obtained, color changes in the specimens were calculated using the formula ($\Delta E^* = [(\Delta L^*)^2 + (\Delta a^*)^2 + (\Delta b^*)^2]^{1/2}$).

3. STATISTICAL ANALYSIS

Data analysis was done using the IBM SPSS Statistics 17.0 (IBM Corporation, Armonk, NY, USA) package program. The determination of whether the distribution of continuous numerical variables was near normal was conducted using the Shapiro–Wilk test, and the homogeneity of variances was determined using the Levene test.

4. RESULTS

Among the TC(–) test specimens, there was a statistically significant difference in terms of surface roughness ($p = 0.006$). The CAD/CAM PMMA group had statistically lower values than those of the heat-polymerized PMMA and CAD/CAM PEEK groups ($p < 0.001$ and $p < 0.001$). For TC(+) specimens, no difference of statistical significance could be determined for the test groups according to Bonferroni correction ($p = 0.028$).

The CAD/CAM PEEK group showed the lowest water sorption values for TC(–) and TC(+) test specimens (PEEK TC[–]: $2.57 \pm 6.20 \mu\text{g}/\text{mm}^3$; PEEK TC[+]: $0.00 \pm 1.46 \mu\text{g}/\text{mm}^3$). Also, the water sorption values of CAD/CAM PMMA were lower than those of heat-polymerized PMMA ($p < 0.001$). As for TC(–) and TC(+) test specimens, the CAD/CAM PEEK group showed higher values of water solubility than did the other two groups (M and YC; $p < 0.001$).

In the heat-polymerized PMMA group, the ΔE values ($\Delta E = 1.69 \pm 0.87$) were significantly lower than those of the CAD/CAM PMMA and PEEK groups ($p < 0.001$). Compared to the CAD/CAM PMMA group, the ΔE levels of the CAD/CAM PEEK group were higher by a statistically significant margin ($p < 0.001$). While the most color changes in TC(+) test specimens were observed in the CAD/CAM PEEK group ($\Delta E = 22.22 \pm 2.68$), there was a numerical similarity between the ΔE data of heat-polymerized PMMA and CAD/CAM PMMA ($p = 0.452$).

5. DISCUSSION

CAD/CAM technology is used the fabrication of inlays, onlays, crowns, fixed and removable prostheses, implant abutments, maxillofacial prostheses, substructures of removable prostheses, fixed-implant-supported prostheses, and, more recently, complete dental prostheses [9]. Manufacturers argue that CAD/CAM prostheses, when compared to conventionally fabricated prostheses polymerized by heat, exhibit much better mechanical properties [2, 10] and that they have better surface properties and superior fit [2]. However, the number of studies into the physical properties of CAD/CAM resins is quite small.

Surface roughness in denture base materials not only causes undesirable tarnishing but also negatively affects the aesthetics of the prosthesis worn by the patient and leads to plaque accumulation and bacterial adhesion [3]. Previous studies have reported a clinically acceptable threshold of surface roughness to be $R_a 0.2 \mu\text{m}$ [3, 11,12]. In our study, we found the surface roughness value to be $0.36 \pm 0.03 / 0.44 \pm 0.15 \mu\text{m}$ for heat-polymerized acrylic resins, $0.32 \pm 0.04 / 0.31 \pm 0.06 \mu\text{m}$ for CAD/CAM PMMA resins, and $0.36 \pm 0.04 / 0.35 \pm 0.09 \mu\text{m}$ for CAD/CAM PEEK test specimens. However, our surface roughness results were higher than the acceptable threshold value, which leads us to conclude that performing only a sanding process is not sufficient for the clinical use of such prosthesis materials and that polishing is also required.

Base materials used in oral rehabilitation are physiologically exposed to a complex changing humid and wet environment characterized by natural saliva and its compounds [13]. Water

sorption is known to occur as a result of weak secondary bonds in polymer materials because water molecules are capable of penetrating polymer chains [14], though the level to which this occurs depends on the porous structure and hydrophobic degree of the material [15].

The water sorption values measured in our study were lowest for the CAD/CAM PEEK group ($2.57 \pm 6.20 / 0.00 \pm 1.46$); these values were $7.84 \pm 4.74 / 8.78 \pm 3.32$ for the CAD/CAM PMMA group, and $11.49 \pm 5.41 / 12.79 \pm 4.89$ for the heat-polymerized PMMA group. Such differences could be attributed to the difference in the production techniques used or the various additive contents of the test groups. According to ISO 20795-1, while the water sorption of heat-polymerized acrylic resins should not be greater than $32 \mu\text{g}/\text{mm}^3$, water solubility should not be above $1.6 \mu\text{g}/\text{mm}^3$ [16]. The water sorption and solubility values of our specimens were found to remain within the acceptable limits issued by the ISO standards for clinical practice.

According to our study results, the water solubility values of each study groups were found to be negative, which suggests that the materials tested retained water [17]. Our negative solubility values suggest that either these materials or their contents chemically bonded with water molecules. Tuna et al. [18], who evaluated the water sorption and solubility of various acrylic resins, reported that the water solubility values of heat polymerized PMMA (Meliodent) and chemically polymerized pattern resins (Palavit G) were $-0.05 \mu\text{g}/\text{mm}^3$ and $-0.09 \mu\text{g}/\text{mm}^3$, respectively. Our study results are consistent with this study in that our water solubility values were also negative.

We preferred CIELAB color system because it contains all colors, including light-source colors, which are not affected by human perception, and because it allows for an objective assessment. If a color change value is $\Delta E \leq 3.3$, it is clinically acceptable [19]. In our study, the color change values for heat-polymerized PMMA test specimens before and after the thermal cycle application were found to be clinically acceptable (TC[-]: 1.69 ± 0.87 ; TC[+]: 2.07 ± 3.35). The biggest change was detected in the CAD/CAM PEEK specimens, varying between $\Delta E = 21.33 \pm 1.11$ and 22.22 ± 2.68 , which can be attributed either to the natural structure or the color of the PEEK polymers. These polymers normally have a greyish brown or pearlescent opaque-white color; therefore, they must be covered by a veneer material layer to provide the desired aesthetic in fixed restoration applications [6]. PEEK materials are preferred as substructure materials in the fabrication of fixed or removable prostheses due to their good mechanical properties [20].

Our study also investigated whether a thermal cycle process affected the physical properties of the test specimens in the study groups. The 5000-cycle process applied to our specimens corresponds to clinical use for a 5-year period [21]. While the thermal cycle application did not cause any changes of statistical significance in surface roughness, color change, or water sorption and solubility parameters for the study groups, the water sorption values of CAD/CAM PEEK groups did decrease, which we believe may result in greater longevity in the clinical use of these dental prostheses. Further in-vitro studies and clinical studies are needed to assess the properties of PMMA and PEEK polymers cultivated via CAD/CAM technology and their appropriateness for possible uses in prosthetic dentistry.

6. CONCLUSION

Although chemical composition of CAD/CAM PMMA and PEEK denture base materials are different, these test groups, showed better physical properties compared to heat-cured PMMA. So, dentures produced with CAD/CAM are expected may have a longer clinical use.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was supported by the Research Fund of Mersin University in Turkey (project number 2018-API-2831). We owe our deep gratitude to the Mersin University Department of BAP for their support in cross-country studies.

REFERENCES

- 1- Ayman A.D., The residual monomer content and mechanical properties of CAD\CAM resins used in the fabrication of complete dentures as compared to heat cured resins, *Electron Physician*, 9 (7),4766-4772, 2017.
- 2- Al-Dwairi Z.N., Tahboub K.Y., Baba N.Z., Goodacre C.J., Özcan M.A., Comparison of the Surface Properties of CAD/CAM and Conventional Polymethylmethacrylate (PMMA), *J Prosthodont*, 28 (4), 452-457, 2019.
- 3- Alp G., Johnston W.M., Yilmaz B., Optical properties and surface roughness of prepolymerized poly(methyl methacrylate) denture base materials, *J Prosthet Dent*, 121(2), 347-352, 2019.
- 4- Karci M., Demir N., Yazman S., Evaluation of Flexural Strength of Different Denture Base Materials Reinforced with Different Nanoparticles, *J Prosthodont*, doi: 10.1111/jopr.12974, 2018.
- 5- Shinawi L.A., Effect of denture cleaning on abrasion resistance and surface topography of polymerized CAD CAM acrylic resin denture base, *Electron Physician*, 9 (5), 4281-4288, 2017.
- 6- Heimer S., Schmidlin P.R., Roos M., Stawarczyk B., Surface properties of polyetheretherketone after different laboratory and chairside polishing protocols, *J Prosthet Dent*, 117 (3), 419-425, 2017.
- 7- Stawarczyk B., Thrun H., Eichberger M., Roos M., Edelhoff D., Schweiger J., Schmidlin P.R., Effect of different surface pretreatments and adhesives on the load-bearing capacity of veneered 3-unit PEEK FDPs, *J Prosthet Dent*, 114 (5), 666-673, 2015.
- 8- Hahnel S., Scherl C., Rosentritt M., Interim rehabilitation of occlusal vertical dimension using a double-crown-retained removable dental prosthesis with polyetheretherketone framework, *J Prosthet Dent*, 119 (3), 315-318, 2018.
- 9- Bidra A.S., Taylor T.D., Agar J.R., Computer-aided technology for fabricating complete dentures: systematic review of historical background, current status, and future perspectives, *J Prosthet Dent*, 109 (6), 361-366, 2013.
- 10- Al-Dwairi Z.N., Tahboub K.Y., Baba N.Z., Goodacre C.J., A Comparison of the flexural and impact strengths and flexural modulus of CAD/CAM and conventional heat-cured polymethyl methacrylate (PMMA), *J Prosthodont*, doi: 10.1111/jopr.12926, 2018.
- 11- Abuzar M.A., Bellur S., Duong N., Kim B.B., Lu P., Palfreyman N., Surendran D., Tran V.T., Evaluating surface roughness of a polyamide denture base material in comparison with poly (methyl methacrylate), *J Oral Sci*, 52 (4), 577-581, 2010.
- 12- Oliveira L.V., Mesquita M.F., Henriques G.E., Consani R.L., Fragoso W.S., Effect of polishing technique and brushing on surface roughness of acrylic resins, *J Prosthodont*, 17 (4), 308-311, 2008.
- 13- Liebermann A., Wimmer T., Schmidlin P.R., Scherer H., Löffler P., Roos M., Stawarczyk B., Physicomechanical characterization of polyetheretherketone and current esthetic dental CAD/CAM polymers after aging in different storage media, *J Prosthet Dent*, 115 (3),321-328, 2016.
- 14- Asopa V., Suresh S., Khandelwal M., Sharma V., Asopa S.S., Kaira L.S., A comparative evaluation of properties of zirconia reinforced high impact acrylic resin with that of high impact acrylic resin, *The Saudi J Dent Res*, 6 (2), 146–151, 2015.
- 15- Shah J., Bulbule N., Kulkarni S., Shah R., Kakade D., Comparative evaluation of absorption, solubility and microhardness of heat cure polymethylmethacrylate denture base resin & flexible denture base resin, *J Clin Diagn Res*, 8 (8), 1-4, 2014.
- 16- ISO 20795-1, Dentistry-Base polymers-Denture base polymers, International Standarts Organization (2008).

- 17- Nguyen L.G., Kopperud H.M., Øilo M., Water absorption and solubility of polyamide denture base materials, *Acta Biomater Odontol Scand*, 3 (1), 47-52, 2017.
- 18- Tuna S.H., Keyf F., Gumus H.O., Uzun C., The evaluation of water absorption/solubility on various acrylic resins, *Eur J Dent*, 2(3), 191-197, 2008.
- 19- Egilmez F., Ergun G., Cekic-Nagas I., Vallittu P.K., Lassila L.V., Short and long term effects of additional post curing and polishing systems on the color change of dental nano-composites, *Dent Mater J*, 32 (1), 107-114, 2013.
- 20- Najeeb S., Zafar M.S., Khurshid Z., Siddiqui F., Applications of polyetheretherketone (PEEK) in oral implantology and prosthodontics, *J Prosthodont Res*, 60 (1), 12-19, 2016.
- 21- Goiato M.C., Nóbrega A.S., dos Santos D.M., Andreotti A.M., Moreno A., Effect of different solutions on color stability of acrylic resin-based dentures, *Braz Oral Res*, 28 (1), 1-7, 2014.

REMOVAL OF INHIBITORY SUBSTANCES FROM SUGAR BEET MOLASSES BY SORPTION PRIOR TO BACTERIAL FERMENTATION

Prof.
M. Şaban TANYILDIZI¹

Prof.
H. Soner ALTUNDOĞAN^{1*}

Assist. Prof.
Venhar ÇELİK ÖZGEN¹

¹Fırat University, Faculty of Engineering, Department of Bioengineering, 23279 Elazığ, Turkey

ABSTRACT

Most common used industrial substrate for fermentation is molasses coming from sugar industry. Molasses is a syrupy byproduct, which is obtained during sucrose production process from beet or sugarcane. Besides the significant amount of sugars and non-sugar organic matters, molasses contains some constituents such as phenolic compounds and heavy metals, which can inhibit the microorganisms used in fermentation processes. Although fungus like *Aspergillus niger* are resistive against these inhibitory constituents, most of the bacteria are strongly affected during the fermentation. For that reason, molasses is generally subjected to some pretreatments prior to bacterial fermentation. These pretreatments are important due to influence the production costs. Thus, determination of most suitable pretreatment method is an important issue. This study is a part of a big project which investigates the gluconic acid production from sugar beet molasses by using recombinant *Escherichia coli* W strains. In this part of the study, the results of sorptive pretreatment experiments by using activated carbon and cation exchange resin are given. Activated carbon and cation exchange resin sorption experiments were designed by using Response Surface Methodology (RSM). Sorption experiments designed by DesignExpert® 8.0 software were performed in 250 ml conical flasks. The molasses solutions having different sugar content (1-21 % by weight) obtained by dilution were firstly centrifuged at 5000 rpm. 50 ml of supernatants were mixed with activated carbon and cation exchange resin. Then, the sorption experiments were conducted by shaking the mixtures depending on sorbent amount (0-400 g/L), time (0-24 h) and temperature (10-50°C) according to experimental design. The mixtures were centrifuged and supernatants were subjected to total phenolic matter analyses by using spectrophotometric Folin-Ciocalteu method. Also, earth alkaline metal (Ca and Mg) and heavy metal (Fe, Mn, Cu and Zn) analyses were made by atomic absorption spectrometry. Both of total phenolic matter concentration and metal ion removal efficiency were selected as response values. DesignExpert® 8.0 software suggested optimum conditions for activated carbon and cation exchanging resin. Suggested optimum conditions for activated carbon sorption by the software are sugar concentration of 16 %, sorbent amount of 255.3 g/L, temperature of 40°C and shaking period of 18 h. Those values for cation exchange resin are sugar concentration of 16 %, sorbent amount of 100 g/L, temperature of 40°C and shaking period of 18 h.

Keywords: *Sugar beet molasses; Sorption; Activated Carbon; Cation Exchange Resin*

Acknowledgement: This study was supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under Project No 117R003.

REMOVAL OF INHIBITORY SUBSTANCES FROM SUGAR BEET MOLASSES BY CHEMICAL TREATMENT PRIOR TO BACTERIAL FERMENTATION

Prof.
M. Şaban TANYILDIZI¹

Prof.
H. Soner ALTUNDOĞAN^{1*}

Assist. Prof.
Venhar ÇELİK ÖZGEN¹

¹Fırat University, Faculty of Engineering, Department of Bioengineering, 23279 Elazığ, Turkey

ABSTRACT

This study is a part of a big project which investigate the gluconic acid production from sugar beet molasses by using recombinant *Escherichia coli* W strains. Besides the significant amount of sugars and non-sugar organic matters, beet molasses contains phenolic matters and metallic constituents which have inhibitory effects on the microorganisms. For that reason, some pretreatment are needed to remove phenolic matters and metal ions from molasses which is used as a substrate for bacterial fermentation. In this part of the study, the results of chemical pretreatment experiments by using EDTA, potassium ferricyanide and sulfuric acid are given. Chemical pretreatment experiments were designed by using Response Surface Methodology (RSM). Chemical pretreatment experiments designed by DesignExpert® 8.0 software were performed in 250 ml conical flasks. The molasses solutions having different sugar content (1-21 % by weight) obtained by dilution were firstly centrifuged at 5000 rpm. EDTA and $K_4Fe(CN)_6$ were added to 50 ml of supernatants to obtain various chemical reagent concentrations. Then, the chemical pretreatment experiments were conducted by shaking the mixtures at 200 rpm depending on reagent concentration (25-325 mg/L), time (0-120 min) and temperature (60-150°C) according to experimental design. In the H_2SO_4 treatment experiments, pH of the solutions was adjusted between 1 to 5 by using 1 N H_2SO_4 solution. At the end of the experiments, the mixtures were filtered through a blue ribbon filter paper and filtrates were subjected to total phenolic matter analyses by using spectrophotometric Folin-Ciocalteu method. Also, earth alkaline metal (Ca and Mg) and heavy metal (Fe, Mn, Cu and Zn) analyses were made by atomic absorption spectrometry. Both of total phenolic matter concentration and metal ion removal efficiency were selected as response values. DesignExpert® 8.0 software suggested optimum conditions for EDTA, $K_4Fe(CN)_6$ and H_2SO_4 treatments. Suggested optimum conditions are shown in Table 1.

Keywords: *Sugar beet molasses; Chemical Pretreatment; EDTA; Potassium ferricyanide; Sulfuric acid*

Acknowledgement: This study was supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under Project No 117R003.

Table 1. Optimum conditions for Chemical Pretreatment suggested by the software

Chemical Reagent	Pretreatment	Suggested Optimum Conditions
EDTA		11.5 % of sugar content; 43.8 mg/L EDTA; 115°C of temperature; 56 min of shaking period
K ₄ Fe(CN) ₆		6 % of sugar content; 100 mg/L K ₄ Fe(CN) ₆ ; 60°C of temperature; 30 min of shaking period
H ₂ SO ₄		16 % of sugar content; 2.0 of pH; 60°C of temperature; 30 min of shaking period

PRELIMINARY PROCESSING OF SUNFLOWER SEEDS IN AZERBAIJAN BASED ON THE IMPLEMENTATION OF NEW TECHNOLOGIES

Hijran Ismayilova Rashid, PhD, lecturer
Azerbaijan Technology University, Ganja, Azerbaijan

ABSTRACT

The main purpose of the research is to increase the output and improve the quality of condensed sunflower seeds on the basis of the structural synthesis of subclasses of cleaning machines, at the same time, is the detection of regularities of their activity in the seed cleaning unit, during the implementation of new sequences in the process of cleaning the sunflower bark.

The analysis of the activities of various technologies and techniques for the production of sunflower seeds in the agricultural sector showed that in order to acquire the seeds of the required quality, its 2-3-grain cleaning on separate cleaning machines or existing cleaning units, increases the processing costs significantly up to 1.5 - 2 times. A topological model has been established to form variants of individual operations in the form of a closed graph that defines different functional schemes of the purifying aggregate described by the independent path matrix, which allows evaluating the various functional circuits of aggregates in the model inputs and outputs during the modeling process. The yield of condensed seeds on the given material is 62.0% and 65.9%, respectively, 98.67% and 94.48% is of purity of purchased seeds, and productivity growth for Scheme 2 constitutes 37.3%.

It has been found that the use of seed aggregates under Scheme No. 3 in transmission intervals, are actually investigated with operating costs, which is 39,946.8 manat per ton, compared to Scheme No 1, compared to Scheme No 2 (is 29121.65 man), it provides revenue generation. The annual production volume of 50 tons is 122,167 manats and the investment period is 0.83.

Keywords: *Sunflower seeds, Cleaning machine, Aggregation, New technology*

UNFOLDING OF FOOD SECURITY STUDIES IN SINGAPORE, GEORGIA AND AUSTRIA: A CRITICAL REVIEW OF EMPIRICAL EVIDENCE

*GIDA GÜVENLİĞİ ÇALIŞMALARININ SİNGAPUR, GÜRCİSTAN VE
AVUSTURYA'DA GELİŞİMİ: AMPİRİK KANITLARA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ*

Ragif HUSEYNOV

PhD student

Enyedi György Doctoral School of Regional Sciences
Szent Istvan University
Gödöllő, Hungary

ABSTRACT

This analysis was inspired to critically unfold the food security studies in Singapore, Georgia and Austria. Food security studies were largely correlated with food availability and agriculture growth. Although food availability supplies a numerous pathway to short run food security, such as availability of nutritious food, fruits and vegetables. Our study disclosed that existing evidence in selected countries has widely focused on only food availability and overlooked the other aspects of food security such as access, affordability, utilization and stability. Moreover, the results imply that the upcoming food security research should also expand the focus from food availability to food diversity and quality more specifically, with a prime emphasis on household and individual food security. The food security studies should assess the role of agriculture on intra-household distribution of food (e.g., to vulnerable groups of rural household like children and women). More rigorous research on multi-indicators food security studies in settings where helpful policies have been indorsed would more evidently explain these relationships.

Keywords: *Food Security, Nutritional Security, Singapore, Georgia and Austria*

ÖZET

Bu analiz Singapur, Gürcistan ve Avusturya'da gıda güvenliği alanında gerçekleşen çok önemli gelişmelerden esinlenilmiştir. Gıda güvenliği çalışmaları gıda yeterliliği ve tarımsal büyüme ile yakından ilgilidir. Her ne kadar gıda yeterliliği besleyici gıdaların ve meyve ve sebzelerin yeterliliği gibi kısa dönemli birçok konu ile ilgili olsa da; çalışmamız seçili ülkelerin büyük ölçüde yalnızca gıda yeterliliğine odaklandığına ve erişim, satın alma gücü, kullanım ve istikrar gibi gıda güvenliğinin diğer yönlerini görmezden geldiklerine dair mevcut kanıtları ortaya çıkarmaktadır. Dahası, sonuçlar göstermektedir ki; sonraki gıda güvenliği araştırmaları hane halkı ve bireysel gıda güvenliği konularını da dikkate alarak, gıda yeterliliğinden gıda çeşitliliği ve kalitesine kadar geniş bir yelpazede konuyu ele almalıdırlar. Tarımın, hane halkı içinde gıdanın bölüşümü üzerindeki etkisi ileriki araştırmalarda ölçülmelidir (örneğin; kırsal bölgelerde bulunan hane halkaları içindeki çocuklar ve kadınlar gibi hassas gruplar üzerindeki etkisi gibi). Faydalı politikaların uygulandığı çok göstergeli gıda güvenliği çalışmaları ile ilgili daha titiz araştırmalar bu ilişkiyi daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Gıda Güvenliği, Besin Güvenliği, Singapur, Gürcistan ve Avusturya*

SİYAH VE SARI KİRAZIN BAZI FİZİKOKİMYASAL ÖZELLİKLERİ VE ANTIOKSIDAN KAPASİTESİ

SOME PHYSICAL CHEMICAL PROPERTIES AND ANTIOXIDANT CAPACITY OF BLACK AND YELLOW CHERRY

Prof. Dr. Memnune ŞENGÜL

Ataturk University / Faculty of Agriculture/ Food Engineer

Öğr. Gör. Arzu ODUNKIRAN

Iğdır University / Iğdır Vocational School

Enes AY

Ataturk University / Faculty of Agriculture/ Food Engineer

ÖZET

Kiraz, göz alıcı bir renk, sertlik, görünüm ve lezzetiyle karakterize edilen sağlık açısından oldukça faydalı meyvelerden biridir. Rosacea familyasında yer alan kiraz (*Prunus avium* L.), taze olarak, kurutulmuş veya reçel, şarap, şekerli ve diğer ürünlere işlenerek birçok şekilde tüketilebilmektedir. Farklı kompozisyonlarda kullanılabilen bu meyvenin, ülkemizde 24 çeşit yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu çalışmada Iğdır ilinde ticari amaçlı yetiştirilen kiraz çeşitlerinden olan “black gold” ve farklı adlarıyla, “stark gold veya white gold” olarak adlandırılan ve sırasıyla siyah kiraz ve sarı kirazın; kuru madde, pH, titrasyon asitliği, L*, a*, b* renk değerleri, toplam monomerik antosiyanin miktarı, DPPH (2,2-diphenyl-1-picrylhydrazyl) ve ABTS (2,2-Azino-bis3-etilbenzotiyazolin-6-sülfonik asit) yöntemleri uygulanarak antioksidan aktivite kapasiteleri ve toplam fenolik madde miktarları karşılaştırılmıştır. Yapılan bu çalışma üç paralelli olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda bulunan değerler, siyah ve sarı kirazın kuru madde (%), pH, titrasyon asitliği (%), toplam monomerik antosiyanin (mg/kg) ve toplam fenolik madde miktarları (µg GAE/mg) sırasıyla; 16.56;20.43, 4.12;4.25, 0.49;0.40, 507.37; -15.58, 191.38; 64.34 olarak belirlenmiş olup renk analizinde; L, a*,b*, C* ve H değerleri siyah ve sarı kiraz için sırasıyla; 21.66;54.24, +6.97;+4.82, +1.35;+36.26, 7.10;36.59, 11.03;82.42 olarak tespit edilmiştir. Kiraz örneklerinin antioksidan aktivitesi DPPH ve ABTS yöntemleri ile belirlenerek IC₅₀ (µg/ml) değerleri hesaplanmıştır. IC₅₀ değeri DPPH metodunda siyah kirazda 11.08, sarı kirazda 86.26; ABTS yönteminde siyah kirazda 6.71, sarı kirazda 9,15 olarak belirlenmiştir. Rengini antosiyaninlerin vermesi nedeniyle, siyah kirazın antosiyanin ve toplam fenolik madde miktarlarının sarı kiraza nazaran oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda her iki antioksidan aktivite yönteminde de siyah kirazın sarı kiraza göre daha yüksek antioksidan aktivitesine sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antioksidan aktivite, Toplam fenolik madde, Toplam monomerik antosiyanin, Sarı kiraz, Kırmızı kiraz

ABSTRACT

Cherry is one of the most beneficial fruits in terms of health characterized by an eye-catching color, hardness, appearance and flavor. The cherry (*Prunus avium* L.) in the Rosacea family can be consumed in many ways as fresh, dried or processed into jam, wine, sugar and other products. This fruit can be used in different compositions, 24 varieties are cultivated in our country. In this study, gold black gold olan and ad stark gold or white gold ıyla which are one of the commercially grown cherry varieties in Iğdır province are called black cherry and yellow cherry; dry matter, pH, titration acidity, L*, a*, b* color values, total monomeric anthocyanin content, DPPH (2,2-diphenyl-1-picrylhydrazyl) and ABTS (2,2-Azino-bis3

ethylbenzothiazolin-6) sulfonic acid) methods and antioxidant activity capacities and total phenolic contents were compared. This study was carried out in three parallel. At the end of the study, dry matter (%), pH, titratable acidity (%), total monomeric anthocyanin (mg / kg) and total phenolic content (μg GAE / mg) of black and yellow cherry were as follows; 16.56, 20.43, 4.12, 4.25, 0.49, 0.40, 507.37; -15.58, 191.38; 64.34 color analysis; L, a *, b *, C * and H values for black and yellow cherries respectively; 21.66, 54.24, +6.97, +4.82, +1.35, +36.26, 7.10, 36.59, 11.03, 82.42. Antioxidant activity of cherry samples were determined by DPPH and ABTS methods and IC₅₀ (μg / ml) values were calculated. The IC 50 value of DPPH method was 11.08 in black cherry and 86.26 in yellow cherry; In ABTS method, it was determined as 6.71 in black cherry and 9.15 in yellow cherry. The anthocyanins and total phenolic contents of black cherry were found to be quite high compared to yellow cherry due to the color of anthocyanins. As a result of the data obtained, it was determined that black cherry had higher antioxidant activity in both antioxidant activity methods than yellow cherry.

Keywords: *Antioxidant activity, Total phenolic substance, Total monomeric anthocyanin, Yellow cherry, Red cherry*

MONOSODYUM GLUTAMATIN SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

OVERVIEW OF THE EFFECTS OF MONOSODIUM GLUTAMAT ON HEALTH

Öğr. Gör. Arzu ODUNKIRAN

Iğdır University / Iğdır Vocational School

Dr. Öğr. Üyesi Mine KÖKTÜRK

Iğdır University / School of Applied Sciences / Organic Agriculture Management

Prof. Dr. Memnune ŞENGÜL

Ataturk University / Faculty of Agriculture/ Food Engineer

ÖZET

Gıdalarda raf ömrü, renk ve lezzet gibi fiziksel özelliklerini iyileştirmek ve tüketici beğenisine sunmak amacıyla gıda katkı maddelerinin kullanımında önemli derecede bir artış olmuştur. Fakat kullanılan birçok gıda katkı maddesinin günlük tüketilebilir miktarı (ADI) toksisite değeri göz önüne alınarak yapılan çalışmalar sonucunda farklılık gösterdiği bu sebeple kullanılan miktarın insanlarda farklı sağlık problemlerine sebep olduğu belirlenmiştir. Monosodyum glutamat (MSG), esansiyel olmayan amino asit olan glutamik asidin sodyum tuzudur ve dünya çapında en yaygın kullanılan lezzet arttırıcı gıda katkı maddelerinden biridir. Bu katkı maddesinin, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Ortak Gıda Katkı Maddeleri Uzman Komitesi (JECFA), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan çalışmalar sonucu kullanım miktarı belirlenmiştir. Gıdalara tüketici beğenisi doğrultusunda güzel bir aroma veren bu katkı maddesinin kullanım miktarına bağlı olarak yapılan birçok çalışma sonucunda insan sağlığına zarar veren etkileri olduğu bildirilmiştir. Özellikle MSG tüketiminin insanları risk altında bırakmasının yanı sıra en büyük riskin çocuklar için olduğunu öne süren önemli kanıtlar vardır. Bu derlemede MSG'nin kullanım miktarıyla beraber toksik etkisi ve bu etkinin insan sağlığı üzerinde daha önce yapılan araştırma ve çalışmalarda belirlenen rahatsızlıklar ele alınmıştır. MSG aşırı tüketen kişilerde boğaz bölgesinde uvula ve çevresinde neredeyse solunumu engelleyecek düzeyde ödem oluştuğu belirlenmiş ve bu durum "Çin Restoran Sendromu" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca MSG'nin beyin tümörleri ve amyotrofik lateral skleroz (ALS), Alzheimer hastalığı ve Parkinson hastalığı gibi nörodejeneratif hastalıklar ile bağlantılı olabileceği bildirilmektedir. MSG kullanımının olumsuz sonucu olarak ortaya çıkan diğer sağlık problemlerinden olan; alerjik reaksiyon, çift körlük, baş ağrısı, karaciğer ve böbrek hasarı, suda çözünen yüksek dozlarda monosodyum-L-glutamat tüketen insanlarda glutamat seviyesinin plazma ve eritrosit düzeylerine etkisi gibi durumlarda bu derlemede detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Monosodyum glutamat, Nörotoksisite, Genotoksisite, Alerji*

ABSTRACT

There has been a significant increase in the use of food additives in order to improve the physical properties of foods such as shelf life, color and flavor and present them to the consumer's taste. However, it has been determined that the daily consumable amount (ADI) of many food additives used varies according to the toxicity value and therefore the amount used causes different health problems in humans. Monosodium glutamate (MSG) is the sodium salt of the non-essential amino acid glutamic acid and is one of the most widely used flavor enhancing food additives worldwide. The amount of this additive is determined by the studies carried out by Food and Agriculture Organization (FAO), Joint Food Additives Expert Committee (JECFA), United Nations Food and Agriculture Organization (FAO) and World

Health Organization (WHO). It has been reported that this additive, which gives a nice aroma to food in accordance with consumer taste, has harmful effects on human health as a result of many studies done depending on the amount of use. In particular, there is significant evidence that MSG consumption puts people at risk and that the greatest risk is for children. In this review, the toxicity of MSG with the amount of use, and the disorders identified in previous research and studies on human health are discussed. People with excessive consumption of MSG have been found to have edema at the level of the throat in the uvula and its vicinity, which almost prevents breathing, and is called "Chinese Restaurant Syndrome.. It has also been reported that MSG may be associated with neurodegenerative diseases such as brain tumors and amyotrophic lateral sclerosis (ALS), Alzheimer's disease and Parkinson's disease. Other health problems that arise as a result of the use of MSG; allergic reaction, double blindness, headache, liver and kidney damage, the effect of glutamate levels on plasma and erythrocyte levels in humans consuming high doses of water-soluble monosodium-L-glutamate are discussed in detail in this review.

Keywords: *Monosodium glutamate, Neurotoxicity, Genotoxicity, Allergy*

1

¹ Iğdır University / Iğdır Vocational School / arzuodunkiran@gmail.com

² / [mine.kokturk@igdir.edu.tr](mailto:m.kokturk@igdir.edu.tr)

³ Ataturk University / Faculty of Agriculture/ Food Engineer / memnune@atauni.edu.tr

TÜRKİYE’DE İLETİŞİM ARAŞTIRMALARINDA İÇERİK ANALİZİ UYGULAMALARI, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

*PROBLEMS AND SOLUTIONS IN CONTENT ANALYSIS RESEARCHES
AT COMMUNICATION STUDIES IN TURKEY*

Prof. Dr. Erkan Yüksel

Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Basın ve Yayın Bölümü Başkanı

ÖZET

Türkiye’de iletişim bilimleri alanındaki araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan araştırma yöntemi içerik analizidir. Bu bildiri söz konusu yöntem çerçevesinde ülkemizdeki araştırmalarda yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri dile getirilecektir.

Araştırmalarda dikkati çeken ilk sorun araştırma başlığı ile araştırma problemi ve yöntem arasındaki uyumsuzluktur. Problemin açık ve net bir şekilde tanımlanması bu bağlamda dikkati çeken en önemli sorunlardan biridir. Araştırma amaçları ve hipotezlerin problemle uyumu, bunların içerik analizi yöntemiyle yanıtlanıp yanıtlanmayacağı soruları da önemli eleştiri noktalarından biridir.

İçerik analizi yönteminin nasıl uygulanacağı konusunda da çalışmalarda dikkati çeken sorunların başında amaçlarla uyumlu olarak kodlamama kılavuzunun hazırlanması, kodlamanın tek bir araştırmacı tarafından yürütülmesi ya da kodlayıcılar arası uyum hesaplamalarındaki sorunlar dikkati çeken hususlardır.

Verilerin tablolaştırılması da ayrı bir sorundur. Hangi verilerin önemli, hangilerinin daha az önemli olduğunun belirlenmesi yine bir başka sorundur. Tüm verilerin olduğu gibi verilmesi yerine düzenlenmesi önerilmelidir.

En çok kullanılan istatistik programı SPSS olmasına karşın burada yalnızca frekans ve çapraz tablo alma işlevi dışında çok nadir çalışmada ilişki (korelasyon) hesaplamalarına yer verildiği görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri çalışmaların betimleyici karakteridir. Açıklayıcı karakterde çalışmalarda ilişki analizlerine daha fazla yer verilmesi için hipotez gerektiren araştırmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Çalışmaların varsayım kurulmadan yürütülmesi de verilerin bulguya dönüştürülmesinin önündeki başlıca engellerden biridir. Varsayımdan uzak çalışma bulgularının yorumlanmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Bunun yapılmadığı çalışmalar veri takdimi niteliğinden öte geçememektedir.

Çalışmalarda bulgu ve yorumlara yer verilmemesi ya da bunların sorunun çözümüne ya da geleceğe ilişkin öngörüde bulunmaması sonuç olarak karşılaşılan başlıca sorunlardır. Bunun aşılması için ise çalışmalara bir çözüm önerisiyle birlikte başlanması, bu önerinin sınanması ve sonuçların not edilmesi gerekliliği önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: *İletişim, Medya, Araştırma Yöntemleri, İçerik Analizi*

ABSTRACT

The most widely used method in the researches field of communication sciences is content analysis in Turkey. This paper focuses on the problems and solutions in the researches used content analysis in Turkey.

The first problem that attracts attention in researches is the discrepancy between the research title, research problem and method. Defining the problem clearly is one of the most important

problems in this context. Correspondence of research objectives and hypotheses with the problem, and whether they will be answered by content analysis method is one of the important criticism points.

One of the most important problems in the studies is how to apply the content analysis method. These are mainly the preparation of non-coding guide in accordance with the objectives, the execution of the coding by a single researcher or the problems in the compatibility calculations between the encoders.

The tabulation of data is also a separate problem. Determining which data is important and which is less important is yet another problem. It will be suggested that all data should be edited rather than presenting them.

Although the most widely used statistical program is SPSS, it is seen that correlation values are included in very rare studies except for frequency and cross-tabulation data. One of the most important reasons for this is the descriptive character of the studies. It can be said that studies that require hypothesis are needed to include more relationship analysis in descriptive studies.

Conducting the studies without assumption is one of the main obstacles to the transformation of data into findings. There are problems in interpreting the study findings that are far from hypothesis. Studies where this is not done cannot go beyond the nature of data presentation. The lack of findings and interpretations in the studies or their failure to provide a solution to the problem or foresight about the future are the main problems as a result. In order to overcome this, it may be suggested that the studies should be started with a solution proposal, this proposal should be tested and the results should be noted.

Keywords: *Communication, Media, Research Methods, Content Analysis*

SANAL GERÇEKLİK VE HABER SUNUMUNDA YENİ BOYUT

VIRTUAL REALITY AND NEW DIMENSION IN NEWS PRESENTATION

Prof. Dr. Halil İbrahim Gürcan

Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye

ÖZET

Teknolojik değişimler hergün büyük hızla yaşamımızı etkilemek, yaşam standartlarımıza yeni boyutlar eklemektedir. Her 10-15 yılda bir, teknolojik manzaramız büyük bir yeni döngü tarafından yeniden şekillendirilmektedir. 1980'lerde dünyamızı değiştiren teknoloji kişisel bilgisayarlardı. 1990'larda internet oldu ve 2000'lerin başında akıllı telefonlar dünyamızı değiştirdi.

2014'den başlayarak sanal gerçeklik (VR) teknolojisi, iletişim dünyamızda kendine yer açmaya ve hızla ilgi çekmeye başlamıştır. VR teknolojisi günümüzde, tıptan askeriye, eğitimden eğlenceye, iletişimden halkla ilişkilere değin pekçok alanda kendine yer edinmeye başlamıştır.

Bununla birlikte pekçok internet ve akıllı telefon kullanıcısı, VR nedir, nasıl kullanılır, nerelerde kullanılır, hangi işin çözümünde kullanılır ve hangi ihtiyaçlara yöneliktir, görüntüleme cihazları pahalı mı, ben oyun oynamıyorum ki VR beni ilgilendirmez... gibi sorular taşımaktadır.

Bu çalışmamızda, iletişim ve habercilik alanında VR teknolojisi, kendisine nasıl bir yer açmaya ve kullanıcıların ilgilerini çekerek kendine bir pazar oluşturmaya başladığı, VR teknolojinin yaşamımıza getireceği avantajlar ve olanaklar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sanal gerçeklik, Habercilik, Gazetecilik*

ABSTRACT

Technological changes affect our lives with great speed every day and add new dimensions to our living standards. Every 10-15 years, our technological landscape is being reshaped by a big new cycle. Personal computers were the technology that changed our world in the 1980s. Internet became available in the 1990s and smartphones changed our world in the early 2000s. Starting in 2014, virtual reality (VR) technology has opened up a place in our world of communication and has quickly attracted attention. VR technology has begun to take its place in many fields from medicine to military, education, entertainment, communication and public relations.

However, many Internet and smartphone users have questions such as what VR is, how it is used, where it is used, what solution it is used for and what needs it is, whether imaging devices are expensive, I don't play games and VR is not my concern....

In this study, the advantages and possibilities of VR technology in our lives will be discussed in which VR technology in communication and journalism has started to create a market for itself by attracting the attention of users.

Keywords: *Virtual reality, Newsmaking, Journalism*

YENİYETMƏLƏRDƏ MİLLİ XARAKTERİN FORMALAŞMASINDA TELEVİZİYA FAKTORU

TELEVISION FACTOR IN THE FORMATION OF NATIONAL CHARACTER IN TEENAGERS

Əliyeva Pərvin Zakir qızı
ADPU-nun doktorantı

XÜLASƏ

Bu gün televiziya üçün sosial insan formalaşdırın, milli dəyərləri, qayda – qanunları özü müəyyən edən bir vasitədir, desək çox da şişirtmiş olmarıq. Demək olar ki, gündəlik həyatımızda televiziya həlledici vasitədir. Fərd artıq sosiallaşmaq üçün lazım olanları cəmiyyətdən çox televiziyadan öyrənir. Onsuz da cəmiyyətin özünü də sosial normaların öyrənilməsində televiziyanın rolu getdikcə artır. Ulduzların həyat fəlsəfəsi, məşhur müğənnilərin geyim tərz, aparıcıların nitq mədəniyyəti, siyasətçilərin təəcüblü fikirləri, müxtəlif ölkə mədəniyyətində yemək, qonaq qəbul etmə, məşhur ifadələr, cinsi azlıqlar və s. bu kimi müasir cəmiyyətin qəbul etdiyi ölçülər əsasən televiziyadan götürülür, öyrənilir və əldə edilir.

Cəmiyyətin indiyə qədər heç şahidi olmadığı yeni imiclər yaratmaq və onları cəmiyyətə qəbul etdirməkdə televiziyanın uğuru müzakirə edilə bilməz. (Məsələn, Bayram Nurlu, Samir Əliyev (Samiraldo), Maral Tahirqızı və s). Avropalaşmış düşüncələr, mentalitetimizə zidd fikirlər, davranışlar və s. televiziyanın həssaslıqla hazırladığı və cəmiyyətə qəbul etdirdiyi status ölçüləridir. Bunlar cəmiyyət üçün qəbul edilməyən qavrayışlar olsa da, televiziya bunu geniş və təsirli fəaliyyəti ilə qəbul edilə bilinəcək ölçü halına salır. Televizadakı davranış və şəxsiyyətlərə münasibətlər müəyyən bir vaxtdan sonra milli əxlaqi şüurun yerini alaraq dəyər qazanmağa başlayır. Televiziya mədəniyyət naminə qurduğu bir sıra bayağı şeyləri müəyyən vaxt ərzində bütün kanallarda fərqli rənglərə boyayaraq təqdim edir. Onun təkidli səyləri əvvəlcə kiçik etiraz, mimika, söz şəklində vərdiş halına daha sonra davranışa çevrilir. Televiziya cəmiyyətin əxlaqi dəyərlərini deyil, öz dəyərlərini ön plana çəkir. Ona görə də cəmiyyətin milli dəyərləri mövcud şərtlər daxilində öz aktuallığını və həqiqiliyini itirib, dövrün şərtlərilə uyğunlaşmamış vəziyyətə gəlib. Televiziyanın dəyərləri milli dəyərlərdən çox fərqli nümayiş etdirilir. Milli əxlaqi dəyərlər insanın insan olmasından irəli gələn sevgi, paylaşma, vətənpərvərlik, ailəyə bağlılıq, humanizm kimi xüsusiyyətlərlə dolu olduğu halda, televiziyanın dəyərləri təməlini yadlaşmadan, eqoizmdən, mənfəətpərəstlikdən, qəzəbdən götürür.

Açar Sözlər: *Televiziya, Milli dəyərlər, Sosial normalar*

Abstract

To say that television is a tool that shapes social humanity and defines national values and rules is itself an overstatement. In almost everyday life, television is a decisive tool. The individual now learns much more about socialization from society than television. Already, the role of television in the study of social norms in society itself is increasing. Life philosophy of stars, dresses of famous singers, speakers' culture, strange ideas of politicians, dining in different country cultures, reception, popular expressions, sexual minorities and more. the dimensions adopted by such modern societies are largely taken from television, studied and obtained.

The success of television in creating and introducing new images that society has never witnessed cannot be discussed. (For example, Bayram Nurlu, Samir Aliyev (Samiraldo), Maral Tahirgizi, etc.) Europeanized thoughts, thoughts, behaviors and so on.

status measurements made by television sensitively and publicly accepted. While these are unacceptable perceptions to society, television makes it an acceptable measure of its broad and effective activity. Behavior on television and interpersonal relationships begin to gain value over time, replacing national moral consciousness. Television presents a number of strange things that the culture has established for a certain period of time, with different colors on all channels. His insistent efforts first become a habit of small objections, facial expressions, and words. Television puts its values at the forefront, not the moral values of society. Therefore, the national values of society have lost their relevance and authenticity under the current conditions and have become incompatible with the conditions of the time. The values of television are very different from national values. While the national moral values are filled with such qualities as love, sharing, patriotism, family affiliation, and humanity that come from human being, the values of television take away the foundations of egoism, profits, and anger.

Keywords : *Television, National values, Social norms*

DISCRIMINATORY DISCURSIVE PRACTICES IN PAKISTANI NATIONAL NEWSPAPERS VIS-À-VIS DEPRIVED SENTIMENTS OF BALOCHI PEOPLE: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

Muntazar Mehdi

National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan

Dr. Ejaz Mirza

National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan

Muhammad Tayyab Ali Angum

National University of Modern Languages, Islamabad Pakistan

ABSTRACT

The proposed study is grounded in CDS (Critical Discourse Studies) and analyses the discriminatory discursive practices in Pakistani National mainstream newspapers apropos Balochistan, one of the provinces of Pakistan. The study is an attempt to expose the discursive fabric of such newspapers vis-à-vis instigative styles on pivotal issue that is sentiments of Balochi people. The reliability of such news is also probed in this research project, and sincere recommendations are presented as well by the researcher that; in what manner such conventional newspapers should publish news that does not only serve the national interest but at the same time avoid inciting feelings of already-deprived Balochi individuals. The study contends that Pakistani Print Media discursive practices remain discriminatory and may result in repercussions which may particularly target the sentiments of Balochi public. The study falls in domain of qualitative analysis and embarks upon textual analysis of newspapers headlines. In pursuance of analysing news matrix apropos sentiments of Balochi people, major Pakistani newspapers were chosen for analysis. The selected national newspapers have been approached from the perspective of CDS (critical discourse studies) narrowing down its focus on Fairclough's Three Dimensional Model of critical discourse analysis. The research is going to have pivotal impact regarding understanding contemporary political discriminatory use of language as it provides insights on on-going incorrect usage of language in Pakistani newspapers regarding the sentiments of Balochi folk.

Keywords: *Critical Discourse Studies, Fairclough's Three Dimensional Model, Pakistani Print Media*

REKLAMLARDA GÜZELLİK FETİŞİ: KUSURLU İNSANLARA KUSURSUZ ÜRÜNLER

BEAUTY FETİSH IN ADVERTISING: PERFECT PRODUCTS FOR IMPERFECT PEOPLE

Aybike SERTTAŞ
Doç. Dr., İstinye Üniversitesi

ÖZET

Kintsugi, her mecrada her açıdan kusursuz olmaya zorlandığımız bu çağda, bize mütevazı bir tavırla çok önemli şeyler anlatan Japon felsefesinin yansımalarından biridir. Bu yaklaşım kırılan eşyaları atmak yerine onları onarmaya dayanır ve aslında kusurlunun, bir öyküsü olanın daha güzel olduğunu söyler. Kintsugi uygulamasında nesnelere altın, gümüş, platin gibi değerli madenlerle tamir edilir. Bu şekilde onlara ışık vurduğunda ilk göze çarpan o noktalar -yaralar- olur. Bu da mecazi anlamda yaralarımızın ışık penceresine dönüşmesini simgeler.

Yaşamın akışında yıpranan, dönüşen ve büyüyen öznelerin, bu süreçte sahip oldukları fiziksel ve ruhsal deformasyonu en etkileyici şekilde yorumlayan bu ve benzer yaklaşımların yanında, özellikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla pürüzsüzlüğü, simetriyi, orantıyı, güncel normlara uygun görünmeyi dikte eden, aksi durumda kadınları ve erkekleri büyük bir mücadele içerisine atan bir sistem vardır. Bu sistemin baş ögütçüsü ise reklamlardır.

Bu çalışmada, reklam filmlerinde izleyiciye sunulan kusursuz güzellik mitinin izi sürülmüştür. *Prime Time*'da (TDK: Altın saatler) en çok izlenen TV programlarının reklam kuşağında yayınlanan reklam filmleri tespit edilmiş, güzelliğin ilham veren bir özellik olmaktan çıkıp rahatsız eden bir niteliğe dönüşmesinde reklamların rolü irdelenmiş, modern zaman insanının benlik savaşına yeni bir pencereden bakılmıştır.

Çalışmanın yöntemi, izleyicinin pasif değil aktif olduğu ve iletişimin yalnızca mesajla dayalı olmayan, bundan daha kapsamlı bir süreç olduğu ifadelerinden yola çıkan alımlama analizidir. Araştırma sonucunda, reklamların izleyiciye ürün ve hizmetlerin somut faydalarından çok psikolojik faydalarını aktardıkları, reklam argümanındaki ikna ediciliğin mevcut nitelikler üzerinden değil vaatler üzerinden arttığı ve reklam karakterinin fiziksel özelliklerinin ürün ve marka tercihiinde doğrudan etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Reklam argümanı, Güzellik ve Medya, Alımlama analizi*

ABSTRACT

Kintsugi is one of the components of Japanese philosophy, which tells us very important things in a modest manner in this age when we are forced to be perfect in every aspect. This approach is based on repairing broken items instead of throwing them away, and it tells that the imperfect, the one who has a story, is the better. In Kintsugi, objects are repaired with precious metals such as gold, silver and platinum. In this way, when the light strikes them, the first striking points are wounds. This, in a metaphorical sense, symbolizes the transformation of our wounds into luminiferous windows.

In addition to similar approaches which interpret the physical and mental deformation of the subject in life, some approaches emphasize that the mass media dictate smoothness, symmetry, and proportion for women and men. There is a system that throws us into a great struggle about our perfect appearance. The main counselor of this system is advertising.

This study traces the myth of flawless beauty presented in commercials. The commercials of the most watched TV programs in prime time have been identified, and the role of ads in the transformation of beauty from being an inspiring feature to an uncomfortable feature has been

examined and the self-war of modern time's individual has been viewed from a new perspective.

The method of the study is reception analysis based on the expressions that the audience is active, not passive, and that communication is a more comprehensive process than just message-based. As a result of the research, it has been found that advertisements convey psychological benefits rather than concrete benefits of products and services to the audience, persuasion in advertising argument increases not through existing qualities but through promises and physical characteristics of advertising character are directly influential in product and brand preference.

Keywords: *Advertising argument, Beauty and Media, Reception analysis*

TÜRK DİZİLERİN AZERBAIJAN KÜLTÜRÜNE ETKİSİ VE TÜRKÇE’NİN YAYGINLAŞMASINA KATKISI ¹

THE EFFECTS OF TURKISH SERIES ON AZERBAIJAN CULTURE AND CONTRIBUTION TO TURKISH

AKTÜRK Oğuz ²
YAĞBASAN Mustafa ³

ÖZET

Dünyada hızla meydana gelen küreselleşme süreciyle beraber, işletmelerin uluslararası boyuta gelme yatkınlığı her zaman olduğundan daha fazladır. Bilhassa gelişmiş ülkelerdeki işletmeler enternasyonal pazarlara doğru genişlemektedir. Günümüzde iletişim teknolojilerindeki hızlı artış sonucunda gelişen ve dönüşen dünya düzeni ile birlikte dünya adeta küresel bir şehir haline getirerek farklı toplumları birbirine yakınlaştırdı. Bu yakınlaşma yanında kültürler arası iletişim ve etkileşimi de yanında getirdi.

Türkiye’de son dönemlerde hızla değişen ekonomik ve politik koşullar işletmelerin ürünlerinin kendi iç pazarının yanında dış pazara da pazarlamayı kolaylaştırmıştır. Değişen bu koşullar ile Türkiye bölgesinde önemli bir güç unsuru olma yolunda süratle ilerlemektedir. Dışa açılım konusunda azami derecede atılım yapan Türkiye’nin tanınırlığının artmasında televizyon, kısa denilebilecek bir sürede uluslararası etkileşimde yaygın kitle iletişim aracı haline dönüşmüştür. Bu gelişmelere muadil olarak bulunduğumuz çağda adeta dışa açılan bir penceresi gibi işlev gören Türk dizilerinin popülaritesi ‘yumuşak güç’ kavramı kapsamında değerlendirildiğinde Türkiye’ye küresel pazarda saygınlık sempati ve ticaret imkânları kazandırmaktadır.

Türkiye, ilişkilerinin özellikle son yıllarda ciddi gelişme gösterdiği hatta iki devlet, bir millet denilen kardeş ülke Azerbaycan’da pek çok Türk dizisi izlenmektedir. Bu çalışmada; Azerbaycan’da Bakü, Salyan ve Şemkir şehirlerinde, Azerbaycan vatandaşlarına anket uygulaması yapılmış ve Türk dizilerinin Azerbaycan kültürüne etkisi ve Türkçe’nin yaygınlaşmasına katkısı test edilmiştir. Survey yöntemi esas alınarak yapılan araştırma sonucunda değer atfedilebilecek önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk dizileri, Azerbaycan kültürü, Türkçenin yaygınlaşması

ABSTRACT

Along with the globalization process that is taking place in the world, the tendency of enterprises to come to international dimension is more than ever. In particular, enterprises in developed countries are expanding to international markets. As a result of the rapid increase in communication technologies, the world has become a global city with its developing and transforming world order and brought different societies closer together. In addition to this convergence, it brought with it intercultural communication and interaction.

Turkey in the last period of rapidly changing economic and political conditions in a rapidly changing business products alongside its own domestic market to foreign markets was

¹ Bu araştırma 1. Yazarın Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde 2. Yazarın danışmanlığında bitirme tezi olarak sunulan çalışmasından türetilmiştir.

² Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğrencisi

³ Prof. Dr. Fırat Üniversitesi İletişim Öğretim Üyesi

also facilitate marketing. Changing conditions in the region with Turkey are progressing rapidly towards becoming a major force elements. makes breakthrough on the maximum degree of opening to the outside in increasing the awareness of Turkey's television, a large number in a short period could be called mass media has become widespread in international interactions. These developments, which functions almost like a window on the outside world in our age as counterparts popularity of Turkish TV series 'soft power' concept when assessing the scope of Turkey has brought dignity sympathy and trade opportunities in the global marketplace.

Turkey's relations in recent years has shown drastic improvement even two states, many Turkish series called the brother country Azerbaijan are one nation followed. In this study; In Baku, Salyan and Shemkir cities in Azerbaijan, a questionnaire was applied to the citizens of Azerbaijan and the impact of Turkish TV series on Azerbaijani culture and its contribution to the spread of Turkish were tested. Important and valuable findings have been reached as a result of this study conducted on the basis of Survey method.

Keywords: *Turkish series, Azerbaijani culture, Dissemination of Turkish*

AZƏRBAYCANDA RABİTƏ XİDMƏTLƏRİNİN TƏHLİLİ ANALYSIS OF COMMUNICATION SERVICES IN AZERBAIJAN

Albina HESİMOVA

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

Xülasə.

Rabitə, iqtisadiyyatın mühüm sektorlarından biri kimi, bütün dövlət və təsərrüfat orqanlarının fəaliyyətinə və uzlaşdırılmış şəkildə çalışmasına xidmət edir. Bu, ən gəlirli və dinamik inkişaf edən bazarlarından biridir. Həmçinin, o, iqtisadi inkişafın ən mühüm elementi olaraq, Azərbaycan Respublikasının dünya iqtisadi və informasiya məkanına daxil olmasının əsasını təşkil edir. İstehsalın strukturu və məhsullarında global dəyişikliklər, Elmi Texniki Tərəqqinin sürətlənməsi, cəmiyyətin işgüzar fəallığının artması, əhalinin təhsil və mədəni səviyyəsinin yüksəlməsi, milli və beynəlxalq səviyyələrdə rabitə əlaqələrinin genişlənməsi nəticəsində rabitə sahəsinin əhəmiyyəti xeyli artır.

Məqalənin məqsədi Azərbaycanda İKT sahəsinin, xüsusilə də rabitə sektorunun inkişaf səviyyəsinin tədqiq edilməsidir. Bununla bağlı Azərbaycanda sabit (stasionar) və mobil telefon rabitəsi, genişzolaqlı internet xidmətlərinin qiymətlərinin mövcud vəziyyəti üzrə qonşu dövlətlərlə müqayisəli təhlil aparılmış, problemlər aşkar edilmiş, müəyyən nəticələr əldə edilmişdir. Məqalədə tədqiqat üsulu kimi müqayisəli və statistik təhlil, sistemli yanaşma metodlarından istifadə olunmuşdur.

Açar Sözlər: *İKT, Qiymət, tarif, Sabit və mobil telefon rabitəsi, Genişzolaqlı internet, Xidmət, operator.*

Abstract

Communication, as one of the most important sectors of the economy, serves the functioning and coordinated functioning of all government and economic bodies. It is one of the most profitable and dynamically developing markets. In addition, it is the main element of economic development that forms the basis of the Republic of Azerbaijan's entry into the world economy and information space. The importance of communication is greatly enhanced by global changes in the structure and scale of production, accelerating scientific and technological progress, increasing the business activity of the society, increasing the level of education and culture of the population, and expanding communication links at national and international levels.

The purpose of the article is to study the level of development of the ICT sector, particularly the communication sector in Azerbaijan. In this regard, comparative analysis was conducted on the current situation of fixed (stationary) and mobile telephony, broadband internet service prices in Azerbaijan and neighboring countries, were achieved certain results. In the article, as research methods were used comparative and statistical analysis, systematic approach.

Keywords: *ICT, Price, tariff, Fixed and mobile phone, Broadband internet, Service, Operator.*

TÜRKİYƏ-GÜRCÜSTAN SƏRHƏD QAPISI

TURKEY-GEORGIA BORDER GATE

Çinarə Səfərova

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti, Müəllim, Doktorant

XÜLASƏ

Sərhəd, ölçüləri, daxil etdiyi mənalər, həyata keçirdiyi funksiyalar, yaratdığı strukturlar və səbəb olduğu dəyişikliklər baxımından sosioloji bir fenomen kimi fəaliyyət göstərir. Müasir dövlətlərin suverenliyini simvolizə edən sərhədlərdən bəhs edən bu araşdırma, sərhədlərə sosiologiyanın öyrənilməsi obyektini kimi baxır və sərhədlərə sosioloji bir perspektiv ortaya qoyur. Türkiyə-Gürcüstan sərhəd bölgəsində yaşayanların sərhədlərlə əlaqədar necə bir dünyagörüşünə sahib olduqlarını və gündəlik həyatda sərhəd vasitəsilə nə cür təcrübələr meydana gətirdiklərini anlamağı məqsəd qoyan bu işdə, bir sərhəd bölgəsi olan Hopaya odaklanılmışdır. Hopa söz mövzusu coğrafiyaya ən yaxın olduğu üçün Gürcüstan baxımından sərhəd qonşu olduğu üçün beynəlxalq ticarət yollarının kəsişməsində və sərhədin yaratdığı sosial, iqtisadi, mədəni və siyasi dəyişikliklər və transformasiya proseslərinin birbaşa təsirini göstərdiyi bir yer olaraq yerləşmişdir. Sahə tədqiqatları nəticəsində sərhədin sosial və mədəni dəyişiklik üçün açar rolunu oynadığı məlum oldu. Müasir dövlətin sərhədlərin anlaşılması və sərhəd bölgəsi sakinlərinin sərhədlərə münasibətləri ilə kəsişməsi müəyyən edilmişdir. Sərhədin sərhəd bölgəsinin sakinləri üçün iqtisadi dinamizm mühərriki olduğu aydın oldu. Bu kontekstdə bu nəticələr sərhədin sosioloji bir fenomen olduğunu göstərir.

Açar Sözlər :Türkiyə-Gürcüstan Sərhədi , Ticari və iqtisadi vəziyyət, Etnik kimliklər

ABSTRACT

The border functions as a sociological phenomenon in terms of the dimensions it has, the meanings it contains, the functions it carries, the constructions it creates, and the changes it causes. This study, which deals with the borders that symbolize the sovereignty of the modern states, treats the borders as a problematic object of sociology and reveals a sociological point of view towards the borders. This study focuses on Hopa, a border region, aiming to understand how residents of Turkey-Georgia border have a view of borders and what kind of experiences they have created through borders in everyday life. Because Hopa is the closest place to the geography in question, it is a border neighborhood in terms of Georgia, located at the crossroads of international trade routes, and is a place where it directly influences the social, economic, cultural and political changes and transformation processes taking place due to the border. As a result of the field survey, it has emerged that the border is a key function in terms of social and cultural change. Based on the interviews the study identifies a significant overlap between the modern state's understanding of the border and the approaches of the inhabitants of the border region towards borders. For those living in the border area, it is understood that the border is the motor of economic dynamism. In this context, these results show that the border is a sociological phenomenon.

Keywords: Turkey-Georgia border, Trade and economic status, Ethnic identities

AFGANİSTAN'DA SU SORUNU

Firoz FAOZİ

Dr.,Kabil Devlet Üniversitesi

Kabil /AFGANİSTAN

ÖZET

Orta Asya'nın en sorunlu ülkesi olan Afganistan sürekli savaş ve istikrarsızlıklarla anılmaktadır. Afganistan savaşını ve dış destekli iç kargaşayı meydana getiren reflekslerden biri de ülkedeki su sorunudur. Afganistan'da dünyaca tanınan nehirler bulunmaktadır. Hilmend, Amuderya, Kökçe başta olmak üzere, bu nehirlerdeki suyun kaynağı Himalaya ve Hindukuş dağlarından akan tatlı sulardır. Bahsi geçen Hilmend, Amuderya, Kökçe gibi zengin su kaynakları, Himalaya ve Hindukuş dağlarından akan tatlı sularını kontrol edememektedir. Elbette bunun muhtelif sebepleri bulunmaktadır. Bunca zengin su kaynaklarına rağmen maalesef ülkenin birçok vilayetinde içme suyu yoktur ya da çok zor şartlarda şehirler içme suyuna erişebilmektedir. Öyle ki ülkede yirmi yılı aşkın bir süre dere ve ırmak yataklarından su ihtiyacını gideren yerleşim bölgelerine rastlanmaktadır.

Halen birçok şehirlerde ya da köylerde insanların dere ve nehirlerden sağlıksız ve hijyenik olmayan koşullarda içme suyu ihtiyacı görmelerine mukabil, söz konusu şartları belli oranda iyileştiren kardeş ülke Türkiye'nin çalışmalarını anmadan geçemeyiz. Türkiye Cumhuriyeti, TİKA vasıtasıyla ülkenin birçok yerleşim merkezinde su kuyuları açarak Afgan halkına yardım elini uzatmıştır.

Bildirimizde Afganistan'ın zengin su kaynaklarına değinerek sözü edilen su kaynaklarından Afgan halkının ne oranda faydalanabildiği üzerinde duracağız. Halen su sıkıntısını derinden yaşayan birçok Afgan'ın yaşadığı zorluklara dikkat çekerek Türkiye Cumhuriyeti'nin bilhassa TİKA vasıtasıyla ülke geneline yaydığı su kuyuları hakkında bilgi vereceğiz. Kardeş ülke Türkiye'nin yaptığı fedakâr yardımların Afgan halkı üzerindeki izdüşümüne değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Türkiye, Su, Savaş, Nehirler, Su kuyuları.

GƏNCƏDƏ ERMƏNİ XƏYANƏTLƏRİ

THE ARMENIAN TREACHERIES IN GANJA

Армянские предательства в Гяндже

Cavid Bağırzadə

Gəncə Dövlət Universitetinin Azərbaycan tarixi
kafedrasının dosenti, tarixi üzrə fəlsəfə doktoru

XÜLASƏ

Qula məxsus qorxu, fürsət düşüncə öldürmək, öldürərkən əzab vermək və qeyri-insani hərəkətlər etmək, hiyləgərlik, satqınlıq, qapıqulu olmaq, yaltaqlıq, qadınlarını “peşkəş” etmək, hər fürsətdə xəyanət etmək, yalan danışmaq, güclünün yanında özünü məzlum göstərmək kimi etnopsixoloji xüsusiyyətlərə malik ermənilər bütün tarixi dövrlərdə öz ağalarına qarşı həmişə xəyanət etmişlər. Vaxtilə köçüb Gəncədə şəhərin cənub-şərq tərəfində, Gəncəçayın sol hissəsində Noraşen adlı bir məhəllə salaraq məskunlaşmış ermənilər Gəncə xanlığının 1804-cü il yanvarın 2-dən 3-nə keçən gecə və ondan qabaqkı günlərdə ruslar tərəfindən işğalı prosesində, Azərbaycan istiqlalına qarşı 1918-ci ilin may-iyun aylarında, eləcə də 1920-ci ilin mayında bolşevik işğalına qarşı baş vermiş Gəncə üsyanı dövründə də xəyanət edərək düşmən tərəfinə keçmiş, casusluq və satqınlıq etmişlər.

Açar sözlər: Gəncə şəhəri, Gəncə xanlığı, erməni xəyanəti, Qafqaz İslam ordusu, Gəncə qarnizonu.

ABSTRACT

Armenians which lodged in Ganja on southeast side of the city, on the left side from Ganja-river and proved here the Quarter of Norashen as during occupation of the Ganja khanate at night from the 2nd for January 3rd of the 1804th year, and in previous days before and also in May-June of the 1918th year during fight of the Azerbaijani people for independence, besides in May of the 1920th year during the Ganja revolt against bolsheviksky oppression, came over to the side of the enemy and were engaged only to espionage and treachery.

In June of the 1918th year the Armenians living in Ganja having entered conspiracy with the Bolsheviks threatening to independence of Azerbaijan organized the armed group. During disarmament of this group, the Armenians showing resistance killed 18 soldiers of the Caucasian Islamic Army. It should be noted that during disarmament all measures in order that among Armenians there were no victims were taken.

In May of the 1920th year on the eve of the Ganja revolt against Bolsheviks capture, in the city and around it parts of the 20th rifle division XI of the Red Army were located. The 178th and 180th shooting shelves of a division were located in the Armenian quarter of the city. The Ganja Armenians and the armed groups of Dashnak did a favor Bolsheviks in punishment over risen also this time.

Keywords: City of Ganja, Ganja khanate, Armenian treachery, Caucasian Islamic Army, Ganja garrison.

РЕЗЮМЕ

Армяне поселившиеся в Гяндже на юго-восточной стороне города, на левой стороне от Гянджа реки и обосновавшие здесь квартал Норашен, как во время захвата Гянджинского ханства в ночь со 2-го на 3-е января 1804-го года, так и в предыдущие дни до этого, а также в мае-июне 1918-го года во время борьбы Азербайджанского народа за независимость, кроме этого в мае 1920-го года во время гянджинского

восстания против большевистского гнета, переходили на сторону врага и занимались только шпионажем и предательством.

В июне 1918-го года армяне живущие в Гяндже войдя в сговор с большевиками, угрожавшими независимости Азербайджана, организовали вооруженный отряд. Во время разоружения этого отряда, армяне оказывавшие сопротивление, убили 18 солдат Кавказской Исламской Армии. Надо отметить, что во время разоружения были приняты все меры, для того чтобы среди армян не было жертв.

В мае 1920-го года накануне гянджинского восстания против большевистского захвата, в городе и вокруг него расположились части 20-ой стрелковой дивизии XI Красной Армии. 178-я и 180-я стрелковые полки дивизии расположились в армянском квартале города. Гянджинские армяне и вооруженные отряды дашнаков и на этот раз услужили большевикам в расправе над восставшими.

Ключевые слова: *город Гянджа, Гянджинское ханство, армянское предательство, Кавказская Исламская Армия, Гянджинский гарнизон.*

ƏDƏBİYYAT MÜƏLLİMİ HAZIRLIĞINDA ŞƏXSİYYƏTYÖNÜMLÜLÜK VƏ SƏRİŞTƏYÖNÜMLÜLÜYƏ KEÇİD İMKANLARI

Dos. Fəxrəddin Yusifov
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ÖZET

İnformasiya əsrinin tələbələri, qloballaşma, Avropa təhsil məkanına inteqrasiya, böyüməkdə olan gənc nəslin təlim tərbiyəsi işlərinə, məqsəd və vəzifələrinə, üsul və vasitələrinə, eləcə də müəllim hazırlığı işinə yenidən baxmağı bir vəzifə kimi qarşıya qoyur. Ədəbiyyat müəllimi hazırlığı işində orta məktəbin ehtiyacları lazımi səviyyədə ödənilirmə, peşə hazırlığı işində müəllim şəxsiyyətinin formalaşdırılması – şəxsiyyətyönümlülük, səriştəyönümlülük diqqət mərkəzində saxlanılırmı, tələbə şəxsiyyətindən müəllim şəxsiyyətinə keçidə diqqət yetirilirmi suallarına cavab axtarılması bu gün daha çox aktualıq kəsb etməkdədir. Zamanın axarına uyğunlaşmaq, informasiya mühitində ona sürətlə adaptasiya olmağa çalışmaq, tez, cəld və çevik davranış tərzini sərgiləmək yeniyyətlərin və gəncliyin daha sürətli inkişafına aparıb çıxarmışdır və belə bir şəraitdə tədris prosesində ənənəvi üsullarla irəliləmə, keyfiyyətcə nələrə isə nail olmaq mümkün deyildir. Hər bir uğurlu işin arxasında müəllim şəxsiyyəti, onun savadı, bacarığı, müəllimlik istedadı, şagirdlərlə ünsiyyətdə bacarıqları, səriştəlilik dayanır. Əgər real ehtiyaclar nəzərə alınmazsa, bizim hazırladığımız kadrlar gələcək peşə fəaliyyətləri dövründə heç nəyə nail ola bilməzlər. Deməli, müəllim şəxsiyyətinin tamamilə fərqli bir şey olduğunu tələbələrə hiss etdirmək, üzrlərinə düşən təlim, tərbiyə və inkişaf vəzifələrini layiqincə yerinə yetirmək üçün hələ çox işlərin görülməsinə ehtiyac vardır. Belə bir şəraitdə ədəbiyyatın tədrisi metodikası kursu da öz layiqli missiyasını tələb olunan səviyyədə yerinə yetirməlidir.

Tələbələr və ali məktəb müəllimləri ilə aparılan söhbətlər, sorğuların nəticələrinin təhlil olunması, pedaqoji prosesin müşahidə olunması, əldə olunan məlumatların təhlili və ilkin nəticələr bizi bu qənaətə gətirir ki, metodika kursu müəllim şəxsiyyətinin formalaşdırılması işində real ehtiyaclarla doğru daha çox istiqamət götürməli, təlim, tərbiyə və inkişaf məqsədlərinin uğurlu həlli üçün gələcəyin mütəxəssislərinə lazımi səriştənin verilməsini diqqətdə saxlamalıdır.

Əgər ali məktəblərimizdə müəllim hazırlığında şəxsiyyətyönümlülük və səriştəyönümlülük diqqət mərkəzində saxlanılacaqsa, real ehtiyacların ödənilməsinə doğru istiqamət götürəcəksə, gələcəyin müəllimlərində praktik bacarıqların formalaşdırılması işində uğurlar əldə etmək olar.

Açar Sözlər: *ədəbiyyat müəllimi, gənc mütəxəssis, şəxsiyyətyönümlülük, səriştəyönümlülük, praktik bacarıqlar, pedaqoji texnologiyalar*

KİNO DİLİNİN PUBLİSİSTİK, BƏDİİ VƏ ELMİ ÜSLUBLA ƏLAQƏSİ HAQQINDA

*ON THE CONNECTION OF THE LANGUAGE OF CINEMA WITH
JOURNALISTIC, ARTISTIC AND SCIENTIFIC STYLES*

*О связи языка кино с публицистическим, художественным
и научным стилями*

Fizuli MUSTAFAYEV

Doç. Dr. „AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
Tətbiqi Dilçilik Şöbəsinin Aparıcı Elmi İşçisi

ÖZET

Məqalə kino dilinin publisistik, bədii və elmi üslubla əlaqəsinə həsr olunub. Publisistik üslub dilin hər iki qolunu, həm yazılı ədəbi dili, həm də şifahi ədəbi dili əhatə edən ən çevik, ən işlək ədəbi dil üslublarından biridir. Bu üslub üçün başlıca şərt odur ki, bu üslubda yazılan kinossenarilərdə həyati problemlər, ictimai-mənəvi məsələlər geniş xalq kütlələrinin anlayacağı səviyyədə izah və şərh olunsun. Kino dilini, müəyyən mənada bütünlükdə publisistik üslub əsasında formalaşdıran dil hesab etmək olmaz.

Bir qrup dilçi isə “bədii üslub” anlayışını qəbul edir və bədii əsərləri bütövlükdə yox, ancaq onlardakı müəllif nitqini bədii üslub adlandırırlar. Bədii üslub digər üslublara nisbətən tarixi baxımdan daha qədim və daha kütləvi üslubdur.

Kino dilini elmi üslubdan kənar saxlamaq olmaz. Elmi biliklərin yayılması, texniki nailiyyətlərin təbliği ictimai həyat hadisələri barədə məlumatların verilməsi bilavasitə sənədli-elmi filmlərin nəzarətindədir və onların vasitəsilə icra olunur.

Əslində hər hansı bir film mövzu və problem baxımından elə qurulub ki, onların teletəqdimatında hər hansı bir üslubun əsiri olub qalmaq, dilimizin rəngarəngliyi baxımından, eləcə də nitqimizin zənginliyi mövqeyindən özünü doğrultmur. Əksinə, saf, xalis üslub deyil, “qarıışıq üslub” şifahi nitqin təsirliliyini daha da artırmış olur. Biz “qarıışıq üslub” dedikdə, əlbəttə ki, kinoaktyorun ixtiyari sərbəstliyini və ya onun eksperimental-subyektiv cəhətlərini nəzərdə tutmuruq. Sadəcə olaraq, onu xatırladıyıq ki, dilimizdə mövcud olan hər hansı bir üsluba aid dil vasitə və əlamətləri, digər üslublarda da imkan və potensiya şəklində mövcud ola bilər. Deməli, fikrin ifadəsində, mühakimənin özünütdədiqində, təhkiyənin məqsədmüvafiq təzahüründə bu üslubları eyni vaxtda bu və digər şəkildə səfərbər etmək və orta məxrəcə gətirmək mümkündür.

Beləliklə, bu və digər məsələlər barədə ətraflı məlumat verilir, ayrı-ayrı filmlərdən izahlar təqdim olunur.

Açar Sözlər: Elm, Üslub, Bədii film, Kino rejissoru, Statistik göstərici, Əsər, Eənədli film, Publisistik üslub

Резюме

Статья посвящена связи кинематографического языка с публицистическим, художественным и научным стилями. Стиль «Издатель» - один из самых гибких, более литературных языковых стилей, которые охватывают обе стороны языка, как письменные, так и устные. Главной предпосылкой этого стиля является то, что рассказывание историй, написанных в этом стиле, объясняет и объясняет насущные проблемы и социально-нравственные проблемы широкой публики. Язык кино не может в некотором смысле рассматриваться как язык, полностью сформированный публицистическим стилем.

Группа лингвистов, однако, принимает понятие «художественный стиль» и называет свои произведения не художественными, а речью автора в них. Арт-стиль более древний и популярный, чем другие стили.

Язык кино нельзя держать в стороне от научного пути. Распространение научных знаний, продвижение технических достижений, предоставление информации о событиях общественной жизни непосредственно контролируются и осуществляются документальными и научными фильмами.

Фактически, любой фильм состоит из темы и проблемы, так что их трансляция в плен любого стиля не оправдывает себя с точки зрения цвета нашего языка и богатства нашей речи. Наоборот, вместо чистого, стиля «смешанный стиль» повышает эффективность устной речи. Когда мы говорим «смешанный стиль», мы, конечно, не имеем в виду произвольную свободу актера или его экспериментальные и субъективные особенности. Мы просто напоминаем вам, что языковые средства и знаки любого стиля, доступного на нашем языке, также могут быть доступны в других стилях как возможности и потенциал. Таким образом, можно одновременно мобилизовать эти стили и вывести их на второй план в выражении мнения, надлежащего выражения основания.

Таким образом, предоставляется подробная информация по этим и другим вопросам, даются пояснения к отдельным фильмам.

Ключевые слова: наука, стиль, художественный фильм, кинорежиссер, статистика, работа, документальный фильм, публицистический стиль

Abstract

The article is devoted to the connection of cinematic language with journalistic, artistic and scientific styles. The “Publisher” style is one of the most flexible, more literary language styles that cover both sides of the language, both written and oral. The main premise of this style is that telling stories written in this style explains and explains pressing issues and socially - moral problems of the general public. The language of cinema cannot, in a sense, be regarded as a language completely formed by a journalistic style.

A group of linguists, however, accepts the concept of “artistic style” and calls their works not artistic, but the author’s speech in them. The art style is more ancient and popular than other styles.

The language of cinema cannot be kept away from the scientific path. The dissemination of scientific knowledge, the advancement of technological advances, and the provision of information on public life events are directly controlled and carried out by documentary and scientific films.

In fact, any film consists of a theme and a problem, so their broadcast in captivity of any style does not justify itself in terms of the color of our language and the richness of our speech. On the contrary, instead of a pure, style, “mixed style” increases the effectiveness of oral speech. When we say “mixed style”, we, of course, do not mean the arbitrary freedom of the actor or his experimental and subjective features. We simply remind you that linguistic means and signs of any style available in our language can also be available in other styles as opportunities and potential. Thus, it is possible to simultaneously mobilize these styles and bring them to the background in the expression of opinion, proper expression of the basis.

Thus, detailed information is provided on these and other issues, and explanations are given for individual films.

Keywords: Science, Style, Feature film, Film director, Statistics, Work, Documentary, Journalistic style

ФАТИКА И ЕДИНИЦЫ ФАТИЧНОГО ОБЩЕНИЯ

Тоирова Гули

Бухарский государственный университет доцент кафедры узбекского языкознания,
кандидат филологических наук

Зарипова Азиза

Студент 2 курса Бухарского государственного университета

РЕЗЬЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы онтологической многоаспектности (полифункциональности) языка и тесно связанной с ней его фатической функции. Показывается, что после 60-ых годов XX столетия фатическая функция языка, сама фатика, сущность и назначение фатического общения, фатические речевые жанры всесторонне изучены в западной (в частности, в русской) филологии, однако и узбекской науке эти вопросы ждут своих исследователей.

Ключевые слова: функции языка, многоаспектности объекта исследования, полифункциональность, фатическая функция языка, контактоустановочная функция, виды фатического общения, фатические речевые жанры.

ABSTRACT

This article discusses the multidimensional ontology (multifunctional) language and is closely related its phatic function. It is shown that after the 60s of the twentieth century, the phatic function of language itself Fatick, essence and purpose of communication phatic, phatic speech genres comprehensively studied in the West (particularly in Russian) philology, however, and the Uzbek science these questions waiting to be explored.

Keywords: language functions, multidimensional object of study, multifunctionality, the phatic function of language, kontaktoustanovochnaya function, types of phatic communication phatic speech genres.

BƏDİİ DİLDƏ MİLLİ MƏNŞƏLİ GEYİM ADLARI (ETNOQRAFİK TƏHLİL)

VƏLİYEVA SƏBİNƏ XANSUVAR QIZI

Azərbaycan, Bakı şəhəri

Bakı Dövlət Universiteti

Azərbaycan dilçiliyi kafedrası,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, müəllim

XÜLASƏ

Maddi mədəniyyətin əsasını təşkil edən geyimlər insanlıq tarixi qədər qədim olub, milli mədəniyyətin ayrılmaz bir parçası və eyni zamanda tərkib hissəsidir. Xalqın hər zaman istifadə etdiyi geyimlər ərazidən əraziyə dəyişsə də, məna ifadə etmə funksiyası baxımından eynilik təşkil etmişdir. Çünki geyim xalqın adət-ənənəsinin, dünyagörüşünün, fəlsəfəsinin təmsilçisidir. Belə bir deyim var, insanı geyimə görə qarşılayıb, ağına görə yola salırlar. Bu dərin mənalı ata sözündə insanın əxlaqi keyfiyyətləri, məziyyətləri gizlənilir. Geyim insanın və ya şəxsin ilkin ifadə simasıdır. Azərbaycan xalqının geyim mədəniyyəti böyük bir tarixi inkişaf yolu keçmişdir. Bu ilk növbədə geyimlərin dövrlər üzrə fərqlilik və quruluşunda daha çox izlənilir. Belə ki, XX əsrin əvvəllərində və ortalarında istifadə olunan geyimlər, XX əsrin sonlarında müşahidə edilməməkdədir. Geyimlər arasında olan bu fərqlilik ilk növbədə insanların yaşadığı sosial-iqtisadi mühitin dəyişikliyi ilə izah etmək və əlaqələndirmək mümkündür. İctimai-siyasi formasiyanın dəyişməsi buna təsir edən başlıca amillərdəndir. Milli dil vahidlərinin qorunması hər zaman diqqətdə duran məsələlərdən olubdur. Akademik Əfrand Daşdəmirovun qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan etnikliyinin başlıca indikatoru məhz dil olmuşdur. Dil keçmişlə bu günün, bu gün ilə sabahın körpüsüdür. Bu körpünün gələcək nəsillərə doğru çatdırmaq üçün milli dil vahidlərimizə mühafizəkar yanaşmalıyıq. XX əsrin 50-60-cı illərində milli dilin keşiyində dayanan yazıçıların əsərlərini təhlilə cəlb etdiyimiz zaman məlum olur ki, dil vahidlərindəki mühafizəkarlıq məhz geyim adlarında daha çox qorunub saxlanılmaqdadır. Bədii dildə işlədilən milli mənşəli geyim adları bütünlükdə xalqımızın zövqünün, onun maddi-mədəniyyətinin ən mütərəqqi və gözəl nümunələri olmaqla yanaşı, milli koloriti, milli şüuru özündə əks etdirən etnoqrafizmlərdir. Etnoqrafizlərdə milli dil vahidlərini düzgün araşdırmaq üçün dövr üzrə ayrı-ayrı yazıçı və şairlərin əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətlərini tədqiq etmək vacibdir. V.V.Vinoqradovun qeyd etdiyi kimi, ədəbi dil böyük yazıçıların dil materialları əsasında yaranır, inkişaf edir.

Açar Sözlər: Maddi mədəniyyət, Geyim adları, Etnoqrafizmlər, Bədii üslub

ABSTRACT

The names of clothing of national origin in the literary languages, are the most progressive and beautiful examples of the people their material culture as a whole, as well as ethnography embodyin national colorism, national identity.

Keywords: Material culture, Clothing names, Ethnography, Art style

STRUCTURAL AMBIGUITY IN N. CHOMSKY'S SYNTACTIC DOCTRINE¹

VALIDA KARIMOVA²

Azerbaijan University

IRADA SAMADOVA³

Azerbaijan University of Languages

ABSTRACT

The relevance of the study of ambiguity at the syntactic level is due to the wide distribution of this phenomenon in modern English, the insufficient degree of its knowledge, and the need for linguistic interpretation of syntactically ambiguous constructions in order to optimize the communicative process. In this article, we will consider such varieties of non-standard syntactic relations as re-decomposition and variability, define the concept of syntactic homonymy, delimit it into subtypes, and indicate the causes of its occurrence. Ambiguity is available not only on the deep structure of the sentence but also on the surface structure of the sentence. The main criteria or even key determinants of the deep structure of sentence are multiple meanings of words, sayings, or sentences. The many examples we give proved that a word or even sentence may have some lexical meaning, which can create difficulties for the language carrier. We come to the conclusion that, the relationship between the "deep" and "surface" structure is varied. During research we met that the structural relationships between their "deep" and "surface" structure are indistinguishable, and the transition from surface structure to deep structure is quite simple. Some cases have also been found that mutually beneficial relationships are not easy, sometimes disputed, and requires a special effort to transition from "surface" structure to "deep" structure.

Keywords: *N. Chomsky, syntactic structure, ambiguity, non-standard syntactic relations*

XÜLASƏ

Sintaktik səviyyədə qeyri-müəyyənliyin öyrənilməsinin aktuallığı bu fenomenin müasir ingilis dilində geniş yayılması, kifayət qədər bilik dərəcəsi olmaması və ünsiyyət prosesini optimallaşdırmaq üçün sintaktik mənada olmayan konstruksiyaların linqvistik şərhinə ehtiyacla əlaqədardır. Bu yazıda, yenidən parçalanma və dəyişkənlik kimi qeyri-standart sintaktik münasibətlərin növlərini nəzərdən keçirəcəyik, sintaktik homonimiya anlayışını müəyyənləşdiririk, alt tiplərə ayırırıq və yaranma səbəblərini göstərəcəyik. Qeyri-müəyyənlik yalnız cümlənin alt quruluşuna deyil, həm də cümlə üst quruluşuna görə də mövcuddur. Cümlənin alt quruluşunun əsas meyarları və ya hətta əsas müəyyənediciləri sözlərin, kəlmələrin və ya cümlələrin çox mənalarıdır. Verdiyimiz çoxsaylı nümunələr də sübut etdi ki, bir sözün və ya hətta cümlənin müəyyən bir leksik mənası ola bilər ki, bu da dil daşıyıcısı üçün çətinlik yarada bilər. Başa düşürük ki, "alt" və "üst" quruluş arasında əlaqə müxtəlifdir. Tədqiqat zamanı onların "alt" və "üst" quruluşu arasındakı struktur əlaqələrinin ayrılmaz olduğunu və üst quruluşundan alt

¹ This study is the part of doctoral research (*"The Concept of deep and surface structure in N. Chomsky's syntactic doctrine"*) work, which conducted in Baku, Azerbaijan by Valida Karimova and Senior Instructor I. Samedova. Parts of this research have been presented at research seminars at Khazar University, Azerbaijan University of Languages, Baku Engineering University, Azerbaijan University and Lankaran State University. 12 scientific articles in local journals, 9 scientific articles were written about this research work, also participated in several local and foreign conferences with thesis. Several seminars conducted by the authors about this research work.

² Ph.D. Instructor at Azerbaijan University. Department of Foreign Languages.

³ Associate professor and senior instructor at Azerbaijan University of Languages, Department of English Lexicology and Stylistics.

quruluşa keçid olduqca sadədir. Bəzi hallarda, qarşılıqlı faydalı əlaqələrin asan olmadığı, bəzən mübahisəli olduğu və "üst" quruluşdan "alt" quruluşa keçməsi üçün xüsusi bir səy tələb olunduğu da aşkar edilmişdir.

Açar Sözlər: N. Xomski, Sintaktik struktur, İkimənəlilik, Sintaktik əlaqələr

ОСОБЕННОСТИ МОРФОАНАЛИЗА ЯЗЫКОВЫХ КОРПУСОВ

THE USE OF MORPHOANALYSIS OF LANGUAGE CORPS IN THE TEACHING OF MORPHOLOGY

Хамраева Шахло

Бухарский Государственный Университет

В этой статье описывается морфоанализ лингвистических корпусов, этапы создания морфологического анализатора для языковых корпусов. В статье также описываются принципы работы автоматического морфологического анализатора для корпусов тюркских языков. Выделяются его основные компоненты: грамматический словарь языка; порядковая модель словоформы. Последовательный анализ означает лингвистический анализ текста (информации) в логической последовательности. В таком анализе каждая задача кажется более сложным, чем предыдущих этапов анализа. будущие информационно-поисковые системы должны включать программно-аппаратный комплекс, который предоставляет полный список задач для лингвистического анализа текстовой информации. Также объясняется использование морфологических анализаторов в преподавания морфологии.

Ключевые слова: преподавания, морфология, морфоанализ языковых корпусов, морфологический анализатор, лексический анализ, синтаксический анализ, семантический анализ.

Annotation. This article describes the morphoanalysis of linguistic corps, the stages of creating a morphological analyzer for language corps. Sequential analysis means linguistic analysis of text (information) in a logical sequence. In such an analysis, each task seems more complex than the previous stages of analysis. future information retrieval systems should include a hardware-software complex that provides a complete list of tasks for the linguistic analysis of textual information. The use of morphological analyzers in teaching morphology is also explained.

Keywords: Teaching, Morphology, Morphoanalysis of language corps, Morphological analyzer, Lexical analysis, Syntactic analysis, Semantic analysis.

BİR SIRA TÜRK XALQLARININ ORTAQ MİRASI OLAN “EDIGEY” DASTANDA ŞEİRLƏRİN STRUKTURU

*THE STRUCTURE OF POEMS IN THE EDIGEY EPIC,
A COMMON HERITAGE OF SEVERAL TURKIC PEOPLES*

Qumru Şəhriyar

AMEA Folklor İnstitutu

XÜLASƏ

“Edigey” dastanı qazax, tatar, başqırd, noqay, qaraqalpaq, qırğız və bir sıra digər türk xalqlarının ortaq mirasıdır. Rusların “ümumtürk “Edigey”i” (общетюркский «Эдиге») adlandırdıqları bu dastanın şeiriyyəti bütün variantların orijinal dilində – türk ləhcələrində yüksək poetik üslub nümayiş etdirir. Dastanın leksikası həddən artıq zəngin və ifadəlidir. Orijinal nəşrlərdən də görürük ki, onların imla xüsusiyyətlərini öyrənmək az əhəmiyyət daşımır. Ərəb qrafikası ilə yazılmış M.Osmanov (“Toxtamış xan haqqında hekayə”), İ.Berezin (“Toxtamış xan haqqında nağıl”), Ç.Vəlixanov-P.Melioranski (“Edige biy”) və V.Radlov (“İdege biy”) variantları sonradan kiril qrafikası ilə nəşr edilməyə başlamış, bu da bir sıra hərflərin düzgün oxunmaması ilə nəticələnmişdir. Buna baxmayaraq, dastanda qafiyə quruluşu da şeir texnikasının və ya heca vəzninin tələblərinə uyğun şəkildədir.

Heca saylarının bu qədər fərqli olmasına baxmayaraq, dastan axıcı, lirik, yaxud döyüş ruhlu musiqi ilə səslənəndiyi zaman bu fərq tamamilə duyulmur, əksinə daha da gözəl səslənir. Dastandakı şeirlər döyüşkən ruhlu, əxlaqi-tərbiyəvi, ictimai məzmunludur. Bir çox variantlarda qəhrəman Noqay Ordasını yaratmaq üçün bütün vasitələrə əl atır, yürüşlər təşkil edir, qanlı döyüşlərin iştirakçısı olur. Dastan bitdikdən sonra xalq yenə öz rifahını yaxşılaşdırmaq üçün sonrakı dövrlərdə də Edigeyin soyuna bağlı qəhrəman axtarışını davam etdirmiş və “Edigey”lə bağlı dastanlar yaratmışdır.

Acar Sözlər: Dastan, Poetika, Şeir dili

ABSTRACT

Edigey epic is a common heritage of Kazakh, Tatar, Bashkir, disadvantaged, Karakalpak, Kyrgyz and several other Turkic peoples. The poetry of this epic, which the Russians call the “Turkish Edigey” (obshetyurkskiy “Edige”), shows a high poetic style in the original language of all variants – in Turkish dialects. The lexicon of the epic is extremely rich and expressive. We also see from the original publications that learning their spelling features is important. M.Osmanov’s (“Stories of the khan”), I.Berezin’s (“The story of Durhan khan”), C.Valikhanov-P.Melioranski’s (“Edige bi”) and V.Radlov’s (“Idege”) variants, written in Arabic graphics, later began to be published in Cyrillic. This also resulted in the misreading of some letters. Nevertheless, the rhyme structure in the saga is also in line with the requirements of poetry techniques or syllables.

Despite the fact that the numbers are so varied, when the saga is played with flowing, lyrical or martial music, the difference is not heard at all, but it sounds even better. The poems in the saga are warlike, morally-educated, socially content. In many variants, the hero manages to do all he can to create the Nogai Army, organizes marches, and participates in bloody battles. After the saga was over, the people continued to search for the heroine of Edige’s ancestry, in order to improve her well-being. He created epics related to “Edigey”.

Keywords: Saga, Poetika, Poetry

AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI VE AKADEMİK MOTİVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

*INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC
PROCRASTINATION BEHAVIOR AND ACADEMIC MOTIVATION ACCORDING TO
STUDENTS' OPINIONS*

Dr. Könül ABASLI

UNEC İşletme Okulu

Leyla SULTANLI

UNEC TUDİFAK

Kifayet GULİYEVA

UNEC İşletme Okulu

ÖZET

Eğitimin hemen hemen her kademesinde karşılaşılan ve evrensel bir sorun olma özelliğini taşıyan erteleme davranışının güncel bir araştırma konusu olduğu söylenebilir. Akademik yaşamda erteleme davranışı; öğrencilerin derslere çalışmayı geciktirme, ödevleri hazırlamayı son ana bırakma, önemli projelerin teslim tarihlerini kaçırma, kitaplarının geri verilmesi, sınava kayıt olma gibi akademik yaşamla ilgili idari görevlerin geciktirilmesi gibi çeşitli biçimlerde görülmektedir. Her zaman güncelliğini koruyan ve öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörler arasında yer alan motivasyon konusunun da çeşitli değişkenlerle birlikte ele alınan güncel araştırma konusu olduğu ifade edilebilir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin görüşlerine göre akademik erteleme davranışları ve akademik motivasyon arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında 2019-2020 eğitim öğretim yılı güz döneminde Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İktisat Fakültesi'nde lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerin görüşlerine başvurulmuştur. Nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama yönteminin kullanıldığı araştırmada veri toplama araçları olarak "Akademik Erteleme Davranışları" ölçeği ve "Akademik Motivasyon" ölçeğinden yararlanılmıştır. Araştırma hali hazırda devam etmekte olup veriler toplanma aşamasındadır. Veri toplama süreci bittikten sonra elde edilen veriler SPSS 21.0 programıyla analiz edilecek, öğrencilerin hem akademik erteleme davranışı, hem de akademik motivasyona ilişkin algı düzeylerinin nasıl olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra akademik erteleme davranışları ve akademik motivasyona ilişkin öğrenci görüşlerinin cinsiyet ve öğrenim görülen bölüme göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılacaktır. Son olarak araştırmada değişkenler arası ilişkiler incelenecektir. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analize tabi tutulmasından sonra çalışma bulgularına, sonuç ve önerilere yer verilecektir.

Anahtar kelime: Akademik erteleme davranışı, Akademik motivasyon, Öğrenci, Türk Dünyası İşletme Fakültesi

ABSTRACT

It can be said that procrastination behavior, which is encountered in almost all levels of education and which is a universal problem, is a current research topic. Procrastination behavior in academic life; it is seen in various forms such as delaying the work of the students in the classes, stopping the preparation of assignments, missing the deadlines of important projects, giving back the books, and delaying the administrative tasks related to the academic life such as registering

for the exam. It can be stated that the subject of motivation, which is always up-to-date and which is one of the factors affecting students' academic achievement, is the current research topic which is handled with various variables.

The aim of this study is to investigate the relationship between academic procrastination and academic procrastination according to the university students' opinions. Within the scope of this aim, students' views who study at bachelor's degree at the Turkish World Economics Faculty of Azerbaijan State Economics University in the fall semester of 2019-2020 academic year were examined. In the research, relational screening method which is one of the quantitative research designs was used. "Academic Procrastination Scale" and "Academic Motivation Scale" were used as data collection tools. The research is in progress and the data are in the process of being collected. After the data collection process is completed, the data obtained will be analyzed with SPSS 21.0 program.

Firstly, it will be tried to determine how the students perceive both academic procrastination behavior and academic motivation. In addition, it will be tried to determine whether the students' perceptions on academic procrastination and academic procrastination differ significantly in terms of gender and department. Finally, the relationship between variables will be examined. After analyzing the data collected within the scope of the research, study findings, conclusions and recommendations will be written.

Keywords: Academic procrastination, Academic motivation, Student

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN HOŞGÖRÜ EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ: BAKÜ TÜRK OKULLARI ÖRNEĞİ

EXAMINATION OF TENDENCIES TO TOLERANCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS: THE CASE OF BAKU TURKISH SCHOOLS

Dr. Könül ABASLI

UNEC İşletme Okulu

Sugra CEFEROVA

TDAV Bakü Atatürk Lisesi

ÖZET

Bireylerin davranışlarının birbirinden farklı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu farklılıklara rağmen içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda küreselleşmenin hızının giderek arttığı ve sınırların ortadan kalktığı global bir dünyada insanların birlikte yaşamaları ve toplum içerisinde huzurlu olabilmeleri için bir sıra değerlere sahip olmaları önem taşımaktadır. Bu değerler arasında hoşgörünün çok önemli bir değer olduğu ifade söylenebilir. Alanyazında çok fazla tanımlanan ve disiplinler arası bir kavram olan hoşgörü kavramı zaman zaman anlayış gösterme ve ya farklı görüşlere karşı saygılı olma olarak da nitelendirilmektedir. Hoşgörü duygusunun küçük yaşlardan başlayarak çocuklara kazandırılması büyük önem arz etmektedir. Bu değer kazandırılmasında ise hem okulun, hem de ailenin önemli rolü olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 2019-2020 eğitim öğretim yılında Azerbaycan – Bakü’de faaliyet gösteren Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Bakü Atatürk Lisesi ve Türkiye Diyanet Vakfı Bakü Türk lisesinde 5, 6, 7, 8 ve 9. sınıflarda eğitimlerine devam eden ortaokul öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama deseninin kullanıldığı çalışmada veri toplama aracı olarak Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından geliştirilmiş olan “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma devam etmektedir ve veriler toplama aşamasındadır. Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla gerekli analizlere tabi tutulacaktır. Ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimi düzeylerinin nasıl olduğu tespit edilecektir. Buna ek olarak ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin onların cinsiyetine, okuduğu sınıfa ve ebeveynlerinin eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği belirlenecektir. Öğrencilerden toplanan veriler analiz edildikten sonra araştırmanın bulguları belirtilecek ve sonuç ve tartışma kısımlarına yer verilecektir. En sonda ise çalışmanın sonuçlarına ilişkin önerilerin geliştirilmesi planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hoşgörü eğilimi, Öğrenci, Ortaokul, Bakü Türk okulları

ABSTRACT

It is a known fact that the behavior of individuals is different from each other. In spite of these differences, in a global world where the speed of globalization is gradually increasing and borders are disappearing in the 21st century, it is important that people have a set of values in order to live together and be peaceful in society. It can be said that tolerance is a very important value among these values. The concept of tolerance, which is an interdisciplinary concept that has many definitions in the literature, is sometimes referred to as understanding or respecting different opinions. It is of great importance that tolerance is given to children starting from an early age. On the other hand, it is possible to say that both the school and the family play an important role in gaining this value.

In this study, it was aimed to investigate the tendency of tolerance of secondary school students. For this purpose, the secondary school students' views who study in 5-9th grade at Turkish World Research Foundation Baku Ataturk High School and Religious Foundation of Turkey Baku Turkish High School in 2019-2020 academic year were examined. The descriptive survey design, which is one of the quantitative research methods was used in the study. "Tendency to Tolerance" scale developed by Caliskan and Saglam (2012) was used as a data collection tool. The research is ongoing and data is in the process of being collected. After the data collection process is completed, the data obtained will be analyzed through SPSS program. The level of tendency to tolerance of secondary school students will be determined. In addition, it will be determined whether the tendency to tolerance of secondary school students shows a statistically significant difference according to their gender, class and parents' education level. After analyzing the data collected from the students, the findings of the research will be indicated and the results and discussion sections will be completed. Finally, it is planned to develop recommendations on the results of the study.

Keywords: *Tendencies to tolerance, Student, Secondary school, Baku Turkish Schools*

RUS DİLİNDƏ TÜRK SÖZLƏRİ: QUŞ, HEYVAN ADLARI

Prof. Dr. Minaxanım Nuriyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

XÜLASƏ

Rusların çoxəsrlik kontakt yaradıb saxladığı türklər yetkin ictimai-mədəni inkişaf səviyyəsinə malik olmuşlar və Rus dilinə həyatın demək olar ki, bütün sahələrini əhatə edən dil elementləri vermişlər. Bununla da Türk mənşəli sözlər geniş Rus mühitinin ictimai, siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi həyatının bir çox sahələrinə keçib yerləşə bilmişdir. Belə olan halda təbii ki, Rus dilindəki türk mənşəli sözlər leksik- semantik cəhətdən müxtəlif xarakterli olmaqla Rus dili leksikasının bütün semantik qruplarına və terminologiyasına daxil ola bilmişdir. Əhatə dairəsinə görə Rus dilindəki Türk mənşəli sözləri qruplaşdırdıqda Türk mənşəli heyvan və quş adlarının Rus dilində möhkəm mövqeyə malik olduğunu və xüsusi fəallıqla işlənməkdə olduğunu görürük. Məruzədə Rus bədii dil materialları üzrə aşkar etdiyimiz türk mənşəli heyvan və quş adları: həm ümumi zoonimlər – loşad, bulanıy, bityuq, baxmut, maştak, karakoviy, kulan, çalıy, aktaz, merin, arqamak, tarpan (at cinsi); karqa, berkut, kuruxtan, kazara, leklek, turman, sultan, balaban, sapsan, sarıç, baklan (quş adları); arxar, buqay, şakal, barsuk, kaban, kaplan, tarakan, bars, arkaş, tuşkan, tabarqan, surok, baybak, babr, babuk (heyvan adları); kutum, kamsa, sudak, sazan, şamaya, çikamas, kefal, bakla, balamut, çepak, çuruqan, (balıq adları), və s. onlarla söz, həmçinin ev heyvanlarına qoyulan türk mənşəli Almazka, Ruslan, Kuçum, Karabax, Timur, Emir, İzumrud, Kirqiz, Baraban, Atlas və s. xüsusi zoonimlərdən öz dəyərlərincə şərh olunmaqla bəhs ediləcəkdir. Beləliklə, Rus dilində işlənən zoonimlərin əgər birinci qrupuna heyvan-quş növlərini bildirən adlar daxildirsə, ikincici qrupda, xüsusi zoonimlərə ad “ləqəb” verilən quş və heyvan adları nəzərdə tutulur. Nümunələr əsasında Türk dillərinin zənginliyinin Rus dilinin də öz növbəsində zənginləşməsində mühüm faktor olduğu göstərilir.

Açar Sözlər: *Zoonim, Karqa, Tarakan, Rus dili, Türk dilləri*

TÜRK DİLLƏRİNDƏ MODAL SÖZLƏRİN MAHİYYƏTİ VƏ TƏDQIQI MƏSƏLƏLƏRİ

Dr. Güləhməd İMANOV
Bakı Dövlət Universiteti

ÖZET

Azərbaycan dili oğuz dillərindən biri kimi fonetik, leksik, morfoloji və sintaktik cəhətdən inkişaf etmiş müasir dünya dillərindən biridir. Bu dilin formalaşmasını təmin edən xüsusi daxili qanunlar və qanunauyğunluqlar mövcuddur.

Türk dili Türkiyə respublikasının rəsmi dövlət dilidir. Bu dil təqədimdən Kiçik Asiyada məskunlaşmış əhalinin ana dili kimi işlənir. Bu dildə güclü mətbuat və informasiya mərkəzləri yaradılmışdır. Beynəlxalq aləmdə ən mühüm məsələlərin müzakirəsi zamanı zəruri informasiya vasitəsi kimi türk dilindən də istifadə edilir.

Türkmən ədəbi dilinin formalaşmasında XVIII əsrin böyük şəxsiyyəti Məxtimqulunun yaradıcılığı mühüm rol oynamışdır. Türkmən dili fonetik, leksik, morfoloji və sintaktik cəhətdən mükəmməl inkişaf etmiş bir dildir.

Qaqauz dili cənub-qərb (oğuz) qrupu türk dillərindən biridir. Digər oğuz dillərindən qaqauz dili slavyan və roman dillərinin bu dila güclü təsiri ilə xarakterizə olunur. Qaqauz dili tarixən rumın və moldav dilləri ilə təmasda olmuş, həmin dillərin də təsirinə məruz qalmışdır. Bu dila həmin dillərdən bir sıra interferensiya elementləri daxil olmuşdur (117, s. 612; 24, 430 s.).

Müqayisə edilən türk dillərində modal sözlərin ümumi görünüşü

Azərbaycan dilində. bəlkə, əlbəttə (əlbəttə ki), yəqin ki, guya (ki), sanki, mədam ki, insafən, məsələ, fikrən, əksinə, görünür, həqiqətən, beləliklə, doğrudan, yoxsa, gərək, deyəsən, görəsən, düzü, doğrusu, yaxşı, demək (ki), həqiqət, demə, demək, xülasə, qərər, güman, sözsüz, şübhəsiz, birinci, ikinci, mənəcə, sənəcə, zənniməcə və s.

Türk dilində: gerçək, güman, hakikat, acaba, görünüyor, yakinen, çok enteresan, sahiden, megerse, düzcesi, muallesef, ne yazık ki, oysa, qaliba, Allah ahkta, adeta, bilakis, örneğin, sahi, тһаққак, genellikle, genel olarak, böylelikle, bana kalırsa, lafın kısıyası, aslında, lütfen, sanki, guya, guya ki, sanasan, billahi, vallahi, fark etmek, farkı yok, bana göre, bize göre, size göre, aydındır, bellidir, aslında, doğrudan, doğruya, şübhəsiz, tabii və s.

Açar Sözlər: *Türk dilləri, Modal sözlər, Müqayisə, Oğuz qrupu*

TƏDRISIN FƏNN PROQRAMLARI (KURIKULUMLARI) ƏSASINDA TƏŞKILININ ƏHƏMIYYƏTI

Gülşən MEHDIZADƏ

Dissertant, ADPU-nun elmi işçisi

ÖZET

Ümumtəhsil məktəblərində təlimin yeni texnologiyalar, o cümlədən interaktiv metodlar əsasında qurulması elmin sürətli inkişafının və təhsilin cəmiyyətdəki rolunun getdikcə artmasının nəticəsidir.

İnteraktiv təlim metodlarının tədris prosesinə tətbiq edilməsi şagirdlərin təlim fəallığının onların nitq və təfəkkürünün dialektik şəkildə gücləndirilməsi və təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərir. Bütün bunlar nəticə etibarilə, Azərbaycan Respublikasının Təhsil İslahatı proqramında göstəriləndiyi kimi, cəmiyyətə inteqrasiya yolu ilə demokratikləşdirmə və humanitarlaşdırma prinsiplərinin həyata keçirilməsi deməkdir.

Etiraf edilməlidir ki, yeni təlim texnologiyaları təlim prosesində şagirdlərin təlim fəallığını sürətləndirən, biliklərin bacarıqlara və vərdislərə dinamik çevrilməsini təmin edən yeni bir sistemdir. Həmin sistemin əsasında müasir cəmiyyətin sifarişi, yəni təhsil məqsədi dayanır. Bu məqsəddən irəli gələn sifarişi İKT daha səmərəli şəkildə həyata keçirir.

Yeni texnologiyalar forma, məzmun və tətbiqinə görə müxtəlifdir. Onlardan səmərəli istifadə yollarını tapmaq lazımdır və son nəticələrin nəzəri və təcrübə inteqrasiya kimi əldə olunması göstəricisi sayıla bilər. Bu, yeni yanaşmadır.

Fənn kurikulumlarında fənnin məzmununu standartlar şəklində ifadə olunur. Məzmun standartları şagirdlərdən gözlənilən ümumi təlim nəticələrini fənnin imkanları baxımından xüsusişdirir. Hər bir standart iki mühüm komponentdən ibarətdir: məzmun (bilik) və fəaliyyət (bacarıq). Standartlar öyrədiləcək məzmun xəbər verir və bacarığın xüsusiyyətini göstərir. Yəni nəyin öyrədiləcəyi və öyrədilənlərin necə nümayiş etdiriləcəyi aydın təsvir edilir. Hər bir standart alt-standartlarla müşayiət olunur.

Milli kurikulumda müəyyən edilmiş ümumi təlim nəticələri fənnin səciyyəvi cəhətlərindən çıxış edərək xüsusişdirilsə də, ayrı-ayrı mövzuların təlim məqsədlərinin müəyyənəlməsi üçün onların ümumiliyi qorunub saxlanılır. Bu ümumilik müxtəlif təlim məqsədlərinə nail olunarkən həmin standartlara dönə-dönə müraciət etmək imkanını genişləndirir. Təhsilin hər hansı mərhələsinin sonu üçün müəyyənəlməmiş məzmun standartı müxtəlif mövzuların tədrisi zamanı təlim prosesinin hədəfinə çevrilir. Ümumiliyin qorunub saxlanması məzmun standartlarında fikir mürəkkəbliyi yaradır. Bu mürəkkəbliyə alt-standartlarda aydınlıq gətirilir. Mürəkkəb fikrin sadə fikirlərə bölünməsi müəllim fəaliyyətinin düzgün təşkilinə şərait yaradır.

Açar Sözlər: İnteraktiv təlim, Təlim prosesi, Bacarıq, Vərdiş, İnteqrasiya

ŞƏRQI ANADOLU DIALEKTLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ UYGUN DİL XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Dos. Zabitə M. Teymurlu

Bakı Mühəndislik Universiteti

XÜLASƏ

Türk dilləri geniş bir coğrafiyada danışılan dillərdən olmasına baxmayaraq, bu dillər müqayisəli şəkildə indiyədək kifayət qədər araşdırılmamışdır. Türk dilləri, o cümlədən Azərbaycan dili morfoloji bölgüsünə görə aqlütinativ dillərə daxildir. Onlar həm genetik, tipoloji, həm də qrammatik quruluşları, əsas lüğət fondlarının ümumi olmaları ilə əlaqədar olaraq, bir ailədə - türk dilləri ailəsində birləşə biliblər.

Türk dilləri içərisində fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlərinə görə Azərbaycan və türk dilləri bir-birinə daha yaxındır. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan və türk dilləri türk dillərinin oğuz qrupuna daxildir. Bu baxımdan hər iki dildə uyğun xüsusiyyətlər çoxdur. Ədəbi dil və dialektlərin müqayisəsi zamanı bu uyğun xüsusiyyətləri üzə çıxarmaq mümkündür. Dildə dialekt fərqlərinin əmələ gəlməsinin əsas səbəbi isə dil birliyinin müxtəlif qruplaşmalarının nisbi təcrid olunması və əlaqənin zəifləməsidir. Bu cəhətdən ünsiyyəti çətinləşdirən amillər sırasında fiziki-coğrafi qəbildən olan amillər (dağ silsilələri, su mənbələri, meşə massivləri, səhralar və s.) daha aparıcıdır. Ümumiyyətlə, dialektlərin fərqlənməsində ərazi amili əsasdır. Bu gün Şərqi Anadolu dialektləri ilə Azərbaycan dili arasındakı yaxınlığa səbəb vaxtilə bura köç edən Azərbaycan türkləridir. Anadolunun şərq qrupu dialektləri dil xüsusiyyətləri baxımından Azərbaycan dili və İraq- türkmənlərinin cənub və cənub-şərq qurupu dialektləri ilə uyğunluq təşkil edir. Şərqdə Tuzluca, İğdır, Aralıq bölgələrini əhatə edən Sürməli ovasında, Arpaçay və qismən Qarsın mərkəzində yerləşən Qars Azərilərinin dialektinin Azərbaycan dilinin cənub qrupu dialektləri (Naxçıvan, Ordubad, İrəvan) ilə uyğunluq təşkil edir. Çıldır, Arpaçay, Susuz, Səlim və Qarsın mərkəzində yerləşən Qars tərəkmənlərinin dialekti isə qərb qrupuna (Qazax, Ayrım-Borçalı) yaxın hesab edilir. Bu uyğunluq fonetik dəyişmələrdə, şəkilçilərin işlənməsində və leksik yöndə öz əksini tapır. Dilin qədim qatlarına aid olan bəzi fonetik, qrammatik və leksik xüsusiyyətlər müəyyən dövrlərdə ədəbi dildən çıxır, arxaikləşir, amma belə formalar canlı xalq şivələrində saxlanılır.

Açar Sözlər: *Şərqi-Anadolu dialektləri, Azərbaycan dili, uyğun dil xüsusiyyətləri*

UYĞUR DİLİ ŞİVƏLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLİ

Prof. Dr. İbrahim BAYRAMOV
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Dr. Almaz BƏDƏLOVA
Azərbaycan Dillər Universiteti

XÜLASƏ

Uyğurlar Çin Xalq Respublikasının Sincan-Uyğur Muxtar Respublikasında, eyni zamanda Qazaxıstanda, Qırğızıstanda, Özbəkistanda, Əfqanıstanda, Türkiyədə və Rusiyada yaşayırlar. Türk dillərindən biri kimi Uyğurların ana dili uyğur dili Altay dillər ailəsinin türk dilləri qrupunun uyğur – karluq yarım qrupuna daxildir.

Müasir uyğur dili üç dialektdən ibarətdir: mərkəzi dialekt, cənub dialekti və şərq dialekti (Ə. Тенишев, 1990, c. 3). Uyğur dili dialektlərində işlənən sözlər fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlərinə görə türk dillərindən, o cümlədən Azərbaycan dilindən fərqlənir. Bununla belə uyğur dialektlərinin leksikasında elə leksik vahidlərə rast gəlinir ki, Azərbaycan dilində həmin mənanı ifadə edən sözdən əsasən fonetik cəhətdən fərqlənir. Bu da təbii ki, uyğur dilinin qrammatik quruluşunun Azərbaycan dilinin qrammatik quruluşunun fərqli xüsusiyyətlərə malik olması ilə bağlıdır.

Uyğur dili dialektlərinin leksik tərkibi həm zənginliyi, həm də qədim türk sözlərinin mühafizəsi ilə diqqəti cəlb edir. Eyni zamanda uyğur dilinin müxtəlif dialekt və şivələrində işlənən kifayət qədər sözlər vardır ki, onlar ya oduğu kimi, ya da müxtəlif fonetik tərkiblərdə müasir Azərbaycan ədəbi dilində eyni mənada işlənir. Bu baxımdan uyğur dili dialekt və şivələrindən gətirdiyimiz dil nümunələri fikrimizi təsdiq edir. **Aymaq (ajmaq)**. Bu söz uyğur dilinin lobnor-çaray şivəsində “dairə, ərazi”, “nəsil, tayfa” mənasını ifadə edir (Ə. Тенишев, 1990, c.12). Azərbaycan ədəbi dilində “kənd, el” mənasını bildirən “oymaq” sözü işlənir (ADİL, III, 1983, s. 29).

Uyğur dilinin lobnor-çaray şivəsində işlənən aymaq (ajmaq), Azərbaycan dilində işlənən oymaq müxtəlif fonetik tərkibli mənaca yaxın leksik vahidlərdir. Oymaq müasir türk ədəbi dilində oymak fonetik formasında “dil və mədəniyyət yönündən böyük bir bağlılığı olan, bir çox boydan əmələ gələn, əlaqəsi olan ailələr arasında iqtisadi, din, qan və ya evlilik bağlılığı olan nəsil, tayfa” mənasında işlənir (Türkçə sözlük, II, 1988, s. 1125).

Oymaq sözünə həm də ajmaq (aymaq-İ.B.) formasında monqol dilində rast gəlinir (Ə. Тенишев, 1990, c.12).

Apa. Uyğur dilinin mərkəzi dialektinin kuçar, tufran, xotan şivələrində apa “ana” , uyğur ədəbi dilində “böyük bacı” mənasında işlənir (Ə. Тенишев, 1990, c.13).

Apa Azərbaycan dili şivələrində abaşəklində Cəbrayıl, Qax, Təbriz, Şəmkir şivələrində “ana” (ADDL, 2007, s.11), Gədəbəy, Quba, Ordubad və Zəngilan şivələrində “ata” (ADDL, 2007, s.11) mənalarını bildirir. “Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”ndə abə məhəlli (şivə-İ.B.) söz kimi “böyük bacı”, “ata” mənalarında işləndiyi göstərilir (ADİL, I, 1966, s. 25).

Apa qədim türk dilində “ata”, “ana” mənalarında aba (ДТС, 1969, c. 1), “böyük bacı”, “böyük qadın” mənalarında apa (ДТС, 1969, c. 47) formalarında işlənmişdir.

Açar Sözlər: *Uyğur dili, Uyğur dili şivələri, Müasir Azərbaycan dili, Azərbaycan dili dili şivələri, Türk ədəbi dili, Qərbi Azərbaycan*

TƏDRISIN FƏNN PROQRAMLARI (KURIKULUMLARI) ƏSASINDA TƏŞKILININ ƏHƏMIYYƏTI

Gülşən MEHDIZADƏ

Dissertant, ADPU-nun elmi işçisi

ÖZET

Ümumtəhsil məktəblərində təlimin yeni texnologiyalar, o cümlədən interaktiv metodlar əsasında qurulması elmin sürətli inkişafının və təhsilin cəmiyyətdəki rolunun getdikcə artmasının nəticəsidir.

İnteraktiv təlim metodlarının tədris prosesinə tətbiq edilməsi şagirdlərin təlim fəallığının onların nitq və təfəkkürünün dialektik şəkildə gücləndirilməsi və təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərir. Bütün bunlar nəticə etibarilə, Azərbaycan Respublikasının Təhsil İslahatı proqramında göstərilədiyi kimi, cəmiyyətə inteqrasiya yolu ilə demokratikləşdirmə və humanitarlaşdırma prinsiplərinin həyata keçirilməsi deməkdir.

Etiraf edilməlidir ki, yeni təlim texnologiyaları təlim prosesində şagirdlərin təlim fəallığını sürətləndirən, biliklərin bacarıqlara və vərdislərə dinamik çevrilməsini təmin edən yeni bir sistemdir. Həmin sistemin əsasında müasir cəmiyyətin sifarişi, yəni təhsil məqsədi dayanır. Bu məqsəddən irəli gələn sifarişi İKT daha səmərəli şəkildə həyata keçirir.

Yeni texnologiyalar forma, məzmun və tətbiqinə görə müxtəlifdir. Onlardan səmərəli istifadə yollarını tapmaq lazımdır və son nəticələrin nəzəri və təcrübi inteqrasiya kimi əldə olunması göstəricisi sayıla bilər. Bu, yeni yanaşmadır.

Fənn kurikulumlarında fənnin məzmununu standartlar şəklində ifadə olunur. Məzmun standartları şagirdlərdən gözlənilən ümumi təlim nəticələrini fənnin imkanları baxımından xüsusişdirir. Hər bir standart iki mühüm komponentdən ibarətdir: məzmun (bilik) və fəaliyyət (bacarıq). Standartlar öyrədiləcək məzmun xəbər verir və bacarığın xüsusiyyətini göstərir. Yəni nəyin öyrədiləcəyi və öyrədilənlərin necə nümayiş etdiriləcəyi aydın təsvir edilir. Hər bir standart alt-standartlarla müşayiət olunur.

Milli kurikulumda müyyən edilmiş ümumi təlim nəticələri fənnin səciyyəvi cəhətlərindən çıxış edərək xüsusişdirilsə də, ayrı-ayrı mövzuların təlim məqsədlərinin müəyyənəlməsi üçün onların ümumiliyi qorunub saxlanılır. Bu ümumilik müxtəlif təlim məqsədlərinə nail olunarkən həmin standartlara dönə-dönə müraciət etmək imkanını genişləndirir. Təhsilin hər hansı mərhələsinin sonu üçün müəyyənəlməmiş məzmun standartı müxtəlif mövzuların tədrisi zamanı təlim prosesinin hədəfinə çevrilir. Ümumiliyin qorunub saxlanması məzmun standartlarında fikir mürəkkəbliyi yaradır. Bu mürəkkəbliyə alt-standartlarda aydınlıq gətirilir. Mürəkkəb fikrin sadə fikirlərə bölünməsi müəllim fəaliyyətinin düzgün təşkilinə şərait yaradır.

Açar Sözlər: *İnteraktiv təlim, Təlim prosesi, Bacarıq, Vərdiş, İnteqrasiya*

İSA HÜSEYNOVUN ƏSƏRLƏRİNDƏ BƏZİ TÜRKMƏNŞƏLİ TİTULLARIN LİNGVİSTİK TƏHLİLİ

Bağirova Aynurə Siyabxan Qızı
Sumqayıt Dövlət Universiteti

XÜLASƏ

Bildiyimiz kimi, titullar Azərbaycanda çox qədim dövrlərdən mövcud olmuşdur. Vaxtilə titullar insanların cəmiyyətdə tutduğu vəzifələrinə, sosial durumuna görə müəyyən-lənmiş vəzifələrinə uyğun olaraq yaranmışdır. Azərbaycan dilində müxtəlif dövrlərdə ağa, xan, vəzir, bəy, xatun, atabəy, darğa, naib, divanbəyi, ərbab, kəndxuda, vəkil, sultan, əmir, şah, mirzə, hacı, dərviş, qazi, əfəndi, kərbəlayi, padşah, xatın, şahzadə, xotkar, xacə, yasavul, xəlifə, peyğəmbər, seyid, paşa, xanım, məşhədi və s. titul adları işlənmişdir. Bu titulların bir qismi müasir dilimizdə müraciət formasında, hörmət mənasında işlənməkdədir (məsələn, xanım, bəy), bir qismi isə öz ilkin mənasını itirmiş, arxaıqlaşmış, tarixizmlərə çevrilmişdir. Məhz bu məqalədə də İsa Hüseynovun əsərlərinin dilində işlənən bəzi türk mənşəli titullar lingvistik baxımdan araşdırılmışdır.

Açar Sözlər: Titul, Xoca, Bəy, Antroponimik birləşmə, Türkmənşəli.

MADDE VE ISI ÜNİTESİNİN ÖĞRETİMİNDE YAŞAM TEMELLİ ÖĞRETİMİN FEN ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ

*THE EFFECT OF LIFE BASED TEACHING IN SCIENCE AND HEAT UNIT ON THE
ACADEMIC SUCCESS OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES*

Binnur ÇELİK

Milli Eğitim Bakanlığı

Fulya ÖNER ARMAĞAN

Doç. Dr. ,Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Bilgi, öğrencilerin konuları ezberlemesi, gerektiğinde yeni durumlara uyum sağlayamadıkları durumlarda ve öğrencilerin öğrendiklerini nerede kullanacaklarını bilmedikleri durumlarda zor, sıkıcı ve bağlantısız bir şekilde öğrenilir. Bu tür bir öğrenme öğrencilerin okula ve derslere ilgisizliklerini arttırırken, onların hayattan beklentilerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu tür bir öğrenme, öğrencilerin okula yönelik ilgilerinin ve yaşamdan beklentilerinin azalmasına yol açar. Bu tür problemler öğrenci merkezli ve bir tür yapılandırıcı yaklaşım olan yaşam temelli öğrenmenin gelişmesine yol açmıştır. Yaşam temelli öğrenme, öğrencilerin önceki deneyimlerini yeni ortamlarda kullanmalarını sağlayan bir öğretim olarak da tanımlanabilir. Yaşam temelli öğrenmenin amacı, öğrencilerin fen konularını öğrenme isteğini arttırmak ve bilimsel gerçekleri, günlük yaşamla bağlantılı olarak sunmaktır. Yaşam temelli öğrenme ile öğrenciler motive olur, fen konularının önemini anlar ve fen hakkında daha olumlu düşünceleri sağlar. Fen kavramlarının soyut olması nedeni ile öğrencilerin kavramları anlamakta güçlük çekmektedir. Öğrencilerin anlamakta zorlandığı konulardan biri de madde ve ısı ünitesidir. Bu zorluğu aşmak için fen kavramları, günlük hayatla ilişkilendirilmelidir. Böylece öğrenciler kavramları günlük yaşamlarında kullandıkları için kavramları hatırlamaları kolaylaşır. Bu çalışmada "Madde ve Isı" ünitesinin yaşam temelli öğrenme yaklaşımıyla öğretiminin fen öğretmen adaylarının akademik başarısına etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada, ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Çalışma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında fen bilgisi öğretmenliği üçüncü sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veriler başarı testi ile toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. SPSS programına veri girişi yapılırken doğru cevaplara "1", yanlış cevaplara ve boş bırakılanlara "0" verileri girilmiştir. Bu testten alınabilecek en düşük puan sıfır, en yüksek puan ise 20'dir. Araştırma sonucunda, konuların gerçek hayattan olaylar ve hikayeler ile işlenmesinin fen öğrenimi üzerine olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Böylece konuların ve kavramların daha kalıcı ve anlamlı öğrenildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca gerçek yaşamdan alınan olay ve haberlerin soyut bilgileri somutlaştırdığı, öğrencilerin fene karşı isteklerini arttırdığı tespit edilmiştir. Konuların gerçek yaşamdan olaylar ile işlenmesi, öğrencilerin problem çözme yeteneklerini arttıracığı için ders planlarının bu şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ders planlarının güncel olaylara göre yenilenmesi öğrencilerin sorunlarla başa çıkabilme yeteneklerini arttıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Fen eğitimi, Yaşam temelli öğrenme, Nicel araştırma

ABSTARCT

Information is learned in a difficult, boring and disconnected way by students' memorization of subjects, when they cannot adapt to new situations when necessary, and where students do not know where to use what they have learned. Such learning leads to a reduction in students' interest in school and life expectancy. Such problems have led to the development of life-

based learning, which is student-centered and a type of constructivist approach. Life-based learning can also be defined as teaching that enables students to use their previous experiences in new environments. The aim of life-based learning is to increase students' desire to learn science subjects and to present scientific facts in connection with daily life. With life-based learning, students are motivated, understand the importance of science issues and are encouraged to think more positively about science. Because the concepts of science are abstract, students have difficulty in understanding the concepts. One of the issues that students have difficulty in understanding is the matter and heat unit. In order to overcome this challenge, science concepts should be linked to daily life. This makes it easier for students to remember the concepts as they use them in their daily lives. In this study, it is aimed to investigate the effect of teaching "Matter and Heat" unit with life based learning approach on academic achievement of science teacher candidates. In the research, quasi-experimental design with pre-test and post-test control group was used. The study was conducted with third grade students of science teaching in the 2018-2019 academic year. Data were collected by achievement test. SPSS 22 was used for data analysis. When entering data into SPSS program, a 1 for correct answers, 0 for wrong answers and blank answers "is written. The lowest score from this test is zero and the highest score is 20. As a result of the research, it was seen that the processing of the subjects with real life events and stories had a positive effect on science learning. Thus, it was concluded that subjects and concepts were learned more permanently and meaningfully. In addition, it was found that the events and news from real life concretize abstract information and increase students' desire for science. Lesson plans should be organized in such a way that the issues will be handled with real life events and problems will be solved. Renewing the lesson plans according to current events will increase the ability of the students to cope with the problems.

Keywords: *Science education, Life-based learning, Quantitative research*

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TÜBİTAK ARAŞTIRMA PROJE YARIŞMASINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ

VIEWS OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS TUBITAK RESEARCH PROJECT COMPETITION

Fulya Öner ARMAĞAN
Doç. Dr. ,Erciyes Üniversitesi
Nagehan DEMİR
Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin Tübitak araştırma proje yarışması hakkındaki görüşlerini incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim desenine uygun olarak yürütülmüştür. Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Kayseri ilinde düzenlenen TÜBİTAK ortaokul öğrencileri araştırma projeleri yarışmasına katılan 45 ortaokul öğrencisi ile yürütülmüştür. Veriler yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan doküman analizi alanında uzman bir fen eğitimcisi ve bir fen bilimleri öğretmeni tarafından kontrol edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Öğrenciler, TÜBİTAK proje yarışmasına katılmalarının fene dersine karşı ilgi ve tutumlarını artırmada oldukça etkili olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca öğrenciler, problemlere olan bakış açılarının değiştiği ve araştırma yapma konusunda da bu yarışmanın oldukça etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: TÜBİTAK Araştırma Proje Yarışması, Fenomoloji, Nicel araştırma

ABSTARCT

The purpose of the study is to examine the secondary students' views about tubitak research project. competition. This study was carried on phenomenology method which is one of the qualitative research methods. The research was conducted with 45 secondary school students who participated in TUBITAK secondary school students research projects competition organized in Kayseri in 2017-2018 academic year. The data was obtained through semi-structured open ended questions. Interview form was formed and was controlled by one science education expert and one science teacher. Data analysis was conducted through content analysis. As a result of the study, the students think that the TUBITAK research project competition is very effective in increasing the interest, desire and curiosity towards the science course. Moreover, the students stated that their perspectives on problems changed and this competition was very effective in conducting research. Based on the results of the research, recommendations were offered to the authorities.

Keywords: TUBITAK Research Project Competition, Phenomenology, Qualitative research

ORXON-YENİSEY YAZILARININ LÜĞƏT TƏRKİBİ HAQQINDA

*ORHON JENİSE'NİN SÖZLÜK YAPISI HAQQINDA
ABOUT THE VOCABULARY OF THE ORXON-YENİSEI WRITINGS*

Həcər Hüseynova

Profösor ,Azərbaycan Devlet Pedaqji Universitesi, filoloji bölüm,

XÜLASƏ

Hər bir dilin lüğət tərkibinin zəngin olması həmin dilin zənginliyi deməkdir. Lüğət tərkibində mövcud olan müxtəlif məzmunlu söz qrupları dilin leksikasında ifadəsini tapır. Onların öyrənilməsi sözlərin və onların mənsub olduğu dillərin tarixi inkişafının, ədəbi dillərlə onun dialektlərinin qarşılıqlı əlaqələrinin tədqiqi, düzgün məlumatların əldə edilməsi cəhətdən əhəmiyyətlidir. Müasir dilşiliyin qarşısında duran aktual problemlərdən biri də qədim türk yazılı abidələrinin leksik sisteminin öyrənilməsi, bu sahədə yaranmış yanlışlıqların aradan qaldırılmasıdır.

Abidələrin leksikasının öyrənilməsi göytürk yazısının, onun mənsub olduğu dilin və xalqın qədim tarixə malik olduğunu deməyə əsas verir. Eyni zamanda göytürk yazıları yad təsirlərdən uzaq olmuş, bu yazılarda çox az sayda Çin, Tibet sözlərinə, Uyğur yazılarında isə az hallarda iran dili sözlərinə rast gəlinmişdir.

Azərbaycan dili də türk dillərindən biri kimi, qədim türk dili elementlərini bu gün də əks etdirir. Bunu qədim yazılı daş kitabələrin leksik sistemi təsdiq edir. Göytürk yazılarında rast gəldiyimiz bəzi dil elementləri Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində bu gün də qorunub saxlanılır. “Kültikin” abidəsində işlənmiş iyirmiye qədər söz müasir Azərbaycan ədəbi dilində işlənəməkdədir:

- 1) tənri-tanrı;
- 2) tağ-dağ;
- 3) tokuz-doqquz;
- 4) esid-eşit və s.

Qədim türk yazılı abidələrinin dilində – Orxon- Yenisey yazılarında işlənmiş bir qism sözlər isə Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində bu günə qədər işlənəməkdədir. Abidələrin dilində söz anlamında işlənmiş “sab” sözü dialektlərdə işlənən “söz-sov” ifadəsinin ikinci tərəfində qorunmuşdur. Abidələrdə “qoşun çəkmək, hücum etmək” mənasında işlənmiş “sülə (mək)” sözü şivələrdə sülənmək sözünün tərkibində yaşayır və “boş-boş, avara-avara gəzmək” mənasını daşıyır.

Abidələrin dilində “təhrif etmək, dəyişmək” anlamında “sı” sözündən istifadə edilmişdir. Bu kök isə müasir Azərbaycan ədəbi dilində işlətdiyimiz “sındırmaq- sözünün və sözünü sındırmaq-frazeologizminin” tərkibində hələ də işlədilir. Qədim türk yazılı abidələrinin, daş kitabələrin lüğət tərkibində işlədilmiş sözlər semantik cəhətdən də müxtəlif qruplara bölünür. Abidələrin lüğət tərkibini aşağıdakı şikildə təsnifləndirmək mümkündür: ictimai quruluşu ifadə edən sözlər; dərəcə, mənəb bildirən sözlər; qohumluq əlaqələrini bildirən sözlər; etnosların adlarını bildirən sözlər və s.

Açar Sözlər: Qədim yazılar, Türk, Dialekt, Leksika

ÖZET

Her dilin sözlük içeriğinin zenginliği, o dilin zenginliği anlamına gelir. Sözlükteki kelimelerin farklı içerik grupları, dilin sözlüğündeki ifadeyi bulur. Kelimelerin tarihsel gelişimi ve ait oldukları diller üzerine aparılan tahkikatlar edebi dillerin ve lehçelerinin etkileşiminin

incelenmesinde en doğru bilgileri içeriyor. Modern dilbiliminin karşıya koyduğu önemli sorunlardan biri, eski Türk yazılı eserlerinin sözlük sisteminin incelenmesi ve bu alandaki hataların giderilmesidir.

Anıtlar sözlüğünün incelenmesi Göktürk yazıtının, dilin ve ait olduğu kişilerin uzun bir tarihi olduğunu söyleme fırsatı verir. Aynı zamanda, Göktürk'ün yazıları çok az Çince ve Tibet sözleriyle ve Uygurca yazılarında çok az İran kelimesiyle yabancı etkilerden uzaktı. Azerbaycan dili, Türk dillerinden biri olarak, eski Türk dilinin unsurlarını yansıtır. Bu, antik taş yazıtların sözcüksel sistemi ile kanıtlanmaktadır. Göktürk'te karşılaştığımız bazı dil unsurları, Azerbaycan dilinin lehçelerinde ve lehçelerinde hala korunmaktadır. "Kultikin" yazılı abidesinde rastlanmış yirmiye kadar kelimeye modern Azerbaycan edebi dilinde rastlanıyor. Örneğin:

- 1) Tanrı-Tanrı;
- 2) tağ-dağ;
- 3) dokuz-dokuz;
- 4) esid- eşit, duy, vb.

Eski Türk yazılı eserlerinde - Orhun-Yenisey yazılarında kullanılan bazı kelimeler hala Azerbaycan dilinin lehçelerinde ve ağızlarında kullanılmaktadır. Yazıtların dilinde "sab" kelimesi, "söz-sov" kelimesinin ikinci tarafında korunmaktadır. Yazıtlarda, "döyüşe gitmek, sefer etmek" anlamında kullanılan "süle (mek)" kelimesi Azerbaycan dilinde "sülenmek" sözünün terkinde yaşıyor ve "boş-boş gezmek" anlamında işlenmektedir.

"Sı" kelimesi, "çarpıtmak, değiştirmek" için eski yazıtların dilinde kullanılmıştır. Bu kök hala modern Azerbaycan edebi dilinde kullandığımız "sındırmak kelimesinin ve sözünü sındırmak-ifadesinin" terkinde korunmaktadır. Eski Türk yazılı metinlerin ve qebirüstü taşların üzerindeki yazılarda kullanılan kelimeleri anlamsal olarak farklı gruplara ayırmak gerekiyor. Anıtların sözlük içeriği şu şekilde sınıflandırılabilir: sosyal yapıyı temsil eden kelimeler; rütbe, makam bildirenler; akrabalık ifade eden kelimeler; etnik gurubların adlarını ifade eden kelimeler ve b.

Anahtar Kelimeler: Eski yazılar, Türkçe, Lehçe, Kelime bilgisi.

SUMMARY:

The richness of the dictionary content of each language means the richness of that language. Different content groups of words in the dictionary find expression in the vocabulary of the language. Their study is important from the point of view of the historical development of words and the languages they belong to, the interaction of literary languages and their dialects, and the acquisition of accurate information. One of the urgent problems facing modern linguistics is the study of lexical system of ancient Turkish written monuments, and elimination of errors in this field.

The study of the lexicon of monuments gives an opportunity to say that the Gokturk inscription, the language and the people it belongs to, has a long history. At the same time, the writings of the Gokturk were far from foreign influences, with very few Chinese and Tibetan words, and in the Uighur writings very few Iranian words. Azerbaijani language, as one of the Turkic languages, reflects the elements of the ancient Turkic language. This is evidenced by the lexical system of ancient stone inscriptions. Some of the language elements we have encountered in Gokturk are still preserved in the dialects and dialects of the Azerbaijani language. Up to twenty words used in Kultikin's monument are being used in modern Azerbaijani literary language:

- 1) teñri-god;
- 2) tağ-monument;
- 3) tokuz-nine;

4) esid-hear and etc.

Some of the words used in ancient Turkish written monuments - Orkhon-Yenisei writings are still used in the dialects and dialects of the Azerbaijani language. The word "sab" in the language of the monuments is preserved on the other side of the word. In the monuments, the word "suck" (hash), this is used in the sense of «pulling, attacking,» lives on in the word «sucking,» and means «to go in vain." The word "sı" is used in the language of monuments to "distort, change". This root is still used in the "break'in-the- word-phraseology" that we use in modern Azerbaijani literary language. The words used in the dictionary of ancient Turkish written monuments and stone books are semantically divided into different groups. The dictionary content of the monuments can be classified in the following way: words that represent the social structure; rank, words; words expressing kinship; words expressing the names of ethnic groups, etc.

Keywords: *Ancient writings, Turkish, Dialect, Vocabulary .*

İKİNCİ DİL EDİNİMİ VE DİL ÖĞRENİMİNDE YAPISAL, İŞLEVSEL VE ETKİSEL YETİLERİN ÖNEMİ

SECOND LANGUAGE ACQUISITION AND THE SIGNIFICANCE OF STRUCTURAL, FUNCTIONAL AND AFFECTIVE COMPETENCES IN LANGUAGE LEARNING

Rıdvan Tunçel

Dr. Öğr. Üyesi ,Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü
Eskişehir, Turkey

ÖZET

Bu çalışma sadece söz eylemleri tasvir etmekle kalmayıp aynı zamanda bunların öğretiminin önemini de ön plana çıkartmaktadır. Dilbilim çevrelerinde söz eylem ve konuşma kuralları bakımından çok az ya da hiç bir sistematik diller karşılaştırılması yapılmadığına inanılmaktadır. Bunun sonucu olarak, yabancı dil öğrencilerinin söz eylemleri hedef dilde gerçekleştirmede ana dillerinin sosyokültürel kurallarına bağlı kalmalarından dolayı kültürlerarası yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır. Dil öğrencilerinin herhangi bir yabancı dili pratik kullanabilmelerine erişirebilmek için önce kuramsal sonrasında da uygulamalı söz eylem eğitimi almaları gerekmektedir. Son zamanlarda yabancı dil eğitimi bölümlerinde edimibilim derslerinin verilmesi ağırlık kazanmakla birlikte, bu dersler ya kuramsal olarak dilbilim derslerinin küçük bir parçası olarak diğer dilbilim konularının arasında verilmekte ya da seçimlik ders olarak yürütülmektedir. Dilin yapısal, işlevsel ve yarattığı etki gücü bağlamında doğal dil kullanımını oluşturarak hem yapısal hem işlevsel ve hem de etkisel öğrenci çalışmaları ve sınıf tartışmaları yoluyla öğretim, öğrencilerin etkili iletişimciler olmalarına yardımcı olacaktır. Dilin yapısı ile dilin işlevleri arasında çok açık bir ayrım olduğu için, dil düşünürleri ya da söylem çözümlemesi yapanlar herhangi birisi bir şey söylediğinde “yapısal”, “işlevsel” ve “etkisel” eylemler diye adlandırdıkları üç söz eylemi aynı anda gerçekleştirdiğini söylerler. Yapısal söz eylem belli bir anlam ve karşılık ifadesi, bir başka deyişle, yapısal yeti denilen kurgulanmış uygun bir ifade demektir. Bir etkisel söz eylem, duyurma, ifade etme, kabullenme, rica, özür, eleştiri, teşekkür, söz verme, pişmanlık ve şikâyet gibi pek çok işlevsel görevi yerine getiren ve her seviyede dil derslerine dâhil edilmesi gereken bir işlevsel yetidir. Etkisel söz eyleme gelince, dinleyende ikna olma, eğlenme, aldanma, cesaretlenme, ikna etme, pişman olma ve şaşırma yoluyla oluşan ya da elde edilen bir başka durum ya da etkidir. Bu çalışmanın sonuçları, genellikle ana dil etkisi diye anılan ve yabancı dil öğrencilerinin sosyopragmatik gelişimlerini ortaya koyan olası sosyopragmatik hata kaynaklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, yabancı dil öğretimi ve öğrenimi küresel bir mesele olarak görüldüğünden, bu çalışmada ortaya konan tanımlamalar ve uygulamalar, müfredat tasarımına ve gerçek dil öğretimi çevrelerine ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edimibilim, Yapısal, İşlevsel, Etkisel Yetiler

ABSTRACT

The aim of this study is not only to describe speech acts but to highlight the importance of the teaching of speech acts in foreign/second language classrooms. What has been widely believed and shared in linguistic quarters is that there has been very little or no systematic comparison of languages from the point of view of speech acts. As a result, intercultural miscommunication is often caused by foreign language learners' falling back on their native language sociocultural norms in realizing speech acts in a target language. The immediate requirement for language learners is to attain pragmatic use of any foreign language. As there is a clear distinction between linguistic forms and linguistic functions, language philosophers

or discourse analysts state that when somebody says something, it is highly likely that the speaker realizes three acts at a time-“locutionary”, “illocutionary” and “perlocutionary” acts. A locutionary act is an utterance with a certain sense and reference, that is, any properly formed meaningful utterance, called structural competence. An illocutionary-act which is functional competence-may do one of a number of functions: announce, assert, admit, warn, request, apologize, criticize, thank, promise, regret, complaint and many others to be included in the core contents of language courses at all levels. As for perlocutionary act, affective competence, it brings about or achieves some other condition or effect on the hearer through convincing, amusing, deceiving, encouraging, persuading, deterring, and surprising and so on. Though pragmatics courses in foreign language teaching departments have recently been getting gravity, often carried out either theoretically in linguistic courses as a small part among other linguistic issues or as a selective course. The teaching of “structural, functional and affective” power of the language in actual use through student projects and classroom discussions of both on the structure, the function and the affect may well help learners to become effective communicators. The results of this study may put forward the possible sources of sociopragmatic failures of learners often considered as a result of interference, or rather, interlanguage and describe the sociopragmatic development of foreign language learners. Therefore, as foreign language teaching and learning is considered a global issue throughout the world, the descriptions and teaching implications of this study may shed light over curriculum design and actual language teaching milieus.

Key Terms: *Pragmatics, Structural, Functional, Affective Competence*

NITQ MƏDƏNİYYƏTİNDƏ QEYRI-VERBAL ÜNSİYYƏTİN FORMALARI

Səkinə Əliyeva

Azərbaycan Tibb Universiteti

Dünyanın bütün ünsiyyət imkanlarına sahib ola bilərik, amma heç bir şey, heç amma heç bir şey, bəşər övladının "baxışının" yerini tuta bilməz.

Paulo Coelho

XÜLASƏ

Nitq- ünsiyyət prosesidir. Nitq mədəniyyəti isə birbaşa olaraq ünsiyyət prosesini öyrənən tətbiqi elm sahəsidir. Ünsiyyətin isə iki növü var: verbal (sözlü) və qeyri verbal (sözsüz) ünsiyyət. Hər iki ünsiyyət növü nitq mədəniyyəti üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Lakin qeyri-verbal ünsiyyət danışıqımızı, nitqimizi canlandırıdığı üçün natiqlik sənəti baxımından çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyri-verbal ünsiyyəti təmin edən 2 əsas vasitə jest və mimikalardır. Jest və mimikalardan düzgün istifadə etmək nitqə obrazlılıq, məlahətlik qatır. Bu da natiqin məqsədinə çatması üçün əsas şərt hesab olunur.

Nitq mədəniyyətində olduğu kimi, ünsiyyətdə də cəmiyyətin mənsub olduğu din, yaşadığı coğrafi ərazi öz təsirini göstərir. Belə ki, Avropada, Amerikada adi sayılan hər hansı bir jest və ya mimika Şərq üçün heç də adi olmaya (qeyri-etik) bilər. Məsələn, göz vurmaq jesti Avropada, Amerikada adi qəbul olunsa da (Orada hətta körpələrin reflekslərini inkişaf etdirmək məqsədilə bunu öyrədirlər), Şərqdə insanların göz qırpması, xüsusilə qız uşaqlarının göz qırpması uzun müddət heç də yaxşı hal kimi qəbul olunmurdu.

Əl-qol hərəkətlərindən istifadə də bəzi cəmiyyətlərdə normal qəbul olunsa da, digər cəmiyyətlər üçün bu keçərli deyil. Buhəməm də zaman xarakteri daşıyır. Zaman keçdikcə bəzi qaydalar yadəyisir, ya da adiləşir. Məsələn, Sovet İttifaqı dönəmində məktəblilərə dərs danışarkən əl-qol hərəkətlərindən istifadəyə elə də icazə verilmirdi. Lakin müasir dövrümüz üçün bu heç də xarakterik bir hal deyil. Müasir dövrdə danışıdığı mövzuya uyğun jestlər edə bilmək intellektuallığın bir göstəricisi hesab edilir.

Açar Sözlər: Nitq, Ünsiyyət, Jest, Mimika, Natiq, Nitq mədəniyyəti.

ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGÂTİ'T-TÜRKiYE VE AZERBAJCAN TÜRKÇESİNDE ORTAK KULLANILAN BİTKİ ADLARI ÜZERİNE

*ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGÂTİ'T-TÜRKiYYE AND AZERBAIJAN
TURKISH COMMON USAGE ON THE
PLANT NAMES*

AĞAYEVA ZÜLFİYE

BAKÜ DEVLET UNİVERSİTESİNİN FİLOLOJİ FAKÜLTESİ

ÖZET

Türk dilinin tarihi kadimdir. Bu gerçek yazılı abidelerle de tescillenmiştir. Türk dilleri ailesinin tarihinde - orta türk devri diye tanımlanan bir döneminin önemli abidelerinden biri de Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-lugâti't-Türkiyye eseridir. Et-Tuhfe Kıpçak Türkçesiyle yazılmış, yabancılara Türkçe öğretmeyi amaçlayan, döneminin en önemli eserlerinden birisidir. Ne zaman, nerede ve kimin tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmeyen eserde yer alan bazı notlara dayanarak onun 14. yüzyılda - Memlûkların son dönemlerinde yazıldığını tahmin etmek mümkündür. Böyle bir tarihi eserin Azerbaycan türkçesi ile karşılaştırılmalı incelemesi, dilimizin tarihinin araştırılması bakımından da önem arz etmektedir. Türk lehçelerinin kelime varlığına ait yürütülen araştırmalarda daha çok ortak Türkçe kelimelere önem verilmektedir. Bu çalışmamızda biz de de Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-lugâti't-Türkiyye eseri ve Azerbaycan türkçesinde ortak kullanılan bitki adlarından bahs edeceğiz. Türk lehçelerinin Et-Tuhfe ve Azerbaycan Türkçesinin kelime varlıklarının gerek yakın, gerekse de farklı yönleri vardır ki bu özellikler adlarda, bilhassa bitki adlarında kendisini gösterir. Böyle bir durum onların tarihî ve özgür ilerleme yoluna ilişkin ortaya çıkmıştır. Halkın tarihi ve yaşadığı coğrafya ile yakından bağlantılı olan bitki adları onun kültürünü incelemek için değerli kaynaklardan biridir. Et-tuhfe ve Azerbaycan Türkçesinde aynı (*alma* (Et-Tuhfe) – *alma* (Azerbaycan) “alma”, *arpa* (Et-Tuhfe) - *arpa* (Azerbaycan) “arpa”, *turp* (Et-Tuhfe) - *turp* (Azerbaycan) “turp”, *yemiş* (Et-Tuhfe) – *yemiş* (Azerbaycan) “yemiş”, *soğan* (Et-Tuhfe) - *soğan* (Azerbaycan) “soğan”, *kök* (Et-Tuhfe) - *kök* (Azerbaycan) “kök” v.e.s.), bazen de küçük fonetik değişimlerle (*hayva* (Et-Tuhfe) - *heyva* (Azerbaycan) “heyva”, *sarımsak/sırimsak* (Et-Tuhfe) – *sarımsaq* (Azerbaycan) “sarımsaq”, *kabak* (Et-Tuhfe) – *qabaq/balqabağı* (Azerbaycan) “qabaq”, *buzay/buğday* (Et-Tuhfe) – *buğda* (Azerbaycan) “buğda”, *armut* (Et-Tuhfe) – *armud* (Azerbaycan) “armud” v.e.s.) kullanılan bitki adları Türk lehçeleri ailesinin tarihinin eskiliği ve karşılaştırılan bu iki türkçenin (Et-Tuhfe eserindeki Kıpçak ve Azerbaycan) aynı bir kökenden türemesinin en büyük göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: *Türk lehçeleri, Türkçenin tarihi, Et-Tuhfe, Azerbaycan Türkçesi, bitki adları.*

ABSTRACT

The history of the Turkish language is ancient. This fact is also registered with written monuments. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-lugâti't-Türkiyye is one of the important monuments of a period defined in the history of the Turkish languages family - the middle Turkish era. Et-Tuhfe is one of the most important books of the period written in Kipchak Turkish, whose purpose is to teach Turkish to foreigners. Although the author of the book, the place and the date of writing are still unknown, it's possible to say that Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-lugâti't-Türkiyye is written in the 14th century, i.e. the last period of Mamluks, based on the notes in

the book. Comparative analysis of such a historical monument with Azerbaijani Turkish is also important in terms of researching the history of our language. In the studies conducted on the existence of the vocabulary of Turkish dialects, more emphasis is given to common Turkish words. In this study, we will also talk about *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-lugâti't-Turkiyye* and the names of plants commonly used in Azerbaijan Turkish. Turkish dialects *Et-Tuhfe* and Azerbaijan languages according to the dictionary are similar, but they also have different characteristics and these features show themselves in the names of lexical units, especially plant names. Having such a case, depending on their history and emerged with an independent path of development. Plant names, closely related to the history and geography of the people are one of the valuable sources for studying the culture. The words of name with the same form (*alma* (*Et-Tuhfe*) – *alma* (Azerbaijan) “apple”, *arpa* (*Et-Tuhfe*) - *arpa* (Azerbaijan) “barley, barleycorn”, *turp* (*Et-Tuhfe*) - *turp* (Azerbaijan) “radish”, *yemiş* (*Et-Tuhfe*) – *yemiş* (Azerbaijan) “fruit”, *soğan* (*Et-Tuhfe*) - *soğan* (Azerbaijan) “onion”, *kök* (*Et-Tuhfe*) - *kök* (Azerbaijan) “root” etc.), or with little changes (*hayva* (*Et-Tuhfe*) - *heyva* (Azerbaijan) “quince”, *sarımsak/sırimsak* (*Et-Tuhfe*) – *sarımsaq* (Azerbaijan) “garlic”, *kabak* (*Et-Tuhfe*) – *qabaq/balqabağı* (Azerbaijan) “pumpkin”, *buzay/buğday* (*Et-Tuhfe*) – *buğda* (Azerbaijan) “wheat, oats”, *armut* (*Et-Tuhfe*) – *armud* (Azerbaijan) “pear” etc.) the names of the plants used are the oldest in the history of the Turkish dialects family and the biggest indicator of the origin of these two Turkish languages (Kipchak and Azerbaijan in *Et-Tuhfe*).

Keywords: *Turkish dialects, History of Turkish, Et-Tuhfe, Azerbaijan Turkish, Plant names.*

FERDINAND DE SÖSSÜR VƏ FUNKSIONAL QRAMMATIKA

Nərmin ABDULHÜSEYNLI
Bakı Dövlət Universiteti

XÜLASƏ

Funksional qrammatika yeni sahə olmasa da, Azərbaycan dilçiliyinin əsas tədqiqat obyektinə son dövrlərdə çevrilmişdir. Predmetlərin mahiyyətini dərk etdikcə, onların hansı funksiyada çıxış etdiyi, nəyə xidmət etdiyi daha çox maraq doğurur. Dilçiliyin yeni dövrü, struktur dilçiliyin başlanğıcı Ferdinand de Sössürün “Ümumi dilçilik kursu” adlı əsərinin yazılması ilə bağlanır. Bu baxımdan F. de Sössürün dilin sistem olması, struktur səciyyə daşması haqqında olan mülahizələri dilçilik tarixi üçün olduqca əhəmiyyətlidir. O, “Ümumi dilçilik kursu” adlı əsərində öz dörd müddəası ilə həm strukturalizmə yol göstərir, həm də dilçilik üçün əvəzəilməz rol oynayır. Ferdinand de Sössürün sözügedən dörd müddəası aşağıdakı şəkildə təhlil edilə bilər:

1. “Dilçiliyin yeganə və həqiqi obyektidir”- dil elə bir məfhumdur ki, daimi mövcudluğunu öz dil daşıyıcılarında qoruyur. Gerçəkliyə əsaslanması və cəmiyyətə söykənərək daima yenilənməsinə baxmayaraq özünü hər zaman qorumağa qadirdir.
2. “Dil öz xüsusi qaydası olan sistemdir”- dilin səciyyəviliyi onun qaydalara əsaslanmasında, eyni zamanda sırf bir qayda təbəçiliyində deyil, istisnaları da özündə cəmləşdirməsindədir.
3. “Dil substansiya deyil, formadır”- dil məfhum olaraq yalnız məzmununu deyil, müəyyən formanı da özündə qoruyur. Məhz bu baxımdan biz məfhum, məzmun, funksiya, forma anlayışları arasındakı münasibətləri yenidən şərh edəcəyik.
4. “Dilin hər vəziyyətində hər şey münasibətlərə əsaslanır”- dil ictimai hadisədir, cəmiyyət daxilində formalaşır və mövcudluğunu qoruyur. Beləliklə, dil birbaşa münasibətlərə söykənir və həmin münasibətlər əsasında meydana çıxır.

Ferdinand de Sössürün nəzəri müddəalarına nəzər yetirdikdə görürük ki, bu mülahizələr struktur dilçilikdə bünövrə rolu oynamış və eyni zamanda funksional dilçilik terminlərinin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu terminlər “spesifika”, “sistem”, “forma” və “münasibət”dir. Beləliklə, funksional qrammatikanın əsası Ferdinand de Sössürün müddəalarına istinad edilərək təhlilə cəlb olunması nəzərdə tutulur.

Açar Sözlər: Funksional qrammatika, Struktur, Strukturalizm, Substansiya, Sistem

MÜƏLLİM PEŞƏKARLIĞI VƏ SƏRİŞTƏLİLİYİN PROBLEMİNİN TƏDQIQINƏ DAİR

Mehbanu VERDIYEVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası və
metodikası kafedrasının doktorantı

XÜLASƏ

Burada edilən araşdırmalar və əldə olunan nəticələr öz əksini tapmışdır. Müəllimlik peşəsi xüsusi mütəxəssis bilik və bacarığı tələb edən bir peşə olduğundan, bu peşəni seçən insanlar vəzifələrini tam yerinə yetirə bilmələri üçün bir sıra özəlliklərə sahib olmalıdırlar ki, onlar araşdırma nəticəsində əldə edilmiş və məqalədə qeyd edilmişdir. Digər bir tədqiqatda D.Cüceloğlunun “Öyretmenim bir bakarmısın?” adlı kitabında müəllimin peşə mədəniyyəti ilə bağlı 2 əsas fikir haqqında məlumat verilmişdir. Təhsilin bir komanda işi olduğunu hamı bilir. Bu komandada məktəb direktoru, müəllimlər, təhsil alanlar və onun valideynləri vardır. Hamının (qrup üzvlərinin) məqsədi vardır. Təhsil alanın gələcəyi ən yaxşı formada inkişaf etməlidir. İnkişafyönümlü məqsədini qarşısına qoymuş müəllim bütün gücünü təhsil alanın həyatına, dünyasına və özünü kəşf edərək inkişaf etdirib təkmilləşmək üçün istifadə edir.

Açar Sözləri: Müəllim, Təhlil, Araşdırma, Şəxsi yanaşma, Nəticə

METLAX PLİTƏSİ – ƏNƏNƏVİ BƏZƏK MATERIALI KİMİ XIX-XX ƏSR AZƏRBAYCAN MEMARLIĞININ FORMALAŞMASINDA ROLU

NƏRGİZ AĞAYEVA

Azərbaycan Memarlıq – İnşaat Universiteti (AzMIU)

XÜLASƏ

Memar və dizayner fəaliyyətinin növ müxtəlifliyi, hər zaman istehsal texnologiyaları və istifadə olunan materiallardan asılı olan geniş spektrdə konstruktiv həllər təklif edir. Bu təkliflər içərisində özünəməxsus mövqə - bəzək materiallarına xasdır.

İnteryerdə istifadə olunan ənənəvi bəzək materialları içərisində keramik plitə və üzlüklər vacib elementlərdəndir. Uzun illər keçməsinə baxmayaraq (arxaik bir material tək), “dillər əzbəri” olaraq öz mövqeyini qoruyan metlax plitəsi - Azərbaycanda məşhurluğunu hələ də saxlamaqdadır. Döşəmə üçün nəzərdə tutulan metlax plitəsi III əsrlik tarixə malik olmağına rəmə, onu məhz, Azərbaycanda məşhur edən tarixi faktlarla tanışlıq böyük maraq doğurur. 1852-ci ildən Mettlax şəhərində roma mozaika motivləri əsasında yaradılan ilk döşəmə plitə çeşidi – metlax plitəsinin istehsalı geniş vüsət alır. Metlax plitəsinin digər keramik plitələrdən üstünlük xüsusiyyətləri; universallığı, orijinal dizaynı, tərkibinin təbii və ekoloji təmizliyi, möhkəmliyi, uzunömürlüyü, istismar rahatlığı, kimyəvi təsirlərə dayanıqlığı və s. ibarətdir.

Bakı şəhərinin memarlıq siması XIX-XX əsrlərdə Azərbaycan neft səltənətinin sahibkar-milyonçularının səyi və məşhur Avropa memarlarının əməyi nəticəsində formalaşdırılmışdır. Demək olar ki, paytaxtımızda “klassiklik” zirvəsinə ucalan üslubların böyük əksəriyyətinin nümunələri var. Şəhərimizin memarlıq səlnaməsilə qürur duya və öyünə bilərik. Lakin, maarifləndirmə işləri zəif olduğundan, cəmiyyətimiz bu səlnamənin vacibliyini bəzən lazımınca dəyərləndirmir.

Artıq XIX-XX əsrin qovşağında (neft sənayesinin fəal inkişaf dövründə), Bakı şəhəri Rusiya İmperiyasının ən iri şəhərlərindən birinə çevrilmişdi. Bu dövrdə Azərbaycan memarlığı artıq 2 istiqamətdə inkişaf edirdi: *planlaşma strukturunda müvafiq binaların kompozisiya həlli və avropa memarlıq ənənələri istiqamətində*. XX əsrin 2-ci yarısında isə Azərbaycan milli ənənəvi memarlığı məbəd qurğuları və mədəni-məişət, ticari təyinatlı memarlıq tikililərində öz əksini tapmağa başladı.

İndiyədək, Bakıdakı tarixi binaların foye, vestibül, höll və dəhlizlərində metlax plitələrinin ecazkar gözəlliyini seyr etmək, təəssürat yaradan proses olmaqla yanaşı, həm də qürurverici bir hadisədir.

Açar Sözlər: *Metlax plitəsi, orijinal dizayn, Azərbaycan memarlığı*

ORTA ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCANIN MÜALİCƏ-SAĞLAMLIQ TİKİLİLƏRİ

Rəyihə Əmənada

Memarlıq doktoru, professor
AMEA, Memarlıq və incəsənət İnstitutu

XÜLASƏ

Azərbaycanda memarlıqşünaslığın müasir mərhələsində onun üstünlük təşkil edən istiqamətlərindən biri orta əsr dövrünün monumental bina və tikililərinin tipoloji problemidir. Bu Azərbaycan xalqının mədəniyyət tarixinin müxtəlif tərəflərinin, onun mənəvi maraqlarının genişliyinin aydınlaşdırılmasına uyğun gəlir. Narrativ tibb işinin təşkilinin və Gəncə, Zəncan, Həmədanda orta əsrlərdə tikilmiş xəstəxanalarda (dar-üş-şifa, dar-üş-mərz, bimaristan) elmi tibbin yüksək səviyyəsini qeyd edir. Onlar təcrübə keçən tibb işçiləri üçün baza müəssisələri idi, onların dövründə tibb elmi inkişaf edir, o dövrdə yaşayan böyük alimlər tərəfindən tibbi traktatlar yaradılırdı.

Onlardan Şərqdə ən irisi Təbrizdəki (XV əsr) 1000 nəfərlik dar-üş-şifa, Ərdəbildəki (XVI əsr) dar-üş-şifa idi. Onlar digər müxtəlif funksiyalı tikililərlə bir ansamblıda tikilirdi. Xəstəxanaların məkan işlənməsi vahid ideyalı, funksiya cəhətdən ayrılmış yerləşmələrin nomenklaturası, o cümlədən, xəstələr üçün, ambulatoriyalar, apteklər, hamamlar, məscidlər və s. şərt idi. Müstəqil (ayrıca tikilən) aptek binalarının tikilməsi barədə mənbəşünaslıq materialından məlumdur. Onlar Bağdadda (VIII əsr) Toledo və Kordovada (XI əsr), Təbrizdə və Həmədanda (XIII əsr) tikilmişdi. Birtipli aptekin kompozisiyası məlum deyil, ancaq müqayisə və oxşarlıqlar üsulu ilə (qədim Paykənd, VIII əsr, Buxara yaxınlığında, Mərkəzi Asiyadakı aptek) binanın təyinatını müəyyən etmək mümkün olmuşdur və ehtimal ki, orada aşağıdakı yerləşmələr var imiş: ambulatoriya; xammal və dərmanlar üçün ambar və köməkçi yerləşmələr.

Açar Sözlər: Tibb elmi, Kompozisiya, Monumental binalar, Xəstəxanalar, Apteklər

POTENTIAL OF *AE. UMBELLULATA* ZHUK. FOR IMPROVEMENT OF BREAD WHEAT (*TRITICUM AESTIVUM*)

Laman NAMAZOVA

Genetic Resources Institute of ANAS

XÜLASƏ

Bread wheat is one of the most important staple crops in the world and good source of calories and nutrition. Its flour and dough have unique physical properties and can be processed to make unique products like bread, cakes, biscuits, pasta, noodles etc., which is not possible from other staple crops. Due to domestication, the genetic variability of the genes coding for different economically important traits in wheat is narrow. This genetic variability can be increased by utilizing its wild relatives. Its closest relative, genus *Aegilops* can be an important source of new alleles. *Ae. umbellulata* specific LMW GS have been linked with wheat bread making quality improvement. The genes and alleles of interests can be introduced into wheat by intergeneric hybridization. In our experiment, F₁ hybrids made between bread wheat line 171ACS and *Ae. umbellulata* in order to transferring desirable genes into cultivated wheat. However, during 2 years hybrid plants was partially sterile, it was possible to obtain 4th generation hybrids. Based on the data of morphological and cytogenetic analyses of the hybrids produced, the forms of plants carrying some properties of the genus *Aegilops*, which were of interest for genetic and breeding studies, were isolated. The aim of this study was to indicate diagnostic traits for the F₄ *T. aestivum* × *Ae. umbellulata* hybrid lines which can be used in breeding programs for improvement of wheat grain yield and quality. Our interest focused on some agronomic characters such as morphological traits and yield components as well as grain protein, iron and zinc contents.

Keywords: *Bread wheat, Intergeneric Hybridization, Fertility*

QƏNNADI MƏMULATLAR İSTEHSALINDA ZOĞALDAN İSTIFADƏNİN TƏDQIQI

Dos. Afət Ayyət qızı Qasımova
Azərbaycan Texnologiya Universiteti

XÜLASƏ

Elm və texnika yüksək bir pilləyə çatdıqca, sağlamlığı tam mənada təmin edən qida məhsulları istehsalı və onlar üçün müasir texnologiyaların işlənilib hazırlanması problemləri irəli sürülür. Bu səbəbdən də qidalılıq və bioloji dəyəri yüksək olan, pəhriz və profilaktiki cəhətdən də diqqəti cəlb edən xammal və yarımfabrikatlardan həmin məhsulların hazırlanması üçün istifadə olunması, yeni çeşidlərin yaradılması günün əsas tələblərindəndir.

Hazırda qənnadı sənayesində məmulatların istehsalında quruluşlu yarımfabrikatlar və məhsullardan istifadə edilir. Orqanoleptiki və fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərini yaxşılaşdırmaq üçün pektin məhsullarından istifadə etmək lazım gəlir. Qənnadı məmulatlarının texnologiyasına müsbət təsir göstərmək, sağlamlıq nöqtəyi-nəzərdən diqqəti cəlb edə bilən yeni xassəli xammallar və pürelərdən istifadə edilməsi böyük maraq doğurur. Bununla əlaqədar olaraq, zoğal meyvəsinin püresindən istifadə etməklə, qənnadı məmulatlarının hazırlanması resepturasının öyrənilməsi və texnologiyasının işlənməsi, əhalinin qidaya olan tələbatının yaxşılaşdırılması üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Tərkibinə pektin və s. maddələr daxil olan pürelər isə müalicəvi xassələri ilə bərabər, həm də çoxsahəli təsir effektinə malikdir. Məhz bu səbəbdən də yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan bu dissertasiya işində zoğal meyvəsindən alınan püre əsasında yeni marmelad və vafli məmulatlarının istehsalı texnologiyasının işlənilib hazırlanması, istehsalda tətbiq olunması qida sənayesi üçün həm də iqtisadi cəhətdən sərfəlidir. Alınan məlumatlar qida sənayesi texnologiyası istiqamətində elmi fikirlərin inkişafı və zənginləşdirilməsi üçün də xüsusi əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Açar Sözlər: Vafli, Pektin maddələri, Zoğal, Qidalılıq dəyəri

CORRECTIONAL EDUCATION FOR INMATES COMPARATIVE CRITIQUE

Gulshan ALIYEVA

Baku State University

Abstract

Every citizen has the right to education and it is guaranteed that all citizens have the right to education in Azerbaijan irrespective of differences such as nationality, religion, race, language, sex, age, health and social status, activity area, place of residence and political views – these rights were highlighted in the Article 42 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, but inmates, whose freedom is limited; they are vulnerable group member in education system. European Prison Rules state the education of prisoners shall be integrated with the educational and vocational training system of the country so that after their release they may continue their education without difficulty (European Prison Rules, 2006).

Secondary and vocational education in Azerbaijan prisons is free, when some countries require inmates or their family to pay for these courses. 12th March 2004, “Rules educational systems in prisons” between Ministry of Justice and Ministry of Education was accepted, and began to applied at 6 secondary and 17 vocational schools in prison system of Azerbaijan.

The aim of this research is to interview with a teacher and superior of the correctional settings, and assess the educational process, and the in prison. The results of the interview have been compared with different research materials that were collected in literature review.

Interview questions with teacher and colonel of justice - head of the prison was used to investigate prison education system and teacher's role in this system. According to the literature, correctional education significantly reduces inmates' likelihood of returning to prison (recidivism). Prison education also has other psychological aspects benefits, such as improving self-esteem, and stimulating creativity.

Semi-structured interview questions (open-ended questions, and most of them were prepared before the interview, but during the interview some questions appeared gradually) were considered to examine prison education processes and its different aspect.

Considering the results of interview and comparing different literatures the some recommendation were made, that can be used in different programs and future researches.

Keywords: *Prison education system, Inmates, Correctional facilities, Teacher's role in prison education system*

References:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi, 2000.
2. Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsi, 2000.
3. “Müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslərin ümumi orta təhsilinin həyata keçirilməsi Qaydası” (12 mart 2004)
4. Erisman, Wendy; Contardo, Jeanne Bayer "Learning to Reduce Recidivism: A 50-State Analysis of Postsecondary Correctional Education Policy" (PDF). Institute for Higher Education Policy. OCLC 62288406, 2005.
5. Quan-Baffour, Kofi Poku; Zawada, Britta E. "Education programmes for prison inmates: reward for offences or hope for a better life?" (PDF). Journal of Sociology and Social Anthropology. ISSN 0976-6634, 2012.
6. Nordic Council of Ministers. Nordic Prison Education: A Lifelong Learning Perspective. Business & Economic. ISBN 978-9289311472, 2005.
7. Forster, William; Forster, Bill. "England and Wales: the state of prison education". Journal of Correctional Education. 47 (2): 101–105. ISSN 0022-0159. JSTOR 23295645. OCLC 427183672, 1996.

8. Alzúa, María Laura; Rodriguez, Catherine; Villa, Edgar. "The Quality of Life in Prisons: Do Educational Programs Reduce In-Prison Conflicts". In Di Tella, Rafael; Edwards, Sebastian; Schargrodsky, Ernesto (eds.). *The Economics of Crime: Lessons For and From Latin America*. University of Chicago Press. ISBN 978-0226791852. 2012.
9. Angela Koo "Correctional Education Can Make a Greater Impact on Recidivism by Supporting Adult Inmates with Learning Disabilities, 2015.
10. Lori L. Hall "Correctional Education and Recidivism: Toward a Tool for Reduction" *The Journal of Correctional Education* 66(2) ,May 2015.

YAZ FƏSLİNDƏ VARVARA SU ANBARININ İBTİDAİ XƏRÇƏNGKİMİLƏR (*ENTOMOSTRACA*) FAUNASI

Könül TAPDIQOVA
AMEA Zoologiya İnstitutu

XÜLASƏ

Varvara su anbarı Kür silsilə su anbarlarından sonuncusu olub Kür-Araz ovalığının şimal-qərbində, Mingəçevir su anbarından 20 km aşağıda, Yevlax rayonunun ərazisində yerləşir. Su anbarında ibtidai xərçəngkimilər faunasına aid materiallar 2019-cu ilin may ayında toplanmışdır. Tədqiqat nəticəsində Varvara su anbarında ibtidai xərçəngkimilərə aid 20 növ qeydə alınmışdır. Bunlardan 12 növ (*D.longispina*, *D.longispina hyalina*, *S.vetulus*, *M.brachiata*, *C.affinis*, *S.mucronata*, *M.hirsuticornis*, *G.testudinaria*, *Ch.sphaericus*, *P.aduncus*, *A.affinis*, *B.longirostris*) şaxəbığcıqlı, 8 növ (*Arct.acutulobatus*, *M.albidus*, *E.serrulatus*, *E.macruroides*, *P.fimbriatus*, *A.gigas*, *M.bicolor*, *M.leuscarti*) isə kürəkayaqlı xərçənglərin nümayəndələridir. Qeydə alınanlar arasında *S.vetulus*, *Ch.sphaericus*, *B.longirostris*, *Arct.acutulobatus* dominant, *D.longispina*, *A.affinis* subdominant növlər kimi su anbarında zooplanktonun yaz kömpleksinin formalaşmasında mühüm rol oynayırlar. *M.brachiata*, *C.affinis*, *M.albidus* isə üçüncü dərəcəli növlər hesab edilir, onlar su anbarından götürülən nümunələrin 50%-də qeydə alınır. Digər növlər isə az sayda qeydə alınan növlərdir.

Açar Sözlər: *Varvara su anbarı, Zooplankton, İbtidai xərçəngkimilər.*

MONOAMİNERGİK FUNKSIONAL FƏALLIGIN DƏYİŞMƏSİNİN ENDOKRİN QARŞILIQLI ƏLAQƏYƏ TƏSİRİ

Dos. Yusif İSMAYİLOV

ATU

Qumru CƏFƏROVA

ATU

Dos. Aftab İSMAYİLOVA

ATU

Təhminə SƏLİMLİ

ATU

XÜLASƏ

Müasir qloballaşan dünyada orqanizmin monoaminergik funksional fəallığı ilə neyroen dokrin qarşılıqlı əlaqənin və eləcə də bu əlaqənin əsasını təşkil edən neyrofizioloji mexanizmləri kifayət qədər öyrənilməmişdir. Həmçinin son dövrün dərc edilmiş ədəbiyyat məlumatlarında göstərilir ki, emosional gərginliyin artması bir çox həyati funksiyaların pozulmasına gətirib çıxarır. Bu baxımdan stres şəraitində neyroendokrin qarşılıqlı əlaqənin patogenezinin bir çox məsələlərinə hələ də cavab tapılmaması bu istiqamətdə tədqiqatların aparılmasını zəruri edir.

Yuxarı qeyd edilənləri nəzərə alaraq, bu işdə əsas məqsəd orqanizmin müxtəlif xarakterli emosional gərginliyi fonunda neyromediator və endokrin sistem arasında hormonal homeostazın qarşılıqlı əlaqəsinin dəyişməsinin xarakterinin öyrənilməsi olmuşdur.

Ekspərimentləri 240±10 q. kütləyə malik laktasiyalı ağ siçovullarda 4 qrupda aparıldı. Bunun üçün nəzarət qrupunda bala anadan 6 saat ərzində uzaq məsafədə saxlanılmış (1-ci qrup); 2-ci qrupda orqanizmə elektrik cərəyanı ilə qıcıq verilmiş və 6 saat ərzində bala anadan uzaq məsafədə saxlanılmışdır; 3-cü qrupda bala anadan 6 saat ərzində bütöv görünməz lövhə ilə ayrılmış; 4-cü qrupda isə bala anadan 6 saat ərzində görünən setkalı lövhə ilə ayrılmışdır. Tədqiqatın gedişində səhər saatlarında dinamik olaraq hər qrupundan bir neçə siçovul müasir tövsiyələr əsasında dekapitasiya edilmişdir. Öyrəndiyimiz bütün markerlərin qandakı miqdarını immunoferment metodla təyin etdik.

Təcrübələrin nəticəsi göstərir ki, elektrik qıcığı almış qrupda noradrenalinin və dofaminin (DA) hipotalamusdakı miqdarı digər qruplara nisbətən daha kəskin artır. Əksinə serotoninin (5-OT) və 5-OIST miqdarı bütün qrupda azalır. Həmin qrupda somatostatinin (ST) hipotalamusdakı, adenohipofizdəki və qandakı miqdarı kəskin yüksəlir. DA və ST stresin növündən asılı olmayaraq sinergik təsir göstərir. Lakin 5-OT, DA və ST ilə antaqonist fəaliyyətdə olur. Bu funksional əlaqə stressin xarakterindən asılı olmayaraq saxlanılır və DA-ergik və ST-ergik sistemlər 5-OT-ergik üzərində üstünlük təşkil edir. Bu şəraitdə MA-ergik sistem arasında biokimyəvi resiproklıq müşahidə edilir. Hormonların fəallığı arasında müxtəlif xarakterli dəyişikliklər müşahidə edilir. Endorfinin ən aşağı səviyyəsi görünən setkalı və görünməz bütöv lövhə ilə ayrılmış qrupda, ən yüksək səviyyəsi isə elektrik qıcığı almış qrupda aşkar edilir. Bu nəticə göstərir ki, opioidergik strukturun funksional halı hormonal sistemdə müxtəlif xarakterli stresorlara qarşı müxtəlif dərəcəli reaksiyalar göstərir. Emosional gərginliyin növündən asılı olaraq endorfinin fəallığı arta və ya azala bilər.

Beləliklə, neyromediatorlar, neuropeptidlər və hormonlar arasındakı qarşılıqlı əlaqənin və onların patogenetik mexanizmlərinin öyrənilməsi və ekstremal şəraitdə həmin tənzimləyici mexanizmlərin rolunun aşkarlanması müxtəlif praktik məsələlərin həllini tapmağa imkan verə bilər.

Açar Sözlər: Monoamin, Hormon, Stres.

TOKSİK STRES ŞƏRAİTİNDƏ BİOGEN AMİNLƏRİN DƏYİŞMƏSİNİN ENDOKRİN FƏALLIĞA TƏSİRİ

Qumru CƏFƏROVA

ATU

Dos. Yusif İSMAYİLOV

ATU

Dos. Aftab İSMAYİLOVA

ATU

Təhminə SƏLİMLİ

ATU

XÜLASƏ

Müasir dövrdə ətraf mühitin intensiv çirklənməsi nəticəsində orqanizmdə bir sıra yeni xəstəliklər yaranır. Ekzotoksikantların ətraf mühitdə artması toksik stresin də inkişafına səbəb olur. Nəticədə orqanizmdə ciddi funksional pozulmaların inkişafı edilir və insanın stres təsirinə məruz qalmasına optimal şərait yaranır. Bu baxımdan toksikantların orqanizmə təsirinin öyrənilməsi həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən vacib əhəmiyyət daşıyır. Ona görə də bu istiqamətdə tədqiqatların aparılması vacib hesab olunur.

Tədqiqat işinin məqsədi qurğuşun nitrat $[Pb(NO_3)_2]$ modeli ilə yaradılmış eksperimental toksik stresin təsirindən biogen aminlərin və bəzi hormonların qatılığının dəyişməsinə öyrənmək olmuşdur.

Bunun üçün eksperimentləri 240±10 q. kütləyə malik dişi ağ siçovullarda 3 qrupda apardıq. Siçovulların birinci qrupu intakt vəziyyətində olmuş, siçovulların ikinci qrupuna 21 gün ərzində hər gündə 1 ml olmaq şərti ilə 0,4 %-li (100 q. diri çəkiyə) qurğuşun nitrat məhlulu verilmiş, siçovulların üçüncü qrupuna isə 21 gün ərzində həmin dozada qurğuşun nitrat məhlulu verdikdən sonra 20 gün ərzində sərbəst buraxılmışdır (heç bir təsirə məruz qalmamış). Kontrol qrup siçovullara eyni miqdarda fizioloji məhlul verilmişdir. Tədqiqatın gedişində səhər saatlarında dinamik olaraq hər qrupundan bir neçə siçovul müasir tövsiyələr əsasında dekapitasiya edilmişdir. Öyrəndiyimiz bütün markerlərin qandakı miqdarını immunoferment metodla təyin etdik.

Aparılmış tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, qurğuşun nitrat məhlulunun tətbiqi ilə yaradılmış eksperimental toksik stres modeli təsirindən siçovulların hipotalamusunda və qanında katexolaminlərin miqdarı kəskin olaraq azalır. Eləcə də indolaminlərin miqdarında müxtəlif xarakterli dəyişikliyə baş verir. Hipotalamusda və qanda monoaminlərin miqdarında yaranan müxtəlif xarakterli belə dəyişikliklər modelin sonrakı günləri də müşahidə edilir. Qurğuşun nitrat məhlulunun tətbiqi ilə yaranmış eksperimental toksik stres modeli zamanı hipotalamik sistemlər arasındakı qarşılıqlı əlaqə mexanizmini pozduğundan həmin dövr ərzində adenohipofiz-böyrəküstü vəzin stresor hormonları, adenohipofiz-qalxanvari vəzin tireoid statusu və adenohipofiz-cinsiyyət vəzi sistemi hormonlarının fəallığı müxtəlif istiqamətli kəskin dəyişikliklərə uğrayır. Eləcə də tətbiq edilən modelin təsirindən keçən 20 gün ərzində biogen aminlərin miqdarında baş vermiş dəyişikliklərdə normallaşma istiqamətli əlamətlər belə qeyd edilmir. Hipotalamusda və qanda katexolaminlərin və indolaminlərin miqdarındakı baş vermiş dəyişikliklər nəticəsində orqanizmin hormonal fəallığındakı kənarlaşmalar da normallaşır.

Beləliklə, qurğuşun nitratın tətbiqi şəraitində və ondan sonrakı dövr ərzində orqanizmin hormonal mediator statusu dərin patologiyalar ilə xarakterizə olunur. Ona görə də bu patologiyaların mərkəzi tənzimi mexanizminin korreksiyaları yolları istiqamətində araşdırmaların aparılması məqsədəuyğundur.

Açar Sözlər: *Stres, Biogen amin, Hormon.*

ŞAGIRDLƏRİN İDRAK FƏALLIĞINI ARTIRILMASINDA SOLO TAKSANOMİYASININ ROLU

THE ROLE OF SOLO TAXONOMY IN ENHANCING COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS

Firuzə HÜMBƏTOVA
ADPU

XÜLASƏ

Bu məqalə biologiya dərslərində şagirdlərin idrak fəallığını artırmaq üçün Biqqs və Kollis tərəfindən hazırlanmış SOLO (Müşahidə edilən təlim strukturu) modelinin tətbiqi, resursların seçimi, konseptual anlamanın tətbiqi və şagirdlərin idrak fəallığında irəliləyişin izlənilməsinə həsr olunmuşdur. Bu məqsədlə, Bakı şəhəri Sabunçu rayonu 170 nömrəli məktəbin 8-b və 8-c sinif şagirdləri (cəmi 56 şagird) tədqiqata cəlb olunmuşdur. 8-b sinfində biologiya müəlliməsi hər bölməyə və dərslə hazırlaşarkən təlim məqsədləri, uğur meyarları və mürəkkəblik dərəcəsinə (SOLO taksanomiyası vasitəsi ilə) istifadə etmişdir. Məqalədə konkret mövzuların nümunəsində müəllimin istifadə etdiyi tapşırıqlar və təlim məqsədləri verilmişdir. Taksanomiyaya əsasən dərslə istifadə olunan sual və tapşırıqlar “sadə anlayışlar”, “sistemli anlayışlar”, “inteqrasiya” və “müərrəd təfəkkür” adlanan dörd səviyyə üzrə hazırlandı. İlk iki səviyyə səthi anlama, sonrakı iki səviyyə daha dərin öyrənmə ilə əlaqədardır. 8-c sinfində isə eyni mövzuların tədrisi zamanı SOLO taksanomiyasından ümumiyyətlə istifadə olunmadı. Eksperimenti əhatə edən bütün mövzuların tədrisindən sonra 8b və 8c sinif şagirdlərinin diaqnostik test nəticələri və şagirdlərin göstəriciləri müqayisə olundu. SOLO taksanomiyası tətbiq olunan 8b sinif şagirdlərinin nailiyyət göstəriciləri digər şagirdlərlə müqayisədə 39% yüksəkdir. Eksperiment zamanı SOLO taksanomiyasının tətbiqindən sonra əldə olunan nəticəni Pofem təliminə əsasən təlimdə böyük irəliləyişə aid etmək olar. SOLO taksanomiyasının sistemli və doğru tətbiqi nəticəsində şagirdlərin idrak fəallığını artırmaq və konseptual anlamı inkişaf etdirmək mümkündür.

Açar Sözlər: *İdrak fəallığı, Təlim məqsədi, Uğur meyarı, Biologiya*

ABSTRACT

This article has been dedicated to the use of the SOLO (Observed Learning Structure) model created by Biggs and Collis to enhance student activity, the selection of resources, the use of conceptual understanding, and to observe the development of students' cognitive activity in biology classes. For this purpose, pupils of 8th “b” and 8th “c” grades (only 56 students) of school № 170 in Sabunchu district of Baku were involved in the study. In the 8-b class, the biology teacher used learning goals, success criteria, and degree of complexity (using the SOLO taxonomy) while preparing each section and course. The tasks and learning goals that the teacher used to illustrate specific topics has been listed in the article. According to taxonomy, the questions and tasks used in the lesson were developed on four levels called "simple concepts", "systematic concepts", "integration" and "abstract thinking". The first two levels relate to deeper understanding, and the next two levels to deeper learning. In the 8th grade, SOLO taxonomy was not used in teaching the same subjects at all. After the teaching of all the subjects covered by the experiment, the results of the diagnostic tests of pupils 8b and 8c and students' performance were compared. Achievement rates for Grade 8b students applying SOLO taxonomy are 39% higher than that of other students. The results obtained after the application of SOLO taxonomy during the experiment can be referred to the great progress in training based on Pofem training. As a result of systematic and accurate application of SOLO taxonomy it is possible to increase students' cognitive activity and to develop their conceptual understanding.

Keywords: *Cognitive activity, Learning goal, Success criteria, Biology*

ÜÇÜNCÜ TƏRTİB DİSKRET MULTİPLİKATİVO-ADDİTİVO-POVERATİV TÖRƏMƏLİ TƏNLİK ÜÇÜN SƏRHƏD MƏSƏLƏSİNİN HƏLLİNİN ARAŞDIRILMASI

STUDY OF THE BOUNDARY PROBLEM FOR THE THIRD DISCRETE MULTIPLICATIVE-ADDITIVE-POVERATIVE DERIVATIVE EQUATION

Aygün Məmmədzaadə

Lənkəran Dövlət Universitetinin dissertantı

XÜLASƏ

Burada üçüncü tərtib diskret müxtəlif törəmələri olan bir tənlik üçün iki məsələyə baxılacaqdır. Bunun üçün əvvəlcə baxdığımız tənliyin (üç ixtiyari sabitdən asılı olan) ümumi həlli təyin olunur, sonra isə bu həllə daxil olan sabitlər verilmiş başlanğıc və ya sərhəd şərtlərindən təyin olunurlar.

Məsələnin qoyuluşu: Yuxarıda söylədiyimiz kimi diskret additiv törəmə:

$$y_n^{(I)} = y_{n+1} - y_n,$$

(1)

kimi, diskret additiv inteqral isə

$$\int_0^n f_k = \sum_{k=0}^{n-1} f_k \quad (2)$$

kimi təyin olunur. Diskret multiplikativ törəmə,

$$y_n^{\{I\}} = \frac{y_{n+1}}{y_n},$$

(3)

şəklində, diskret multiplikativ inteqral isə

$$\int_0^n f_k = \prod_{k=0}^{n-1} f_k \quad (4)$$

kimi təyin olunur. Nəhayət diskret poverativ törəmə:

$$y_n^{\{I\}} = \sqrt[n]{y_{n+1}},$$

(5)

kimi, diskret poverativ inteqral isə

$$\int_n^0 f_k = \int_{k=n-1}^0 f_k = f_{n-1}^{f_{n-2}^{f_{n-3}^{f_1^{f_0}}}} \quad (6)$$

şəklində təyin olunurlar.

Sərhəd məsələsi: İndi (7) tənliyinə $n = \overline{0, N-3}$ qiymətləri üçün baxmaqla, bu tənliyə aşağıdakı kimi sərhəd şərtlərini əlavə edək:

$$\left((y_n^{[l]})^{(l)} \right)^{\{l\}} = f_n, \quad n \geq 0, \quad (7)$$

$$(y_0^{[l]})^{(l)} = \beta_0, \quad y_1^{[l]} = \beta_1, \quad y_N = \beta_2, \quad (8)$$

burada f_n , $n \geq 0$ olduqda verilmiş ardıcılıq, y_n , $n \geq 0$ isə axtarılan ardıcılıqdır və β_0 , β_1 və β_2 verilmiş müsbət ədədlərdir.

Onda (7) tənliyinin ümumi həlli aşağıdakı şəkllə düşər:

$$y_n = y_2 \cdot \prod_{s=2}^{n-1} h_s(\beta_0, \beta_1), \quad n \geq 3. \quad (9)$$

Burada y_2 naməlum sabit olaraq qalır. Amma h_n -lər aşağıdakı kimi təyin edilir:

$$h_n(\beta_0, \beta_1) = \beta_1 + \sum_{s=1}^{n-1} g_s(\beta_0), \quad n \geq 2, \quad (10)$$

burada artıq ixtiyarilik qalmadı, g_n -lər isə:

$$g_n(\beta_0) = f_{n-1}^{f_{n-2} \cdots f_2 f_1 f_0 \beta_0}, \quad n \geq 1 \quad (11)$$

Nəhayət (9) həllinə daxil olan ixtiyari y_2 sabitini təyin etmək üçün bu ifadəni (yəni - (9)-i) (8) sərhəd şərtlərinin axırıncısında nəzərə almaqla, y_2 aşağıdakı kimi təyin olunur.

$$y_2 \cdot \prod_{s=2}^{N-1} h_s(\beta_0, \beta_1) = \beta_2, \quad y_2 = \frac{\beta_2}{\prod_{s=2}^{N-1} h_s(\beta_0, \beta_1)}. \quad (12)$$

Bu ifadəni (9)-də yazmaqla (7), (8) sərhəd məsələsinin həlli üçün alarıq

$$y_n = \frac{\beta_2}{\prod_{s=2}^{N-1} h_s(\beta_0, \beta_1)} \cdot \prod_{s=2}^{n-1} h_s(\beta_0, \beta_1) = \frac{\beta_2}{\prod_{s=n}^{N-1} h_s}, \quad n \geq 3. \quad (13)$$

Bununla da aşağıdakı hökm alınmış olur.

Teorem. Əgər β_0 , β_1 və β_2 verilmiş müsbət ədədlədirsə, onda (7), (8) sərhəd məsələsinin yeganə həlli var (burada (7) tənliyinin $n = \overline{0, N-3}$ qiymətləri üçün baxılmaqla), və bu həll (13) vasitəsi ilə verilir, belə ki, h_n -lər (10), g_n -lər isə (11) kimi təyin edilmiş olurlar.

Açar sözlər: Diskret additiv törəmə, diskret multiplikativ törəmə, diskret poverativ törəmə, multiplikativo-additivo-poverativ törəmə, sərhəd məsələsi.

Abstract:

This paper will discuss two issues for an for an equation with third discrete different derivatives. Therefore, we first determine the general solution of the equation (which is dependent on three arbitrary constants) and then the constants included in this solution will be determined by the given initial or boundary conditions.

Setting of issue: Discrete additive derivative, as we said above:

$$y_n^{(I)} = y_{n+1} - y_n, \tag{1}$$

while discrete additives are defined as

$$\int_0^n f_k = \sum_{k=0}^{n-1} f_k \tag{2}$$

Discrete multiplicative derivative is given in the form of:

$$y_n^{\{I\}} = \frac{y_{n+1}}{y_n}, \tag{3}$$

and discrete multiplicative integral is defined as:

$$\int_0^n f_k = \prod_{k=0}^{n-1} f_k \tag{4}$$

Finally, discrete poverative derivative is defined as:

$$y_n^{\{I\}} = \sqrt[n]{y_{n+1}}, \tag{5}$$

while, discrete poverative integral as:

$$\int_n^0 f_k = \int_{k=n-1}^0 f_k = \sqrt[n-1]{f_{n-1}^{f_{n-2}^{f_{n-3}^{f_1^0}}}}, \tag{6}$$

Boundary problem: Now, let's look at the equation as follows:

$$\left((y_n^{[I]})^{(I)} \right)^{\{I\}} = f_n, n \geq 0, \tag{7}$$

$$(8) \quad \left(y_0^{[l]}\right)^{(l)} = \beta_0, \quad y_1^{[l]} = \beta_1, \quad y_N = \beta_2,$$

here if f_n is $n \geq 0$, is the sequence given, y_n , $n \geq 0$ is the sequence sought and where β_0 , β_1 and β_2 are positive numbers given.

Then the general solution of equation (7) transforms into following form:

$$y_n = y_2 \cdot \prod_{s=2}^{n-1} h_s(\beta_0, \beta_1), \quad n \geq 3.$$

(9)

Here unknown y_2 remains constant. However, h_n are defined by as follows:

$$h_n(\beta_0, \beta_1) = \beta_1 + \sum_{s=1}^{n-1} g_s(\beta_0), \quad n \geq 2,$$

(10)

there is no longer any arbitrariness discretion, and g_n according:

$$g_n(\beta_0) = f_{n-1}^{f_{n-2} \cdots f_2 f_1 f_0 \beta_0}, \quad n \geq 1,$$

(11)

Finally, in order to determine the arbitrary y_2 constant, which is included in (9), take this expression (i.e. - (9)) at the end of (8) boundary conditions and y_2 is defined from following equation as:

$$y_2 \cdot \prod_{s=2}^{N-1} h_s(\beta_0, \beta_1) = \beta_2, \quad y_2 = \frac{\beta_2}{\prod_{s=2}^{N-1} h_s(\beta_0, \beta_1)}.$$

(12)

By writing this expression in (9) we will get following for solving (7), (8) boundary problem:

$$y_n = \frac{\beta_2}{\prod_{s=2}^{N-1} h_s(\beta_0, \beta_1)} \cdot \prod_{s=2}^{n-1} h_s(\beta_0, \beta_1) = \frac{\beta_2}{\prod_{s=n}^{N-1} h_s}, \quad n \geq 3.$$

(13)

Thus the following solution is made.

Theorem. If β_0 , β_1 and β_2 are positive numbers, then there is only solution to the boundary problem (7), (8) (where $n = \overline{0, N-3}$ is considered for values of equation (7) and this solution is given by (13), since h_n are defined as (10) and g_n by (11).

Keywords: Discrete additive derivative, discrete multiplicative derivative, discrete poverative derivative, multiplicative -additive- poverative derivative, boundary problem.

ИЗМЕНЕНИЕ ДИЭЛЕКТРИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ НАНОКОМПОЗИТА ПП+ ZrO₂ ДО И ПОСЛЕ ЭЛЕКТРОТЕРМООБРАБОТКИ

Х.С.Ибрагимова

Институт Физики Институт физики НАН Азербайджана

Синтез и исследование свойств полимерных нанокомпозитах и наногетерогенных смесей полимеров являются приоритетными направлениями современной науки в связи с уникальными свойствами нано структурированных материалов. Полимерные пленки широко применяются в электронной технике, благодаря своим электрофизическим, и в первую очередь диэлектрическим свойствам. Функциональные свойства приборных систем на основе полимерных пленок в большой степени определяются процессами переноса и локализации носителей заряда в них.

В данной работе изложены результаты исследований изменение электрофизических свойств полимерного нанокомпозита на основе полипропилена с ZrO₂ до и после электротермообработки (ЭТП). Нанокомпозиты ПП+ZrO₂ получали следующим образом: порошки изотактического полипропилена с размерами частиц 0,5–1,0 мкм при температуре 1200° С растворяли в толуоле, органическом растворителе. Затем в исходную жидкую полимеризационную систему, не охлаждая раствор полимера, при той же температуре добавляли нанопорошки ZrO₂ – 3 мол.% Y₂O₃ с размерами частиц 20-25 нм. Методом горячего прессования при температуре плавления ПП и давлении 10 МПа из этих порошков готовили образцы с толщинами 70-100 мкм.

Из экспериментальных данных видно, что до $E=10 \cdot 10^6$ к В/м диэлектрическая проницаемость ϵ и тангенс угла диэлектрических потерь $\text{tg}\delta$ и удельное сопротивление I_{gr} увеличивается, а последующее увеличение ЭТП приводит к уменьшению этих величин. Предполагается что, уменьшение ϵ , $\text{tg}\delta$ и I_{gr} нанокомпозиции с ростом частоты, связано с замедлением поляризационных процессов. По-видимому при высокочастотных значениях изменение этих параметров связано, с деструкцией ловушечных центров и изменением стабилизированных зарядов в приповерхностных слоях полимера. Из экспериментальных данных показано зависимости мнимой составляющей комплексной диэлектрической проницаемости от действительной составляющей диэлектрической проницаемости при различных частотах. По ним можно оценивать характер распределения времени релаксации нанокомпозитов до и после ЭТП. Для уточнения природы диэлектрических потерь в зависимости от приложенного поля показаны температурные зависимости в режиме нагрева - охлаждения нанокомпозиции ПП+3%ZrO₂. Выявлено, что с увеличением поля электрообработки наблюдается некоторый рост значений ϵ , кроме того, что в режиме нагрева зависимость характеризуется с кривыми с максимумов в области температур 350-370К. В температурном диапазоне 290-410К наблюдается отчетливо выраженную изменение диэлектрической проницаемости нанокомпозиции ПП+3%ZrO₂ после электрообработки в процессе нагрева и охлаждения. Температурная зависимость потерь обычно имеет монотонный характер, потери растут с ростом температуры. С увеличением температуры силы молекулярного взаимодействия ослабевают, вязкость уменьшается, что способствует поляризации и росту диэлектрической проницаемости. Дальнейший рост температуры сопровождается увеличением энергии теплового движения молекул, которое нарушает ориентацию, так как является хаотическим. В результате этого зависимость $\epsilon(T)$ имеет максимум, а в режиме охлаждения ее значение понижается. Уменьшение ϵ в режиме охлаждения связано со структурными изменениями на уровне надмолекулярных структур и с уменьшением влагосодержания в нанокомпозитах.

Ключевые слова: нанокомпозиты, диэлектрическая проницаемость, полипропилен

ИЗМЕНЕНИЕ ПОСЛЕ ЭЛЕКТРОТЕРМООБРАБОТКИ СВОЙСТВ ПОЛИМЕРНОГО НАНОКОМПОЗИТА ПП+3%ZrO₂

Х.С.Ибрагимова

Институт Физики Институт физики НАН Азербайджана

В настоящее время повышенный интерес наблюдается к полимерным наноккомпозитам с металооксидными наполнителями. Добавление полимерам метало оксидов изменяет их свойства. Такие метало полимерные композиты обладают интересными свойствами и могут использоваться в различных применениях. При эксплуатации устройств с элементами из этих наноккомпозиций в режиме излучения и приема подвергаются длительному воздействию переменных электрических полей и механического напряжения. Действия электрического поля меняет свойства таких наноккомпозитов. К таким свойствам относятся прочностные свойства, фотолуминес-центные свойства , а также зарядовое состояние наноккомпозита.

В данной работе исследованы изменение прочностных свойств и зарядового состояния в полимерных наноккомпозитах ПП+3%ZrO₂ стабилизированного 3%оксидом иттрия (Y₂O₃) до и после электротермообработки. Получение наноккомпозитов на основе ПП+ZrO₂ было осуществлено путем введения наночастиц ZrO₂ в полимерный раствор .Размер наночастиц в наноккомпозита составило 20-25 нм. Композиции были получены методом горячего прессования при температуре плавления полимерной матрицы под давлением 15 МПа в течение 10 мин. с последующим быстрым охлаждением (БО) со скоростью 2000 град/мин. Полимерные композиции обрабатывались под действием электрического поля ниже пробивного напряжения в переменном электрическом поле при различных напряженностях в течение 1 ч . при температуре T_п = 353 К. Прочностные характеристики исследуемых наноккомпозиции определялись при комнатной температуре 293К , а зарядовое состояние были изучены методом термостимулированной деполяризации (ТСД) . Было выявлено, что после электротермополяризации для наноккомпозиции ПП+3%ZrO₂ наблюдается увеличение электрической и механической прочности до определённых значениях, а затем уменьшается. Это связано по нашему мнению за счет миграционный поляризации к росту межфазных взаимодействий. Увеличение межфазных взаимодействия приводит к росту прочности наноккомпозитов. Наблюдаемое падение прочности связано с образованием множественных структурных дефектов, что подтверждается результатами ТСД.

Для исследования особенностей стабилизации электретных зарядов рассматривалось процесс деполяризации наноккомпозитных пленок. В данной работе приведены кривые ТСД, снятые для наноккомпозиций ПП+3%ZrO₂ , предварительно подвергнутой электрообработке при различных напряженностях поля. Выявлено, что в зависимости от приложенного поля (E обр) площадь кривых ТСД наноккомпозиций , из которых вычисляется количество зарядов, энергия активация, толщина межфазного взаимодействия изменяется. После обработки в различных ЭТП происходит инверсия знака при низких температурах . При высоких значениях где E_{обр} =10•10⁶ кВ/м значения ЭТП образуются глубокие ловушки, которые приводят к смещению пиков в сторону высоких температур. Таким образом ,обработка композиции в электрическом поле приводит к возрастанию стабильности электретных зарядов. Инверсия тока ТСД свидетельствует об образовании новых центров стабилизации зарядов с противоположным знаком, образуются глубокие ловушки, которые приводят к смещению пиков в сторону высоких температур. Таким образом, анализ экспериментальных результатов свидетельствует о том , что предварительное ЭТП влияет на зарядовое состояния наноккомпозиций, и это приводит к изменению прочностных свойств композиции.

Ключевые слова: наноккомпозиты, электротермообработка, деполяризация, прочность

DEFNE UÇUCU YAĞININ (LAURUSNOBİLİS) RUMİNANTLARDA *İN VİTRO* METAN ÜRETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

*EFFECTS OF LAUREL ESSENTIAL OIL (LAURUSNOBILIS) ON IN VITRO METHANE
PRODUCTION IN RUMINANTS*

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ercüment ÖNEL¹,

¹ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Besleme ve Beslenme
Hastalıkları Anabilim Dalı, HATAY

Prof. Dr. Taylan AKSU²

² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Besleme ve Beslenme
Hastalıkları Anabilim Dalı, VAN

Doç. Dr. Kanber KARA³

³ Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları
Anabilim Dalı, KAYSERİ.

Prof. Dr. Devrim SARIPINAR AKSU⁴

⁴ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, VAN.

ÖZET

Metan (CH₄), ruminantların enterik fermantasyonunun bir sonucu olarak salınan bir sera gazıdır ve hem ekonomik hem de ekolojik olarak küresel iklim değişikliğinde önemli bir düzenleyicidir. Rumen yemlerinde metan emisyonlarının uçucu yağlarla azaltılabileceği konusunda çalışmalar vardır. Bu çalışmada, defneden (*Laurusnobilis*) elde edilen uçucu yağın *in vitro* sindirim ve metan üretim potansiyeli üzerine etkisi araştırılmıştır.

Çiçeklenme başlangıcında toplanan bitkiden su damıtması ile çıkarılan uçucu yağın kimyasal bileşimi belirlendi ve gaz üretim testleri için rumen sıvısına 50-100-200 mg / L dozu eklendi. Defne esansiyel yağının ilavesi, toplam rumen gazı üretimini, ruminal metan üretimini ve protozoa sayısını *in vitro* olarak azaltmadı. Öte yandan, en düşük miktarda amonyak azotu, 100 mg / L defne esansiyel yağı ilave edilen grupta belirlenmiştir.

Sonuç olarak, rumen fermantasyonu üzerine olumlu yönde etkilerini belirlemede uçucu yağların içeriğindeki etken maddelerin belirlenmesi şartıyla tek başlarına veya farklı uçucu yağlarla birlikte karışımının sinerjistik etkilerinin belirlenmesi ve uçucu yağların kullanım dozuna yönelik daha çok çalışmaya ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Defne, Uçucu yağ, Metan üretimi, Amonyak, İn vitro*

ABSTRACT

Methane (CH₄) is a greenhouse gas emitted as a result of enteric fermentation of ruminants, and it has an important contributor in global climate change both economically and ecologically. There are studies that the methane emissions can be reduced by essential oils in ruminant feed. In the present study, the effect of essential oil derived from laurel (*Laurusnobilis*) on *in vitro* digestion and methane production potential was investigated.

The chemical composition of the essential oil extracted by water distillation from the plant collected at the beginning of flowering was determined and the dosage of 50-100-200 mg / L was added to rumen liquid for gas production tests. The addition of laurel essential oil did not reduce total gas, ruminal methane production and protozoa *in vitro*. On the other hand, the lowest amount of ammonia nitrogen was determined in the group added at 100 mg / L laurel essential oil.

As a result, it is concluded that more studies are needed to determine the synergistic effects of the mixture alone and in combination with different essential oils, and to determine the

beneficial effects of rumen fermentation provided that the active substances in the content of essential oils are determined.

Keywords: *Laurel, Essential oil, Methane production, Ammonia, In vitro*

GLOBAL ISLAMIC ECONOMY. NEW BREAKTHROUGH IN GLOBALIZED WORLD ECONOMY

Prof. Elshad Mammadov Yaqub

Azerbaijan State University of Economics

Ahmadova Emiliya Oktay

Azerbaijan State University of Economics

ABSTRACT

Given recent reports and provided indicators on Islamic Economy, it is explicitly evident that Global Islamic Economy is taking momentum in global economy. According to Global Islamic Economy Report 2018/19 it is estimated that size of Global Islamic economy is US\$2.1 and projected to reach US\$3 trillion in 2023. Moreover, amount of total assets in finance sector is US\$2.4 with anticipated increase for US\$1.4 trillion for the year 2023. Along with rising demographics and purchasing power, increased investments across all Islamic Economy sectors (US\$745 million for last four years, excluding Islamic finance), is and will be one of the driving forces behind the boost of value of GIE. The Global Islamic Economic Indicator (GIEI) is an important indicator to reveal health of Islamic Economy ecosystem over 73 countries. In the light of widespread interest towards GIE, the primary aim of this paper is to analyze current state and future perspectives of GIE across different sectors and different countries, study important macroeconomic trends that influence this sector.

Keywords: *Islamic economics, Global Islamic Economy, Islam, Macroeconomic Trends, Halal, Haram*

JEL Codes: A12, Z12

İNSAN RESURLARININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ INKIŞAF ETMİŞ ÖLKƏLƏRİN TƏCRÜBƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN

*EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES IN HUMAN RESOURCES
ASSESSMENT AND AZERBAIJAN*

*İNSAN KAYNAKLARI DEĞERLENDİRMƏSİNDE VE AZERBAIJAN'DA GELİŞMİŞ
ÜLKELERİN DENEYİMİ*

Dos. Fərhad G.Mikayılov

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

Samira R.Agayeva

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

XÜLASƏ

Bu məqalədə insan resurslarının qiymətləndirilməsində inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi nəzərdən keçirilir. “İnsan resurslarının qiymətləndirilməsi” anlayışının təhlili verilir, müxtəlif müəlliflərin fikirləri əsasında nəticələr çıxarılır. İnsan resurslarının qiymətləndirilməsində inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi nəzərə alınır.

Məqalənin məqsədi insan resurslarının qiymətləndirilməsi metodları sahəsində tədqiqatların sistemləşdirilməsi idi. İnsan resurslarının şirkətin aktivi kimi tanınması ilə bağlı nəşrlərə sisteməlik bir baxış keçirilmişdir. Məqalədə analiz, müqayisə, ümumiləşdirmə və sisteməlik bir yanaşma kimi elmi tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqat insan resurslarının qiymətləndirilməsində inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsini sistemləşdirir, idarəetmədə insan resurslarının açıqlanmasının məqsədəuyğun olduğu qənaətinə gəlir. İnsan resurslarının qiymətləndirilməsinə mövcud yanaşmalar nəzərdən keçirilir. Müxtəlif qiymətləndirmə metodları insan resurslarını qiymətləndirmək üçün hazırlanmışdır.

Məqalədə insan resurslarının qiymətləndirməsinin mövcud modellərini sistemləşdirilmiş, modellərin hər birinin üstünlüklərini, çatışmazlıqlarını və əhatə dairəsini təhlil edilmişdir.

Açar Sözlər: Kadr qiymətləndirilməsi, Xarici ölkə, Qiymətləndirmə, Təcrübə, İnsan Resursları

Резюме

В данной статье рассматривается опыт развитых стран в оценке людских ресурсов. Дается анализ концепции «Оценка человеческих ресурсов» и делаются выводы на основе мнений разных авторов. Оценка людских ресурсов учитывает опыт развитых стран.

Целью статьи является систематизация исследований в области методов оценки человеческих ресурсов. Систематический обзор публикаций о признании человеческих ресурсов в качестве активов компании. В статье используются методы научного исследования, такие как анализ, сравнение, обобщение и системный подход.

В исследовании систематизирован опыт развитых стран в оценке людских ресурсов и сделан вывод о целесообразности раскрытия информации о людских ресурсах в области управления. Существующие подходы к оценке человеческих

ресурсов находятся на рассмотрении. Для оценки человеческих ресурсов были разработаны различные методы оценки.

В статье систематизируются существующие модели оценки человеческих ресурсов, анализируются преимущества, недостатки и охват каждой из моделей.

Ключевые слова: оценка человеческих ресурсов, зарубежная страна, оценка, опыт, человеческие ресурсы

SUMMARY

This article reviews the experience of developed countries in human resource assessment. There is given an analysis of the concept of "Human Resource Assessment" and draws conclusions based on the opinions of different authors. The human resources assessment takes into account the experience of developed countries.

The purpose of the article is to systematize research in the field of human resource assessment methods. A systematic review of publications on the recognition of human resources as assets of the company. The article uses the methods of scientific research such as analysis, comparison, generalization and systematic approach.

The study systematizes the experience of developed countries in the evaluation of human resources and concludes that it is expedient to disclose human resources in management. Existing approaches to the evaluation of human resources are under consideration. Different assessment methods have been developed to assess human resources.

The article systematizes existing models of human resource evaluation, analyzes the advantages, disadvantages and coverage of each of the models.

Keywords: human resources evaluation, foreign country, evaluation, experience, human resources

ÖZET

Bu makale, gelişmiş ülkelerin insan kaynakları değerlendirmesindeki deneyimlerini gözden geçirmektedir. "İnsan Kaynakları Değerlendirmesi" kavramının bir analizi yapıyor ve farklı yazarların görüşlerine dayanarak sonuçlar çıkarıyor. İnsan kaynakları değerlendirmesi, gelişmiş ülkelerin deneyimlerini dikkate almaktadır.

Makalenin amacı, insan kaynakları değerlendirme yöntemleri alanındaki araştırmaları sistematik hale getirmektir. İnsan kaynaklarının şirketin varlıkları olarak tanınmasına ilişkin yayınların sistematik bir incelemesi. Makale analiz, karşılaştırma, genelleme ve sistematik yaklaşım gibi bilimsel araştırma yöntemlerini kullanır. Çalışma, gelişmiş ülkelerin insan kaynaklarının değerlendirmesindeki deneyimlerini sistematik hale getirmekte ve insan kaynağını yönetimde ifşa etmenin uygun olduğu sonucuna varmaktadır. İnsan kaynaklarının değerlendirilmesinde mevcut yaklaşımlar değerlendirilmektedir. İnsan kaynaklarını değerlendirmek için farklı değerlendirme yöntemleri geliştirilmiştir.

Makale, mevcut insan kaynakları değerlendirme modellerini sistematik hale getirmekte, modellerin her birinin avantajlarını, dezavantajlarını ve kapsamını analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Değerlendirmesi, Gelişmiş ülkeler

TÜRKİYE’DE ULAŞTIRMA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

DEVELOPMENT OF THE TRANSPORTATION SECTOR IN TURKEY AND ITS IMPORTANCE IN THE ECONOMY

Mustafa Caner TİMUR
Ardahan Üniversitesi

ÖZET

Tarih boyunca ulaşım yollarında bulunan veya önemli güzergâhların egemenliğine sahip olan milletler tarihin akışında önemli roller üstlenmişlerdir. Bazen savaşlar, bazen ticaret veya geziler yoluyla ulaşım faaliyetleri toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamlarını derinden etkilemiştir. Geçmişten günümüze ulaşım faaliyetleri çeşitlenerek ve büyük oranda şekil değiştirerek gelişmiş ancak öneminden hiç bir şey kaybetmemiştir.

Günümüzde toplumların kalkınma faaliyetlerinin en önemli elemanlarından birisi ulaşım faaliyetleridir. Ulaşım aktivitelerini doğru ve sistematik bir şekilde planlayan ülkeler, diğer ülkelere karşı avantajlı duruma geçmektedirler. Her geçen gün artan uluslararası ticaret ülkelerin ve firmaların tedarik zincirlerini geliştirmeye zorlamaktadır. Ulaşım ve lojistik faaliyetleri mikro açıdan incelendiğinde firmalar, makro açıdan incelendiğinde ise ülkeler açısından oldukça önemlidir.

Bir ülkenin doğrudan büyümesi ve kalkınmasıyla bağlantılı olan bu sektörde, ulaştırma modlarının doğru kurulması ve işletilmesi birçok açıdan büyük önem arz etmektedir. Doğru bir şekilde kurulan ulaştırma modları sektörlerin karlılığını ve rekabet gücünü arttırmak suretiyle firmalar ve ülkeler için büyük fırsatlar yaratma imkânına sahiptir. Bunun yanında sektörün önemli miktarda istihdam sağlaması, GSYH içerisindeki payı, diğer sektörlerle olan etkileşimi ve toplam işlem hacmi göz önünde bulundurulduğunda sektörün vazgeçilmez önemi ortaya çıkmaktadır.

Ulaştırma sektörünün bu kadar önemli olduğu bir dünyada ülkeler için kendi ulaştırma stratejilerini geliştirmek hayat önem taşımaktadır. Türkiye konumu itibarıyla, doğu batı arasında trilyonlarca dolar mal hareketinin geçiş noktasında bulunmakla beraber karayolları, demiryolları, üç tarafını çevreleyen denizleri, hava limanları ve dağıtım merkezleri ile üç kıtanın merkezinde, Batı Avrupa, Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Orta Asya, Kuzey Afrika ve Orta Doğunun köprü konumundadır. Bu bağlamda yapılan çalışmada Türkiye’de ulaştırma sektörünün gelişimi, önemi, potansiyeli, sorunları ve politikalarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulaştırma, İletişim, Ekonomi

ABSTRACT

Throughout history, the nations which have been on the roads of transportation or have the sovereignty of important routes have played a major role in the course of history. Transport activities, sometimes through wars, sometimes through trade or excursions, have profoundly affected the economic, social, cultural and political lives of communities. Transportation activities from the past to the present have developed by diversifying and changing shape to a great extent, but have not lost anything of importance.

Today, one of the most important elements of the development activities of societies is transportation activities. Countries that plan their transport activities accurately and systematically become advantageous over other countries. Increasing international trade forces the countries and companies to develop their supply chains. When the transportation and logistics activities are examined from the micro point of view, it is very important for the countries from the macro point of view.

In this sector, which is directly linked to the growth and development of a country, the correct establishment and operation of transport modes has great importance. Properly established modes of transportation have opportunity to create great opportunities for companies and countries by increasing the profitability and competitiveness. In addition, considering the sector's significant employment, its share in GDP, its interaction with other sectors and the total volume of transactions, the indispensable importance of the sector emerges.

In a world where the transport sector is so important, it is vital for countries to develop their own transport strategies. Location between east and west as Turkey is located at the crossing point of the movement of goods trillions of dollars. In addition, it is the bridge of Western Europe, Balkans, Black Sea, Caucasus, Central Asia, North Africa and the Middle East with highways, railways, seas surrounding three sides, airports and distribution centers. In this context, the study aims to examine the development, importance, potential and policies of the transportation sector in Turkey.

Keywords: *Transportation, Communication, Economy*

CHALLENGES OF ECONOMIC INTEGRATION OF SMES.IN MANUFACTURING SECTOR IN ETHIOPIA, TIGRAY REGIONAL STATE MEKELLE CITY

Abrehet Mehari

Azerbaijan State University of Economics

Abstract

The purpose of this study is to assess the economic integration of small and medium enterprises in Ethiopia, in the case of Tigray Regional State Mekelle. Eradication of poverty requires a multi-pronged strategy and actions involving both macro and micro policy initiatives on different fronts. Thus, the development of Small and Medium Enterprises (SMEs) in the manufacturing sector has been highly agenda on the Tigray Regional State to generate employment and reduce poverty. The goal of the economic integration of SMEs is to have a common market that has free movement of factors of productions (capital, labor finance, and service) between SMEs and partners and becomes a more efficient allocation of resources. This study was employed a qualitative research method conducted in Mekelle city, focusing on the challenges of SMEs. Collected data by interview 15 key informants (10 SMEDA leaders and stakeholders, five selected SMEs owners) and eight focus group discussions with the SMEs council and experts, including non-participatory observation of the researcher. The result also revealed that small and medium enterprises are operated in a problematic situation suffering from financial constraints and work premises are found out as a general challenge to all SMEs. Also, the commitment, capacity, and attitude of leaders at a different level to support and coordination for SMEs is feeble. The critical problem of peace and security among the Ethiopian Regional Governments and neighboring countries hinders the market linkage among them.

On the other hand, the dependency and rent seeking of the SMEs to prepare a business plan and promote their products. The commitment, attitude, and capacity of the leaders at a different level to support and coordinate SMEs' activities is feeble. The researcher recommends that the regional government should establish specialized financial institutions and market supporting unit to help SMEs to compete with the local and international market and facilitate their operation by allocated some portion of the government fund from the banks. Alongside the asset of the operators should be considered as collateral to solve the liquidity problem of the enterprises. Capacity building to operators and SMESDA leaders are very critical to internalize the experience gain from others to support SMEs efficiently.

Keywords: *Small and Medium Enterprise, Economic Integration of Small Enterprises, work premises*

POTENTIAL OF THE AIR TRANSPORTATION SECTOR IN TURKEY: ON A COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN EUROPE AND TURKEY

Hakkı BAGAN

Istanbul Rumeli University

Serap DAS

Istanbul Rumeli University

ABSTRACT

Transport systems have both economic and social benefits. In this context, all transport systems need to be developed in harmony and transformed into a project under a Master Plan. In this study, it is aimed to determine the potential of the Turkish air transport sector by making a comparative analysis between the European Union and Turkish aviation sectors. The liberalization processes of the European Union and Turkish aviation sectors are discussed in detail. The air service agreements signed by the mentioned states have been tried to determine how the dynamics of the aviation sector are affected. Furthermore, The European Union Transport Policy within the framework of Turkey's Transportation Master Plan (the Air Side) has been made about an overall assessment. The scope of the study will include examples of selected EU countries and evaluations of the European Caucasus Asia Transport Corridor (TRACECA). In this sense, the methodologies and tools will be developed to focus on the evaluation of policy measures in terms of the main objectives of Turkey transport policy related to the economy and competitiveness, as well as on the economic development of transport master plan: 1) Increasing efficiency of the whole transport system: techno-economic analysis of emerging technologies, analysis of impacts on transport demand, costs, emissions, congestion, accessibility and economic development of transport master plan.

Keywords: *Transportation, Aviation Management, Master Plan, Economic Development.*

ASSESSMENT OF THE CHALLENGE OF POST CLEARANCE AUDIT IN ETHIOPIA: A CASE OF ERCA MEKELLE BRANCH OFFICE

Samuel Atsibha Gebreyesus
Azerbaijan State University Of Economics

ABSTRACT

The increase in volume of international trade and the need for trade facilitation has necessitated the adoption of risk management and audit-based controls. Post Clearance Audit is one of the most important means/tools used by many countries in the customs reform and modernization. Ethiopia has introduced Post Clearance Audit in 2009, in its reform to improve trade facilitation and control at the Headquarters and Branch Offices. The Mekelle Branch Office also started the PCA in the same year. The main objective of this study is to assess the challenges of the Post Clearance Audit at the Mekelle Branch Office and tried to assess the proficiency and competency, of the PCA auditors, legal framework to implement PCA, the level of risk management, the contribution of PCA in the trade facilitation and revenue collection and tried to identify the major challenges in the implementation of PCA. To achieve these objectives, both quantitative and qualitative research approaches were used and data were collected from primary and secondary sources. The primary data were collected, using survey method, from the PCA staff, taxpayers or agents and non-PCA staff. About 128 structured questionnaires were distributed to the respondents and the response rate is 81.3%. The analysis provided that the PCA auditors have good education background but they are constrained by lack of training and development; the legal framework of ERCA (Customs Proclamation 622/2009, Article 64/5) has a problem concerning the long audit coverage period; risk management is not applied in the PCA to select cases for audit; the existing audit program doesn't contribute to the desired level; and PCA does not cover all the customs regimes. The study concluded that if PCA were conducted by competent auditors, it could have resulted in effective customs administration. Finally, the researcher recommends that the Tax Authority /ERCA/ should improve the capabilities of the PCA auditors; risk management should be adopted in the case selection; and the tax laws should be reviewed regularly, so that loopholes of the law can be addressed .

Keywords: *Post clearance audit, Trade facilitation, Risk management*

İDO BANDIRMA-YENİKAPI HATTI İLE İLGİLİ MÜŞTERİ ŞİKÂyetLERİNİN İNCELENMESİ

*AN INVESTIGATION OF CUSTOMER COMPLAINTS ABOUT İDO BANDIRMA-
YENİKAPI LINE*

Harun YILDIZ

Doç. Dr.,Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

ÖZET

İşletmelerin ürün ve hizmetleri hakkında müşterilerinden bilgi almalarının yollarından biri de şikâyetlerdir. Şikâyetlerin doğru yönetilmesi, son derece önemlidir çünkü doğru yönetilmeyen şikâyetler özellikle de dijital ortamlarda yapıldığında, kartopu etkisi yaratarak hızlı bir şekilde yayılabilmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmanın amacı, İstanbul Deniz Otobüsleri (İDO) firmasının Bandırma-Yenikapı hattına yönelik dijital platformlarda yapılan müşteri şikâyetlerinin incelenmesidir. Araştırmada 2013-2018 yılları arasındaki bu hatla ilgili şikâyetler dijital bir şikâyet toplama ajansından elde edilmiştir. Toplanan veri, içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda, işletmenin dijital platformlarda işletme hakkındaki şikâyetleri etkin bir şekilde yönetmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, şikâyetlerin özellikle kadın müşteriler tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Araştırmanın teorik ve uygulamaya dönük uygulamaları ise ayrıca tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler :Şikâyet yönetimi, Müşteri memnuniyeti, Denizyolu ulaşımı, İçerik analizi.

İSTİSMARCI YÖNETİM ALGISININ KİŞİ-ÖRGÜT UYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE EFFECT OF ABUSIVE SUPERVISION ON PERSON-ORGANIZATION FIT

Harun YILDIZ

Doç. Dr.,Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

ÖZET

Çalışanların işyerindeki verimlilikleri temelde kendilerine bağlı olmakla birlikte işyerinde yaşadığı olaylara ya da yöneticisinin sergilediği davranışlara da bağlıdır. Dolayısıyla liderliğin karanlık yönü olarak değerlendirilebilecek olan istismarcı yönetim algısının kişinin örgütüne karşı olan tutum ve davranışlarını olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Bu kapsamda yapılan araştırmanın amacı, istismarcı yönetim algısının kişi-örgüt uyumu üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Araştırma verileri İstanbul ilinde tam zamanlı çalışan katılımcılardan çevrimiçi anket yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen veri, korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, istismarcı yönetim algısının kişi-örgüt uyumunu olumsuz olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Liderliğin karanlık yönü olarak ifade edilen istismarcı yönetim algılandığında çalışanların örgütleri ile aralarındaki uyum bozulmaktadır. Araştırmanın teorik ve uygulamaya dönük uygulamaları ise ayrıca tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İstismarcı yönetim, İstismarcı liderlik, Karanlık liderlik, Kişi-örgüt uyumu.*

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK – AİLE – EĞİTİM ÜÇGENİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Murat KURT

Öğr. Gör. ,Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Süleyman Hılmi SEVİNDİK

Öğr. Gör.,Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ÖZET

Türkiye’de her geçen gün artış gösteren işsizlik faktörü beraberinde toplumsal kargaşa, aile içi şiddet ve psikolojik olarak negatif etkilenen yeni nesli de beraberinde getirmektedir. İşsizliğin en büyük sebebi ise ulusal ekonomik daralma ve gerilemedir. Türkiye’de; kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın düşük olması, gelir dağılımında adaletsizlikler, yüksek seviyelerdeki işsizlik oranları, eğitim imkanlarındaki sıkıntılar, göç ve çarpık kentleşme, işverenlerin çocuk işçileri ucuz işgücü olarak görmeleri, mevzuat eksiklikleri ve denetim eksikliği ile ailelerin bakış açısı sebeplerinden ötürü 6-17 yaş grubunda yaklaşık bir milyon çocuğun çalışmasına neden olmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk işçiler çalışma hayatının kanayan yarası olmuş durumdadır. Çalışan çocukların büyük bir bölümü düşük ücretlerle, ihmaller içeren güç koşullarda ve uygun olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Devlet organları ve sivil toplum kuruluşları her ne kadar çocuk işçiliğini önlemeye yönelik adımlar atsa da yetersiz kalmaktadır. Birçok çocuk okula gitmekten, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini destekleyecek şekilde oyun oynamaktan uzak kalıyor. Çocukluğunda oyundan ve çocuksu hayatından uzaklaşan çocuklar yetişen nesil olarak ülkenin gelişmişliğini de geriye götürmektedir.

Esnek yasal düzenlemeler özellikle ‘ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş ülkeler söz konusu olduğunda güçlü olan sermaye örgütlerinin talepleriyle ucuz ve korunmasız emek olarak çocuk işçiliğinin önü açılmaktadır. En kısa vadede, çocukların çalışmalarına neden olan bütün toplumsal – ekonomik ortam yeniden sosyal devlet anlayışı temelinde kamusal olarak yapılandırılmalı, yeni yasal düzenlemelerle çocuk işçiliğine son verilmeli, başta eğitim olmak üzere ailelere ekonomik ve sosyal destek sağlanmalı, gerçek anlamda denetimler yapılmalı ve bu denetimler sıkılaştırılmalıdır. Aksi halde konumuz olan yoksulluk bitmez, aile ilişkileri kötüleşir, eğitim geriler ve sonuç olarak çocuk işçiliği artış gösterir.

Kamu, çocuk işçiliğini ortaya çıkaran sebepleri üniversiteler ve sivil toplum örgütleri ile birlikte araştırması gerekir. Bu sebeple üniversitelere araştırma merkezleri kurulabilir.

Üniversitelere ek olarak çocuk alanında çalışma yapan derneklerin önerilerini dikkate alınmalı. İşyerlerinin denetimi için birlikte bağımsız denetleme mekanizmaları kurulmalı. Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uymalı, sözleşmelerin uygulanması için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır.

İşsizliğin, şiddetin, kargaşanın, hükmetme bozukluğunun temelini inerek buna sebep olan yoksulluğun ve gelir adaletsizliğinin çocuk istihdamına yansımadan çözüme kavuşması için daha fazla çalışmaya yer verilmesi gerekmektedir. Buradan yola çıkılarak çalışmamızın amacı; çocukları çalışmaya zorlayan sebepler ile işverenlerin çocuk işçileri tercih etme sebeplerine açıklık getirmek, Türkiye’de çocuk işçiliğinin boyutunu ele alarak bununla ilgili mücadele politikalarını ve çözüm önerilerini sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İşçiliği, Yoksulluk, Çocuk Gelişimi, Aile

TÜRKİYE VE AB ÜYE DEVLETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİNDE CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI SORUNLARI

*GENDERS EQUALITY AND WOMEN'S RIGHTS ISSUES ON COMPARATIVE
ANALYSIS OF TURKEY AND THE EU MEMBER STATES*

Prof.Dr. Funda Râna ADAÇAY¹

ÖZET

Kadınların, cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın tüm sosyal yaşam alanlarında erkeklerle eşit olarak yer alması demokrasinin en önemli ilkeleri arasındadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin kamusal ve özel yaşamın her alanında eşit olmalarını, güçlendirilmelerini ve temsil edilmelerini öngörmektedir. AB, uluslararası anlaşmalara ek olarak, AB Antlaşması'nın, AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın ve AB'nin Kadın Hakları Haklarına İlişkin Şartlarının ve toplumsal cinsiyet eşitliği kurucu değerlerinin bir politika görüşü kapsamında dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Birlik için büyüme, istihdam ve sosyal uyum hedeflerine ulaşmanın yanı sıra, temel bir hak ve ortak değer olarak, kadınların hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği esastır. Toplumsal cinsiyet eşitliği uluslararası alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir strateji olarak benimsenmiştir. Türkiye'de cinsiyet eşitliği ve kadın hakları sorunlarını, bir aday üye devlet olarak diğer üye devletlerle resmi veriler ışığında karşılaştırmalı bir bakış açısıyla analiz etmek, genel kapsamı anlamak açısından önemlidir.

Bu çalışmada, AB'nin ana hedeflerinden biri haline gelen cinsiyetler arasındaki eşitsizliği azaltmada Türkiye'nin nasıl başarılı olabileceği araştırılmıştır. Bu amaçla, istihdam ve eğitim gibi sosyal ve ekonomik veriler incelenmiştir; Ayrıca, AB üyesi seçilmiş ülke örneklerinin kadın-erkek eşitliği için uyguladığı bazı politika örneklerine de yer verilmiştir.

***Anahtar Kelimeler :** Cinsiyetlerarası Eşitsizlik, Kadın hakları, Kalkınma, AB Kadının Güçlendirilmesi Politikaları*

ABSTRACT

It is among the most important principles of democracy that women take equal place in all spheres of social life without discrimination based on gender. In this context, gender equality envisages equality, empowerment and representation of women and men in all areas of public and private life. The EU advocates that, in addition to international agreements, the EU Treaty, the Treaty on the Functioning of the EU and the EU's Charter on the Rights of the Rights of Women and the gender equality founder values should be considered within the scope of a political vision. In this context, women's rights and gender equality are essential for the Union to achieve the goals of growth, employment and social cohesion, as well as being a fundamental right and common value for the Union. Gender mainstreaming has been embraced internationally as a strategy towards realising gender equality. Analyzing gender equality and women's rights issues in Turkey as a candidate member state with other member states from a comparative perspective in the light of official data, is important to understand the overall scope.

¹ Anadolu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, 2640 Eskişehir/TÜRKİYE

In this study it is investigated how Turkey can be successful to reduce gender inequality, which has become one of the EU's main objectives. For this purpose, social and economic data such as employment and education were examined. In addition, some examples of policies implemented by selected EU member states for equality between men and women were also included.

Keys: *Gender Inequality, Women's Rights, Development, EU-Women's Empowerment Policies*

SURİYELİLERİN TÜRKİYE’DE YAŞADIKLARI SOSYO-EKONOMİK PROBLEMLERİN İNCELENMESİ: BİR META DEĞERLENDİRME ARAŞTIRMASI

EXAMINING THE SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS EXPERIENCED BY SYRIANS IN TURKEY: A META-ANALYSIS STUDY

Zeynep ACA¹

ORCID ID: 0000-0002-3399-5310

ÖZET

Çalışmanın amacı, Türkiye’de 2011-2019 yılları arasında Suriyelilerin Türkiye’de yaşadıkları sosyo-ekonomik problemleri konu edinen yüksek lisans ve doktora tezlerinin değerlendirilmesidir. Araştırma kapsamında, Yüksek Öğretim Kurulu’nun (YÖK) tez tarama merkezinde Suriyelilerin Türkiye’de yaşadıkları sosyo-ekonomik problemleri ele alan 25 teze ulaşılmıştır. En az bir nitel veya bir nicel araştırma yöntemi kullanılan tezlerin sadece bir tanesi doktora tezi, 24 tanesi ise yüksek lisans tezidir. Nitel bir araştırma ve genel tarama modelinde olan çalışma, veri kaynağı olarak 2011-2019 tarihleri arasında yazılmış tezlerin doküman analizine dayanan bir meta değerlendirmesidir. Tezler, yazılış yılı, türü, yazıldığı üniversite, enstitü ve anabilim dalı, araştırma türü ve modeli, evren ve örneklemin sınırlandırıldığı alan, örneklem türü, veri kaynakları, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ve Suriyelilerin sosyo-ekonomik problem göstergelerine ilişkin olarak incelenmiştir. Veriler incelendiğinde tezlerin en çok 2018 yılında yazıldığı, bunu 2019 yılının takip ettiği, diğer yıllarda sadece 2016 ve 2017 yılında tez yazıldığı, diğer yıllarda ise hiç tezin üretilmediği tespit edilmiştir. Nicel araştırma türünün ve tarama modelinin en çok tercih edildiği tezlerin, yoğunluklu olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında üretildiği, bunu Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalının takip ettiği saptanmıştır. Tezlerde evren olarak Gaziantep’te yaşayan Suriyeliler en fazla tercih edilmiştir. Gaziantep Üniversitesinin başı çektiği, basit rastgele örnekleme yönteminin sıklıkla tercih edildiği ve çoğunlukla kadın ve erkeğin birlikte veri kaynağı olarak kullanıldığı tezlerde, Suriyelilere ilişkin ele alına sosyo-ekonomik probem göstergelerinin temelde gelir-iş, sağlık, barınma, beslenme, kamu hizmetlerine erişim, sosyo-kültürel yaşama katılamama, geleceğe ilişkin beklentiler/korkular ve genel ekonomik problemler şeklinde sınıflandırmanın mümkün olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda tezlerde, gelir- iş göstergesinde; düşük ücret, sağlık göstergesinde; sağlık harcamalarını karşılayamama, beslenme göstergesinde; düzenli olarak beslenememe, barınma göstergesinde; konutun sağlıksız olması ve konutun kişi sayısına göre küçük olması, kamu hizmetlerine erişim göstergesinde; dil, dışlanma ve dışlanma korkusu ile sağlık hizmetlerine erişememe ve dil bariyeri ve çeşitli farklı faktörlerden kaynaklı olarak çocukların eğitim hizmetlerine yeterince erişememesi, sosyo kültürel yaşama katılamama

* Bu çalışma Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından “Bilimsel Projeleri Destekleme” kapsamında desteklenmiştir. Proje No: BAP-19-1009-137

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

göstergesinde; sosyal ve kültürel etmenlerden dolayı dışlanma/kabul görmeme, geleceğe ilişkin beklentilerde korkuları göstergesinde; kendi ülkelerine geri gönderilme korkusu ve kendi durumlarına ilişkin belirsizliğin devam etmesi/gelecek belirsizliği, genel ekonomik problemlere ilişkin göstergede ise; hayat koşullarının çok pahalı olması ve geçimlik bir gelire sahip olamama en çok kullanılan alt göstergelerdir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeliler, sosyo-ekonomik problem göstergeleri, lisansüstü tezler, tez inceleme, meta-değerlendirme.

ABSTRACT

The purpose of the study is to review of postgraduate theses about socio-economic problems experienced by Syrians in Turkey between 2011 and 2019. In the scope of this study, 25 theses, which were done on socio-economic problems experienced by Syrians in Turkey, were obtained on the ‘thesis screening’ webpage of The Council of Higher Education (YÖK) which were made in. The studies where at least a quantitative or qualitative research method was used include only one doctoral dissertation and 24 master's theses.. The current study, which was conducted based on the qualitative research methods and general survey model, is a meta-analysis study using document review technique for the theses written between 2011-2019. The criteria by which the theses were examined are completion year, type of the study, university, institute and department within which the theses were done, research methods and model, the place to which universe and sample were restricted, sample type, data sources, data collection tools, data analysis methods and indicators of socio-economic problems experienced by Syrians. Obtained data revealed that theses were written most in 2018 which was followed by 2019. Besides, there are some theses written only in 2016 and 2017 and no thesis was written in other years. It was determined that the theses in which quantitative research methods and survey model were most preferred were done mainly in the Department of Sociology, School of Social Sciences which was followed by the Department of Political Science and International Relations. In the theses, the Syrians living in Gaziantep were the most preferred universe. In the theses which were led by Gaziantep University and where simple random sampling method was frequently used and females and males were mostly used together as data sources, it was understood that indicators of socio-economic problems experienced by Syrians could mainly be classified as the problems based on income-work, health, housing, nutrition, access to public services, inability to participate in socio-cultural life, future expectations/fears and general economic problems. In this sense, it was found out that the most frequently used sub-indicators were low wage in the income-work indicator ; inability to cover health expenditures in the health indicator; inadequate nutrition in the nutrition indicator; presence of unhealthy conditions in housing and small size of housing by the number of inhabitants in shelter indicator; language, exclusion and fear of exclusion, lack of access to health services and children's lack of access to educational services due to language barrier and various different factors in the indicator of access to public services; exclusion / rejection due to social and cultural factors in the indicator of inability to participate in socio-cultural life; the fear of repatriation and continuing uncertainty of their

own situation/uncertainty of the future in the future expectations indicator; and expensive living conditions and lack of a regular income in the indicator of general economic problems.

Keywords: *Syrians, socio-economic problem indicators, postgraduate theses, meta-analysis*

İŞ YERİNDE PRESENTEİZMİN NEDENLERİ VE ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

CAUSES AND PREVENTION OF PRESENTEEISM IN THE WORKPLACE

Mecbure ASLAN

Öğr. Gör. Dr. ,Kahramanmaraş Sütçü İmam University Pazarcık Vocational High School,
Kahramanmaraş Turkey

İsmet BOZ

Prof. Dr.,Ondokuz Mayıs University Faculty of Agriculture Department of Agricultural
Economics 55139 Samsun Turkey

ÖZET

İş yerinde presenteizm genellikle çalışanların işe düzenli olarak gelmesi ancak sağlık nedenlerinden dolayı yeterince verimli olamaması durumudur. Her ne kadar çalışanların hastalık dolayısı ile işe gelmemeleri durumunda, iş yerindeki verimlilik düşüklüğünü ölçmek kolay olsa da, hasta iken işe devam etme durumunda oluşan verim kayıplarını ölçmek o kadar kolay değildir. Bu durum birçok işyerinde göz ardı edilse de verimi ve üretim değerini önemli düzeyde düşürmektedir. Son yıllarda özellikle özel sektör çalışanlarının ücret kaybına uğramamak için hastalık halinde bile işe devam etme oranları artmaktadır. Uluslararası Çalışma Vakfı'nın raporuna göre hastalık halinde işe gelmeme durumunda (absenteizm) üretkenlik düşüşü ve verim kaybı, hastalık halinde işe gelme durumuna (presenteizm) göre çok daha azdır. Aynı raporda presenteizmin maliyeti absenteizme göre bir buçuk kat daha fazladır. Yine Londra Yeminli Personel Geliştirme Kurumu raporuna göre iş yerinde presenteizm stres nedeniyle işe gelmeme oranının iki katı kadar; ruhsal hastalık dolayısı ile işe gelmeme oranının ise iki katından daha fazladır. Aynı raporda işletmelerde çalışma saatleri ve çalışanlardan talepler arttıkça presenteizm oranının da artmakta olduğu görülmüştür. Günümüzde presenteizmin gittikçe artan bir ciddiyetle ele alınmasının en önemli nedenleri; hasta çalışanların işte etkisiz kalması ve düşük performans göstermesinin işletmede zaman ve para kaybına yol açması ve uzun dönemde işletmelere olan maliyetlerinin gittikçe artmakta olmasıdır. Bu çalışmada iş dünyasında önemi gittikçe artmakta olan presenteizmin ortaya çıkış nedenleri, işletmelerde ve çalışanlarda yol açtığı sorunlar ve önlenmesi için alınması gereken önlemler incelenecektir. Presenteizmin önlenmesi için geliştirilecek politikalar ve uygulanacak stratejilerin neler olabileceği ve bu önlemlerin nasıl uygulanacağı yönünde öneriler geliştirilecektir. İkincil verilere dayalı olarak yürütülecek derleme çalışmada, çeşitli istatistikler, resmi raporlar, makaleler, kitaplar ve bildirilerden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Presenteizm, Absenteizm, İşe yabancılaşma, Güçsüzlük*

ABSTRACT

Presenteeism in the workplace is usually the regular attend of employees, but not being efficient enough due to health reasons. Although it is easy to measure the low productivity in the workplace if employees do not come to work due to illness, it is not so easy to measure productivity losses if they continue to work while they are sick. Although this situation is ignored in many workplaces, it significantly reduces productivity and production value. In recent years, especially to avoid loss of wages, private sector employees continue to work even in case of illness. According to the report of the International Labor Foundation, the decrease and loss of productivity in the case of absenteeism are much smaller than

presenteeism. In the same report, the cost of presenteeism is one and a half times higher than that of absentism. According to the London Chartered Personnel Development Institution report, presenteeism in the workplace is twice as high as the absence of work due to stress, and more than twice the rate of non-employment due to mental illnesses. In the same report, it is seen that the presenteeism rate increases with increasing working hours and demands from employees. The most important reasons why presenteeism is handled with increasing seriousness are; ineffectiveness and poor performance of ill employees cause loss of time and money and increasing costs to enterprises in the long term. In this study, the reasons for the emergence of presenteeism, which is becoming more and more important in the business world, the problems it causes for enterprises and for employees, and the precautions to be taken to prevent presenteeism in the workplace will be examined. Suggestions will be developed on what policies and strategies to be developed for the prevention of presenteeism and how these measures can be implemented. Various statistics, official reports, articles, books, and papers will be used in the study, which will be conducted based on secondary data.

Keywords: *Presenteeism, Absenteeism, Alienation, Weakness*

STRATEGIES TO IMPROVE RURAL WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN TURKEY

İsmet BOZ

Prof.Dr.,Ondokuz Mayıs University Faculty of Agriculture Department of Agricultural
Economics 55139 Samsun

Mecbure ASLAN

Dr.,Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Pazarcık Meslek Yüksekokulu, Kahramanmaraş

Abstract

Women entrepreneur is someone who establishes a business on her behalf, works alone or together with other persons in the industry, creates a partnership with various public and private organizations concerning the market and makes plans for the future of the company. She manages the business, benefits the profit, but takes all the risk on behalf of the enterprise. Poor economic conditions, high unemployment, and divorce rates worldwide push women into entrepreneurship activities. Especially flexible working hours are one of the essential factors that lead women to entrepreneurship. The work that can be done by working at home gives advantages such as setting the time for women and planning their work according to childcare and necessary housework. In the United States, 35% of such jobs are carried out by women, and interest in such kind of jobs is increasing. Besides, increasing time and space flexibility in production and technological developments in this field may also support the spread of women's entrepreneurship. However, there are constraints for women entrepreneurship in Turkey, mainly if women live in rural areas and engage in farm activities. Therefore, women living in rural areas are among the disadvantaged groups in terms of entrepreneurship and should be given special attention in research and development. The primary purpose of this study is to develop strategies for improving rural women entrepreneurship in Turkey. The specific objectives are to examine the role of rural women in entrepreneurship, to identify the fundamental constraints and barriers in front of women entrepreneurs, and to come up with recommendations to increase entrepreneurship and its possible contributions to rural areas. Since this study will be carried out as a review paper, secondary data, including statistics, official reports, books, journal articles, conference proceedings, and institutional reports, will be used. Also, researchers' experiences and observations will extensively be utilized to finalize the study.

Keywords: *Entrepreneurship, Entrepreneur, Business, Rural women*

**SERBEST ZAMAN ENGELLERİ VE KOLAYLAŞTIRICILARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ**
*THE RELATIONSHIPS BETWEEN LEISURE BARRIERS AND FACILITATORS:
UNIVERSITY STUDENTS*

Zülbiye KAÇAY

Sakarya University of Applied Sciences

Fikret SOYER

Balıkesir University

Cihan AYHAN

Sakarya University of Applied Sciences

ÖZET

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerine katılım engelleri ve kolaylaştırıcıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, bireylerin rekreasyonel etkinliklere katılımının önündeki engelleri belirlemek amacı ile Alexandris ve Carroll (1997) tarafından geliştirilen, Karaküçük ve Gürbüz (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan, Gürbüz, Öncü ve Emir (2012) tarafından doğrulayıcı faktör analizi ile faktör yapısı yeniden test edilen “Boş Zaman Engelleri Ölçeği” ve bireylerin serbest zaman etkinliklere katılımını kolaylaştıran faktörleri belirlemek amacı ile Kim ve ark. (2011) tarafından geliştirilen, Gürbüz, Öncü ve Emir (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan “Serbest Zaman Kolaylaştırıcıları Ölçeği” kullanılmıştır. Örneklem seçiminde kolayda örnekleme yöntemi, verilerin toplanmasında ise yüz yüze anket yöntemi tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde SPSS paket programı aracılığıyla Tanımlayıcı İstatistikler, Independent Sample t-test, One-way ANOVA ve Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmanın grubunu, 569 Kadın (%53,4) 497 Erkek (%46,6) olmak üzere toplam 1066 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma bulguları incelendiğinde, serbest zaman engelleri ve serbest zaman kolaylaştırıcıları alt boyutlarının çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterdiği ve serbest zaman engelleri ile kolaylaştırıcıları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin aktivitelere katılım sırasında karşılaşmış oldukları engel düzeyi arttıkça serbest zaman kolaylaştırıcılarının artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Zaman, Serbest Zaman Engelleri, Kolaylaştırıcılar, Üniversite Öğrencileri

ABSTRACT

The aim of this research was to investigate the relationships between leisure barriers and facilitators of university students. In the study the Leisure Barriers Scale developed by Alexandris and Carroll (1997), adapted to Turkish by Karakucuk and Gurbuz (2007), factor

structure was re-tested using confirmatory factor analysis by Gurbuz, Öncü and Emir (2012) was used. In order to determine the factors that facilitated the participation to the leisure activities, the Leisure Facilitators Scale developed by Kim et.al. (2011), adapted to Turkish by Gurbuz, Öncü and Emir (2015) was used. The easy sampling method and face-to-face survey technique were preferred. In the analysis of the data descriptive statistics, Independent Sample t-test, One Way ANOVA and Pearson Correlation Analysis were used. A total of 1066 university, students 569 female (53.4%) and 497 male (46.6%), participated to the study voluntarily. As a result of the study, statistically positive and significant difference was determined between sub-dimensions of leisure barriers and facilitators according to various variables, and it was determined that if the leisure barriers increased during the participation in the leisure activities, the facilitators would increase.

Keywords: *Leisure Time, Leisure Barriers, Facilitators, University Students*

THE RELATIONSHIP OF LEADER'S POLITICAL SKILL, LEADER-MEMBER EXCHANGE AND ETHICAL LEADERSHIP¹

Dr. Arş. Gör. Zişan Duygu ALİOĞULLARI

Erzurum Technical University

Doç. Dr. Canan Nur KARABEY

Ataturk University

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relationships among political skill, leader-member exchange and ethical leadership. In the empirical part of this study, firstly the research model based on the relationships among the variables addressed was² established and hypotheses were formulated. Then data were gathered through question forms from a total of 211 employees of a private sector firm in İstanbul. According to the results of the analyses, it was found that ethical leadership has a full mediation effect in the relationship between political skill and leader-member exchange.

Keywords: Leader's political skill, Leader-member exchange and Ethical leadership.

JEL Codes: M12, M19, M54.

1. Introduction

The leader with political skills is a person that closely attends to the problems of the employees, gives effort in resolving these problems. The employee, against the affinity and support received from the leader, shall desire to respond to the leader via showing a higher performance within the business. Besides, it is known that the quality of interaction that is formed by the leaders showing ethical behaviour in the business shall be high levels. Ethical leaders help the formation of ethical environment and medium of trust within the business. The ethical leaders, pioneering the employees to act in the same way with the ethical behaviours they display in the business, shall not provide opportunity for the formation of any negative conditions. In this study, the role of the ethical leadership variance with the positive effect on the leader-member interaction on the relationship between the political skills and the leader-member interaction is tried to be determined.

2. Research Sample and Measures

The survey was carried out on a sample consisted of employees of a firm in one of the provinces of Turkey 211 employing of firm participated in the survey. The question form consisted of measures used in past studies by many researchers and these measures were proven to have high reliability and validity. Member's leader-member exchange was measured with one-dimensional 7-item scale developed by Scandura and Graen (1984). Member's ethical leadership perception is measured with Brown, Trevino and Harrison's (2005) 10-item scale. Political skill was measured with 18 items by Ferris et al. (2005).

The hypotheses formulated are as follows:

H1: Leader's political skill has a positive effect on member's leader-member exchange perception.

H2: Ethical leadership perception of the member mediates leader's political skill and leader-member exchange.

¹ This paper was created from doctoral thesis of the first author.

3. Conclusion and Discussions

As the result of the research it is seen that the leader having political skill affects significantly the relation he/she shall establish with the members. In this relationship ethical leadership plays a full mediator role. In this case, if the ethical values are integrated to the organization with success and an ethical environment is created, it is seen that the leader has no need for an extra skill. So, H1 and H2 were supported. The formation of the ethical management understanding in the businesses shall remove the need for the leaders to have political skills.

References

- Brown, M. E., Treviño, L. K. and Harrison, D. A. (2005). "Ethical Leadership: A social Learning Perspective for Construct Development and Testing". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), pp. 117-134.
- Ferris, G. R., Treadway, D. C., Kolodinsky, R. W., Hochwarter, W. A., Kacmar, C. J., Douglas, C. and Frink, D. D. (2005). "Development and Validation of The Political Skill Inventory". *Journal of Management*, 31(1), pp.126-152.
- Scandura, T. A. and Graen, G. B. (1984). "Moderating Effects of Initial Leader-Member Exchange Status on The Effects of a Leadership Intervention". *Journal of Applied Psychology*, 69(3), pp.428-436.

İNTERNET DOMAIN NAME SPEKÜLASYONU: TURİZM KAVRAMLARININ ARAŞTIRMASI

INTERNET DOMAIN NAME SPECULATION: INVESTIGATION OF TOURISM CONCEPTS

Rıdvan KOZAK

Doç.Dr. ,Anadolu Üniversitesi
Tourism Fakültesi / Eskişehir-Türkiye

ÖZET

Soyut hizmetler üreten turizm işletmeleri için pazarlama faaliyetleri daha karmaşıktır. Turist satın alım öncesi detaylı ve doğru bilgilenmeyi istemektedir. Kapsamlı bir içerik sunarak turistik tüketicinin beklentileri ile deneyimi arasındaki farkı azaltmak ve kötü sürprizleri ortadan kaldırmak gerekir. İnternet kullanıcıları için kısa, içerikle uyumlu, amacı iyi yansıtan ve akılda kalıcı internet isimleri iyi adreslerdir. Bu tür adresler bilinirlik ve itibar açısından önemlidir ve kullanıcıya güven vermektedir. Domainler birer dijital varlık ve sahiplerinin internetteki markaları haline gelmiştir.

Günümüzdeki popüler dijital turizm platformları, geniş bir kullanıcı grubuna bir dizi ortak teknik, teknoloji ve arayüz sunmaktadır. En göze çarpan özelliği jenerik domain adresleri üzerine kurulu olmalarıdır.

Bu çalışma dünya üzerinde konuşulan farklı dillerde seyahat ve holiday kelime/kavramlarına karşılık gelen com uzantılı domain adreslerinin sahiplik ve aktif olup olmama durumunu ile domain spekülasyon pazarına dikkat çekerek, bu pazarın yapısı ve büyüklüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Internet, Turizm, Alanadı (Domain name)*

Abstract

Marketing activities for tourism enterprises producing abstract services are more complex. The tourist wants to be informed in detail and accurately before the purchase. By providing a comprehensive content, tourist needs to reduce the difference between consumer expectations and experience and eliminate bad surprises. For Internet users, short, content-compatible, well-reflective and catchy internet names are good addresses. Such addresses are important for recognition and reputation and give the user confidence. Domains have become digital brands and trademarks of their owners on the Internet.

Popular digital tourism platforms today offer a range of common techniques, technologies and interfaces to a wide range of users. The most prominent feature is that they are based on generic domain addresses.

This study aims to reveal the structure and size of this market by attracting attention to the domain speculation market with the presence and active status of com domain addresses corresponding to the words of travel and holiday in different languages spoken in the world.

Keywords: *Internet, Tourism, Domain name*

İNNOVASIYA MÜASİR TƏHSİLİN İNKİŞAF AMİLİ KİMİ

INNOVATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION

Zərifə Əliyeva

Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu

ÖZET

Son illərdə ölkənin təhsil siyasətində ciddi dəyişikliklər baş vermişdir və hazırda bu sahədə yeni islahatlar aparılır. Bunu pedaqogikanın şəxsiyyətyönümlü mövqeyinə keçməsi ilə əlaqələndirmək olar. Bu gün müasir təhsilin ən öndə duran məsələlərindən biri təhsil prosesi iştirakçılarının potensialının kəşf edilməsini təmin edən, onların yaradıcı qabiliyyətlərinin üzə çıxmasına şərait yaradan təhsil mühitinin yaradılmasıdır. Buna tədris prosesinin dəyişkənliyini təmin etməklə nail olmaq mümkündür ki, bu da öz növbəsində dərin elmi və praktik əksini tələb edən müxtəlif innovativ təhsil müəssisələrinin yaranmasını zəruri edir. Təhsil cəmiyyətin formalaşmasında və onun fəaliyyətində böyük rol oynayır. Cəmiyyətdə təhsilin mahiyyəti dəyişmiş, innovasiya proseslərinin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Azərbaycanda bütün sahələr üzrə innovasiyanın təşviqini stimullaşdıracaq xeyli sayda fəaliyyət planları və dövlət proqramları hazırlanmışdır. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”da “ali təhsil müəssisələrinin təhsil-tədqiqat-innovasiya mərkəzlərinə çevrilməsinə dəstək verən və rəqabət qabiliyyətli mütəxəssis hazırlığını təmin edən ali təhsil standartlarının tətbiqi” strateji hədəf tədbiri kimi qarşıya qoyulub. Ölkənin bir çox ali təhsil müəssisələri artıq öz fəaliyyətlərində yeni elementlər, mexanizmlər tətbiq etməyə başlamışdır. Bu gün təhsil sahəsində fəaliyyət göstərən müasir mütəxəssis üçün “yenilik”, “innovasiya”, “innovasiya prosesi”, “innovativ fəaliyyət”, “müəllim-innovator” və s. kimi terminləri artıq yenilik deyildir.

Azərbaycan təhsil sistemində 21-ci əsrin əvvəllərindən “innovasiyalar” haqqında daha çox bəhs edilməyə başlanılmışdır. Məhz bu dövrdə pedaqogikada yenilik (innovasiya) problemi və onun konseptual təminatı xüsusi tədqiqatların mövzusunə çevrildi. Ümumilikdə yeniliklər və ya innovasiyalar insanların bütün peşə fəaliyyətlərinə məxsusdur və buna görə də təbii olaraq onun öyrənilməsi, təhlili və tətbiq olunması tədqiqatların aktual mövzularından birinə çevrilib.

Təhsil sistemində innovasiya proseslərinə nə səbəb oldu? Nə üçün kütləvi şəkildə əhatə olunmağa və onun aparıcı strategiyalarından birinə çevrildi? Təhsildə innovativ proseslərin inkişafı nə ilə bağlıdır? Onların mahiyyəti, quruluşu, təsnifatı və xüsusiyyətlərinin təhlili, mühitin innovativ potensialının və yeniliklərdə iştirak edənlərin yaradıcı qabiliyyətlərinin öyrənilməsi və s. kimi məsələlərin izahına geniş yer verilmişdir.

Açar Sözlər: Təhsil siyasəti, İnnovasiya prosesi, Pedaqoji innovasiya.

ABSTRACT

Significant changes have been made in the educational policy of the country in recent years and new reforms are underway in this area. This can be related with the pedagogy's new personality-oriented position. Today one of the most important issues of modern education is the establishment of an educational environment that enables to reveal potentiality and creative abilities of students. This can be achieved by ensuring the continuity of the learning process, which necessitates the creation of various innovative educational institutions that require deep scientific and practical reflection. Education plays an important role in development and the activity of society. The essence of education in the society has changed and has led to the emergence of innovative processes.

Numerous reform and government programs have been developed in Azerbaijan to encourage innovation in all areas. The "State Strategy on Development of Education in the Republic of Azerbaijan has been proposed as a strategic target of "applying higher education standards to support the transformation of higher education institutions into educational and research and innovation centers". Many higher education institutions of the country have already begun to implement new elements and mechanisms in their activities. Today for many modern specialists in the field of education such terms as "innovation", "innovative process", "innovative activity", "teacher-innovator" and others are no longer something new or unknown.

In the Azerbaijani educational system, much has been said about the "innovation" from the beginning of 21st century. During this period the problem of innovation in pedagogy and its conceptual support became the subject of special researches. In general, innovations are relevant to all professional activities of people, and, of course, its study, analysis and implementation has become one of the actual issues of researches.

What caused to the innovative processes in the educational system? Why has it become so popular and one of the leading strategies of education? What caused the development of innovative processes in education?

Research investigates analysis of the essence, structure, classification and characteristics of innovations, the study of the innovative potential of the environment and the creative abilities of innovators.

Keywords: *Educational policy, Innovative process, Pedagogical innovation.*

AZƏRBAYCAN SƏNAYESİNƏ İNNOVASIYA YÖNÜMLÜ KLAŞTERLƏRİN TƏYİN OLUNMA İMKANLARI

DETERMINATION OPPORTUNITIES OF INNOVATION-ORIENTED CLUSTERS INTO AZERBAIJANI INDUSTRY

Vəfa Cəfərova

İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu

XÜLASƏ

İnnovasiyalı infrastrukturun inkişafı iqtisadiyyatın modernləşdirilməsinə istiqamətlənmiş olan başlıca vəzifədir. Elmi tədqiqatlar innovasiya prosesinə başçılıq edir, istehsalat, elmi müəssisə və qurumların yaradılmasına dəstək olur. Azərbaycanda və bütün dünyada yüksək texnologiyalarla əlaqəli olan sahələr ölkələrə özlərinin sosial-iqtisadi potensialını yüksəltməyə imkan verir. Bu prosesdə əsas rolu müasir innovasiya strukturları oynayırlar. Klaster elmi-texniki sahədə istehsalatın inkişafına müsbət təsir imkanları yaradır, yüksək ixtisaslı kadrlara və təcrübə bazasına malik olur. İnnovasiya yönümlü klasterlər həm ayrı-ayrı sahələrin, regionların, həm də bütövlükdə iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini yüksəltməyə, innovasiya xarakterinin gücləndirilməsinə və ixracat potensialının artırılmasına, davamlı iqtisadi artımın resursu kimi sahibkarlığın, xüsusən də kiçik biznesin inkişafına təkan verən yeni idarəetmə texnologiyası yaradacaqdır. İqtisadiyyatını və biznesini klasterli model əsasında inkişaf etdirən və bu sahədə uğur əldə edən ölkələrin təcrübəsindən istifadə edərək davamlı iqtisadi artıma təkan verən, rəqabət qabiliyyətli və innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın formalaşdırılması zəruridir.

Azərbaycanda sənaye istehsalının genişlənməsi və maddi texniki bazasının artması bu sahəyə elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin tətbiq olunması müasir dövrümüzün ən aktual problemlərindəndir. Bazar münasibətləri şəraitində iqtisadiyyata klasterlərin tətbiqi innovativ istehsala təkan verəcək, həmçinin istehsalın həcmi artacaqdır. İqtisadiyyatın modernləşdirilməsinə innovasiyalı və yeni xarakterə malik sənayeləşmə daxildir. İnnovasiya yeni məhsul və xidmət yaradılması üçün intellektual fəaliyyət göstərir. İqtisadiyyatın klaster modeli prioritet sektorların və bütövlükdə iqtisadiyyatın inkişafının perspektiv vasitəsi kimi çıxış edir. Respublikamızın müasir inkişaf strategiyası iqtisadiyyatımızı hərtərəfli inkişaf etdirməyə, yeni keyfiyyət vəziyyətinə keçirməyə qadir olan sənayedə innovasiya yönümlü klasterlərin fəaliyyətini tələb edir.

Ölkəmizdə innovasiya yönümlü klasterlərin inkişafı üçün kifayət qədər potensial mövcuddur. Sənayenin inkişafı üçün kifayət qədər maddi texniki baza, ixtisaslı kadrlar, iqtisadi mühit mövcuddur. İqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması və strukturunun təkmilləşdirilməsi baxımından sənayeyə innovasiya yönümlü klasterlərin tətbiqi ölkədə aparılan iqtisadi siyasətin əsas prioritetlərindən biridir. İnnovasiya yönümlü klasterlər ölkəmizdə təkcə iqtisadi baxımdan deyil, həm də əhəlinin məşğulluğu, gəlir səviyyəsi, urbanizasiya, ixtisaslı işçi qüvvəsi, araşdırma və tədqiqat kimi bir sıra sosial, elmi və mədəni aspektlər baxımından əhəmiyyətli idi.

Açar Sözlər: *Klasterlər, Sənayeləşmə, İqtisadi inkişaf, İnnovasiya yönümlü klasterlər, Sahibkarlıq.*

SUMMARY

The development of innovative infrastructure is the main duty directed to the modernization of the economy. The scientific researches lead the innovation process, supports the establishment of scientific institution and bodies. The fields related to the high technology in Azerbaijan and all over the world enable the countries to increase their socio-economic potentials. The main role in this process is played by the modern innovative structures. Cluster creates positive influence on the development of the production in the scientific-technical fields, has high qualified personnel and experience background. Innovation-oriented clusters will create the new management technology stimulating the increase of competitiveness capability of both separate fields, regions and the economy in general, strengthening of innovation characteristics and increase of export potential, development of entrepreneurship as a resource of sustainable economic growth, especially small business. It is necessary to form the economy innovation-oriented, competitively capable, stimulating the sustainable economic growth by using the practices of the countries improving their economy and business on the basis of clustered model and gaining the success in this field.

The enlargement of the industry production and increase of material-technical base, application of the achievements of scientific-technical progress in this field in Azerbaijan are among the most actual problems of our modern era. The application of clusters to the economy under the market relations will stimulate the innovative production, as well as the amount of production will increase. Modernization of the economy includes industrialization having innovative and new characteristics. Innovation carries out intellectual activity for creation of new product and service. Clustered model of economy acts as a perspective means of the development of the priority sectors and economy in general. Modern development strategy of our Republic requires the activity of innovation-oriented clusters in the industry able to transfer to the new quality condition, to increase our economy comprehensively.

There are sufficient potential for the development of the innovation-oriented clusters in our country. There are sufficient material-technical base, qualified personnel, economic environment for the development of the industry. Application of innovation-oriented clusters into the industry in respect of the improvement of competitiveness structure and increase competitiveness capability of the economy is one of the main priorities of the economic policy carried out in the country. Innovative-oriented clusters are of importance in our country in respect of not only economy, but also the employment of the population, income level, urbanization, qualified workforce, many social, scientific and cultural aspects such as study and research.

Keywords: *Clusters, Industrialization, Economic development, Innovation-oriented cluster, Entrepreneurship*

İNTERYER VƏ İNSAN PSIXOLOGİYASI

INTERIOR AND HUMAN PSYCHOLOGY

Aysel Hüseynova

AMEA- "Memarlıq və İncəsənət Universiteti"

ÖZET

Geyimdə olduğu kimi, interyerdə də zövqlər fərqlidir. İnteryerdə hər bir şəxsin seçdiyi üslub və rənglərə görə, o insanın ruh halını, xarakterini müəyyən etmək olar. İnteryer – ev yiyəsinin daxili aləminin güzgüsüdür. Bu fikir mübahisəlidir. Belə ki psixoloqların fikrincə interyer vacib nüanslardan biri tək “bu mənəm” deyil, eyni zamanda “mən belə olmaq istəyirəm” kimi aldadıcı faktorları var.

Evimizdəki hər şey – həm eksteryer, həm də interyerdə olan əşyalar insanın gerçək və ya arzuladığı həyatı əks etdirir. İnteryerdə üslublar, rəng seçimi həyatımızda olan hadisələrə görə formalaşaraq dəyişir. Buna misal uşaqlıq xatirələriniz, ailə qurmaq, övlad sahibi olmaq, yaşlanmaqdır. Sifarişçinin istəklərini nəzərə alaraq interyer həll edilsədə, dizaynerin özünə xas olan stilistikası o interyerdə tətbiq edilir. Ona görə də sifarişçi dizayner seçərkən, reallaşdırdığı işlərə önəm verməlidir ki, arzuladığı interyeri əldə etsin.

İNTERYER = Sifarişçinin psixotipi + dizaynerin portreti

Açar Sözlər: İnteryer, Üslub, Psixologiya

ABSTRACT

Tastes differ in interior as in clothing. In interior, it is possible to determine a person's mental state and character according to his style and colour choice.

Interior is the mirror of the inner world of the host. This idea is controversial. Thus, psychologists think that interior has not only "this is me" but also delusive factors as "I would like to be like this".

Everything in our house - things both in exterior and interior reflect one's real or wished life. Styles and colour choice in interior changes according to the events happening in our life. Childhood memories, getting married, starting a family, getting old are examples of this. Although the client's demands are being taken into account in interior solutions, a designer's specific stylistics is being applied in that interior. That's why the client should pay attention to the works of the designer to be able to get his dream interior while choosing a designer.

INTERIOR= the psycho type of the client + the portrait of the designer

Being a strong specialist in his sphere, a designer should also be a good psychologist.

Keywords: Interior, Style, Psychology

LAND ART WITHIN THE CONTEXT OF LANDSCAPE AND ART

Canan CENGİZ¹, Pelin KEÇECİOĞLU DAĞLI²

¹Assoc. Prof., Bartın University, Faculty of Engineering Architecture and Design, Department of Landscape Architecture, Bartın, Turkey

²Res. Asst., Bartın University, Faculty of Engineering, Architecture and Design, Department of Landscape Architecture, Bartın, Turkey

ABSTRACT

Land art is a movement that emerged during the 1960's in America which spread out to European countries during the 1970's but the examples of which were observed during the 2000's in Turkey. There are various forms of application in this art such as digging ditches, burying in soil, the use of soil, rock or manmade peripheral objects in gallery carried out by using many different natural materials such as stone, soil, tree branches, sea shells etc. Land art that is based on the shaping of the wide areas of nature with human intervention is based the understanding of art for everyone and aims to improve sensitivity towards nature. This movement that started the tendency towards environment is closely related with landscape architecture through the use of natural materials. Landscape changes meaning and form throughout history within the context of its relationship with nature. Land Art artists have carried out works of different scales at various lands and are continuing to do so. They have questioned the concepts of space and time, representation etc. thus defining the objective existence of space beyond the three dimensions that comprise it with the use of senses. Land Art movement helps in developing the relationship between humans and nature while enabling landscape, art, nature and architecture to coalesce. Works of land art at different scales develop an identity for the city due to the fact that they are important reference points. The works that become symbols of the city find a place for themselves in urban memory as cultural landscape studies. In this scope, the present study puts forth the design concept related with land art by way of examples. Land art was taken into consideration within the context of the problems related with space and time, solution suggestions for these problems as well as their contributions in the local, regional and country scale at the national and international contexts. As a result, assessments have been made regarding the contributions of land art to urban/rural identity through landscape studies.

Keywords: *Landscape architecture, Land art, Art, Landscape design, Identity*

SPATIAL DEVELOPMENT STRATEGIES WITHIN THE SCOPE OF URBAN DEVELOPMENT SCENARIOS

Pelin KEÇECİOĞLU DAĞLI¹, Canan CENGİZ²

¹Res. Asst., Bartın University, Faculty of Engineering, Architecture and Design, Department of Landscape Architecture, Bartın, Turkey

²Assoc. Prof., Bartın University, Faculty of Engineering Architecture and Design, Department of Landscape Architecture, Bartın, Turkey

ABSTRACT

Strategic spatial planning takes into consideration urban development not only within the scope of physical development, but also within the scope of strategies related with social, cultural and economic development in the city. In other words, economic, social and environmental policies that play a strong part in transforming/changing the space but that are not directly related with the physical space are also among the topics of strategic spatial planning in addition to the strategies and policies related with the physical development of the space and are related directly with urban development. Urban Development Strategy Framework as the main product of the spatial strategy and action plan that includes the social, economic and spatial development goals of the city along with the action areas is a tool for developing a new scenario for the city. Road maps, strategic plans and vision plans hold an important place in the process of restructuring the future of cities in the light of scenarios. As such, the road maps prepared with a strategic spatial planning approach are important for imagining the future of cities. Whereas Urban Road Maps suggest the visualization of urban dynamics with a new vision and strategies within the framework of ‘Developing Cities’, ‘Shared Cities’ and ‘Culture Cities’ approach. ‘Spatial Development Strategy Schemes or Frameworks’ is the product of Spatial Road Maps. Spatial Development Framework is the strategic framework to formulate the connection between proper land use guide system and land use management system. In this scope, the present study puts forth the structural framework related with spatial development strategies through examples of approach and content. Studies on the implementation of development strategies together with road maps that define new strategies and action areas for actualizing spatial, social and economic goals have been taken into consideration at the national and international contexts. As a result, assessments have been made within the framework of developing applicable approaches and models within the scope of spatial development strategies in order to ensure the success of urban development scenarios.

Keywords: *Strategic spatial planning, Urban development, Road Maps, Spatial development, Urban Development Scenarios*

“KÜÇÜK KARA BALIK” VE “KÜÇÜK BALIK” HİKÂYELERİNDE AŞAMA ARKETİPİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

*THE COMPARISON OF STAGE ARCHETYPE IN “LITTLE BLACK FISH” AND
“LITTLE FISH” STORIES*

Gamze Gizem AVCIOĞLU

Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı

Ülfet DAĞ

Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü

ÖZET

Şaha karşı tutumları ile bilinen İran’ın çocuk edebiyatı yazarlarından Samed-i Behrengî (ö.1968)’nin küçük bir balığın ırmağın sonunu keşfetme isteğini ve bu yolda başına gelenleri anlattığı “Küçük Kara Balık” (Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû) eseri dünyanın değişik dillerine ve Türkçeye birçok kez çevrilmiştir. Çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarından olan ve yazdığı hikâyelerle on beşin üzerinde ödül alan Hamdullah Köseoğlu’nun (1945-) “Küçük Balık” eseri ise yardımlaşma ve arkadaşlık değerlerinin dile getirildiği kendini arayış hikâyesi olması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada Şah rejimini dolaylı yoldan eleştirmesi ve dönemin siyasî- sosyal olaylarını yansıtması açısından Samed-i Behrengî’nin diğer eserlerinden ayrılan “Küçük Kara Balık” ile küçük bir balığın özgürlük duygusuyla yeni yerler keşfetme arzusunun işlendiği Hamdullah Köseoğlu’nun “Küçük Balık” adlı eserleri aşama arketipi ışığında karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve iki eserdeki başkahramanın balık olması ve özgürlük ruhuyla verdikleri mücadelenin benzerliği bu yöntemle analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Küçük Kara Balık, Küçük Balık, Aşama Arketipi, Benlik Arayışı.*

ABSTRACT

“Little Black Fish” (Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû) by Samed-i Behrengî (d.1968), writer of children's literature in Iran and known for his attitudes towards the Shah, describes the desire of a small fish to discover the end of the river and what happened in this way. The work has been translated into different languages of the world and Turkish many times. "Little Fish" by Hamdullah Köseoğlu's (1945-), writer of contemporary children's literature and has received over fifteen prizes for his stories, is important in terms of being a propriate striving story in which cooperation and friendship values are expressed.

In the study, Little Black Fish, which differs from the other works of Samed-i Behrengî since it criticizes Shah regime indirectly and represents political and social events of the time, and Little Fish, written by Hamdullah Köseoğlu which is about the desire of a small fish to discover newplaces with the feeling of freedom, will be discussed comparatively in consideration of stage archetype; and the fact that the heros in two works are fish and the similarity of their struggle with the spirit of freedom will be analysed with this method.

Keywords: *Little Black Fish, Little Fish, Stage Archetype, Propriate Striving.*

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN FEN AKTİVİTELERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE SINIF İÇİ UYGULAMALARI

*PRE-SCHOOL TEACHERS 'VIEWS ON SCIENCE ACTIVITIES AND IN-CLASS
APPLICATIONS*

Sinan POLAT

Özel Elazığ Bahçeşehir Koleji

Raşit Zengin

Prof. Dr., Fırat Üniversitesi

ÖZET

Günümüzde hızla gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlayabilmek için bireylerin erken yaşta eğitim almaları ve davranış gelişimini desteklemeleri gerekmektedir. Bireylerin içinde buldukları dünyayı tanıyabilmeleri ve uyum sağlayabilmeleri okul öncesi dönem kritik bir öneme sahiptir. Okul öncesi eğitimde çocuklar araştırarak, inceleyerek, yaparak yaşayarak, bilginin farkına varmayı, bilgiyi kullanmayı ve geliştirmeyi öğrenirler. Çocukların bu becerileri kazanmalarında sınıf içi ve dışında yapılan aktivitelerin önemi büyüktür. Bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin fen eğitiminde kullandıkları aktivitelere yönelik görüşleri ve sınıf içinde aktiviteleri kullanım oranları incelenmiştir. Araştırma yöntemi nitel ve nicel veriler kullanılarak karma model ile oluşturulmuştur. Araştırmanın evreni 2013- 2014 eğitim öğretim yılında Elazığ ili Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel ve devlet anaokullarında görev yapan anaokulu öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu ise Elazığ ili Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 20 özel ve devlet anaokullarında görev yapan tesadüfi yöntemle seçilmiş olan 118 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma verileri kişisel ve mesleki bilgiler formu ile toplanmış. Ancak katılımcılardan 106 kişinin formu eksiksiz doldurduğu 12 kişinin uygun doldurmadığı tespit edilmiş ve formlar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırma verileri oluşturulurken formlara ek olarak, katılımcı öğretmenlerin yıllık planları incelenmiş olup en çok fen etkinliği yapan okulun öğretmenlerinin sınıf içi etkinlikleri video kayıtları halinde analiz edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen formlar t-testi, anova, frekans istatistiksel analizler ile incelenirken, sınıf içi etkinlik videoları ise öğretmen öğrenci iletişimi, öğretmenin sorduğu sorular, öğrencinin sorduğu soruları ve öğretmenin verdiği cevaplar, kullanılan materyallerin ve etkinlik esnasında yapılanlar Llewellyn 'in yapılandırmacı araştırma döngüsüne göre irdelenmiştir. Elde edilen bulgulardan okul öncesi öğretmenlerinin gezi, gözlem, deney, fen ve doğa köşesi gibi sınıf içi fen aktiviteleri hakkındaki görüşleri incelenmiş ve çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Okul öncesi öğretmenleri gezi ve gözlem aktivitesini %78.3, deneyi % 90.6, fen ve doğa köşesini % 92.5, oyuncak kullanımını % 64.2 ve hayvan besleme aktivitesini % 41.5 oranlarında kullandıklarını belirtmişlerdir. Video analizlerinde ise öğretmenlerin gezi ve gözlem aktivitesini aktif olarak kullanmadıkları görülürken , sınıf içi ders etkinlikleri analiz edildiğinde deney etkinliklerinin yapıldığı ancak deney yaparken öğretmenlerin süreci kendilerinin yürüttüğü ve öğrencilerin aktif olmadığı saptanmıştır. Katılımcı öğretmenler fen ve doğa köşesi etkinliklerini kullandıklarını belirtirken videolar analiz edildiğinde uygulayıcı öğretmenlerin sınıflarında fen ve doğa köşesi bulunmadığı görülmüştür. Sınıf içi fen etkinlikleri ve hayvan besleme aktiviteleri incelendiğinde oyuncak kullanımının olmadığı da tespit edilmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde fen aktivitelerinin daha verimli kullanılabilmesi için yapılandırmacı yaklaşıma uygun öğretmen hizmet içi eğitimleri verilerek öğrenciyi aktif kılacak basit deneylerle fen ve doğa köşesinin aktif kullanımıyla gezi gözlem gibi aktivitelerin yapılmasına yönelik teşvik edici çalışmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Fen, Aktivite, Okulöncesi

ABSTRACT

In order to adapt to developing and changing world, individuals need to receive early education and support behavior development. It is of critical importance for individuals to get

high quality early education to recognize and adapt to the world in which they live. Children learn how to gain/use and be aware of knowledge through research, observation, and hands-on activities, which are conducted in or out of classrooms. The main goal of this study is to examine preschool teachers' science related activities and their attitudes towards science. While the quantitative data was collected from 106 preschool teachers, the qualitative data were obtained from seven teachers. The participants were selected through random sampling method. They were asked to fill out a questionnaire related to their science activities in classrooms. Also, their annual lesson plans were examined and the teachers who conducted more science activities were identified. Among 106 teachers, only seven teachers conducted more than fifteen science activities throughout a school year. After getting their permission, their science activities in classrooms were captured by video camera. The recorded activities were examined based on Llewellyn's model. Based on the teachers' statements, while 78.3% of teachers employed scientific excursion, 90% of them conducted experiments in classrooms. Also, 92.5% had science and nature corner in their classrooms, 64.2% benefited from toys for science activities, and 41.5% had pets in classrooms. Although teachers reported that they gave high importance to science activities, the captured activities revealed that teachers were the only leaders in the activities; they were generally not asking children to make hypothesis related to the science experiments; and children were responsible only for observation and not talking about what they observed. Also, they did not benefit from toys during activities and they did not have science and nature corners in the classrooms. According to the findings, it is concluded that both teacher education programs and in-service training programs need to be revised to advance teachers' perspective and practices toward science. Teachers need to be encouraged in order to have children involved in science activities in which children can talk, discuss, and share what they observe during science activities.

Keyword: *Science, Activity, Pre- school*

MÜXTƏLİFSİSTEMLI DİLLƏRDƏ ADYEKTIV KÖK SÖZ YUVALARININ TƏKAMÜL PROSESİ

Baş müəllim Mələhət SƏMƏDOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ÖZET

Sifətlər ümumi dilçilikdə, türkologiyada və Azərbaycan dilçiliyində müəyyən qədər tədqiq edilmişdir. Lakin sifətlərin daxil olduğu, zirvə söz kimi funksionallaşdığı kök söz yuvaları tədqiqatdan, demək olar ki, kənar qalmışdır.

Bir çox dilçilər öz əsərlərində sifət və adyektivasiya probleminə toxunsalar da, bu nitq hissəsinin kök söz yuvalarındakı təkamülü və funksionallaşması barədə araşdırma aparmamışlar.

Müxtəlifsystemli dillərdə adyektiv kök söz yuvaları bir çox tarixi faktların təsirinə məruz qalmışdır. Ümumi diaxronik planda bu semantik təkamül prosesini izləyərkən bu söz komplekslərinin hansı komponentinin əvvəl yarandığını, zirvə kök sözlərin məhz hansı anlamının ilkin olduğunu söyləmək çətindir. Adyektiv kök söz yuvaları vahid məna nüvəsi altında mərkəzləşir. Lakin bu vahid məna çoxsaylı potensial uzlaşmalar, sintaktik konfigurasiyalar daxilində ümumi semantik vəhdəti müxtəlif cəhətdən izah edir. Bu tipli potensial uzlaşmalar, sintaktik əlaqələr zamanı meydana çıxan semantik vahidləri sifətlərin leksik-semantik variantları hesab etmək lazımdır. Deməli, adyektiv kök söz yuvasını leksik-semantik və derivasion variantların məcmusu, vəhdəti hesab etmək olar. Bu leksik-semantik və derivasion variantlar sintaktik əlaqələr, distributiv uzlaşmalar baxımından variantlaşır.

Müxtəlifsystemli dillərdə adyektiv kök söz yuvalarının lüğət tərkibini araşdırarkən, onların hansı mənbələr hesabına zənginləşdiyini nəzərə almaq lazımdır. Bu baxımdan türk dilləri sistemində adyektiv kök söz yuvalarının semantik və qrammatik strukturunda gedən təkamül prosesinə, yeni sözlərin yaranmasına lüğət tərkibində baş verən dəyişikliklərin təkan verməsi barədə fikir söyləmək doğru olardı. Türk dillərində adyektiv kök söz yuvalarının təkamül prosesi yeni söz yaradıcılığı və motivasiya prosesləri ilə də sıx əlaqədardır. Sifətin derivativ paradigmlərini, kök söz yuvasının semantik təkamülünü araşdırarkən müxtəlif sememlərin söz yaradıcılığı prosesində dəyişdiyini, fərqli faktorların təsiri ilə inkişaf etdiyini müşahidə edirik.

Açar Sözlər: Adyektiv söz, Söz yuvası, Təkamül.